

LOGO

International Symposium on Communication and Technology with Philesophical Dimensions

Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla İletişim ve Teknoloji Sempozyumu

Marmara Üniversitesi Göztepe Kampüsü
14-15 January 2023
14-15 Ocak 2023

PROCEEDINGS BOOK

ABA AJIT-e

Plasmar

www.isct-phd.org

Kedidedi Yayıncılık 7
Sempozyum Bildirileri 2

ISTC_PhD Proceedings Book: The International Symposium on Communication and Technology with its Philosophical Dimensions

ISTC_PhD Bildiri Kitabı: Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla İletişim ve Teknoloji Sempozyumu

Editörler: Şevki Işıklı - Sertaç Dalgaldere

Mart 2023 © Kedidedi Yayıncılık

Kapak Tasarım & Mizanpaj
Zehra Nur Ufuk

Dizgi
Satı Önder Ufuk

ISBN : 978-605-73543-7-2

Kedidedi Yayıncılık

Atatürk Mah. Sedef Sok. No:32/B

Lüleburgaz/Kırklareli

Tel :0 532 583 43 79

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 53917

info@kedidedi.com.tr

www.kedidedi.com.tr

www.bukitapbenim.com

Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim Sempozyumu FEBİTS
14-15 Ocak 2023 Marmara Üniversitesi İstanbul Türkiye

ISCT- PhD PROCEEDINGS BOOK

**The International Symposium on Communication and Technology
with its Philosophical Dimensions**

ISCT- PhD BİLDİRİLER KİTABI

**Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim
Sempozyumu**

EDİTÖRLER
Şevki Işıklı - Sertaç Dalgaldere

Contents / İçindekiler

<i>İfade Özgürlüğü Kapsamında İnternete Erişim: AIHM'nin Türkiye Kararları</i>	11
<i>Esra Fatma Fazlıoğlu</i>	
<i>Dijital Felsefe; Çevrimiçi Felsefe, Hesaplamalı Felsefe, İnternet Felsefesi: İnternet Felsefe Siteleri ve YouTube Felsefe Kanallarının Karşılaştırılması</i>	21
<i>Şevki İŞIKLI ve Neslihan KÖŞGER</i>	
<i>The Evolution of Data Journalism: A Case Study of Azerbaijani Broadcasting Channels</i>	45
<i>Vafa Zahid ISGANDAROVA</i>	
<i>Sosyal Ağ Siteleri ve Teknostres: Cinsiyet ve Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı Üzerine Bir Araştırma</i>	49
<i>Tuğba KOÇ</i>	
<i>You Have 1 Notification: User Experiences on Notifications on Smartphones</i>	63
<i>Nehir DEVRİM</i>	
<i>Acquisition and Loss of Information in the Classroom</i>	69
<i>Ali BAYKAL</i>	
<i>Giorgio Agamben'in Dispozitif Kavramı Üzerinden Midjourney Eleştirisi</i>	79
<i>Çılga DOĞUKANLI ve Merve KAPTAN</i>	
<i>AI and Ethics in Education: ChatGPT Program Example</i>	85
<i>Ceren Çubukçu ÇERASI and Yavuz Selim BALCIOĞLU</i>	
<i>Yapay Zeka ve Toplum: Yapay Zeka Sosyolojisiyle Eleştirel Bir Bakış</i>	91
<i>Ulaş Başar GEZGIN</i>	
<i>Türkiye'deki Fenomen Annelerin Instagram Paylaşım Pratikleri Üzerinden Dijital Kimlik İnşasının İncelenmesi: Sharenting</i>	101
<i>Thomas Alfred BAUER, Aybike SERTTAŞ ve Çise Ayhan HELVACIOĞLU</i>	
<i>Sosyal Medyada Linç: Covid 19 Yasakları Döneminde Luppo Dayı Olayı</i>	107
<i>Berkan GÜRBÜZ ve Eylem ŞİMŞEK</i>	
<i>Luciano Floridi'nin Bilişim Felsefesine Yaklaşımı</i>	121
<i>Begüm ÖZKAYNAK</i>	

Organizing Committee / Organizasyon Komitesi

Prof. Dr. Özhan Tingöy – Marmara University (Coordinator)
Assoc. Prof. Şevki Işıklı – Marmara University
Lecturer Sertaç Dalgaldere, Ph.D. – Trakya University
Prof. Dr. F. Neşe Kaplan – Marmara University
Asst. Prof. Ali Barış Kaplan – İstanbul University
Satı Önder Ufuk – Kedidedi Publishing
Mustafa Çokyaşar (Master of Arts)
Durmuş Durukan (Master of Arts)

Science Board / Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ali Murat Yel- Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Almaz Nasibova – Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Cem Çetin – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Ebru Özgen – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. F. Neşe Kaplan – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Kamala GAHRAMANOVA- Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Kamala PANAHOVA – Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Lala JABBAROVA – Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Mehmet Özçağlayan – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Nazakat KARIMOVA – Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Nazife Güngör – Uskudar University – Türkiye
Prof. Dr. Nigar Pösteki – Kocaeli University – Türkiye
Prof. Dr. Nikos PANAYOTOPOULOS – National and Kapodistrian University of Athens – Greece
Prof. Dr. Özhan Tingöy – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Suat Gezgin – Yeditepe University – Türkiye
Prof. Dr. Vafa ISGANDAROVA – Baku State University – Azerbaijan
Prof. Dr. Walter PFANKUCHE – Kassel University – Germany
Prof. Dr. Vedat Çakır – Necmettin Erbakan University – Türkiye
Assoc. Prof. Ahmet Çetinkaya – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Ali Öztürk – Antalya Alaattin Keykubat University – Türkiye
Assoc. Prof. Aysel Demir – Kırıkkale University – Türkiye
Assoc. Prof. Ayşe Koncavar – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Celal Yeşilçayır – Gümüşhane University – Türkiye
Assoc. Prof. Cem Tutar – Uskudar University – Türkiye
Assoc. Prof. Ersin Diker – Gümüşhane University – Türkiye
Assoc. Prof. Gonca Uncu – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Haldun Narmanlıoğlu- Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. İhsan Karlı – Kocaeli University – Türkiye
Assoc. Prof. Sertaç Timur Demir – Gümüşhane University – Türkiye
Assoc. Prof. Şeyda Barlas Bozkış – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ Isparta University of Applied Sciences – Türkiye
Assoc. Prof. Şevki Işıklı – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Şule Gece – Kırıkkale University – Türkiye
Assoc. Prof. Tunç Yıldırım – Duzce University – Türkiye
Assoc. Prof. Ufuk Bircan – Hacı Bayram Veli University – Türkiye
Assoc. Prof. Zuhul Akbayır – Marmara University – Turkey
Asst. Prof. Abdulkadir Büyükbingöl – Gelisim University – Türkiye
Asst. Prof. Ali Barış Kaplan – Istanbul University – Türkiye
Asst. Prof. Aysel Ay – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Betül Kılıç – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Büşra Durmuş – Marmara University – Türkiye

Asst. Prof. Özden Toprak – Hatay Mustafa Kemal University – Türkiye
Asst. Prof. Seçil Özay – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Serkan Bayrakçı – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Süheyla Nil Mustafa – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Yenal Göksun – Marmara University – Türkiye
Lecturer Sertaç Dalgaldere, Ph.D. – Trakya University – Türkiye
Research Assistant Alaattin Aslan, Ph.D. – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Aygün Şen, Ph.D – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Mehmet Serhan Tezgeç, Ph.D – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Mustafa Ali Minarlı, Ph.D. – Marmara University – Türkiye
Mert Küçükvardar, Ph.D.
Elnur Sardarov Zaur, Ph.D. – Business Management University – Azerbaijan
Farid Jabbarli, Ph.D. – Azerbaijan Tourism and Management University – Azerbaijan
Fioralba Vela, Ph.D. – University of Vlora – Albania
Sevinch Ulashova, Ph.D. – Nizamiy Tashkent State Pedagogical University – Uzbekistan
Seyid Majid Sadr MAJLES, Ph.D. – University of Tabriz – Iranian
Jateen Raof Mahmood, Ph.D. – Kerkuk Mekin Academy – Iraq
Vijayaletchumy Subramaniam, Ph.D. – University Putra Malaysia – Malaysia
Yousef NOZOHOUR, Ph.D. – Tehran Allameh Tabatabai University – Iranian
Dr. Yusupova Diloram Yunusovna, Ph.D. – Academy of Sciences of Uzbekistan, Uzbekistan

Referee Board / Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Ali Murat Yel- Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Cem Çetin – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Özçağlayan – Marmara University – Türkiye
Prof. Dr. Nazife Güngör – Uskudar University – Türkiye
Prof. Dr. Suat Gezgin – Yeditepe University – Türkiye
Assoc. Prof. Ahmet Çetinkaya – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Ayşe Koncavar – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Cem Tutar – Uskudar University – Türkiye
Assoc. Prof. Gonca Uncu – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Haldun Narmanlıoğlu- Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Mehmet Arslantepe – Kocaeli University – Türkiye
Assoc. Prof. Özgür Velioğlu Metin – Kocaeli University – Türkiye
Assoc. Prof. Sarp Bağcan – Istanbul Gelisim University – Türkiye
Assoc. Prof. Şeyda Barlas Bozkış – Marmara University – Türkiye
Assoc. Prof. Şule Gece – Kırıkkale University – Türkiye
Assoc. Prof. Ufuk Bircan – Hacı Bayram Veli University – Türkiye
Asst. Prof. Aysel Ay – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Begüm Aylin Önder – Arel University – Türkiye
Asst. Prof. Betül Kılıç – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Büşra Durmuş – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Zuhul Akbayır – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Deniz Telek – Hasan Kalyoncu University – Türkiye
Asst. Prof. Koray Sevindi – Istanbul Medeniyet University – Türkiye
Asst. Prof. Metin Yasan – Nisantasi University – Türkiye
Asst. Prof. Özden Toprak – Hatay Mustafa Kemal University – Türkiye
Asst. Prof. Seçil Özay – Marmara University – Türkiye
Asst. Prof. Seda Aktaş – Istanbul Fenerbahce University – Türkiye
Asst. Prof. Yenal Göksun – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Aygün Şen, Ph.D – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Buket Akdemir Dilek, Ph.D. – Istanbul Aydın University – Türkiye
Research Assistant Can Özbaşaran, Ph.D. – Marmara University – Türkiye
Research Assistant Doğuşcan Göker, Ph.D. – Sakarya University – Türkiye
Research Assistant Mehmet Serhan Tezgeç, Ph.D – Marmara University – Türkiye
Cangül Akdaş, Ph.D.

İfade Özgürlüğü Kapsamında İnternete Erişim: AIHM'nin Türkiye Kararları

Esra Fatma Fazlıoğlu

Av. İstanbul Barosu
Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-5874-6994
esrafatmafazlioglu@gmail.com

Özet

Dijitalleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte insanların ihtiyaç algıları ve tüketim alışkanlıkları da değişmektedir. Teknolojinin gelişimiyle geleneksel medyadaki izler kitle yani önceleri pasif bir konumda olan medya tüketicileri, yeni medyada özellikle internetin günlük hayattaki önemi düşünüldüğünde, aktif birer kullanıcıya dönüşmektedir. İnternet, sadece bilginin yayılmasını ve edinilmesini sağlamakla kalmayıp kullanıcının, kullanım pratiklerine göre, içerik üretebileceği bir sanal ortam sağlamaktadır. İnsanların birbiriyle etkileşimi, düşünce aktarımı, haber alma ve verme, bilgi edinme ve yayma imkânları, internetin kullanım kolaylığı ile beraber düşünüldüğünde, internet yayınlarının diğer kitle iletişim araçlarından ayrıldığı söylenebilir. Bilgi akışının hızla sağlanabildiği internette, bazı düşünürlere göre insanların hem bilgi elde etmesi hem de fikirlerini aktarması söz konusu olduğundan toplumsal bir platformun kurulduğu böylece toplumsal bir etkileşimin gerçekleştiği kabul edilebilir. Birleşmiş Milletlerin yayınladığı “The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on The Internet (İnternette İnsan Haklarını Geliştirme, Koruma ve Kullanma)” isimli raporu, internet erişiminin devlet politikalarıyla sağlanmasının, başta düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı olmak üzere dijital eşitsizlik kavramının vurgulanmasıyla eğitim hakkı gibi insan haklarını geliştirebileceğine dikkat çekmiştir. Gündemi uzun süre meşgul eden bu rapor, internet erişim hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda küresel bir tartışma konusu yaratmaktadır. İnternetin teknolojinin getirdiği yenilik ve fayda sağlayan bir araç olduğu görüşüne göre internet yasal ve doğal haklar ayrımından hareketle bir insan hakkı olarak tanımlanamaz. İnternetin bir insan hakkı olarak tanınması gerektiği düşüncesinde ise internet hem siyasal süreçlere katılımında aktif rol oynaması hem de demokrasinin ve sosyal adaletin gelişmesi açısından üçüncü kuşak insan hakları arasında yer almalıdır. Bu bağlamda internet erişiminin bir insan hakkı olup olmadığına ilişkin literatür taraması yöntemine başvurarak konuyla ilgili görüşlere ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmamızda bu görüş ayrılıklarına eğilerek, internet erişiminin ifade özgürlüğü kapsamındaki gerekliliği üzerine durulmuştur. İnternet kullanımının, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin (AIHS) 10. maddesinde korunan, ifade özgürlüğü hakkıyla ilişkisine değinilmiş ve çevrimiçi ifade hürriyeti kavramına atıfta bulunularak internet erişiminin, toplumsal yaşamdaki anlamının ortaya koyulması amaçlanmıştır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin (AIHM) ifade hürriyeti çerçevesinde, Türkiye'nin internet erişim engellerine yönelik vermiş olduğu kararlar neticesinde yapılan başvurulara ilişkin verdiği kararlardan birkaçı genel hatlarıyla incelenerek internet kullanımının insan hakları ekseninde nasıl şekillendiğinin tespiti sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnternet Hakkı, İfade, İnsan Hakları, İnternet Yasakları.

Abstract

Access to the Internet under Freedom of Expression: ECHR's Turkey Decisions

Nowadays, the digital process is improving quickly, and people's perceptions of needs and consumption habits are also changing. It can be clearly said that the internet is the most important communication instrument because it not only enables the transfer of knowledge but also provides a virtual environment for the user to produce content. According to some researchers, the internet can constitute a social platform, thus social interaction takes place. According to the United Nations report named “The promotion, protection, and enjoyment of human rights on the internet” access should be provided by government policy. Thus, human rights such as the right to freedom of thought and expression and the right to education can be developed. However, there is no consensus on this issue, and should access to the Internet be seen as a fundamental right? The question is a global debate. In this article, the arguments of both views are compared. The relationship between internet use and Article 10 of the European Convention on Human Rights has been mentioned and the meaning of internet access has been tried to be explained by referring to the concept of online freedom of expression. Some violation decisions by the European Court of Human Rights regarding internet

access barriers have been examined within the framework of the right to expression, and it has been tried to determine how internet use is shaped on the axis of human rights. Moreover, the method of literature review on the subjects of providing, using, and accessing internet access was used. Opinions and evaluations on the subject are included.

Key Words: Internet Access, Freedom of Expression, Human Rights, Internet Bans.

1. Giriş

Dijital sürecin hızlanmasıyla gündelik yaşamdaki alışkanlıkların, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra değişim gösterdiği söylenebilir. İletişim teknolojilerinin gelişimiyle modern toplumun yaşamında küresel değişimler dikkati çekmekte ve ağ toplumu kavramı gündeme gelmektedir. Teknolojinin kullanıcılar tarafından benimsenip yayılması, enformasyon teknolojisi devrimiyle toplumun yapısı ve kültürü değişmektedir. İnternet teknolojisinde kullananlar ve yapanlar aynılaşabilir.¹ İnternetteki içerikleri kullananlar aynı zamanda içerik üreticisi de olabilir. İnternet bu bağlamıyla ele alındığında, insanların birbiriyle etkileşimi, düşünce aktarımı, haber alma ve verme, bilgi edinme ve yayma imkânları çerçevesinde önemli hale gelmektedir. Dahası, internetin kullanım kolaylığı düşünüldüğünde, internet yayınlarının daha fazla kişiye ulaşabilmesiyle diğer kitle iletişim araçlarından ayrıldığı söylenebilir. Ayrıca içerik üreticisi, bilgi akışı, haber alma ve verme kavramlarıyla internetin ifade özgürlüğü kapsamında da aktif rol oynadığı, dolayısıyla gelişen teknoloji ekseninde internetin sosyal yaşamla doğrudan bir bağlantısı olduğu düşünülebilir.

İnternetin, World Wide Web'in gelişmesiyle birlikte yeni bir iletişim biçimi olarak küresel iletişim geliştirerek iletişimi yerel düzeyden dünya çapında bir düzeye kaydırmaktadır.² Toplumsal iletişim için oldukça önemli bir hale gelen internet, hemen hemen her türden paydaşı bir araya getirerek, dünya çapında sürekli olarak büyümektedir. İnternet ortamındaki iletişim; tek taraflı olabileceği gibi karşılıklı etkileşim aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Örneğin; web sitesi yayını, web sayfalarına reklam verilmesi, internet gazeteciliği tek taraflı bir internet iletişimi biçimi iken, internette forumlara katılma, sohbet odalarına erişim ile sohbet etme, internette yer alan gazete haberlerine yorum yapma gibi faaliyetler iletişimin karşılıklı yapılmasına örnektir.³ İnternetin, hızlıca ve kesintisiz bir biçimde gelişerek bireylerin iletişim kurma olanaklarını arttırması, vatandaşlara kullanım pratikleri ile çeşitli haklara erişebilme imkânı sağlaması, kişilerin bu sayede bilgi edinebilmesi ve giderek internetin sosyal yaşantıda daha da zorunlu görülmesi internet erişiminin, bir insan hakkı olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda tartışmalar yaratmaktadır.

2. İnternetin Bir İnsan Hakkı Olarak Değerlendirilmesi

Hızlı bir şekilde gelişen teknolojik gelişmelerle internetin sosyal yaşantıda sık kullanılarak bir ihtiyaç haline gelmesi internet erişiminin ve kullanımının ulus üstü normlarla ele alınmasını gündeme getirmektedir. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan raporlar ve tavsiye kararları, AIHM'nin internet ile ilgili vermiş olduğu kararlar internet erişiminin insan hakları ekseninde nasıl şekilleneceğine ilişkin ipuçları sağlamaktadır. "Bu belgeler temelde bağlayıcı olmasa da uzun vadede insan hakları hukukunun gelişimi, mevzuatın biçimlendirilmesi ve AIHM içtihatlarının şekillenmesinde önemli rollere sahiptir."⁴ Verilen bu bilgiler ışığında internete erişimin bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi konusunun doktrinde tartışmalı olduğunu söylemek mümkündür.

Avrupa Konseyinin İnternetin Evrenselliğinin, Bütünlüğünün ve Açıklığının Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararına göre (Bkz. [CM/Rec\(2011\)8](#)) vatandaşların demokratik süreçlere katılımında çevrimiçi ifade özgürlüğünün önemine vurgu yapmıştır. İnternetin bilgi ve hizmetlere erişilmesinde ve küresel olarak bilgi paylaşılmasında bir araç olduğuna işaret ederek insanların günlük faaliyetleri ve vatandaş olarak haklarını güvence altına almak adına interneti giderek daha fazla kullanmalarına değinerek internet erişimi konusunda makul bir beklentiye girdiklerini belirtmiştir. Devletlerin, vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlama görevi kapsamında, ifade

1 Manuel CASTELLS, "Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008.
2 Edited by Doren Weisenhaus and Simon N. Young, "Media Law and Policy in the Internet Age OXFORD AND PORTLAND, OREGON 2017" Part C; Rolf H. WEBER, "Legal Regulation of the Media and Internet."
3 Murat Volkan DÜLGER, "Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku", İstanbul: Seçkin Yayınları, 2014.
4 Mehmet Bedii Kaya; "İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi", Anayasa Yargısı, Cilt: 37, Sayı: 2, (2020), s.159–203.

özgürlüğünü ve bilgiye erişimi güvence altına almanın bir aracı olarak internetin evrenselliğini, bütünlüğünü ve açıklığını korumak ve teşvik etmek ayrıca vatandaşların internet erişimi ile ilgili makul beklentilerini karşılamak üzere internetle ilgili politika oluşturmada genel kamu çıkarlarını dikkatli bir şekilde koruma sorumluluklarının gündeme geleceğini ifade etmiştir.

İnternet erişiminin bir insan hakkı olup olmadığının değerlendirilmesinde Birleşmiş Milletlerin yayınladığı “The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on The Internet / İnternette İnsan Haklarını Geliştirme, Koruma ve Kullanma (2016)”⁵ isimli raporunu da incelemekte fayda vardır. Rapor, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerindeki insan haklarını ve temel özgürlükleri düzenleyen anlaşmalara atıfta bulunarak internet erişiminin birçok insan hakkı ile bağdaştığını ve bu nedenle önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Özetle; internet erişiminin, insani ilerlemeyi hızlandırmak, dijital uçurumu gidermek ve bilgi toplumları geliştirmek için, bilgi- iletişim teknolojilerinin yayılmasının ve bireylerin küresel düzeyde ve sürdürülebilir biçimde birlikte ağa bağlı kalmasını sağlama açısından önemli olduğunda değinir. Devamla, ifade hürriyeti kapsamında kişinin seçtiği herhangi bir medya aracılığıyla uygulanabilen ifade özgürlüğünün korunması ve çevrimiçi mahremiyetin sağlanması açısından internetin, kalkınma ve yenilik için potansiyeline dikkati çeker. İnternetteki bilgilere erişimin, küresel olarak karşılanabilir ve kapsayıcı eğitim için geniş fırsatlar sağladığını, bu sayede eğitim hakkının teşvik edilmesini kolaylaştırdığını ve eğitim hakkını kullanmayı etkileyeceğini vurgularken, dijital okuryazarlığı ve dijital uçurumu etkilediği içinde ele alınması gerektiğinin altını çizer. Dolayısıyla internetin küresel ve açık doğasını itici bir güç olarak kabul ederek internetle ilgili ulusal kamu politikalarını benimsemeye davet eder. Bütün bu argümanlara dayanarak BM raporunda, internet erişiminin devlet politikalarıyla sağlanmasının, başta düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı olmak üzere, dijital eşitsizlik kavramının vurgulanmasıyla eğitim hakkı gibi insan haklarını geliştirebileceğine dikkat çekmiştir. 2016 yılında yayımlanan ve 2018’de İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilen bu rapordan⁶ hareketle internet erişim tartışmaları alevlenmiştir. Raporda, her ne kadar internet erişimi ile birçok insan hakkının gelişebileceği söylenerek internet erişiminin, korunmasının ve kullanılmasının devlet politikalarıyla revize edilmesine dikkat çekilmiş olsa da gerçekten internet erişiminin bir insan hakkı sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler mevcuttur.

3. İnsan Hakkı Olarak Kabul Edilemez Görüşü

İnternetin kurucu isimlerinden sayılan Vinton Grey Cerf’in ifadesine göre interneti iyileştirmek, insan durumunu iyileştirmenin önemli bir yolu olsa da yalnızca bir araçtır⁷. Bu bağlamda Cerf, internetin teknolojik gelişmeler sayesinde bir dizi haklar sağlayan bir unsur olduğunu fakat hakkın kendisi olamayacağını düşünür çünkü bir hakkın insan hakkı kapsamında değerlendirilmesinin ancak insan yaşamında anlamlı hayatlar sürmek için ihtiyaç duyulan şeyler arasında yer almasıyla mümkün olacağına inanır. Dolayısıyla belirli bir teknolojinin insan hakları bağlamında yüce bir kategoride ele alınmasını eleştirel bir tutumla karşılayan Cerf, bunun ileriki vadede yanlış şeylere değer verilmesi kuşkusuna değinir. “Örneğin bir zamanlar atınız yoksa geçiminizi sağlamak zordu. Ama o durumda önemli olan hak, ata sahip olma hakkı değil, geçimini sağlama hakkıydı. Bugün bana bir ata sahip olma hakkı verilseydi, onu nereye koyacağımdan emin olamazdım”⁸. Sonuç olarak Cerf, internet erişimi bir insan hakkı kapsamında değerlendirilmeyip erişimin kendisinin böyle bir hak olduğunu iddia etmeksizin, korunmayı hak eden medeni ve insan haklarına değer vererek yapılması gerektiğini vurgular.

Bir diğer görüşün sahibi Brian Skepys ise çok fazla şeyi insan hakları olarak nitelendirmeyi, insan hakları iddialarında güç eksikliğine katkıda bulunacağı inancıyla bunu insan haklarına yönelik bir enflasyon eğilimi olarak değerlendirir.

⁵ United Nations, The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. 27 June 2016. https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf

⁶ United Nations, The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. 27 June 2016. https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf

⁷ Winton G. Cerf, “Internet Access Is Not a Human Right,” New York Times, <https://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html>

⁸ Winton G. Cerf, “Internet Access Is Not a Human Right,” New York Times <https://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html>

“Değer verilen her şeye insan hakkı demeyi bırakmalı ve bunun yerine bunları daha temel insan haklarına yönelik acil tehditler olarak ilişkilendirmeliyiz”⁹ ifadesine yer verir. Ayrıca internet erişimini iletişim bağlamında ele alarak iletişimin, insan yaşamında hayati bir öneme sahip olmadığına yönelerek iletişimin değerliliğine dayandırılan bir internet hakkı olamayacağını ileri sürer. İnternetin özerklik bağlamında araçsal bir değer taşıdığı iddialarına karşı özerkliğin, bireyin acil temel ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde bir şeyler yapma seçeneklerine sahip olması ile ilgili olduğundan, internetinde bu bağlamda bir ihtiyaç olarak görülmesine şüpheyle yaklaşır. Eşitlik açısından seçeneklerin eşitliğini doğası gereği değerli bir norm olarak yerleştirmeyi, her toplumda bunun aynı değerde olmadığını ifade ederek farklı toplumların kültürü ekseninde, internetin fırsat eşitliğini sağlayabileceğini kabul edilemez bulur. İfade özgürlüğü bağlamında internetin bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi konusunda internet bir ifade biçimi değil, ifade biçimlerinin duyulması için bir araç olduğunu ileri sürerek ifade hürriyetinin kullanılabilmesi için başka araçlarında var olduğuna değinir ve bu bağlamda ifade hakkı için internetin kesin gerekliliğini reddeder. Demokratik katılıma dayanarak toplanma ve örgütlenme hakkına ilişkin argümanları, internet erişimine sahip olunmamasının toplanma hürriyetinin tamamen dışlandığı anlamına gelmeyeceğini, bireylerin internet haricinde de bu hürriyetlerini kullanabileceğini belirterek çürütür.

Jesse Tomalty, BM’in raporuna ilişkin değerlendirmesinde, bunun bir dizi insan hakkının sağlanabilmesi için internet erişiminin önemine vurgu yaparak devletlerin bu konu hakkında düzenleme yapmasına ilişkin bir karar olduğuna değinmiştir. Fakat bu kararlar birlikte internet erişiminin bir insan hakkı olarak kabul edileceğini yeterli bulmamıştır.¹⁰ İnternet erişiminin insan hakları bağlamında ele alınmasına şüpheyle yaklaşan Tomalty, doğal ve yasal haklar ayırımına giderek internetin doğal haklar kapsamında sadece insan olma nedeniyle sahip olunan evrensel ahlaki haklar içerisinde yer alamayacağına değinmiştir. İnternet fikirlerin yayılması ve bilgi akışının sağlanması için her ne kadar önemli bir platform olarak kabul edilebilirse de bu durumun doğrudan doğal hakların temeline zemin hazırlayamayacağını ve internet kullanımının yeterince köklü bir temele dayanmadığını ifade etmiştir. Tomalty, sürekli güncellenmesi gereken uluslararası yasalara sahip olmayı eleştirel bir tutumla karşılar, yasal insan haklarının sadece şimdi için değil, öngörülebilir gelecek için de büyük önem taşıması gerektiğini ifade eder.¹¹ Dolayısıyla internet erişiminin doğal haklar ekseninde şekillenemeyeceğini ve insan hakkı olarak kabul edilebileceği görüşünü kuşkuyla karşılamaktadır. Ancak internet erişiminin doğal haklar çerçevesinde olmamasına karşın yasal bir hak olarak düzenlenebileceği görüşünü, internetin bazı insan haklarının kullanılabilmesi açısından önemli olduğuna değinerek reddetmemektedir.

Ayaz ve Işıklı, internetin bir teknolojik gelişme olmasından kaynaklı ileride yerini daha güçlü bir değişime bırakabilme ihtimali düşünüldüğünde internet erişiminin bir insan hakkı olarak kabul edilmesiyle öngörülemeyen tehlikelerin gündeme gelebileceğinden internetin bir insan hakkı olarak tanımlanmasına şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Dahası, temel haklar kavramının içinin sürekli güncellenip genişletilmesinin, doğal hakları kavramının önemi ile kıyaslandığında insan haklarının değersizleştirilebileceğini düşünmektedirler. Ancak internet kullanımının günlük yaşantıdaki önemine vurgu yaparak olası bir erişim engelinin veya internet kısıtlamasının bireylerin ifade ve iletişim özgürlüğüne zarar getireceğinden hareketle internet erişimine ilişkin düzenlemenin insan hakları kapsamında değil, yasal çerçevesinde yapılması gerektiğini belirtmektedirler.¹²

4. İnternet Erişiminin Bir İnsan Hakkı Olması Gerektiği Görüşü

İnternet erişiminin bir insan hakkı kapsamında değerlendirilmesi görüşü bir açıdan, tarihi bir perspektiften izlenerek savunulmaktadır. İnsan hakları kavramının, tarihsel süreçte toplumları derinden etkileyen olaylar çerçevesinde dönemin fikirlerinin etkisiyle inşa edildiğini ve buna kuşak tartışmalarının da eklenerek genişletildiğini söylemek mümkündür. “Ancak kuşaklar içerisinde yer alan haklar birbirini etkilemiş olmakla beraber hiçbirinin diğerinden üstünlüğü söz konusu değildir.”¹³ Sanayileşmenin etkisiyle işçi sınıfının ve işçi haklarının ortaya çıkışı ikinci kuşak hakları meydanı getirerek

9 Brian SKEPYS, “Is There a Human Right to the Internet?”

[22541-74664-1-SM.pdf](https://sophosakademi.org/internet-erisimi-bir-insan-hakki-midir/)

10 Jesse TOMALTY, “İnternet erişimi, bir insan hakkı mıdır?” Çeviren: Dilan Eser, 2017.

<https://sophosakademi.org/internet-erisimi-bir-insan-hakki-midir/>

11 Jesse TOMALTY, “Is There A Human Right To Internet Access?” Philosophy Now, 2017.

12 AYAZ Taner ve IŞIKLI Şevki, Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet Erişimi: Herkes İçin İnternet Tartışması”, ISOPHOS Dergisi, 2020, 2(4), ss.1-18.

13 Aydın TURHAN, “İNSAN HAKKI KUŞAKLARI ARASINDAKİ TAMAMLAYICILIK İLİŞKİSİ”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

insan hakları kavramına yeni bir bakış açısı getirmişse, insanların günlük yaşamları dâhil getirilen her türlü yenilikler ile gelişen bilişim teknolojilerinin yarattığı etkiler de insan hakları kavramını genişletebilir. Dolayısıyla “bilişim toplumunda, internet gibi dijital bağlantının sağladığı imkânlardan soyutlanarak insanca bir yaşantının sürdürülmesi pek mümkün olmadığından”¹⁴ dijital dönüşümlerin toplumlarda köklü değişikliklere neden olduğu düşünülebilir.

“Teknolojik gelişmeler genellikle haklarımızı ve özgürlüklerimizi kullanma şeklimizi değiştirir ve böylece bu hakların pratik kapsamını genişletir.”¹⁵ İnternetin diğer hakların kullanılmasını etkilediğini belirterek internet erişimini ifade hürriyeti çerçevesinde ele alan Hert ve Kloza, ifade hürriyetinde korunması gereken hukuki değerın AIHM'nin içtihatlarına atıfta bulunarak sadece ifade edilen fikirlerin ve bilgilerin özünü değil, aynı zamanda bunların ifade edildiği biçimi de koruduğuna işaret etmişlerdir. Mevcut insan hakları çerçevesinin internet kullanımına bir miktar koruma sağladığını ancak bunu tamamen kapsamadığını belirten yazarlar, siyasi sansür ve dijital bölünme gibi çeşitli endişelerin giderilmesi adına düzenlemenin içeriğinin neyin ve nasıl korunduğuna ilişkin belirlemelerin netleştirilerek tek bir yeni hak tarafından ele alınabileceğine değinmişlerdir.¹⁶

World Wide Web'in yaratıcısı Tim Berners Lee, internetin bireyleri bir araya getirme ve bilgiyi erişilebilir kılma bağlamında önemli rol oynadığını, internet aracılığıyla başlatılan çevrimiçi eylemlerin bireyleri etkileyerek fiziksel faaliyetlerine yol açtığını, dijital uçurum kavramına atıfta bulunarak, eşitsizliklerin giderek çoğaldığı bir düzlemde internetin bu durumu dengeleyebileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda internetin önemi ve etkileri göz önüne alındığında, internet erişimin bir insan hakkı olarak herkes için tanımlanarak devletlerin, güvenilir internet erişimi sağlama politikaları geliştirmeleri gerektiğine işaret etmiştir.¹⁷

İfade hürriyetinin haber alma ve verme yoluyla bilgi edinme hakkını da içermesinden kaynaklı internete erişmemek bilgiyi erişilebilir kılmayı da ortadan kaldırmaktadır. İnternet kullanımı, ifade özgürlüğü gibi çeşitli insan haklarına ulaşabilmek bağlamında ele alındığında, giderek artan yararlı bir bilgi teknolojisinden daha fazlası olduğu sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla internetin başlı başına bir insan hakkı olarak kabul edilmesi mümkündür.¹⁸

Shandler ve Canetti, internet erişiminin bir insan hakkı olarak kabul edilmesinde, internetin diğer temel ve sosyal hakları kullanabilme açısından doğrudan bağlantılı olduğuna değinerek korunması gerektiğini, iletişim hakkı kapsamında internetin ifade özgürlüğü ile ilişkisine dayanarak internet erişiminin uluslararası hukuk normları kapsamında değerlendirilebileceğini göz önüne almaktadırlar.¹⁹

İnsan haklarının doğal haklar bağlamında sınırlandırılması görüşüne karşın, eğitim ve bilgiye erişim hakkı gibi türetilen hakların da İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde²⁰ düzenlendiği üzere insan hakları çerçevesinde ele alınabileceğini bu bağlamda internetin de türetilmiş haklar içerisinde bir insan hakkı olarak kabul edilebileceği düşünülebilir.²¹ Bu bağlamda internet kullanımının demokrasinin gelişimi için önemine vurgu yapan Wang, internet erişiminin demokrasi için araçsal bir değer olduğuna işaret ederek devletin bu noktada müdahalesinin öngörülebilir olmasıyla internet erişiminin temel hak olarak kabul edilmesi ve korunması gerektiğini ifade eder.²²

Cilt: 4 Sayı: 2 Yıl: 2013.

14 İsmail YÜKSEL, “İnternete Erişim Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi 2022/3.

15 Paul De HERT and Dariusz KLOZA, “Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?” <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/123/268>

16 Paul De HERT and Dariusz KLOZA, “Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?” <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/123/268>

17 Philip STEVEN, “web inventor tim berners-lee says internet access should be a basic human right” 2021. [tim berners-lee says that internet access should be a basic right \(designboom.com\)](https://www.designboom.com/tim-berners-lee-says-that-internet-access-should-be-a-basic-right/)

18 Michael L. BEST, “Can the Internet Be a Human Right?” *Human Rights & Human Welfare*, 2004. <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=hrhw>

19 Ryan SHANDLER & Daphna CANETTI, “A Reality Of Vulnerability And Dependence: Internet Access As A Human Right” Cambridge University Press and The Faculty of Law, The Hebrew University of Jerusalem, 2019.

20 İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si, Madde 26 <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eae05.pdf>

21 Xiaowei WANG, “A Human Right to Internet Access: A Gewirthian Approach” https://www.academia.edu/31652716/A_Human_Right_to_Internet_Access_A_Gewirthian_Approach

22 Xiaowei WANG, “A Human Right to Internet Access: A Gewirthian Approach” https://www.academia.edu/31652716/A_Human_Right_to_Internet_Access_A_Gewirthian_Approach

Giderek küreselleşen ve sanallaşan bir dünyada, siyasi insan haklarının gerçekleştirilmesinde internet erişiminin önemine vurgu yapan Reglitz, internetin politik gelişmelere katılımda aktif rol oynadığına ve bu çerçevede vatandaşların bir kamusal alan oluşturduğuna ve kamuoyu tartışmalarının yürütüldüğüne dikkati çekerek, internet ile ilgili önem kritiğini bu tartışma üzerinden değerlendirmektedir. BM'lerin ifadesine atıfla, internetin insanlığın ilerlemesine benzeri görülmemiş bir şekilde katkıda bulunduğunu kabul eder ve dijital çağda bireylerin insan haklarını kullanabilmeleri için internetin tüketilmesini bir ihtiyaç olarak savunur. İnternetin mevcudiyeti, çağdaş yaşamla iç içe geçtiğinden bireylerin ifade özgürlüğü ve özgürce toplanma hakkını doğrudan etkilemesi nedeniyle internet erişimini, bir siyasal katılım aracı yaklaşımıyla değerlendirerek insan hakkı olarak görülmesi gerektiğini belirtir.²³

İnternet devriminin süreç içinde daha da hızlı ilerleyeceğini ve devletlerin bu gelişimi kaydedebilmesi için internete erişimi bir devlet politikası haline getirmesinin gerekli olduğuna değinen Kurt, internet erişiminin bir insan hakkı olarak değerlendirilmesinin yanı sıra kullanıcılara ucuz, sansürsüz ve hızlı erişim hakkının sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁴

Siyasi katılımın, demokrasinin ve ifade hürriyetinin ekseninde internetin, bir araç olarak kısıtlı bir korumaya sahip olabileceği düşüncesine eleştirel bir bakışla yaklaşan Yüksel, Covid-19 döneminde internetin zaruri bir ihtiyaca dönüştüğünü belirterek, internet erişiminin bağımsız bir temel hak olarak anayasalarda yer alması gerektiğini ifade eder.²⁵ Gelişen teknolojiler ışığında internetin etkileri düşünüldüğünde bunun hem dijital uçurumun olumsuz etkilerinin toplumdan silinmesi adına hem de internetin sosyal yaşamdaki etkileri göz önüne alınarak değerlendirilmesi neticesinde erişimin temel bir hak olması yönünde görüş bildirir. Devletlere bu hak ile yüklenecek sorumluluğun teknolojiye uygun gerekli altyapının hazırlanmasından ve bu hizmeti kendi bütçesinden karşılama imkânı olmayan kişilere hizmetin ücretsiz sunulması gerektiğine işaret eder.²⁶

5. Çevrimiçi İfade Özgürlüğü

AİHS insan haklarını uluslararası bir düzlemde güvenceye alan sözleşmede tanımlanan haklara ilişkin bölgesel bir koruma sistemidir.²⁷ Sözleşme, AİHM'in yetki kaynağı olmakla birlikte mahkemeye, AİHS'i onaylamış devletin egemenliği alanında ihlalden yakınan özel hukuk kişisi herkes başvurabilir.²⁸ İfade özgürlüğü, hukuk devleti ilkeleri ışığında temel bir insan hakkı olarak AİHS'nin 10. maddesinde düzenlenerek evrensel bir koruma kapsamındadır. İfade hürriyetinin çerçevesi hem sözleşmede düzenlendiği şekilde hem de AİHM'nin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatları ile belirlenmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (İHEB) ifade özgürlüğüne ilişkin 19. maddesi, "Herkesin fikir ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak müdahaleye uğramaksızın kanaat sahibi olma ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın her türlü mecra yoluyla bilgi ve fikirleri arama, elde etme ve aktarma özgürlüğünü de içerir."²⁹ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MŞHS), herkesin düşüncelerini açıklama hakkına sahip olduğunu ve bu hakkın ülke sınırlarına bağlı kalmaksızın bilgi edinme ve iletme özgürlüğünü de içerdiğini belirtmektedir.³⁰

İnternet, demokratik toplumların gelişebilmesinin bir gereği olan, ifade özgürlüğünün kullanılmasında etkili bir araçtır. BM'lerin düşünce ve ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin Özel Raportör Frank La Rue, uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinin, özellikle de ifade özgürlüğü hakkına ilişkin hükümlerin, internet için

23 Merten REGLITZ, "The Human Right to Free Internet Access", Journal of Applied Philosophy, 2019.

24 Z. Emre KURT, "Ucuz, "Sansürsüz ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı", Ankara Barosu Dergisi (2015).

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398267>

25 İsmail YÜKSEL, "İnternete Erişim Hakkı"

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2585806>

26 İsmail YÜKSEL, "İnternete Erişim Hakkı", Ankara Barosu Dergisi 2022/3. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2585806>

27 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

28 İlyas DOĞAN, "insan Hakları Hukuku", Astana Yayınları 2015. Sayfa 378- 387.

29 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>

30 Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi, madde 19

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaralliskinSozlesme.pdf>

geçerli ve uygulanabilir olduğuna dikkati çekmektedir. İHEB ve MSHS'lerinin herkesin, sınırlara bakılmaksızın, tercih ettiği herhangi bir medya aracılığıyla ifade özgürlüğü hakkına sahip olduğuna ilişkin düzenlemeleri belirterek bu sözleşmelerin gelecekteki teknolojik gelişmeleri içerecek ve bunlara uyum sağlayacak bir öngörü ile kaleme alındığını ifade etmektedir.³¹

İnternet, etkileşimli ve küresel bir mecra olarak sunduğu potansiyel nedeniyle ifade özgürlüğü çok büyük bir önem kazanmaktadır.³² BM İnsan Hakları Konseyinin 2016 yılında yayınladığı rapor, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19. maddesi ve Uluslararası Sözleşme uyarınca, insanların çevrimdışı sahip oldukları hakların çevrimiçi olarak da korunmasıyla özellikle de sınırlardan bağımsız olarak ve kişinin seçtiği herhangi bir medya aracılığıyla ifade özgürlüğünün korunması gerektiğine değinmektedir. İnternetin, ifade özgürlüğünün doğasında ya da bu özgürlüğün korunmasının sınırlarında temelde bir değişiklik yaratmadığı gözlemlenebilir. İfade özgürlüğü pek çok insan hakkı için temel bir katalizördür.³³ "Dolayısıyla klasik olarak çevrimdışı ifade özgürlüğünün kapsamı dâhilinde korunan kanaat özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü, basın ve yayın özgürlüğü, bilimsel ve sanatsal ifade özgürlüğü gibi özgürlüklerin İnternet'te kullanımının da aynen korunacağı ile ilgili kuşku yoktur."³⁴

6. AIHM Kararları Işığında İnternette İfade Özgürlüğü ve İnternete Erişim

Bu bölümde AIHM'in Türkiye başvurularına ilişkin internetle ilgili vermiş olduğu kararlar genel hatlarıyla incelenerek mahkemenin, internetteki ifade özgürlüğüne ilişkin bakış açısı saptanmaya çalışılmıştır.

i) AIHM Kararları -1: Ahmet Yıldırım v Türkiye Kararı³⁵

AIHM'nin 12 Aralık 2018 tarihinde vermiş olduğu Yıldırım/ Türkiye kararında, başvuru Ahmet Yıldırım Google Sites adlı yer sağlayıcısı üzerinden kurduğu bir internet sitesinden akademik yayınlar paylaşmaktadır. Denizli Sulh Ceza Mahkemesi 23 Haziran 2009 tarihinde, 5651 sayılı Kanunun kapsamında Google Sites üzerinden kurulan başka bir kullanıcıya ait internet sitesi hakkında, Atatürk'ün manevi hatrasına hakaret içerikli ifadelerin bulunduğu sitenin sahibine karşı yürütülen ceza soruşturması çerçevesinde tedbir kararı niteliğinde erişim engelleme kararı vermiştir. Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB), söz konusu siteye erişimin engellenebilmesinin, sitenin sahibinin yer sağlayıcısından alınan faaliyet belgesine sahip olmadığını ve yurt dışında yaşadığını belirterek, tek teknik yolunun siteye erişimin tamamen engellenmesine ilişkin talebini mahkemeye ilemiştir. Bunun üzerine mahkeme kararını, Google Sites isimli yer sağlayıcısı siteye erişimin tamamen engellenmesi yönünde vermiştir. Siteye erişimin tamamen engellenmesiyle Yıldırım'ın kendi internet sitesine erişimi imkânsız hale gelmiştir. Başvurucu, AIHM'in 10. maddesine dayanarak hem kendisiyle hem de sahibi olduğu internet sitesi ile ilgili olmayan bir ceza soruşturması kapsamında verilen erişim engeli kararının, ifade hürriyeti kapsamında; haber, bilgi alma ve bilgi verme özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Yapılan inceleme kapsamında AIHM'in kararı, Sözleşmenin 10. maddesi herkesin ifade özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Ayrıca bu madde kapsamında sadece haber verme hakkının değil aynı zamanda toplum için haber alma hakkının da korunduğu belirtmiştir. Mahkeme, korumanın yalnızca haber içerikleri ile sınırlı kalmayacağını, vermiş olduğu diğer kararlara atıfla, yayın araçlarına getirilen her türlü sınırlamanın da haber alma ve verme hakkını ihlal edeceğini belirtmiştir. Devamla, Google Sites'in web sitesi kurma vasıtasıyla bilgilerin paylaşarak ifade özgürlüğünden faydalanmaya imkân tanıyan bir araç olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda AIHM, hukuka aykırı tek bulgudan ötürü internete genel erişim engeli kararının verilmesi, idari makamlara geniş takdir yetkisinin tanınması ve 5651 Sayılı Kanun madde 8'in öngörülebilirlik kriteri taşıyıp taşımadığına ilişkin hususlarda değerlendirme yaparak sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

31 UN General Assembly, 2011. Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. (Paragraf 14)

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Opinion/A.66.290.pdf>

32 Wolfgang BENEDEK ve Matthias C. KETTEMANN, "İfade Özgürlüğü ve İnternet", Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi. *4 [Freedom of Expression and Internet_TUR.PDF.pdf](#)

33 Wolfgang BENEDEK ve Matthias C. KETTEMANN, "İfade Özgürlüğü ve İnternet", Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi. *4 [Freedom of Expression and Internet_TUR.PDF.pdf](#)

34 Cabir ALİYEYEV, "Çevrimiçi İfade Özgürlüğü: Teorisi ve Hukuku" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017. Sayfa: 170)

35 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ahmet Yıldırım v. Türkiye (Başvuru no. 3111/10) Karar: 18.Aralık.2012

ii) AİHM Kararları -2: Akdeniz v Türkiye Kararı³⁶

11 Mart 2014 tarihinde AİHM'in vermiş olduğu bu karar, telif hakkı mevzuatına aykırı şekilde müzik yayını yaptıkları gerekçesiyle iki web sitesine ("myspace.com" ve "last.fm") erişimin engellenmesi hakkındadır. Başvurucular söz konusu web sitelerinin düzenli birer kullanıcısı olduklarını, erişim engeli ile sözleşmenin 10. Maddesinin ihlal edilerek bilgi alma özgürlüğünün ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. Kanun kapsamında alınan tedbirin sanatsal ve fikri eserler üzerindeki ikincil etkisinden şikâyetçi olmuştur.

AİHM yapmış olduğu değerlendirmede, başvuranın iki müzik paylaşım sitesine yönelik bir engelleme tedbirinden dolayı olarak etkilenmiş olmasının, Sözleşmenin 34. maddesinin (bireysel başvuru hakkı) amaçları doğrultusunda "mağdur" olarak kabul edilmesi için yeterli olamayacağını tespit ederek, başvuruyu kabul edilemez (kişi bakımından bağdaşmaz) ilan etmiştir. Mahkeme, internet kullanıcılarının haklarının son derece önemli olduğunu vurgularken, söz konusu iki müzik paylaşım sitesinin telif hakkı yasasını ihlal ettikleri için engellendiğini özellikle belirtmiştir. Bu sitelerin bir kullanıcısı olarak, başvuran bu sitelerin hizmetlerinden faydalanmış ve müzik dinlemenin diğer yollarından sadece birinden mahrum bırakılmıştır. Mahkeme ayrıca, başvuranın çeşitli müzik eserlerine erişmek için birçok araca sahip olduğunu belirtmiştir.

iii) AİHM Kararları -3: Cengiz ve diğerleri v Türkiye³⁷

Kamuoyunda bilinen adıyla Youtube Kararı AİHM tarafından 1 Aralık 2015 tarihinde internet erişiminin engellenmesi ve bu durumda ortaya çıkan mağdur sıfatının yeniden değerlendirildiği bir karardır. Bu dava, kullanıcıların video göndermesine, görüntülemesine ve paylaşmasına olanak tanıyan bir web sitesi olan YouTube'a erişimin toptan engellenmesiyle ilgilidir. Sitenin aktif kullanıcıları olan başvuranlar, erişimin tamamen engellenmesi ile özellikle bilgi ve fikir alma ve verme özgürlüklerinin ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuşlardır. Yıldırım/Türkiye Kararında olduğu gibi burada da başvurucuların ilgisi olmayan, hukuka aykırı içerikli yayınlar nedeniyle yargılama süreci bağlamında şikâyetçilerin aktif olarak kullandıkları Youtube'a tamamen erişim engeli kararı verilmesi söz konusudur. Başvurucular 10. madde çerçevesinde haber, görüş alma ve verme özgürlüğü haklarının kullanılabilmesi adına önemli bir araç haline gelen internetin gerekliliğine değinerek hem içerik üretebildikleri hem de içerikleri tüketebildikleri yani aktif birer kullanıcısı oldukları Youtube'un tamamen engellenmesi kararından doğrudan etkilendiklerini belirtmişlerdir.

AİHM, söz konusu kanun hükmünün uygulanmasından kaynaklanan müdahalenin Sözleşme uyarınca hukuka uygunluk şartını karşılamadığını ve başvuranların, sitenin önemli özelliklerinin yanı sıra, akademik çalışmalarındaki etkilerinin altını çizerek Sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme özellikle, hepsi farklı üniversitelerde akademisyen olan başvuranların YouTube'a erişimlerinin uzun bir süre boyunca engellendiğini ve aktif kullanıcılar olarak ve davanın koşullarını göz önünde bulundurarak söz konusu engelleme kararının bilgi ve fikir alma ve verme haklarını etkilediğini meşru bir şekilde iddia edebileceklerini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca YouTube'un, özellikle siyasi ve sosyal konularda özel ilgi alanına giren bilgilerin yayınlanmasına ve vatandaş gazeteciliğinin ortaya çıkmasına olanak tanıyan tek bir platform olduğunu gözlemlenmiştir. Mahkeme ayrıca yerel mahkemelerin, içeriklerinden biri nedeniyle İnternet'e ve mevcut davada YouTube'a genel bir erişim engelleme kararı vermesine izin veren bir yasa hükmü bulunmadığını tespit etmiştir.

7. Sonuç

İnternetin temel bir insan hakkı olarak tanımlanması konusunda bir fikir birliği henüz gerçekleşmemiş olsa da gün geçtikçe gelişen dijital dönüşümlerle internetin bireylerin yaşamlarında giderek daha da önemli olduğu söylenebilir. Bilginin sunulmasında ve paylaşılmasında getirdiği kolaylıklar nedeniyle internet hızla ticari bir ağ şeklini almıştır. "Teknolojiyi taşıyan bir ortama dönüşen internet, ticaretten eğitime, sağlıktan hukuk sistemine kadar tüm alanlarda köklü değişikliklere yol açmakta, yöntem biçimlerini ve devlet vatandaş ilişkilerini etkilemektedir."³⁸ Gerçekten de internetin günlük yaşamdaki etkisi göz önüne alındığında özellikle Covid-19 sürecinde internet erişiminin günlük

³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Akdeniz V. Türkiye (Başvuru no: 20877/10) Karar: 11.Mart.2014

³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Cengiz ve Diğerleri V. Türkiye (Başvuru no: 48226/10 ve 14027/11) Karar: 1.Aralık.2015

³⁸ Kayıhan İÇEL & Yener ÜNVER, "Kitle Haberleşme Hukuku", Beta Basım, İstanbul 2009. (Sayfa: 472)

yaşantıda çok değerli bir olgu olduğu saptanabilir. İnternetin temel hakların kullanılabilmesi için bir ihtiyaç olduğu düşünülebilir. Covid-19 salgın döneminde gelişen dijital sağlık kavramı, çevrimiçi psikolojik destek ve sağlıkta çevrimiçi bakım gibi kavramlar türemiştir. Birçok ülkede, doktorların internet ve sosyal medya üzerinden hastalara destek olduğu görülmüştür.³⁹ Hayatımızın içine giderek yerleşen internetin giderek değerlendirildiği, internete erişebilenler ile erişemeyenler arasındaki dijital uçurumun hemen hemen her alanda dikkati çektiği ve bunun uzun vadede sonuçlarının toplumsal boyuta dahi indirgenebileceği ele alındığında internet erişimine ilişkin bir koruma sağlanması gerektiği ifade edilebilir. Günümüzde eğitim hakkı, ifade özgürlüğü ve hatta sağlık hakkı gibi çeşitli temel haklara erişebilmek için internetin vazgeçilmez bir mecra olduğu düşünüldüğünde internet erişiminin devlet politikaları ile güvence altına alınarak vatandaşların bundan bir hak bağlamında istifade etmesi gerektiği savunulabilir.

8. Kaynakça

- AİHM Kararları -1. Ahmet Yıldırım Vs Türkiye (Başvuru no. 3111/10) Karar: 18 Aralık 2012
- AİHM Kararları -2. Akdeniz Vs Türkiye (Başvuru no: 20877/10) Karar: 11 Mart 2014
- AİHM Kararları -3. Cengiz ve Diğerleri Vs Türkiye (Başvuru no: 48226/10 ve 14027/11) Karar: 1 Aralık 2015
- ALİYEV Cabir, “Çevrimiçi İfade Özgürlüğü: Teorisi ve Hukuku”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi: Marmara Üniversitesi), 2017.
- [AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ \(AİHS\)](https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf), https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf
- AYAZ Taner ve IŞIKLI Şevki, “Bir İnsan Hakkı Olarak İnternet Erişimi: Herkes İçin İnternet Tartışması”, ISOPHOS Dergisi, 2020, 2(4), ss.1-18. <https://www.isophos.org/is-cont/uploads/pdf/04/bir-insan-hakki-olarak-internet-erisimi-herkes-icin-internet-tartismasi.pdf>
- BENEDEK Wolfgang & C. KETTEMANN Matthias, “İfade Özgürlüğü ve İnternet”, Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi. *4_Freedom of Expression and Internet_TUR.PDF.pdf
- BEST Michael L. “Can the Internet be a Human Right?” [Human Rights & Human Welfare](https://www.humanrights.org/en/articles/can-the-internet-be-a-human-right), 2004.
- CASTELLS Manuel, “Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- CERF Winton G. “Internet Access Is Not a Human Right,” New York Times, 2012.
- COUNCIL OF EUROPE, “Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the protection and promotion of the universality, integrity and openness of the Internet.” https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2f8#globalcontainer
- DOĞAN İlyas, “İnsan Hakları Hukuku”, 2. Baskı, Ankara: Astana Yayınları, 2015.
- DÜLGER Murat Volkan, “Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku” 4. Baskı, İstanbul: Seçkin Yayınları, 2014.
- HERT Paul De & KLOZA Dariusz, “Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?” European Journal of Law and Technology, Vol. 3. No. 3, 2012.
- <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>
- İÇEL Kayıhan & ÜNVER Yener, “Kitle Haberleşme Hukuku”, Beta Basım, İstanbul 2009.
- İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ (İHEB),
- KAYA Mehmet Bedii, “İnsan Hakları Ekseninde İnternetin Kontrolü ve Hukuki Sorumluluk Rejimi”, Anayasa Yargısı, Cilt: 37, Sayı: 2, (2020).
- KURT Emre Z. “Ucuz, “Sansürlü ve Hızlı İnternete Erişim Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi 2015.
- LEE Tim Berners, “Contract for the Web” <https://wfcontract.wpenginepowered.com/wp-content/uploads/Contract-for-the-Web-3.pdf>
- LORENTO Zet & LAB Lorent Research, “Güvenli İnternet”, Epilson Yayınevi, İstanbul 2020.
- Merten REGLITZ, “The Human Right to Free Internet Access”, Journal of Applied Philosophy, 2019.
- SHANDLER Ryan & CANETTI Daphna, “A Reality Of Vulnerability And Dependence: Internet Access As A Human Right”

39 Zet LORENTO & Lorent Research LAB, “Güvenli İnternet”, Epilson Yayınevi, İstanbul 2020.

Cambridge University Press and The Faculty of Law, The Hebrew University of Jerusalem, 2019.

STEVEN Philip “web inventor tim berners-lee says internet access should be a basic human right” 2021. [tim berners-lee says that internet access should be a basic right \(designboom.com\)](https://www.designboom.com/tim-berners-lee-says-that-internet-access-should-be-a-basic-right/)

TOMALTY Jesse, “Is There A Human Right To Internet Access?” Philosophy Now, 2017. https://philosophynow.org/issues/118/Is_There_A_Human_Right_To_Internet_Access

TOMALTY Jesse, “İnternet erişimi, bir insan hakkı mıdır?”, Çeviren Dilan Eser, 2017. <https://sophosakademi.org/internet-erisimi-bir-insan-hakki-midir/>

TURHAN Aydın, “İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:2 Yıl 2013.

UNITED NATIONS, General Assembly, Promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 2011 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Opinion/A.66.290.pdf>

UNITED NATIONS, The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. 27 June 2016. https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf

UNITED NATIONS, The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. 27 June 2016. https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf

WANG Xiaowei, “A Human Right to Internet Access: A Gewirthian Approach”, Front. Philos. China 2016. DOI 10.3868/s030-005-016-0044-3

WEISENHAUS Doren & YOUNG Simon (Ed.), “Media Law and Policy in the Internet Age Oxford And Portland, Oregon 2017” Part C; Rolf H. WEBER, “Legal Regulation of the Media and Internet.”

YÜKSEL İsmail, “İnternete Erişim Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi 2022/3. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2585806>

Dijital Felsefe; Çevrimiçi Felsefe, Hesaplamalı Felsefe, İnternet Felsefesi: İnternet Felsefe Siteleri ve YouTube Felsefe Kanallarının Karşılaştırılması

Şevki IŞIKLI ve Neslihan KÖŞGER

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
sevki.isikli@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8075-9177

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,
neslihan.kosger@std.yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2854-0001

Özet

Dijitalleşme, felsefe yapma tarzında paradigma değişimine yol açmıştır. Geleneksel felsefe mevcut haliyle dijitalleşmeyle ilişkili olgulara karşı doğası gereği ilgisiz yahut da bunları kuşatmada yeteneksiz kalır. Dahası kendi tarihsel kimliğini ve karakterini muhafaza ederek yeni türden dijital olguları verimlice çözümleyebilecek gibi de görünmemektedir. Çünkü o hem reel uzaydaki geleneksel yaşam tarzı ve fiziki gerçeklikle ilişkili olgular dolayımında ortaya çıkmış bir felsefedir hem de geleneksel akademinin ve klasik usamlamanın bir refleksidir. Geleneksel mahremiyet perdesi üzerinden kaldırılan insan ilk kez 7/24/365'lik zaman diliminde takip edilmekte ve neredeyse tüm yönleriyle verileştirilmektedir. Verileştirme teknolojileri, felsefeye veri ve bilgisayar desteği sunmakta, böylece yeni türden dijital-teknik olguları felsefenin araştırmasını mümkün kılmaktadır. Veri temelli - bilgisayar destekli felsefelerin en genel ifadesi dijital felsefedir. Dijital felsefe bugün çeşitli isimler altında, terminolojik karışıklık ve anlam belirsizliği içinde performe edilir: İnternet felsefesi, çevrimiçi felsefe, hesaplamalı felsefe gibi. Ancak dijital felsefenin bu dört türü bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Algoritmik tekniklere ve hesaplamalı usamlamaya başvurarak gerçekleştirilen dijital felsefe hem geleneksel felsefi soruları ve metinleri dijitalleştirerek incelemekte hem de geleneksel felsefenin yeteneksiz ve ilgisiz kaldığı yeni teknik-dijital olguları felsefileştirmektedir. İnternet tabanlı felsefi etkinlikler ve internet(in) felsefesi iki ayrı olgudur ancak dijital felsefenin parçalarını oluştururlar. Bu araştırma, internetteki felsefe içeriklerinin popülerliğinin, bilim içerikleriyle karşılaştırılmasıyla ilgilidir. İnternette felsefi içeriklere gösterilen ilgiye dair, yerli ve yabancı internet siteleri ile YouTube hesapları baz alınarak bir projeksiyon elde edilmeye çalışılmıştır. Popüler felsefe siteleri ve YouTube hesapları, popüler bilim siteleri ve hesapları ile karşılaştırılmıştır. Felsefe ve popüler bilim kategorilerindeki analizler için hem Türkiye'den hem Amerika'dan 5 web sitesi ve 5 YouTube kanalı üzerinden netnografi tekniği kullanılarak verileştirme yapılmıştır. Araştırılacak internet siteleri ve YouTube kanalları, Eylül 2022 - Kasım 2022 tarihleri arasında (3 aylık dönemde) felsefe ve popüler bilim internet sitelerinin dünya ve ülke genelindeki toplam ziyaretçi ve takipçi sayısı dikkate alınarak seçilmiş ve söz konusu içerikler, SimilarWep Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde, internette felsefe içeriklerine ilginin dünya sıralaması, toplam ziyaret sayısı, abone sayısı ve etkileşim sayıları açısından Türkiye'ye kıyasla Amerika'da daha fazla olduğu; popüler bilim içeriklerinin felsefe içeriklerine göre hem Amerika'da hem Türkiye'de daha çok ilgi gördüğü tespit edilmiştir. Felsefi içeriklerin ve popüler bilim içeriklerinin özellikle Türkiye'de herkesin anlayabileceği düzeye indirgeyerek üretilmesi dijital felsefe içeriklerine yönelik ilgiyi arttırabilir. Sonuç olarak internette felsefe etkinlikleri ve dijital olgular felsefenin teknolojikleştirilmesini, tekno-dijital olguların felsefileştirilmesini gerektirmektedir. Felsefileştirme, modern bilimin doğuşundan sonraki ilk testiyle karşı karşıyadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Felsefe, İnternet Felsefesi, İnternette Felsefe, Popüler Felsefe, Popüler Bilim.

Abstract

Digital Philosophy; Online Philosophy, Computational Philosophy, Philosophy of Internet: A Comparison of Internet Philosophy Sites and YouTube Philosophy Channels

Digitalization has led to a paradigm shift in the way of doing philosophy. Traditional philosophy remains inherently indifferent to or incapable of encompassing the phenomena associated with digitalization. Moreover, it does not seem to be able to analyze new kinds of digital phenomena efficiently while maintaining its own historical identity and character. This is because it is both a philosophy that emerged out of the traditional way of life in real space and the phenomena associated with physical reality, and a reflex of traditional academia and classical reasoning. The human being, who

has been lifted from the traditional veil of privacy, is today being monitored in a 24/7/365 time frame and dataized in almost all aspects. Dataization technologies offer data and computer support to philosophy, thus making it possible for philosophy to investigate new kinds of digital-technical phenomena. The most general term for data driven - computer based philosophies is digital philosophy. Digital philosophy is today performed under various names, in terminological confusion and ambiguity: Internet philosophy (philosophy of internet), online philosophy, computational philosophy. However, these four types of digital philosophy differ from each other in some respects. Digital philosophy, which employs algorithmic techniques and computational reasoning, both digitizes and examines traditional philosophical questions and texts, and philosophizes new technical-digital phenomena for which traditional philosophy is incapable and irrelevant. The aim of this research is to examine and analyze the websites and social media accounts that contain philosophical content and philosophy education studies on the internet within the scope of internet philosophy from the perspective of Turkey-USA. Philosophy, which was examined in science and education disciplines, was compared with the category of popular science. For analyzes in philosophy and popular science categories, data from 5 websites and 5 YouTube channels from both Turkey and the USA were used. Netnography method, one of the qualitative research types, was used in the study. Between September 2022 and November 2022, the popularity ranking of the websites in the world and the country and the total number of visits were examined in a 3-month period. Likewise, the number of interactions and the number of subscribers on the YouTube platform, which is one of the social media accounts, was examined. The data were analyzed via SimilarWep. As a result of the research; It has been determined as a result of the analyzes that the interest in philosophy content on the internet is higher in the USA compared to Turkey in terms of the world ranking, total number of visits, number of subscribers and interaction numbers, and that popular science contents are more popular both in the USA and in Turkey than the contents of philosophy. The production of philosophical and popular science content, especially in Turkey, by reducing it to a level that everyone can understand will increase interest and interaction.

Keywords: Digital Philosophy, Philosophy of Internet, Philosophy on Internet, Popular Philosophy, Popular Science.

1. Teorik Çerçeve: Bilişim Devrimi, İnternet ve Dijitalleşme

Bilişim devrimi, çok yönlü sosyo-teknik-dijital devrimdir; bir terim olarak beşerî olguların hem teknolojikleşmesini hem de dijitalleşmesini içerir. Avrupa ve Amerika'da 1760-1890 yılları arasında, elektrik veya buhar gücüyle çalışan makinelerin icadına ve üretimde süreçlerinde makineleşme trendine gönderme yapan Endüstri Devrimi'nden (Bkz. Horn vd. 2010) hatta 1940'lı yıllarda bilim ve teknolojinin toplumda oynadığı rolün artmasına gönderme yapan "Bilimsel ve Teknolojik Devrim"den (Bkz. Bernal, 1939) de sonraki bir aşamadır. Bilişim devrimi her ne kadar Batı'da ve Uzak Doğu'da ortaya çıkmış olsa da internet ve uydu gibi küreselleştirici teknolojiler sayesinde on yıllar içinde tüm dünyaya yayılmış bir olgudur. Bu devrimlerden ilki sanayileşmeye, ikincisi bilimselleşmeye, üçüncüsü ise dijitalleşmeye yol açmıştır. Bilişim devrimi, en yalın anlamıyla elektronik mantık şebekeli bilgi-işlem cihazlarının icadı ile başlayan, sosyal, ekonomik ve teknolojik trendlere gönderme yapar.⁴⁰ Yapay zekâ yazılımlarıyla çalışan bilgisayar, telekomünikasyon, faks, fotokopi, internet, sosyal medya, uydu, tanıma sistemleri gibi hesaplama teknolojileri yeni ontolojik ve sosyolojik süreçler yaratmaya devam etmektedir. Birçok uzman, yaşadığımız dönemi "dijital çağ" olarak adlandırmakta, süreci ise "devrim" olarak nitelendirmektedir (Bkz. Işıklı ve Küçükvardar 2016; Sadıku vd. 2018).

İnternet isim olarak "interconnected" ve "network" kelimelerinin birleştirilmesinden oluşur ve birbirine bağlı ağlar anlamına gelir. Yaygınlaşan ve ucuzlayan geniş bant internet teknolojileri sayesinde insanlar (kullanıcılar), gıda gibi temel ihtiyaçları temin eden e-ticaret de dahil olmak üzere birçok bireysel ve sosyal etkinliği çevrim içi platformlarda, üstelik daha hızlı ve daha güvenli şekilde karşılamaya yoğun, ciddi ve kalıcı bir ilgi gösterdiler (Bkz. GlobalWebIndex 2019). Bilişim teknolojilerine ve akıllı telefonlara erişim oranı arttı, bilişim ve internet okur yazarlığı becerileri bu süreçte doğal olarak gelişti.

Dijitalleşmenin itici gücü, insanların birer kullanıcı olarak internet ağına her zaman, her yerden ve her akıllı cihazdan, üstelik kolaylıkla ulaşılabilir oluşudur. Dijital ürünlerin ve içeriklerin çeşitliliği, kalitesi ve erişim hızının

40 Tarihsel, teknolojik ve sosyolojik açıdan alet, makine ve cihaz terimleri farklı anlamlar taşırlar. Bilişim devriminde, ana teknolojik aktörler, cihazlardır (Bkz. Işıklı ve Küçükvardar (2016). Bilişim Devrimi: Teknolojinin Felsefi ve Sosyolojik Analizi, Ankara: Birleşik Yayınevi, s. 41).

artması, dijitalleşme sürdürülebilirliğine yönelik sosyo-politik inancı pekiştirmektedir. Dijitalleşme hızı, gelenekselden uzaklaşma hızı olarak da okunabilir. Dijitalleşme, kendinden önceki yaşam tarzını ve etkinlikleri, “geleneksel olan” a dönüştürmektedir. Bu metinde dijital olan, “reel veya geleneksel olan”dan farklı olanı, her ikisinden yapısal farklılaşmayı işaret etmek için kullanılmaktadır. İnternet tabanlı teknolojiler ve yaygın bilişim araçları, dijitalleşen yaşam tarzının standart bileşenlerini içerecek şekilde gittikçe ucuzlayan kalıcı bir alt yapı oluşturmaktadır. Özellikle online eğitim, mobil sağlık uygulamaları, çevrimiçi alışveriş, siber güvenlik, e-akademi gibi alanlarda internet tabanlı teknolojiler; mal, hizmet ve aktörlerin dijitalleşmesini hızlandırdı (Işıklı ve Küçükvardar 2016, s. 28). Tüm bu alanlarda “dijital vs. geleneksel karşıtlığı”, birçok akademik araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Dijital ve geleneksel arasındaki temel fark, tıpkı pazarlamada olduğu gibi, birincisinin daha fazla görünürlük ve daha fazla ölçüm imkânı sunmasıdır (Bkz. PwCMalta 2022). Dijital olan ölçümlenebilir, verileştirilebilir ve hesaplanabilir.

1.1. Felsefenin Dijitalleşmeye Gösterdiği Refleks: Transformasyon, Mutasyon ve Felsefeye Çağrı

Geleneksel felsefe mevcut haliyle dijitalleşmeyle ilişkili olgulara karşı tarihsel süreçte kazandığı karakteristik doğası gereği ilgisiz yahut da bunları kuşatmada yeteneksiz kalır. Dahası kendi kimliğini ve karakterini muhafaza ederek yeni türden dijital olguları verimlice çözümleyemez. Çünkü o hem reel uzaydaki geleneksel yaşam tarzı ve fiziki gerçeklikle ilişkili olgular dolayımında ortaya çıkmış bir felsefedir hem de geleneksel akademinin ve klasik usamlamanın bir refleksidir. Dijitalleşme yarattığı dijital yaşam (meta-life, digi-life vb.) ve diğer dijital olgular için dijital felsefeye ihtiyaç duyar. Dijital felsefe, yapı ve işlev bakımından transformasyona maruz kalmış geleneksel felsefeden türetilir. Sanallık, simülasyon, Metaverse ve çevrim içi yaşam gibi dijital olgular, hesaplamalı düşünme gibi yeni türden usamlamalarla ele alınabilir.

Dijital etki, bütün geleneksel referans sistemlerini birer mitolojiye dönüştürmektedir. Bilişim devriminin yıkıntıları arasında ayakta kalan tek referans çerçevesi felsefedir. Felsefenin ayakta kalabilmesi, zihnin dinamizminden beslenmesi ve büyük katastroflarda esneklik sergileyebilmesiyle ilgilidir. Felsefe, yok edici dijital devrim dalgalarından önce metamorfoz, ardından mutasyon geçirecek kurtulabilir. Dijital felsefe, metamorfoza maruz kalmış bir mutant felsefedir. Hatta o, dijital yaşama rehberlik edebilecek yegâne entelektüel potansiyel olabilir. Onun dijital düşünürler tarafından edimselleştirilmesi gerekir. Dijital felsefenin tarihsel misyonu, gittikçe karmaşıklaşan dijital toplumlarda tüm entelektüel çabayı üstlenmek ve entegre zeki sistemlerin ve teknolojik ajanların devinimine rehberlik etmektir. Tekno-toplumun dinamik zihni olarak fiziksel, biyoteknolojik, biyolojik ve robotik ajanları, birer özneye dönüştürmek için epey zaman harcayacaktır.

Dijitalleşme, birçok pratik meslek gibi, birçok entelektüel disiplini de antropolojik geçmişe ait dirençler yüzünden transformasyona maruz bırakmakta ya da yakın tarihin raflarında kalmaya zorlamaktadır. Diğer referans sistemlerinin (sanat, din, politik, sosyoloji vb.) siber evrende işlevsiz kalması yüzünden felsefe, dijital çağda tarihsel bir misyonla geri çağrılır. Felsefeye geri dönüş çağrısı, “Ya olduğu gibi görün ya da görüldüğün gibi ol!” diyen özdeşlik ve ayırımın mutlaka korunduğu bir felsefe yapma tarzı ile yanıtlanamaz. Felsefe geleneksel alışkanlıklarına sadık kalarak üçüncü milenyumda kendisine tevdi edilen dijital misyonunu ifa edemez. Spekülatif bir etkinlik olan felsefe, uygulamalı yönü öne çıkan dijital felsefeye dönüşürken mutant bir aktör olarak rol almayı kabul etmelidir. Geleneksel spekülatif felsefenin dijital - sanal olgulara dair sözü az ve zayıftır, birçok durumda da sözü yoktur. Yalnızca mutant dijital felsefe üçüncü milenyum misyonu için hareket geçebilir ve bu misyona sadık kalabilir.

1.2. Dijital Felsefe: Çevrimiçi Felsefe, Hesaplamalı Felsefe, İnternet Felsefesi, Dijitalin Felsefesi

Açıktır ki dijitalleşmeye fen ve mühendislik disiplinleri, beşerî bilimlerden yaklaşık 50 yıl daha erken tepki gösterdiler. 1960’lardaki dijital fizik, dijital matematik ve hücreli otomat tartışmaları, temel fiziksel süreçlerin bilgisayar evreninde yeniden üretilmesi yani simülasyon fikrini ortaya çıkardı. Sosyal bilimlerde ise hesaplama teknolojileri ancak verileştirme teknolojilerinin yaygınlaşması sonrasında kullanılabilir. Dijital beşerî bilimler, insan davranışları, insan bedeni ve toplumsal hareketlere dair yeterli dijital veri setlerine sahip olunduktan sonrasında ortaya çıkabilir. İnternet ve akıllı cihaz kullanımları, mobese kameraları, sağlık laboratuvarları, trafik akışı, eğitim etkinlikleri, tapu ve kadaströ verileri, uydu taramaları ve daha çok sayıda verileştirici sensör, değişim ve hareket anlamına gelen her türlü sinyalleşmeyi

yakalayıp kaydediyor. Geleneksel mahremiyet perdesi üzerinden kaldırılan insan ilk kez 7/24/365'lik zaman diliminde takip ediliyor ve tüm yönleriyle verileştiriliyor. Dijital beşerî bilimler, verileştirilmiş insan bedeni ve davranışları üzerine çalışır; onun temelinde verileştirme ve veri analizi bulunur.

Verileştirme teknolojileri, daha önce mümkün olmayan veriye temelli felsefe ve bilgisayar destekli felsefe gibi yeni türden felsefe araştırmalarını mümkün kılmaktadır. Bunu söylemek için henüz erken olsa da gittikçe daha fazla parametreden verileştirilen insanın, toplumun ve fiziki evrenin salt bir enformasyon sistemi olduğuna inanmak hiç de zor olmayacak. Veri temelli - bilgisayar destekli felsefeler bugün çeşitli isimler altında, terminolojik karışıklık ve anlam belirsizliği içinde performe edilir; internet felsefesi, çevrimiçi felsefe, hesaplamalı ve dijital felsefe, bilişim temelli veya teknolojik etkiyle ortaya çıkmış olguların bilişim temelli bir yaklaşımla ele alınmasına gönderme yapar. Ancak veri temelli felsefenin bu dört türü bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Örneğin Heidegger gibi filozofların yoğun ve derin teknoloji eleştirileri, dijital-öncesi felsefedir çünkü kullanılan yöntem ve dayanılan temel sayılılar geleneksel, aynı ontolojik gerçeklik ön kabullerine dayanır. Dijital felsefe ise her türlü olguyu, özellikle de dijital olguları hesaplamalı düşünme yöntemiyle ele alır.

Hesaplamalı düşünme, dijital felsefede efektif biçimde kullanılır çünkü “problem çözme, sistem tasarımına ve bilgisayar bilimlerinin kavramlarıyla açıklanabilen insani davranışları anlama yaklaşımına sahiptir” (Işık ve Küçükvardar, 2016). Daha önce tanımlanmamış bir yetenek olan hesaplamalı düşünme,⁴¹ dijital kültürle yetişen çocuklarda daha doğal olarak gözlenir. Wing'e göre, hesaplamalı düşünmenin en iyi örneklerini, bir bilgisayar gibi düşünen dijital doğanlarda, Z kuşağında görmek mümkündür. Bu yüzden yoğun dijital uyarıcılarla büyüyen bireylere özgüdür; iki temel nitelik taşır: Otomasyon ve soyutlama. Her ne kadar yapay zekâyı çağırırsa özünde bir kavramsallaştırma sürecidir. Hesaplamalı düşünme, karmaşık olguları analiz etme ve zor soruları çözme tekniği olarak bir dizi kavramın uygulamasını içerir: Öncelikle zor görevleri soyutlama, sadeleştirme, modelleme, indirgeme, imbit etme, dönüştürme, analiz ve simüle etme teknikleriyle yeniden formüle eder. Problemin zorluk derecesini belirler, en optimal çözümlere odaklanır. Papert'a göre hesaplamalı düşünme, insanlar ve bilgisayarlar arasındaki bağlantıyı anlamak, problem çözmek için gereken teknikleri ve logaritmik hesaplama modellerini geliştirmek, optimal çözümler ve hata ayıklama, problemin amacını, anlamını ve olası çözümlerini açıklama, çözüm sürecinde çoklu katılımcılarla aktif iş birliği gerektiren yeni bir yetenektir (Stroud 2017). Hesaplamalı düşünme; veri, teknoloji ve farklı kaynakları etkili biçimde kullanmayı sağlayan temel beceri olarak tanımlanır. Karmaşık konuları, kolay yönetilebilir daha küçük parçalara ayrıştırma, elemanlar arasındaki biçimi tanımak, ıvır zıvırları eleyip önemli bilgileri soyutlama ve logaritmik düşünme süreçleri uygulanır. Logaritmik düşünme, bir problemin çözümü için takip edilecek kuralları oluşturmakla ilgilidir. Scratch ve Python gibi bilgisayar dillerini kullanarak yapılan logaritmik tasarımlar, hesaplamalı düşünme mantıksal bir parçasıdır (İşbilici, 2018).

1.2.1. Dijital Felsefe

Dijitalleşme, felsefe yapma tarzında ve felsefi uslamamada paradigma değişimine yol açmıştır (Sadıku vd. 2018). Dijital felsefe (digital philosophy), dijitalleşmenin dönüşüme zorladığı disiplinlerden biridir. Algoritmik tekniklere ve hesaplamalı uslamamaya başvurarak gerçekleştirilen dijital felsefe, hem geleneksel felsefi soruları ve metinleri dijitalleştirerek incelemekte hem de geleneksel felsefenin yeteneksiz ve ilgisiz kaldığı yeni teknik-dijital olguları felsefileştirmektedir. Dijital kültürün ve dijital beşerî bilimlerin bir parçası olan ve felsefi etkinliğin hareket sahasını genişleten dijital felsefe; hesaplamalı felsefe, internet felsefesi, dijitalin felsefesi ve çevrimiçi felsefe gibi felsefelerin tümünü ifade eden şemsiye kavramdır. Yapay zekâ ve büyük veri analitikleri gibi bilişim teknolojileri imkanları kullanılarak performe edilen dijital felsefe (Pence ve Ramsey, 2018); internet, sanallık, artırılmış gerçeklik, siber uzay, ekran, Metaverse gibi sosyo-teknik-dijital olgularla ilgilenir; yaklaşımı veri temelli, hesaplamalı ve teknolojik, metinleri ise dijital ve bağlantılıdır (hyper-text). Her bir dijital felsefe araştırması, geleneksel felsefi sorunların aslında hesaplama sorununa, teknik bir soruna, bir yazılım ve modelleme sorununa dönüştürülebileceği hipotezi için bir kanıttır.

41 Hesaplamalı düşünme terimi, Seymour Papert tarafından 1996 yılında yayınlanan “Matematik Eğitimi Alanında Bir Keşif” adlı makalede kullanıldı (Bkz. Stroud 2017). Ancak eleştirel ya da yaratıcı düşünme gibi, yaygın görünümü için dijital kültürü beklemek gerekmiştir.

1.2.2. Terminolojik Ayrıştırma: Dijital Fizik ve Dijital Matematik Uygulaması Olarak Dijital Felsefe

Dijital felsefe, “sayılarla felsefe yapma”ya gönderme yapar fakat kavramın ilk ortaya çıkışı, felsefeden ziyade fizikle ilgilidir. Edward Fredkin’in ilk kez 1980’lerde üzerine yazmaya başladığı Dijital Felsefe (DF) yaklaşımına göre fiziksel evren, parçalı bilgisine sahip olduğumuz karmaşık ve büyük bir yapbozdur. Dijital felsefe, bilgisayar yazılımları kullanarak bu karmaşıklığı mümkün olduğunca basitleştirme, parçalı yapbozu tamamlamaya çalışan bir arayışın ürünüdür.

Fredkin, fiziksel evrenin hesaplamalı mimariye sahip bir hücresel otomat olduğundan emindir. Bu hücresel otomat, basit ve temel matematik kurallara göre çalışan bir dijital bilgisayar olarak da kabul edilir. Bir bilgisayar programı, bu yüzden gerçek fiziksel süreçlerin tam bir dijital temsilini modelleyebilir: fiziki süreçlerin simülasyonu. Otomat teorisi, teorik bilgisayar bilimi kuramlarından biridir. Bir otomat, önceden belirlenmiş işlem sırasını takip eden, soyut ve öz devinimli bir bilgi işlem cihazıdır. Bir otomat, bir giriş sembolü algıladığında, algılanan giriş sembolünü ve önceki durumu argüman olarak alan geçiş fonksiyonuna uygun biçimde başka bir duruma geçiş yapar. Hücresel otomatlar, enformasyonları hesaplamalı olarak işleyebilen dijital fizik uygulamalarıdır. Hücre durumları yalnızca bitişik komşu hücreler ile etkileşime girer, bitişik olmayan uzaktaki bir hücreyle doğrudan iletişim kurmanın hiçbir yolu yoktur.

Bu arada evrenin veri işleyen devasa bir dijital bilgisayar olduğu hipotezinin ilk kez Konrad Zuse tarafından 1967 yılında, “Rehrender Raum” adlı makalesinde, ardından aynı adlı “Rehrender Raum: Computing Cosmos, Computing Space” (1969) kitabında dile getirildiğini belirtelim. Bu iki eserde Zuse, dijital fizik ve hesaplamalı evren kavramlarını geliştirdi. “Evren bir bilgisayardır.” iddiası, Zuse hipotezi olarak bilinir (Bkz. Schmidhuber, 2022). Zuse, fiziğin salt hesaplama evreniyle ilgili olduğunu öne süren ilk kişiydi. Ona göre evrenin tarihi, bir hücresel otomat tarafından hesaplanmaktadır (Zuse, 1967, 1969). Zuse’ye (1967, s. 347) göre eğer evreni, hesaplamalı evren olarak, dışarıdan etkilenmeyen büyük bir bilgisayar olarak kabul edersek sistemin enformasyon miktarının değişmemesi gerekir. Zuse buradan, fizikteki kütlelerin korunumuna benzer bir ilkeyi, enformasyonun korunumu ilkesini türetmeye çalışır. Henüz her şeyin teorik temsili sunan, evrenimizi kesin biçimde hesaplayıp modelleyen bir algoritma inşa edilememiştir. Zuse, evrenin tam bir otomat-teorik tasvirini (Artık buna simülasyon diyoruz.) yapabilmek amacıyla birkaç basitleştirilmiş modeli ele alır. Çevresel enformasyonlar uyarınca kendi değerlerini güncelleyen “hücresel otomat” a odaklanır; ilham aldığı Neumann’ın 1966 tarihli “Theory of Self-reproducing Automata (Kendini Yeniden Üreten Otomat Teorisi)” adlı kitabına atıf yapar (Zuse 1967, s.341).

Dijital felsefe kavramı, Zuse’den sonra Edward Fredkin (1980’ler), Jürgen Schmidhuber (1990’lar) ve daha yakın zamanda Stephen Wolfram (2002) tarafından da popüler hale getirildi, genişletildi. Schmidhuber, Zuse için “Zamanının çok ötesindeydi; bir bilgisayar olarak evren hakkındaki çılgın fikirleri onlarca yıldır birçok fizikçi tarafından göz ardı edildi ve görünüşe bakılırsa yeni milenyumda onun zamanı nihayet gelmiş bulunuyor: Zuse’nin zihnindeki fikirler, son zamanlarda büyük dikkat çekmeye başladı” diye yazar. Fakat şu kritik değerlendirmeyi de ilave eder: Yaygın yanlış anlamının aksine kuantum fiziği, kuantum hesaplama, Heisenberg kesinsizlik ilkesi ve Bell eşitsizliği, Zuse’nin “hesaplayan algoritma - hesaplanmış evren tezine” karşı herhangi bir fiziksel kanıt sağlamaz (Schmidhuber 2023).

Stephan Wolfram’a göre evren doğası gereği kesintili-ayrıktır ve basit programlarla tanımlanabilecek temel yasalarla işler. Hipergraf paradigmasıyla tüm fizik yasalarını açıklama girişimini anlatan “A New Kind of Science / Yeni Bir Bilim Türü (2002)” adlı eserinde, doğadaki karmaşıklığı anlamak ve modellemek için geliştirdiği basit hesaplamalı sistemlerle ilgili deneysel çalışmaları aktarır. Wolfram, hiçbir zaman çözülemeyen doğadaki karmaşıklık ve düzenin kaynağı probleminin yeni bilim tarafından çözülebileceğine inanıyordu. Bu yüzden o da Zuse gibi, fiziksel süreçleri bilgisayarda modellemek için hücresel otomatı kullandı. Bazılarında başarılı da oldu: Bu son derece basit simülasyonlarla özel göreliliği, genel göreliliği ve kuantum mekaniğinin temel sonuçlarını yeniden üretebildi.

Fredkin (2003) dijital felsefeyi, fizik kuramlarının yanıt vermediği soruları matematiksel modellerle açıklamanın bir yolu olarak takdim eder. Örneğin fizikte neden iki elektrik yükü olduğu, dünyanın harika simetrisine neyin sebep olduğu, fiziki evrenin nasıl devindiği türünden soruları, dijital felsefenin mümkün kıldığı yeni anlayış ve yarattığı farklı düzlemde yanıtlamayı umar. Çünkü dijital felsefe, fiziksel süreçleri o kadar basit ve net hale getirir ki pek çok şeyi mükemmel olarak anlamamızı sağlar.

Fredkin (2003, s.188) de dijital felsefenin kesintili uzay ve zamanı, bir postulat olarak kabul ettiğini belirtir. Kesikli uzay ve zaman sistemlerinin iki matematiksel modeli vardır: İlki, tamsayılar matematiği ile yapılan Diophantine analizidir. İkincisi ise otomat teorisidir ve dijital matematiksel süreçleri tasvir etmeyi sağlar. Otomata teorisi, gerçek fiziksel durumların bitlerle temsil edileceğini, her şeyin en nihayetinde nicelenmiş (kuantize) olabileceğini varsaymaya izin verir. Fredkin, otomat teorisini bu yüzden tercih eder (Fredkin 2003, s.189). Bir hücresel otomat teorisi uygulaması olan dijital felsefe, ilgilendiği olguyu tıpkı bir bilgisayarın yaptığı gibi bitlerle temsil eder. Bitleri genellikle 1 veya 0 olarak düşünürüz. Dijital matematikte ise bunların yerine iki simetrik tamsayı, +1 ve -1 kullanılır.

“Matematiksel modelleri, dijital mekanik modellere dönüştürme etkinliği” diye tanımlanan dijital felsefe, iki temel kavrama dayanır: i) Bitler ve ii) Durum enformasyonlarının zamansal evrimi. Bitler, bir fiziksel durumun mikroskobik temsiline karşılık gelen bir bilgisayardaki ikili sayılardır. Durum enformasyonundaki zamansal evrim ise bir bilgisayar işlemcinin devrelerinde gerçekleşen dijital enformasyon sürecidir. Bir fiziksel süreci modellemek için öncelikle bir fiziksel durumun tüm özellikleri ikili sisteme dönüştürülür, ardından ikili temsillerin fizik yasalarıyla uyum içinde evrilmesini sağlayan dijital süreçler tanımlanır. Fiziksel süreçleri modellemek için fizik yasalarına tam tekabül eden, en azından birebir benzeyen, enformasyonun korunumu yasası gibi hesaplama evrensellerine ihtiyaç vardır.⁴² Fredkin’e göre hesaplama evrenselleri herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir. “Dijital evrendeki her türlü değişim, dijital enformasyon sürecinin bir sonucudur” (Fredkin 2003, s.197). Buna göre bir canlının büyümesi, dijital süreçleri tarafından yönetiliyordur. Belki de yaşam, DNA’da kodlanmış dijital enformasyonlardır. Bir canlıyı simüle etmek için enformasyonel kodları bilgisayar evreninde yeniden üretmek gerekir. Dijital felsefe en nihayetinde dijital enformasyonun yalnızca dijital süreçlerle değişebileceği bir evren tasavvuruna dayanır. Eğer evren, dijital felsefenin varsaydığı gibi, hesaplamalı evren ise bu, dijital evrende enformasyonun korunacağı anlamına gelir. Eğer öyleyse enformasyon ne olduğunu daha iyi anlamak için parçacık hareketlerini ve kuantum mekaniğini yeniden düşünmemiz gerekir (Fredkin 2003, s.196).

Zuse, Fredkin, Wolfram gibi uzmanların, fiziki süreçleri dijital ortamda simüle etme çalışmalarını dijital felsefe olarak adlandırmaları ilginç gelebilir hatta kavramsallaştırma hatası olarak görülebilir. Fakat bu kişiler, fiziki evrenin matematiksel mimariye sahip olduğu, büyük bir hesap makinesi gibi bilgi-işlem yaptığı ortak inancına sahipler ve bunlar açıkça felsefi fikirlerdir. Fiziğin dijital fiziğe, matematiğin dijital matematiğe dönüştürerek evrenin bütüncül bir enformasyonel tasvirinin (simülasyonunun) yapılabileceğine inanıyorlar. Bilgisayar sistemlerinin çalışma prensipleri ile fizik bilimin yasaları arasında bir tekabüliyet (örtüşme) arıyorlar; dilsel olarak algoritmik bilgi-işlem sürecini yöneten prensipleri, fizik terimleri ve prensipleriyle yeniden tanımlayabileceklerine inanıyorlar. Aslında yapmaya çalıştıkları şey, klasik mekanik ile görelilik ve kuantum mekaniğini örtüştürmeye çalışan fizikçilerin hayalini kurdukları büyük bileşik kuramın bir benzerini fizik evreni ile bilgisayar evrenini örtüştürerek evrenin bütüncül bilgisayar simülasyonu yapmak. Bu işe fizik ya da fizik felsefesi denmeyeceğine göre, “dijital fiziğin felsefesi” anlamına gelecek şekilde kısaca “dijital felsefe” demeyi tercih etmiş görünüyorlar. Bugün, bu adamlarla aynı işi yapan teorik fizikçilerin dijital felsefeye atıf yapma ihtiyaç duymadıklarını da belirtelim. Dijital beşerî bilimlerde ise Dijital Felsefe (DF) nosyonuna halen atıf yapılır. Öncekileri takip eden Sadiku ve diğerlerine (2018) göre dijital felsefe; kesintili madde, enerji, zaman, uzay ve süreç kavramlarıyla ilgilenir. Nasıl ki yapay zekâ çalışmaları, zihnin ve zekanın doğasına dair felsefi sorgulamaları kışkırttıysa dijital felsefe de dijital mühendislik olgularının filozoflar tarafından ele alınmasını sağlayacaktır.

1.2.3. Hesaplamalı Felsefe

Hesaplamalı felsefe (computational philosophy), basit ya da karmaşık, ilişkili ya da dağıtık veri setlerine dönüştürülebilir felsefi olgular üzerine hesaplama tekniklerine dayanarak yapılan felsefe etkinliğidir. “Felsefi kavramların araştırılmasına ve öğretilmesine yardımcı olan hesaplamalı modeller, algoritmalar, simülasyonlar, oyunlar vb. kavramların yanı sıra filozoflar ve kavramlar arasındaki ilişkilerin özel çevrimiçi ansiklopediler ve grafiksel görselleştirmelerini içerir” (Wikipedia 2023). Hesaplamalı felsefe, dijital felsefenin en popüler ve geniş alanıdır. Böylece felsefi araştırmalarda dijital içeriklere, dijital belgelerin içerisindeki verilere daha kesin ve daha hızlı erişim sağlar. Geleneksel felsefi araştırmanın dağınık, uzun, zahmetli ve kesintisiz doğasını sistematik, istatistikî, kısa ve verimli bir sürece dönüştürür.

42 Ne talih ki temel fiziksel yasalarının güncel listesi oldukça sınırlı madde içerir: 3 + 1 boyutlu uzay-zaman, CPT değişmezliği (dönüşüm simetrisi), Planck sabiti, ışık hızı, korunum yasaları (doğrusal ve açısal momentum, enerji, kütle vb.), parçacık yasaları ve belirli ayrık simetrier. Hesaplama evrenselleri bu evrensel fizik yasalarının temsilleridir.

1.2.4. İnternet(in) Felsefesi

Pratik bir bakış açısıyla şu anda internet, iç içe geçmiş beş tür ağdan oluşan karmaşık bir varlıktır: ağ, web, sosyal ağlar, Nesnelere İnterneti ve paylaşım ağları. Ropolyi'ye (2021) göre bir arada var olan bu ağları hesaba katıldığında bu karmaşık varlığın teorik veya felsefi bir tanımını aramak gerekir. İnternet felsefesi (philosophy of internet), yer yüzünün üzerine gerilen küresel ağın doğası, işlevi ve yayılımı üzerine yapılan felsefe etkinliğidir. İnternet, tüm diğer dijital olguların temelini, üretim koşullarını veya uzayını yaratmaktadır. Fiziki coğrafyanın çeşitli noktalarına konumlandırılmış dijital işlemciler (bilgisayarlar, akıllı cihazlar, sensorlar) arasında kurulan kablolu veya kablosuz bağlantı yollarının toplamına gönderme yapar. İnternetin birbirine bağladığı bilgisayarlar, akıllı cihazlar ve sensorlar, yer küreyi saran görünmez manyetik alan yaratır. Evler, okullar, yollar, şehirler wi-fi ağları ve internet kabloları ile birbiriyle senkronize edilmiş evler, okullar, yollar, şehirler de bu ağa dahildir (Nesnelerin İnterneti).

Birbiriyle fiziksel bağlantıya sahip olduğu halde epistemik yoksunluk ve sinirbilimsel bağlantısızlık yüzünden organizmik bütünlüğe erişememiş bir dünya, internet ağları ve uydu sinyalleri sayesinde kendi bedensel bütünlüğünü hissetmeye başlar. Dünya ilk kez, kendi coğrafi bütünlüğünü (unity), insanların inşa ettiği kablolar ve elektromanyetik sinyalleri sayesinde oluşturuyor. Uydular, yer kürede olup biten her devimi; nüfus, lojistik ve kargo hareketlerini, kara ve denizlerdeki dalgalanmaları gözlemleyerek verileştirmektedir. Web, yer yüzüne bir organizma karakteri kazandıran küresel sinir sistemi işlevi görmektedir. Filozoflar, bu şaşırtıcı internet olguyu anlamaya ve açıklamak için felsefe tarihindeki özel kavramlara gönderme yaparlar. Örneğin "İnternetin vaadi ve riski nedir?" diye soran Dreyfus, "Bir insan internette ne kadar zaman harcarsa o kadar depresyon eğilimi sergiler ve içinde bulunduğu toplumdan o kadar izole olur" diyen araştırmaları felsefi olarak ciddiye almayı önerir. Kendi internet felsefesini Habermas'ın kamusal alana dair görüşlerinin gölgesinde ve Kierkegaard'tan hareketle tesis eder. İnternet gezginlerini bu kadar heyecanlandıran şeyin ne olduğunu anlamaya çalışır. Dreyfus'a (2017) göre Kierkegaard, Nietzsche ve Habermas'ın kamusal alana dair görüşleri soruna ışık tutabilir. İnternet, dini bağlılığın nihai düşmanı olabilir. İnternette her şeyden mebzul miktarda bulunur, her şey seçilebilir durumdadır. Bu çokluk, bolluk ve keyfi seçim, etik alanı parçalayabilir. İnternetin doğasını Aristoteles felsefesinin ruhuna uygun biçimde anlamaya çalışan Ropolyi (2021) ise interneti, kolayca ayırt edilebilen ancak açıkça bağlantılı olan dört boyutta açıklar: Bir teknoloji sistemi, iletişim aracı, kültürel ortam, bağımsız bir organizma. İnternet, geç modern insan tarafından yaratılan yeni bir beşerî varoluş biçimi aracıdır; önceki doğal ve sosyal varoluş alanları üzerine inşa edilen ancak onlardan belirgin şekilde farklı olan bir var oluş tarzı: web-yaşamı.

İnternetin sunduğu anında ağa ulaşabilme konforu, sosyal medya aracılığıyla iletişim kurabilme ve eylemlere katılabilme, insani ve demokratik özgürlüğün yeni açılımlarını sunar. Bilişim devrimi sayesinde farklı kültür, dil veya dinden insanlar, internet tabanlı platformlarda bir araya gelip iletişim kurabilirler ki bu da küreselleşme ile dijitalleşme arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamamızı sağlar. Twitter, Facebook, Instagram, YouTube gibi görece çok sayıdaki sanal iletişim ve sosyalleşme imkânı sunan sosyal medya platformları, küresel iletişimi ve böylece yer yüzünün kendini tanıyarak bir organizmik enformasyonel bütünlüğe ulaşma sürecini hızlandırır.

1.2.5. İnternette Felsefe Veya Çevrimiçi Felsefe

Dijital felsefe yerine sehven en sık kullanılan kavram, çevrimiçi felsefe (online philosophy) kavramıdır. İnternette felsefe (philosophy on internet), geleneksel felsefenin üretim ve öğretim formu korunarak dijital ortamlarda yeniden üretilmesiyle ortaya çıkmıştır ve çevrimiçi felsefe ile aynı etkinliklere gönderme yapar. Hiç de ilginç olmayan bir tarzda genel olarak geleneksel felsefe problemleriyle, felsefe tarihindeki filozoflara yapılan atıflarla, klasik mantıksal usamlamanın gerektirdiği tutarlı tasvirler ve analizlerle doludur. Felsefe hocaları, filozoflar, öğrenciler, kurumlar ve yayıncılar çevrimiçinde (online) geleneksel biçimde felsefe yapmayı sürdürdüğü müddetçe "çevrimiçinde felsefe (philosophy on internet, online philosophy)" etkinliği olarak tanımlanmalıdır. Geleneksel felsefe eserlerinin pdf'leri, felsefi metinlerin bloglara taşınması, felsefe sınıfları, seminerleri ve sempozyumlarının online yayınları, felsefe postları, sosyal medya platformlarındaki felsefe hesapları, iki boyutlu felsefe ansiklopedilerinin online versiyonları, felsefe temalı internet siteleri, YouTube kanalları internetteki felsefe etkinliğinin birer görünümüdür.

Sanal ortamların düşünce ve ifade özgürlüğü için sunduğu imkanlar, akademik ve demokratik değerler tarafından alkışlanmaktadır. Ara yüzden, ekran arkasından, sosyal yüklemelerden arınmış, bedensiz, kurgusal ya da imgesel bir

profil ile kendilerini ifade edebilirler. Anonimlik ve yeniden oluşturulabilir profiller, felsefi eleştirinin yayılımı için verimli ve güvenli bir ortamın teminatıdır. Geleneksel sınıfta konuşma çekincesine sahip öğrencilerin bile bu sanal ortamdaki felsefi tartışmalara öğretmen de teşvikiyle rahatça katılırlar ve kendilerini ifade edebilirler. Kemerling'in (1998) de tespit ettiği gibi, sanal formlar ve sosyal platformlar sayesinde öğrenciler, eleştirel düşünme ve analiz becerilerini geleneksel sınıflara kıyasla daha çok geliştirebilir. E-posta ve anlık mesajlaşma grupları aracılığı ile öğrenciler, aldıkları hızlı ve çeşitli geri bildirimlerle felsefi yazma becerilerini geliştirebilir. Geleneksel lisans öğrenimi alamayan kullanıcılar, internette felsefe ile kendilerini eğitebilir ve geliştirebilirler.

1.3. Geleneksel Felsefenin Bazı Sayıltıları

Teknolojikleşmeyle ilgili sosyo-teknik olgular genelde geleneksel felsefi refleksiyona (teknoloji felsefesi olarak) yanıt verirler ancak internet ve dijital teknolojilerle ilgili sanal olgular, ekseriyetle geleneksel felsefenin kapsama alanı dışında kalır. Geleneksel felsefi uslamlama, dijital olguları basitçe "sanal (gerçek-olmayan)" diye etiketler, sık gönderme yaptığında bile onları nüfuz edilmemiş biçimde bırakır. Doğası gereği indirgemeci bir yaklaşım olan ikili karşıtlıklar mantığıyla öteki, yabancı, karşıt, korkunç, dış-çevre, geçici, riskli, kötü, istenmeyen, sahte olarak kategorileştirir. Aynı gerekçelerle dijital olgularla karşılaştığında içsel potansiyelini edimselleştiremez, nüfuz edici gücünü sergileyemez. Geleneksel felsefinin bu yetenek kaybı, sorgulanmamış bazı inançları uslamlama sürecine dahil olmayan ancak onu kuşatan ve mümkün kılan epistemik çerçeve olarak kabul etmesiyle ilgilidir. Geleneksel felsefenin reel gerçekliğe sempatinin ötesinde bir inançla yaklaşmasına yol açan bu sorgulanmamış varsayımlar, fiziki evrenle etkileşimde biçilenmiş reel antropolojiye dayanır.

Dijital olgulara karşı sergilediği tarihsel refleks, felsefi düşüncenin "doğal!" sınırlarına dair geleneksel sayıltılarını görünür hale getirir. Daha önce, düşünme eyleminin özgün bir formu olarak felsefe; teolojik, mitolojik, bilimsel, teknik ve estetik düşünme formlardan kendini kesin olarak ayırmayı başarmıştı. Ancak dijitalleşme ilgili olgular, tüm düşünme formlarının aynı geleneksel ontolojik sayıltılara (ön-varsayım, postulat) dayandığını görmemizi sağladı. Geleneksel sayıltıları, dijital-sanal olgulara atıf yapan felsefe metinlerinde görebiliriz. Örneğin Kuçuradi'ye göre, "Eğitimde dijital imkânları ancak özel durumlar için veya değişik bir yardımda bulunmak için kullanmak uygun olur... Yüz yüze konuşmanın, bakmanın, insan ilişkilerinin yerini hiçbir şey dolduramaz" (Aydeniz, 2021). Bu sınırlandırmanın altında iletişim, ilişki ve eğitime dair şuna benzer geleneksel varsayımlar bulunur: Dijitalleşme, geleneksel eğitimi sürdürmenin geçici alternatif araçlarını yaratır. Asıl olan binlerce yıllık yüz yüze eğitimidir. Tarihsel açıdan sınıf, insani duygu alışverişi için icat edilmiş en özel mekandır. Yüz yüze ilişkiler, başka ilişki biçimleri tarafından karşılanamayacak imkanlar içerir.

Geleneksel felsefe varsayımları, şu alıntıdakine benzer dijitalleşme karşıtı tutumlara yol açar: "Çocuklarımız çizgi filmlere, elektronik oyuncaklara ve bilgisayar oyunlarına kısaca görsel dünyaya mahkûm edilmişlerdir" (Tunç, 2022). Bu yaygın görüş, çocuklar için en iyi oyun ve eğlencenin reel uzaydaki fiziksel nesnelere etkileşim halindeki etkinlikler olduğu varsayımına dayanır. Video oyunları, sinema filmleri veya Metaverse deneyimler gibi bilgisayar ara yüzleri ile, giyilebilir VR, AR ve XR teknolojileri ile gerçekleştirilen sanal eğlenceleri ötekileştirir, riskli ve şaibeli hale getirir. Dijital istila ve teknoloji bağımlılığı gibi davranış bozuklukları elbette iradeyi paralize eder ancak bağımlılık, dijital bir olgu olmazdan evvel, gerçek yaşam becerisi sorunu olarak zaten on yıllardır tanımlanmış haldedir.

Geleneksel felsefe varsayımları, şu örnekteki gibi, dijitalleşmeyi ötekileştirir ve geleneksel yaşam tarzını tehdit eden yaygın bir korku kaynağı olarak takdim eder ki böylece ona karşı mücadele edilebilsin: "İnsan, teknolojinin esiri olabilmekte, insanlığından uzaklaşıp duygusuz, düşünemeyen, sorgulayamayan bir insana ve bilgisayarın bir verisine dönüşebilmekte, (...) manipül(asyona) açık hale gelebilmektedirler" (Çiçek, 2022). Dahası bu dijital karşıtlığa göre enformasyon bolluğu ve büyük veri, kesin bilgiye ulaşmanın önünde bir engeldir; dijitalleşme, insanları sakıncalı biçimde başka bir evrene geçiş yapmaya hazır hale getirir, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmeyi zorlaştırır; kabul edilemez olmasına rağmen iletişim ve etkileşim gibi beşerî ihtiyaçları sanal ortamlarda gidermeyi mümkün kılar; ileri-yüksek teknoloji toplumları, dijital imkanları genç nesillere dayatır. Tüm bunlar insanın robotlaşması, sosyal gerçekliğin dışına çıkması riskini taşır. Öyleyse geriye yapılması gereken tek şey kalır: İnsanların sanal yaşamları tercih etmesini, gerçeklikten kopmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak.

Geleneksel yaklaşımla iş yapan uzmanlar dijital kültürü, klasik fizik terimleriyle yetişmiş fizikçilerin kuantum mekaniğini dil örtüşmezliği yüzünden anlayamamalarına benzer bir şekilde, geleneksel kültür kavramlarıyla tasvir

edilmeye çalışılır. Kuantal olguların kuantum mekaniği denilen yeni bir dil yaratması gibi, dijital olgular da tümüyle yeni bir dijital dil yaratmıştır ancak geleneksel felsefi uslamlama bu dile yabancıdır. Fiziki gerçeklik evreninde yaşayan ve geleneksel akademide, klasik antropoloji ve ontoloji terimleriyle yetişen uzmanlar, dijital kültürün içine doğmadıkları ve dijital terimlerle eğitilmedikleri için sanal olguları, alışık oldukları paradigma içinde kalarak tasvir etmeye çalışırlar ve yine aynı gerekçelerle başarısız olurlar. Dijital kültürü ve kullanıcıları, geleneksel psikoloji ve felsefe terimleriyle tasvir eden şu alıntıya, dil örtüşmezliği sorunu bağlamında bir göz atalım: “Dijital ortam, otonom birey olabilmış kişilere ihtiyaç duyar... Bu birey eleştirel düşünebilen, bilgisini denetleyebilen, kendi kendine öğrenebilen, bilgi kaynaklarını sorgulayabilen, analiz sentez yapabilen, sorunlarını çözebilen, alternatifler sunabilen bir insan tipidir. (...) Otonom birey, (...) düşünme yeteneği harekete geçmiş, vicdanî ve insanî değerleri oluşmuş bireydir. (...) İşte bu birey, dijital kültürü oluşturma kapasitesine sahip dijital öznedir” (Taşdelen, 2022, s. 23). Bu metinde, reel uzayda gerçekleşen modern eğitimin bir hedefi ve çıktısı olan otonomi (özerklik), ihtiyaç duyulan insan tipi olarak dijital kültüre yeniden atanır. Geleneksel felsefe öğretim programları, modern psikolojinin öznesine tekabül eden bireye, eleştirel (sorgulayıcı) düşünme ve temellendirme (görüşlerini mantıksal-olgusal bir zemine oturtma) becerisi kazandırmayı amaçlar. Özdenetim ve otonomi (özerk birey) ise demokratik vatandaşlık, felsefe, psikoloji, sosyal bilgiler gibi modern örgün öğretim programlarının amaçları arasında neredeyse 50 yıldan fazla bir süredir bulunmaktadır.

Dijital olgular kendi dilini yarattığından onları dijital terimlerle tasvir etmek daha mantıklıdır; mevcut geleneksel terimlerle tasvir etmek, felsefi sistemlerin başlangıç koşullarına Heisenberg kesinsizliği yerleştirmek anlamına gelir. Klasik olgular için geleneksel dil, dijital olgular için tekno-dil gerekir. Sosyal bilimlerden beslenen geleneksel felsefe, kendi konfor alanındaki varlığını sürdürmek ister ve dijital olguları ele almaya bu yüzden isteksizdir. Fakat dijitalleşmenin geleneksel epistemolojik ve ontolojik sayıltılarımızın antropolojik kökenlerini gözden geçirmeye yönelik baskısına uzun süre direnecek gücü bulmakta zorlanabilir.

1.4. Dijital-Öncesi Filozoflar ve Dijital Filozofların Bazı Karakteristikleri

Çok da özenli olmayan bir tarzda bazı uzmanlar, dijital konularla ilgilenen düşünürleri, dijital filozof olarak görmek gerektiğini söylerler. Bu bir kavramsallaştırma hatasıdır. Çünkü dijital filozoflar henüz gelmediler. Dijital çağın sorunları, özel türdendir ve dijital filozoflar bunları felsefi olarak ele alan kişiler. Dijital filozoflar, dijital çağın sorunlarını ele alan düşünürlerdir: Dijital beşerî bilim düşünürleri, dijital fizik düşünürleri, hesaplamacı düşünürler, fütürist düşünürlerdir. Bizler, bugünkü sürecin yol açtığı parçalanmayı tespit edip tanımlayarak daha sonra gelecek olan dijital filozofların üzerinde çalışacakları bir felsefi sorunlar listesi hazırlamakla meşgulüz. Bizler sosyo-teknik-dijital olguları gelecek felsefenin bir konusu haline dönüştürmekle meşgul olan dijital-öncesi düşünürleriz. Henüz gelmemiş olan dijital filozoflar geldiklerinde, antropolojiyi, reel gerçekliği, beşerî deneyimi, varoluş tarzlarını, zeki yaşamı, insan kaderini, yer küreyi, yer yüzüne bağımlılığı, insanın galaktik bir ajana dönüşümünü, manipülasyonu, yaşam evrenlerimizi tanımlama işini hesaplamalı tarzda ele alacaklar, dijital yaşamın standartları oluşturmaya çalışacaklar.

Dijital filozoflar, hesaplamalı düşünür. Dijital felsefe, hesaplamalı düşünme süreçlerine başvurularak gerçekleştirilir. Hesaplamalı düşünme en temelde bilgi ile değil, veri ile yapılır; okuma etkinliği ve spekülatif düşünme ile değil, verileştirme, veri madenciliği ve algoritma uygulamaları ile performe edilir.⁴³

Bu arada dijital olgularla ilgilenen her düşünürü dijital filozof olarak kabul etmek zordur. Çünkü dijital filozof sadece dijital olgularla ilgilendiği için değil, aynı zamanda dijital kültür içinde büyüdüğü ve hesaplamalı düşünme yöntemi ve hesaplama teknolojilerini kullandığı için dijital filozoftur. Her türlü dijital-teknik olguyu bir felsefe sorununa, her felsefe sorununu ise bir tür yaratıcı hesaplama sorununa dönüştürmek gerektiğine inanır. Dijital-sanal gerçekliği ve ilişkili olguları, indirgenemez ve geri dönülemez bir siber uzay, dijital bir kültür, sanal bir yaşam, teknolojik bir ekosistem ve dijital değerler yarattığını kabul eder. Araştırmalarını verili dijital gerçeklik evreninde sürdürür. Sanal gerçeklik ve dijital entiteler, onun için verili evrendir. Eğer dijital evren ile dijitalize edilmiş evren arasındaki bir ayrım varsa bile, bu ayrım, onun reel gerçeklik ile sanal gerçeklik arasında mevcudiyet fiziği açısından bir fark yaratmaz.

⁴³ Hesaplamalı düşünme; Türkçe metinlerde çeviri hatalı olarak bilgisayarca düşünme, bilgi-işlemsel düşünme, bilişimsel düşünme, algoritmik düşünme terimleri şeklinde de yer almaktadır (Bkz. Işıklı, 2019).

Dijital filozoflar temel düzeyde matematik, istatistik ve kodlama becerilerine sahiptir. Yeni nesil felsefe öğretimi, matematiksel düşünme ve bilişim okur yazarlığı becerileri talep etmektedir. Felsefe sözcüklerle yapılan bir spekülasyon olmaktan çıkıp sayılar ve sözcüklerin iş birliğiyle yapılan bir sosyal-hesaplama etkinliğine dönüşmektedir. Dijital filozofların sahip olduğu matematik, teknoloji, internet, sosyal medya ve bilişim okuryazarlığı becerileri, dijital doğa bilimleri ve dijital beşerî bilimlerle disiplinler arası çalışmalar yapmalarını mümkün kılmaktadır. Bilimlerin olgusal ve yöntemsel farklar yüzünden doğa ve beşerî bilimlere şeklinde kategorize edilmesi, bilimlerin dijitalleşerek birbirine yakınlaşması sürecinde, tanımlayıcı ve ayırıştırıcı gücünü her geçen gün daha da yitirecektir. Fizikalizm ile gerçekleştirilmeye çalışılan bilimlerin birliği ideali (unity of sciences), dijital olgular ve hesaplamalı yöntemler sayesinde dijital bilimde sağlanabilir.

Dijital filozoflar, dijitalleşmenin entelektüel tanıklarıdır. Dijital filozoflar, bağlantısallık ve dijital-teknolojikleşme sayesinde dünyanın kendi öz bilincine ulaşma sürecine tanıklık ederek bu süreci hızlandırmaktadır. Tanıklık, dijital filozofun var oluş koşuludur. Eskiye anlatan ve anlamaya çalışan araştırmacıdan farklı olarak şimdi-burada gerçekleşen bir vukuata (dijital transformasyona) tanıklık etmek dijital filozofun başlıca işidir. Dijital filozof her zaman şimdidedir, bakışları geleceğe yöneliktir. Tanıklığının anlatılabilir bir hikayesini yazmak filozofun yeni işidir. Geleceğin olasılık genliği, dışsal bir kader tarafından değil, içsel filozoflar tarafından üretilir. Dijital filozof, sosyo-teknik-dijital olgular arasındaki sistemsel bütünlüğü arar.

Dijital filozoflar, Z kuşağı düşünürleridir ki onlar henüz felsefi eserler verecek olgunluğa erişmediler. Bugünlerde lisans eğitimlerini tamamlayan Z kuşağı, ebeveynleri olan Y kuşağından, ataları olan X kuşağından farklı düşünme biçimine sahip görünüyorlar. “Hayatını dijital araçlar (bilgisayar, cep telefonları vb.) üzerine kuran yeni kuşağın bilgiyi işleme, muhakeme yapma süreci X kuşağından farklı olmaktadır” (Prensky, 2001).

Dijital filozoflar, uygulamaya yönelik felsefe üretirler. Bu açıdan dijital felsefe şimdilik uygulamalı felsefe disiplinlerinden biri olarak kabul edilebilir. Dijital olguları insanların onlardan daha efektif biçimde yararlanmalarını sağlamak için entelektüel düzenini temin etmeye çalışırlar. Farklı türden gerçekliklerin entelektüel entegrasyonu, farklı yaşam dünyalarının birbirleriyle eşgüdümü ve senkronizasyonu için gereken entelektüel çabayı onlar sergilerler. Böylece evrenler, olgular, aktörler ve prensipler arasındaki mantıksal bütünlüğü sağlarlar.

1.5. Felsefi Metinleri Okuma Tarzı: Matbu Metinler vs. Hiper Metinler

Yüz yüze felsefe öğretimi ile ara yüzen felsefe öğretimi arasında fark, siber uzay ile reel uzay arasındaki ontolojik farkların yanında epistemolojik farklar da içerir: Geleneksel felsefeyi öğretmek ve felsefe üretmek uzun, denetimi zor ve yorucu bir süreci kapsar. Reel uzaydaki yüz yüze felsefe öğretimi, hoca-öğrenci ilişkisinde hocanın tek yönlü bilgi aktarımına ve büyük filozoflara ait felsefi metinlerin bireysel okunmasına ve hocanın analiz edici derslerine dayanır. Felsefe öğrencileri, belli mekanlarda tek yönlü enformasyon akışını takip ederler. Felsefe hocalarının kimi zaman zihinsel olarak takip edilemez felsefe derslerine fiziksel olarak katılmak zorundadırlar. Fiziki katılım zorunluluğu yüzünden felsefe sınıflarına ulaşım ve zaman maliyeti, felsefe hocalarının derslerini dinlemenin bedelidir. Felsefi bilgi çoğu toplumda bunca zahmete değmez. Lisans felsefe bölümleri, felsefi bilginin düşük yaşamsal değeri yüzünden düşük sözel beceriler talep eden birkaç sosyal bilim bölümünden biridir.

Geleneksel felsefe öğrencileri, yoğun ve sürekli geleneksel okuma etkinliği ile felsefi formasyonlarını inşa ederler. Geleneksel okuma etkinliğinin yapısı, kronolojik olarak lineerdir, ardışık olarak baştan aşağı doğrudur. Metinler, iki boyutlu yüzeylere merkezi fikirler etrafında örülmüştür, multimedya içermezler. Metnin yazarı aktif, okuru pasif konumdadır. Okur, metnin dikte ettiği anlama kendini açarak metnin yazarı olan filozofu anlamaya çalışır. Bu sayede öğrencilere büyük filozoflardan öğrenmeleri ve yeni felsefi fikirler üretmek felsefe geleneğinin kazandırılması sağlanır. Bu geleneğe sahip olmak için o filozofu okumak yetmez. Bunu bağlamsal bir temele yerleştirip yöntemsel analizleri sonucunda belli bir konu alanında ele almak ve eleştirel analizinden bir problemle ilişkilendirmek gibi uzun ve yorucu aşamalardan geçmek de gerekir. Dijital felsefe öğrencileri ise internet üzerinden eriştikleri hiper metinler sayesinde konu alanının detaylarına ve analizlerine aynı metin içerisindeki köprüler sayesinde kolaylıkla ulaşırlar. Dijital cihazlar aracılığıyla felsefi bilgiye erişmeye başladığı andan itibaren bir kullanıcıya dönüşen felsefe öğrencisi, hiper metinlerin içerisine gömülü bağlantıları tercih eder ve kendini konu alanında derinleşir.

Dijital felsefe metinler ile okurun girdiği ilişki pasif değildir, kurucu ve aktiftir. Dijital metinler doğaları gereği çoklu izlekleri takip etmeye ve farklı veri setlerine doğrusal olmayan bir yolda ulaşmaya kullanıcıları motive eder, yönlendirir. Hiper-metinlerin okunması, bir metin doğrusal okumasından ziyade, bağlantılı linklere tıklayarak gerçekleştirilen sıçramalı okuma tarzıdır. Buna doğrusal olmayan okuma (non-linear reading) denir (Patterson 2015). Okur, bir metni başından sonuna kadar okumaktan ziyade, dijital metinlerin farklı bölümlerini seçmeli tarzda okuyarak kendi felsefi metnini inşa eder. Hiper metin okuru, gerçek bir yazar olmadığı halde, okuma sürecinde gezindiği linklerden ve paragraflardan kendine özel bir felsefi metin oluşturmuş olur. Matbu metnin yazarı, okuru esir alır ve metin ve yazar, okuma sürecinin baş aktörleridir. Ancak hiper metin okuru, belli bir yazara bağlı kalmadan bir kavramın Hiper uzaya yayılmış çeşitli açıklamalarını, yazarın önemsizleştiği bir süreçte takip eder. Hiper uzayda içerik yazarın önüne geçer, yazar linkler arasında kaybolup gider. Okur, siber uzaydaki sörfüyle özgürce metinler arasında dolaşır, seçim yapar. Böylece okuma etkinliği, yapı sökümcü bir terminoloji ile söylendiğinde, gerçek bir yazma etkinliğine dönüşür.

Multimedya içerikleri kişisel öğrenme hızında ve ilgisi oranında, diğer kullanıcıları rahatsız etmeden onların yorum olarak bıraktıkları görüşlerini de dikkate alarak kolektif bir öğrenme deneyimi yaşar. Zamanı, süresi ve süreci öğrencinin kontrolündedir. Bu öğrenme gelişimi denetleme gücü, güven kırıcı felsefe hocalarının huzurunda felsefe öğrenmekten çok daha etkili bir motivasyon ve özgürlük kazandırır. Dahası iyi organize edilmiş dijital içerikler ile irticalen gerçekleşen sınıf içi dersleri kıyaslamak bile gereksizdir. Dijital-teknolojikleşme, felsefe eğitimin maliyetini azaltır, etkisini artırır, zamanını kısaltır, yayılımını genişletir.

1.6. Bazı Dijital Olgular: Geleneksel Felsefenin Kapsama Alanı Dışında Kalanlar

Dijital teknolojiler, felsefenin temel sorularının yapısını değiştirmektedir. Bizzat dünyanın kendisi dijital teknolojiler tarafından dönüştürülmektedir. Artık dünya kanonik entitelerden değil, esaslı biçimde farklı yeni entitelerden oluşmaktadır (Sadıku vd. 2018). Hatta Schmidhuber (1996, s. 208) ve gibi düşünörlere göre, Büyük Yazılımcı bakış açısını benimsediğimizde klasik felsefenin sorunları ortadan kalkar ki bizim de bu metinde ileri sürdüğümüz hipotez budur. Örneğin ölümden sonra yaşam, hesaplama odaklı bakış açısına göre dini bir problem değil, teknolojik bir problemdir; epistemolojideki kuşkuculuk verileştirme ile aşılabilecek teknolojik bir problemdir. Dijitalleşme etkisini bizim kadar derin boyutlarda değerlendirmeyen düşünörlere bile bu dönüşümün gücünü teslim ederler. Örneğin Flooridi'ye (2014) göre genişletilmiş internet kullanımı nedeniyle gerçeklik (realite) gibi bazı klasik felsefi kavramların anlamı değişmiş, bazı geleneksel olmayan gerçeklik türleri ortaya çıkmıştır.

Dijital yaşam tarzı ve dijital kültürle etkileşim halindeki sosyo-teknik-dijital olguların çoğu, yoğun felsefileştirme çalışmaları sayesinde artık felsefenin araştırma nesnesi haline gelmiştir. Dijital filozoflardan önce yapılan tüm teknoloji felsefesi örnekleri aslında birer felsefileştirme girişimi örneğidir. Örneğin yapay zekâ, sanal gerçeklik, gibi dijital ontolojiyi ele alan gelişmeler felsefenin temel problemlerinden zihin ve gerçeğin nihai doğası problemlerini temel alacak şekilde felsefileştirilmiştir. Bu gibi problemleri içeren fizik, biyoloji, mühendislik, bilim, matematik ve birçok alanda dijital felsefenin etkin olduğu görülebilir. Felsefenin dijitalleşmesi ile ortaya çıkan bu yeni paradigmlar fizik, mühendislik, teknik, ekonomik, politik ve psikolojik alanlarda değişikliklere gidilmesine sağlayabilir. Şunu dikkatlice söyleyebiliriz: Aşağıda sıralanan ve felsefileştirilmeyi bekleyen dijital-teknik olgular, geleneksel felsefe ajandasında henüz yer almıyorlar ancak yakında yer alacaklardır.

Reel uzaydan siber uzaya geçiş deneyiminin felsefileştirilmeye ihtiyacı var. İnternet, dijital veri depolarına erişim hattıdır. Bu dijital veri depoları, internet hatlarıyla birbirine bağlanarak çok boyutlu bir devasa sanal uzay yaratır: siber uzay (cyber space). “Siber uzay, temelde küresel boyutta gelişen bilgisayar ağlarının yarattığı bilgisayar destekli yapay bir sanal gerçeklik ortamıdır. Bilgisayar bağlantılarından oluşan bu evrende her bir bağlantı, siber uzaya açılan bir penceredir” (Işıklı ve Küçükvardar 2016). Siber uzay, sosyo-kültürel boyutlar içerir. İnternet, siber uzayda sosyal alanlar yaratır. Siber uzayda kullanıcılar, aynı platformda açılan diğer kullanıcılarla bağlantı kurarak sanal topluluklar oluştururlar. Sanal topluluklar, gerçek sosyal gruplar gibi davranırlar, beşerî ihtiyaç ve entelektüel ilgilerini paylaşmak gibi benzer amaçlarla etkileşimde bulunurlar. Hızlı etkileşim potansiyeli, sanal topluluklara göreceli bir avantaj bile sunar.

Reel uzay (Real space), birbirinin dört bir yanına eklenmiş dört boyutlu uzay birimlerinden oluşur. Nesnel reel

kültürün gelişim yönünü tayin etmek için hayati önem taşır. Sanal evrende etik tercihler, evrenin kendisi algoritmik olduğu için hesaplanabilir eylemlerden yana olabilir. Utilitarist paradigmayla herkes için en çok sayıda fayda sağlayan eylemi belirlemek görece kolaydır. Sorun, özgür tercihin ve sezgisel tercihlerin varlığına karşı takınılacak tavrın ne olacağıdır.

Siber şiddet, siber nefret ve dijital linç: Teknolojik cihazlar, sosyal medya, elektronik posta, kısa mesaj, Deepfake içerik, telefon, internet, kullanıcı, anonimlik, bot hesaplar, sahte hesaplar, trol, görünmezlik, kimlik gizleme yazılımları, siber uzaklık duygusu, sanal deneyim, yankı odası, ötekileştirme, siber uzaydan dışlama, etkileşim, trol, düşük sanal gerçeklik algısı, psikanaliz, travma, ilgi ve sevgi yokluğu, empati yoksunluğu, ifşa, tehdit, taciz, utandırma, dalga geçmek, itibarsızlaştırmak, ısrarlı takip (stalking), radikalizm, partizanlık ve fundamentalist eğilimler gibi bir dizi sosyo-tekni-dijital olgu felsefenin ilgisine açıktır. Siber sosyal baskılar ve sanal dışlama gibi dijital eylemler için internet mimarisini suçlayabilir miyiz? İnternetin alternatifi nedir? Dijital hukuk, dijital hoşgörü, internet mimarisi, dijital etik, netiket, dijital vatandaşlık ve ağ toplumu gibi bir dizi yeni kavramlar etrafında çevrim içi yaşamın daha güvenli ve konforlu hale getirilmesi gerekir.

Dijital sosyoloji; teknolojik toplumun tanımlanması, sorunsallaştırılması ve teorileştirilmesi: Gerçek sosyal mekanların makinelerle, akıllı cihazlarla, ulaşım-iletişim-lojistik alt yapının anlık veri gönderen siber fiziksel-sosyal sistemler üzerinden yürütülmesi, toplumsal süreçlerin yönetimi için tüm sektörlerin büyük veri analiz programlarını işleten bilgisayarlara bağlanması; sanatın, politikanın, sporun, eğlencenin, güvenliğin, eğitimin, bilimin ve iletişimin teknolojikleşmesi yeni bir olgu ortaya çıkarmıştır: Dijital sosyoloji. Teknoloji temelli veya teknoloji destekli toplumlar farklı sosyal düşünürler tarafından Ağ toplumu, Endüstri 4.0 Toplumu, Toplum 5.0, Akıllı toplum, Süper Akıllı Toplum, Tablolu toplum gibi yeni terimlerle adlandırılmaktadır. Sosyal etkinlikler, reel sosyal ortamlardan siber sosyal ortamlara doğru kaymakta, bunun sonucu olarak sosyoloji çalışmalarında netnografi gibi dijital veri işleyen hesaplamalı tekniklerin egemenliği artmaktadır. Dijital toplum bir yandan özgürleştirici olduğu ve insanları zaman ve mekân kısıtlamalarından kurtardığı için övgüyle anılır, öte yandan bir tür veri baronluğu ve tekno-feodalizm yarattığı için eleştiriye tabi tutulur. Mekândan bağımsız çalışma ve artan boş zaman övülürken iş dışı zaman, mekân, kimlik ve sosyal hayatın dijital gözetimine açılması, teknoloji ve internete erişimindeki eşitsizlik, dijitalleşmenin yarattığı kuşaklar arası uçurum ve dijital kapitalizm yerilir.

Bedenin verileştirilmesi: Sağlık hizmetlerinin verileştirilmesi hem aşırı gözetim ve sömürü hem de güçlendirilmiş katılımcı vatandaşlığı tesis etme potansiyeline sahiptir. Sağlık verilerin metalaştırılması, bir bio-değer yaratmaktadır. İnsan sağlığının verileştirilmesine yönelik büyük veri uygulamaları, kullanıcıların sağlık büyük verisine katılımını veri yönetim etiği açısından sorunsallaştırır. Sağlık veri yönetişimi, kişilerin bedensel verilerinin nasıl kullanılacağını ve burada kişilerin hakları ve izinlerini, sağlık verisine vatandaş katılımını ve verileri işbirlikçi hale getirme sorunu gündeme getirir. Kişilerin verileştirilen ve böylece bir bio-değer kazanan sağlık durumları devasa bir bio-banka ağında bulunur. Sağlık verileri; gözetim, kopyalama, yeniden üretim, yönetim, yönlendirme, güçsüzleştirme ve manipülasyona açıktır ki bu da sağlık büyük verisinin bio-etik normlarına duyulan acil ihtiyacı işaret eder.

Sanallaşma, sanal yaşamlar ve sanal gerçeklik deneyimleri: Sanallaşma kadar, onun yaygınlaşması da sorundur. Reel gerçeklikten kopuş ki buna de-realizasyon denir, ciddi bir sorundur ve felsefi boyutlarının yanı sıra sosyolojik ve psikolojik boyutlara da sahiptir. Üst-yaşam tarzı (meta-life style) diye adlandıracağımız yaygınlaşmış VR temelli Metaverse yaşamından ötürü, 120 bin yıldır modern insan için istenmeyen gerçek dünya özlenen itibarına yeniden kavuşabilir. "Metaverse'te her şey ucuz ve kolay olacağından yoksullar ve orta gelir düzeyindekiler için görece iyi bir yaşam imkânı olarak arzulanabilir ve pragmatik kıymet kazanabilir. Fakat üst-yaşam (meta-life) özünde sanaldır ve yanılısma ve 'miş gibi' hissetme hakikatini askıya alan bir epistemolojik araç içinde yaşamaya değerdir. Metaverse sanal olduğundan, bir kopya dünya olduğundan tam da ikinci sınıf insanların yaşam evrenine dönüşme seçeneğinden bahsediyorum. Yoksulların ve eğitimsizlerin sürgün edildiği bir yapay cennet... Yoksulların içine doğdukları fakat doğduktan sonra bir daha gerçek dünyaya dönemedikleri bir simgesel hapisaneye dönüşme ihtimalini hesaba katsak iyi olacak. Alt kastlardan birinde doğan bir bebeğin, kast sistemi yüzünden adil ve otantik bir yaşama kavuşma olasılığının ona kapalı olduğu Eski Hint kalıcı hiyerarşik sistemini düşünün. Bu türlü bir alternatif gelecekte, belki de

simüle edilmemiş gerçek dünyada iyi bir yaşam sürme imkânı, az sayıdaki seçkinlere özel olacak. Gerçek ilişki, gerçek bir seyahat, gerçek bir acı sadece az sayıdaki seçkinin ücretini ödeyerek satın alabileceği, hadi şunu da söyleyeyim, cesaret edebileceği, irade testini kabul edebileceği bir yaşam dünyası olabilir. Bugün fakirlerin kendisinden kaçtığı acılı gerçek dünya, alternatif bir gelecekte seçkin zenginlerin satın alabildikleri ayrıcalıklı, bakir ve otantik bir hayat olarak eski prestijini geri kazanabilir. Pek az seçkin insan, gerçek dünyada yaşama masraflarını karşılayabildiği bu alternatif evren, size siberpunk bir distopya gibi görünebilir. Ben buna gerçekliğin bekaretinin korunması diyorum” (Işıklı, 2022). Varlık; küresel adaletsizlik, savaşlar ve yoksulluk dalgaları altında alenen tecavüze uğramaktadır. Bu koşullar altında “reel gerçeklik yerine simüle edilmiş sanal gerçekliği sıradan kullanıcılara istimlak etmeleri için sunmak, varlığı otantik salınımını korumanın sevimsiz bedeli olabilir” (Işıklı, 2022).

Sanal - gerçek ayrımı için evrensel ölçüt arayışı: VR teknolojisinin gelecekteki ilerlemesi, bizi korkunç sonuçlar üzerinde de düşünmeye zorlar. İllüzyon ve unutkanlığın o kadar derinindeyiz ki bir simülasyonda yaşayıp yaşamadığımız sorusu kendini daha derinden hissettirir. Alternatif gelecek nosyonundan alternatif gerçeklik nosyonuna geçilen noktadayız. İçinde yaşadığımız durum bir bilgisayar oyunu mudur, buna cevap vermenin bir yolunu bulmalıyız. “Rüyada olup olmadığımızı ayırt edecek evrensel bir mantık denetleyicisine sahip değiliz... Metaverse ya da simüle edilmiş gerçeklik, inşa ettiğimiz şeyin, simüle edilmemiş gerçekliğin parlak bir kopyası olup olmadığından ayırt etmenin imkansız olacağı kritik ayrımsızlık eşliğine kadar ilerleyebilir” (Işıklı, 2022). Bostrom ise farklı düşünümektedir: “Bir bilgisayara simülasyonunda mı yaşıyoruz?” sorusuna sınırlı üçlü seçenek ile yanıt veren Nick Bostrom’un 2003 yılında yazdığı o meşhur makaleyi hatırlayalım. İlk seçeneğe göre, post-hümanist bir aşamaya geçmeden önce insan türünün yok olması pek muhtemeldir. Bu alternatif bize asla eksiksiz bir VR tasarımına sahip olamayacağımızı söyler. İkinci seçenek ise teknolojik olgunluk hipotezidir: Şu an, post-hümanist uygarlık içinde, insanlığın evrimsel gelişiminin bir parçası olan simülasyon içinde yaşıyor olma ihtimalimiz neredeyse yok diye düşünüyor. Bu alternatif bize bu tarz bir teknolojik olgunluğun şu ana kadar yüzünü göstermesi gerektiğini, göstermediği için de gerçek olmadığını söyler. Bostrom’un üçüncü seçeneği ise kesinlikle bir bilgisayar simülasyonunda yaşadığımız hipotezidir. Bostrom’a göre bu üçünden biri doğru olmak zorundaydı. Bostrom, orijinal evrende olma ihtimalimizin çok düşük olduğuna inanıyor. Dünyalardan sadece biri biyolojik ve orijinaldir, tüm diğerleri simülasyondur.

Dijital akademi ve dijital beşerî bilimler: Beşerî bilimlerde araştırma yazılımı mühendisliği; araştırma nesnelere analizi ve veri görselleştirme araçları geliştirilmesi, bağlantılı içerik ve semantik web gibi güncel web teknolojilerinin kültürel araştırma bağlamlarında kullanımı, yeni metin analiz tekniklerinin geliştirilmesi için içerir. Akademik araştırmalar dijitalleştiğinde tüm fizikî ve beşerî bilimlerde etkileyici gelişmeler beklenir. “Dijital beşerî bilimler, ister büyük miktarda veriyi depolamak ve yapılandırmak isterse araştırma bilgilerine erişmek için yeni kullanıcı arayüzleri sağlamak için kullanılsın, dijital enformasyon altyapılarını kullanan çeşitli projeler için kapsayıcı bir şemsiye terim haline geldi. Bununla birlikte felsefe ile ilgili olarak şimdiye kadar dijital beşerî bilimler sektöründe çarpıcı bir yetersiz temsil var gibi görünmektedir. Dijitalleşmenin felsefi yönleri ve hatta dijital teknolojinin felsefe için yöntem bilimsel avantajları hakkında bazı araştırmalar yapılmış olsa da diğer disiplinlerdeki benzer araştırmalarla karşılaştırıldığında hala nadirdir” (Digital-Philosophy.org, 2023).

Dijital beşerî bilimlerin ilk evresi, bilgisayarlaşma ve geniş ölçekli kurumsal dijital dönüşüm projeleriyle 2000’lerin başında başlamış; sistem sınıflandırmaları, işaretleme, metin çözümleme, akademik editörlük gibi alanlara yani kısaca dijital raporlamaya yoğunlaşmıştı. Bugün devam eden ikinci evresi; disiplinler arası ve yöndeşik alanlara, hibrit metodolojilere, yeni yayıncılık modellerine, dijital eser ve materyallere, elektronik literatüre, interaktif işlemlere ve internet tabanlı ürünlere yani kısaca dijital arşivlemeye yönelmiştir (Schnapp vd. 2009). Berry, hesaplamalı düşünmeyi, dijital beşerî bilimlerin gelişiminin üçüncü evresi olarak takdim eder (Işıklı ve Küçükvardar 2016, s.202).

Dijital teoloji, dijital din ve din felsefesinin geleceği: Dijital-teknolojikleşme, din felsefesi için kritik bir kriz dönemi yaratmıştır. Din felsefesinin bir geleceğinin olmayabileceği, olsa bile farklı paradigmalara yönelebileceği konusunda (kıta Avrupa felsefesine, Batı-dışı felsefe ve geleneklere, dini pratiklere, marjinalize edilmiş görüşler dönüş vb.) yaygın bir hoşnutsuzluk bulunmaktadır. Birçoklarına göre bu disiplin kendini gereksiz ve orantısız biçimde Tanrı’nın varlığı lehinde

ve aleyhindeki argümanların analizine indirgemıştır. Felsefi ve dini çeşitliliğin arttığı, disiplinler arası tutumların hoş karşılandığı bir dönemde din felsefesi filozofları bu disiplinde bir şeylerin değişmesi gerektiğinin farkında görünüyorlar.

Yapay zekâ, süper yapay zekâ ve yapay zekanın insanileştirilmesi: Yapay zekâ bilgi işlem içinde sürekli büyüyen bir alandır. Yapay zekâ araştırmacıları, makinelerin örüntü tanıma, öğrenme, problem çözme, teorem kanıtlama, oyun oynama, tümevarım ve dil manipülasyonu yapmasını sağlamak için çok çeşitli yollar keşfettiler (Sadıku vd. 2018). Ekonomik büyümenin insanileştirilmesine yönelik küresel eğilim güçlenmektedir. “Yapay zekâ ekonomisi, Endüstri 4.0’da uygulanan yeni bir sosyo-ekonomik ilişki türüdür. Yapay zekanın yanı sıra Nesnelerin İnterneti (IoT), robotlar, yaygın bilgi-işlem (UC), bulut teknolojileri, siber güvenlik teknolojileri ve benzerlerini de içeren akıllı teknolojilerin aktif ve çeşitli bir şekilde kullanılmasını öngörür” (Nature.com, 2023). Sorun şu ki yapay zekâ ekonomisi, ekonominin insanileştirilmesine ters yönde ilerliyor. Yapay zekada istihdam edilen dijital personel, akıllı şehirler, toplum 5.0 nosyonu, sürdürülebilirlik, bir insan-makine etkileşimi teknolojisi olarak yapay zekanın sosyalleştirilmesi yapay zekanın insanileştirilmesi için zorunlu kategoriler olarak görülmektedir.

Siber fiziksel sistemler, akıllı toplumlar, teknolojik tekillik: Dijital-teknolojikleşmenin yol açtığı ilk risk ontolojiktir. İklim değişimleri, savaşlar, göçler, siyasi çatışmalar, kuraklık, açlık ve yoksulluk gibi küresel düzeydeki varoluşsal sorunlara, teknolojik tekillik riski de ilave edilmelidir. Dijital-teknolojikleşme olumsuz öngörülerinde insan doğası ve çevrenin doğadan tam kopuş, doğaya mutlak yabancılaşma ve mutlak teknolojikleşme riskine açıklık açısından tanımlanır. Eğer mevcut gelişim ve yayılım hızını korunursa dijital-teknolojikleşme, felsefi açıdan yakın gelecekte küresel insanlık krizlerinin ilk sırasına yerleşebilir. Birçok uzman için süreçte yaşanabilecek en kötü sonuç, insanın biyolojik-doğal yapısını yitirerek biyonik-insana, bir tür makine-insana dönüşmesidir. Biyonik-insan, biyolojik insanın aşıldığı, yer yer terk edildiği transhümanist bir sürecin ürünüdür. İnternet terimleriyle tanımlandığında, “İnsan 1.0”dan “İnsan 2.0”a geçiş, insanlığın yok oluş süreci mi yoksa insanın kusurlarından arındırıldığı, yetkinleştirildiği ve potansiyelinin aktive edildiği ikinci bir rönesans mıdır, bunun tartışması felsefeye düşmektedir.

Dijital-teknolojikleşmenin yarattığı bir başka risk ise epistemolojiktir. Siber uzaya uzun süreli dalışlar ve sanal gerçeklik teknolojilerinin yoğun kullanımı, kullanıcılarda uzun ya da kısa süreli gerçeklik algısı kaybına yol açmaktadır. Chekletsov ve Arshinov’a (2019) göre, sanal ortamlarda yaşamayı tercih eden, sanal ortama bağımlı olan bireyleri reel gerçekliğe inandırmak esaslı bir felsefi sorun haline gelebilir. Şimdilik siber uzaydan reel uzaya geçişte yaşanan kısa süreli adaptasyon sorunları, dijital-teknolojikleşmenin yayılımı ve etkinliğine bağlı olarak artmaktadır. Siber uzayda Metaverse türü uzamlar inşa edildikçe, insan yaşamını oluşturan reel gerçeklik deneyimleri ve fiziki çevreyi dolduran gerçek nesnelere siber uzayda yeniden üretildikçe (simüle edildikçe) kullanıcıların sanal evrende yaşadıkları deneyim çeşitliliği ve buna bağlı olarak da sanal evrende geçirdikleri süre artmaktadır. Fiziksel etkinliğin ve kronolojik zamanın siber uzaya aktarılmasına dijital göç diyoruz. Kullanıcılar halen seyahat edip geri döndükleri bir siber ülkeye tümüyle göçme trendini pekiştiriyorlar. Bu yüzden şimdilik gerçek yaşam lehine olan reel deneyim-sanal deneyim penetrasyonu, yakın gelecekte sanal deneyim lehine kapanacaktır. Şimdilik sürekli sakinleri sadece bağımlı olan siber uzay coğrafyası, hızlıca diğer kullanıcıları da buraya yerleşmeye ikna ediyor. Her geçen gün daha fazla kullanıcı, bu yeni siber coğrafyaya yerleşmektedir. Yakın gelecekte kullanıcıların siber coğrafyada mı yoksa fiziki coğrafyada mı yaşamayı tercih edeceklerine dair felsefi kararlar vermeleri gerekecektir.

120 bin yıllık modern insanlık medeniyeti, insanın kusurları tarafından yönlendirilmiştir. Dijitalleşme-teknolojikleşme, geleneksel insanlığın uzay-zaman kısıtlamalarından özgürleşme hediyeleri sunar: Siber uzayda her şeye daha kısa sürede ulaşılır çünkü her şey bir aradadır.

Diğer birkaç dijital olgu: Her geçen gün tekno-dil, yeni teknolojik gelişmeler ve bunların kavramsallaştırılmasıyla kendi olgunluğuna doğru gelişmektedir. Şimdi sıralayacağımız bir dizi terim, dijital felsefe ajandasındaki birkaç ilave olguya gönderme yapar. Bunlardan bazıları fütüristler içinmiş gibi görünmekle birlikte felsefi tartışmalar için ufuk açıcı kavramlardır: Yapay zekada bedenleşme, biyolojik insanlarda bedensizleşme ve bilinç transferi, cinsiyetten arınma ve cinsiyetsizleşme, teknolojik gelecek, insan-teknoloji etkileşimi, insan-makine ilişkisi, kullanıcı-ara yüz deneyimleri, transhümanizm, antropozen çağ, dijital antropomorfizm, teknolojinin benimsenmesi, küresel yönetim, dijital

demografi, gen-etik, açıklık etiği, bilişim etiği, insan yenilenmesi, tasarım bebekler, dijital göç, dijital yerliler, dijital doğanlar, yöndeşme, akışkan ve dijital kimlikler, sanal mabetler, teknolojinin yan etkileri...

Netnografik Araştırma: Bir Dijital Felsefe Örneği Olarak İnternette Felsefe Etkinlikleri Analizi

Fen ve mühendislik bilimleri, durum simülasyon modellemeleri yaparak bilgisayar ve internet ortamına ilk giren entelektüel disiplin oldular. Beşerî bilimlerin internette yer almaya başlamaları ise kanonik külliyatların internet ortamına elektronik metin ve PDF olarak aktarılmasıyla başladı ancak kısa sürede kullanıcıların ekseriyetle boş zaman, haber, oyun ve eğlence motivasyonu ile internette vakit geçirdikleri anlaşılınca popüler bilim haberciliğine doğru kaymaya başladı. Popüler bilim haberciliği; fizik, kimya, genetik, arkeoloji, matematik, görsel sanatlar gibi prestijli disiplinlerle ilgili eski, önemli veya yepyeni bilgileri vulgarize ederek (avamileştirilerek), anlatılabilir hale getirerek (hikayeleştirerek) ve bilim paparizisi (bilim insanlarının dramatik, mahrem, trajik, komik veya ibretlik hayat öyküleri) ile harmanlayarak meslekten olmayan kullanıcılara (halka) aktarır. İnternetteki felsefe, kurumların Stanford Felsefe Ansiklopedisi gibi felsefi külliyatı çevrimiçiye aktarması kadar, Y kuşağı felsefe öğretmenleri ve Z kuşağı öğrencilerinin lisans felsefe dersleriyle ilgili materyalleri çevrimiçiye aktarmasını veya orada yeni materyaller üretmesini ve dijital olgulara dair sinema ve edebiyat eserlerinin felsefi analizlerini de sıradan kullanıcının tüketimine sunar (Bkz. Sophos Akademi 2021). İnternetteki felsefe içeriklerinin kurgusu, eğitim ve öğretim temelli değildir. Beklendiği gibi, etkileşim odaklı (kullanıcıların beğeni, paylaşım, yorum, tıklama, süre geçirme gibi dijital eylemlerine yönelik) hazırlanan bu içeriklerin kurgusu senaryoya, teknik yapısı ise web tasarım ve video grafik tasarıma dayanır. X kuşağı felsefecileri, bilgisayar kullanma ve video çekim tekniklerine dayalı bu içerikleri, genel kuşak yetenekleri sınırlılığı yüzünden üretemezler. Y kuşağı ve özellikle de Z kuşağı tarafından üretilen popüler bilim ve popüler felsefe içeriklerinde, gelenekselin önemseydiği felsefi bilgi kapasitesi ve felsefi uslamlama becerisi arka planda kalır; ön plana çıkan ise hikayeleştirme ve grafik tasarım becerisidir. Her ne kadar bu içerikler kullanıcıların bilgi kapasitelerine, aydınlanma serüvenlerine, enformasyonun küresel yayılımına ve küresel vatandaşlık idealine kritik katkılar yapsa da gençleri, popüler bilim ve popüler felsefe üretmeye motive eden başlıca ödül, başlattıkları etkileşim ve elde etmeyi umdukları sosyal medya fenomenliğidir. Dijital platformlar, yeni iş modelleri olarak çok sayıda kişiyi istihdam etmektedir. Bu çalışmada incelediğimiz web siteleri ve YouTube kanalları, felsefi ve bilimsel bilgiyi hikayeleştirerek tüketilmek üzere kullanıcılara sunarlar.

1.7. Araştırma Konusu, Sorusu ve Hipotezi

Dijitalleşme, yeni bir sosyo-ekonomik eşitsizliğe yol açmakla suçlanmaktadır. Akıllı bilişim cihazlarına sahip olma, bilişim okuryazarlığı ve internete erişim gibi imkanlara sahip olan gelişmiş toplumlar ve elit gruplar, diğer toplumlara ve grupların aleyhine olacak bariz bariz avantaj elde ederler. Bu sosyolojik olgu, toplumda teknoloji temelli yeni bir bölünme anlamına gelir. Dijital uçurum denilen yeni eşitsizliğin avantajlı tarafında gençler, erkekler, kentliler, batılılar yer alırken dezavantajlı tarafında kadınlar, köylüler, doğulular, yaşlılar ve engelliler yer alırlar. Etketif-üretken teknoloji kullanabilme yeterliliği çeşitli fenomenler üzerinden takip edilebilmektedir. Henüz dijital uçurumun bilim ve felsefe etkinliklerine yansıyor yansımadağına dair kesin verilere sahip değiliz (soru). İnternette felsefe etkinlikleri, bilişim devrimini geriden takip eden, dijitalleşme süreçlerini tamamlamakta zorlanan, dijital içerik üretiminde gevşek davranan ülkelerde kısıtlı, sınırlı ve etkileşimi düşüktür (hipotez 1). Gelişmiş ülkelerde ise daha yaygın ve etkileşimi daha yüksektir. Ayrıca popüler bilim içerikleri, popüler felsefe içeriklerinden daha fazla etkileşim alıyor olmalıdır (hipotez 2).

1.8. Yöntem: Netnografi

Bu çalışmada hesaplamalı veri toplama araçlarından netnografi tekniği kullanılmıştır. Netnografi, Robert Kozinets tarafından geliştirilen etnografi yönteminin türetilerek geleneksel anket verileri, görüşmeleri ve mülakatların aksine daha hızlı, ucuz, basit ve doğru verilerin elde edilmesini sağlayan internet tabanlı bir tekniktir (Kozinets, 2006). Sanal topluluklara ev sahipliği yapan sosyal medya platformlarını ve web sitelerindeki dijital kültürün incelenmesi için geliştirilen netnografi, çevrimiçi yaşamda insanların ne ile meşgul olduklarını, neye ilgi duyup neyi sevmediklerini nesnel bir şekilde elde etmemizi sağlar. Etnografi veya diğer görüşme yönteminde yüz yüze en fazla 200-300 civarında insana ulaşılabilirken netnografi yönteminde yüz binlerce kişiye ulaşılabilir (Kozinets, 1998).

Popüler felsefe ve popüler bilim temalı internet sitelerinin ve YouTube kanallarının aldıkları etkileşimi verileştirmek

için bir netnografik internet analiz aracı olan SimilarWep kullanılmıştır. 2009 yılında üretilen SimilarWep, belirlenen zaman diliminde web sitelerinin ülke ve Dünya genelinde popülerlik sıralaması, toplam ziyaret sayısı ortalama ziyaret süresi, en popüler anahtar kelimeler, rakip veya benzer siteler, cinsiyet ve yaş dağılımı gibi birçok bilgiye erişim sağlamaktadır.

1.9. Evren ve Örneklem

Bu araştırmada; popüler felsefe kategorisinde 5'i Türkiye'den 5'i ise Amerika Birleşik Devletleri'nden yayın yapan 10 internet sitesi ile; popüler bilim kategorisinde ise 5'i Türkiye'den 5'i ise Amerika Birleşik Devletleri'nden yayın yapan 10 YouTube Kanalı incelenmiştir.

İncelenen internet siteleri ve YouTube kanallarının takipçi sayıları, web sitelerinin ülke ve Dünya genelinde popülerlik sıralaması ve etkileşim sayısı gibi kategorilerde Eylül 2022- Kasım 2022 olmak üzere 3 aylık bir süreç boyunca SimilarWep aracılığı ile analiz edildi. Araştırma sonunda elde edilen veriler (bulgular) aşağıda verilmiştir.

1.10. Bulgular

Türkiye ve ABD'de felsefe temalı internet siteleri, ziyaret sayısına göre Tablo 1'de gösterilmektedir. Buradaki ziyaretçi sayısı, internet sitelerinin yukarıda belirtilen 3 aylık zaman dilimi içinde toplam kaç kullanıcı tarafından ziyaret edildiğini göstermektedir. Tablo 1, Türkiye ve ABD'de kullanıcıların felsefi içerikler için en çok başvurdukları ilk 5 internet sitesini, ayrıca tüm internet siteleri içindeki sıralamasını da sunmaktadır.

Tablo 1. Felsefe Kategorisinde İncelenen İnternet Siteleri (Eylül 2022 - Kasım 2022)

Web Sitesi	Ülke	Toplam Ziyaretçi Sayısı	Dünya Sıralaması	Ülke Sıralaması
PhilPapers www.philpapers.org	ABD	4.219M	52,352	36,883
Internet Encyclopedia of Philosophy www.iep.utm.edu	ABD	1,766M	114,658	58,321
Leiter Reports: A Philosophy Blog www.leiterreports.typepad.com	ABD	1.274M	175.144	50.794
Philosophy Now: A Magazine of Ideas www.philosophynow.org	ABD	1.205M	148,632	149,844
Daily Nous: News for and About Philosophy Profession www.dailynous.com	ABD	1,766M	114,658	58,321
Felsefe www.felsefe.gen.tr	Türkiye	475,720	253,147	5,958
Öncül www.onculanalitikfelsefe.com	Türkiye	260,587	399,273	10,826
Felsefe Taşı www.felsefetasi.org	Türkiye	108,036	1,570,178	51,175
FelsefeHayat www.felsefehayat.net	Türkiye	106.352	1,008,928	31,483
Felsefeciler Derneği www.felsefecilerderneği.org.tr	Türkiye	58.400	990,561	30,816

Bu verilere göre ABD merkezli felsefe siteleri, Türkiye merkezliye göre daha fazla kullanıcı tarafından ziyaret edilmiştir. ABD'deki en popüler felsefe sitesi philpapers.org, ABD merkezli diğer siteler içinde ilk 36 binde yer bulabilmiştir. Türkiye'deki en popüler felsefe sitesi felsefe.gen.tr ise Türkiye merkezli diğer siteler içinde ilk 5 binde kendine yer bulmuştur. Bu durum, Türkiye'de daha az sayıda internet sitesinin varlığı ile açıklanabilir. İlk 5 binde yer olsa da toplam ziyaretçi sayısı, nüfusa oranla düşüktür. 85 milyon nüfusa sahip olan Türkiye (TÜİK, 2023) merkezli felsefe sitelerinin üç aylık toplam ziyaretçi sayısı (1,009,095); 330 milyonluk nüfusa sahip ABD (USCB, 2023) merkezli felsefe sitelerinin toplam ziyaretçi sayısının (10,230,000) onda birine ancak yaklaşmaktadır. Bu oranlarda, nüfusun ne kadarlık kısmının aktif internet kullanıcısı olduğu verisi göz ardı edilmiştir. Nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında, ziyaretçi sayıları bazında online felsefeye gösterilen ilgi, ABD'de Türkiye'nin üç katıdır. Başka bir ifadeyle Türkiye'de online felsefeye ilgi, ABD'den daha düşüktür.

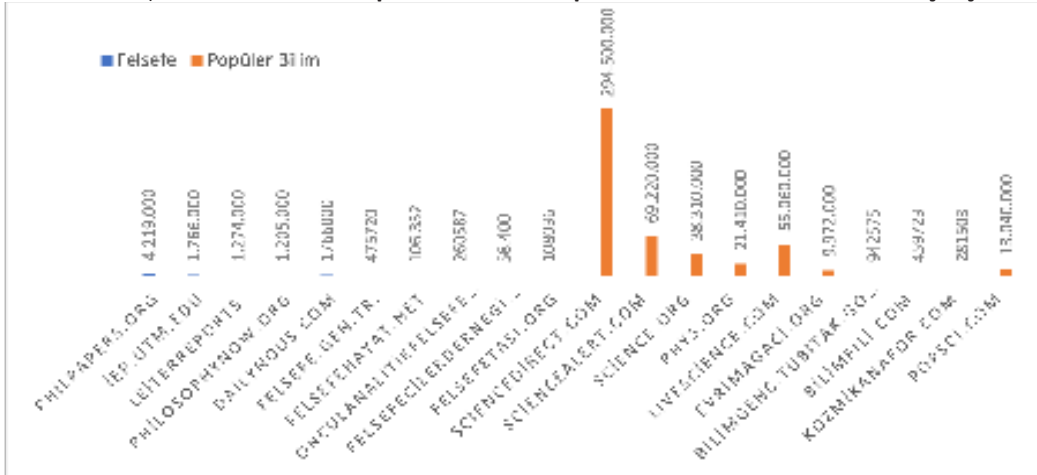
Daha ziyade oyun ve eğlence motivasyonla internete giren kullanıcıların entelektüel içeriklere karşı düşük ilgisi belki de sadece felsefe ile sınırlıdır. Bu konuda karşılaştırmalı bir iç görüye sahip olabilmek için aynı dönemde, aynı ülkelerde için 5'er tane popüler bilim sitesini analiz ettik. Sonuçlar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Popüler Bilim Siteleri (Eylül 2022- Kasım 2022)

Web Sitesi	Ülke	Toplam Ziyaret Sayısı	Dünya Sıralaması	Ülke Sıralaması
Science Direct www.sciencedirect.com	ABD	294.5M	504	737
Science Alert www.sciencealert.com	ABD	69.22M	2,891	819
Live Science www.livescience.com	ABD	55.06M	4,516	1,288
Science www.science.org	ABD	38.31M	6,704	3,166
Phys.Org www.phys.org	ABD	21.41M	12,066	4,408
Popular Science Türkiye www.popsci.com.tr	Türkiye	13.04M	21,754	6,663
Evrin Ağacı www.evrinmagaci.org	Türkiye	9.972M	21,824	423
Bilim-Fili www.bilimfili.com	Türkiye	459,723	346,277	9,343
Bilim Genç https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/	Türkiye	942,575	--	--
Kozmik Anafor www.kozmikanafor.com	Türkiye	281,503	614,742	17,894

ABD'deki popüler bilim sitelerinin toplam ziyaretçi sayısı 478 milyondur yani felsefe sitelerinin ziyaretçi sayısının yaklaşık 47 katı daha fazladır. Türkiye'deki popüler bilim sitelerinin toplam ziyaretçi sayısı 23 milyondur yani felsefe sitelerinin 23 katıdır. ABD'de, en popüler bilim sitesi Science Direct, diğer siteler içinde en çok ziyaret edilen 737. sırada yer alır. Türkiye'de ise en popüler bilim sitesi Popular Science Türkiye ise 6.663. sıradadır.

Grafik 1: Türkiye ve Amerika'da Popüler Felsefe - Popüler Bilim Web Sitelerinin Karşılaştırılması

ABD’li internet kullanıcıları için bilim, felsefeden daha fazla ilgi çekicidir, benzer şekilde Türk kullanıcılar için de. Bilimi anlamak daha kolaydır ve eğlencelidir.

İnternette felsefe etkinlikleri web siteleriyle sınırlı değildir. Twitter, Facebook, Instagram, YouTube hatta TikTok gibi sosyal paylaşım platformlarından da yazılı, görsel veya multimedya felsefe içerikleri paylaşılmaktadır. Araştırmanın bu kısmında YouTube felsefe kanalları analiz edilmektedir. Analiz edilecek kanalların seçiminde web sitelerindekine benzer seçim kriterleri kullanılmıştır. 2022 Kasım ayı verileri dikkate alınarak Türkiye’den 5, ABD’den 5 adet en popüler YouTube felsefe kanalı, abone sayısı ve video görüntüleme sayılarına göre verileştirilmiştir.

Tablo 3. Türkiye ve ABD Merkezli YouTube Felsefe Kanalları (Kasım 2022)

YouTube Felsefe Kanalı	Ülke	Abone Sayısı	Video Görüntüleme Sayısı
Academy of Ideas	ABD	1.43M	97,488,813
Bite-sized Philosophy	ABD	503K	127,444,378
Wireless Philosophy	ABD	325K	223,526,082
Chomsky’s Philosophy	ABD	307K	40,264,183
Carneades.org	ABD	129K	13,858,551
Pelin Dilara Çolak	Türkiye	349K	16,560,933
Pandora Felsefe	Türkiye	133K	5,868,347
Teolojik Felsefe	Türkiye	24.6K	744,197
Öncül Analitik Felsefe Dergisi	Türkiye	9.18K	210,287
Felsefe Ansiklopedisi	Türkiye	6.87K	289,678

ABD’deki en popüler YouTube Felsefe kanalı Academy of Ideas’ın abone sayısı 1 milyon 430 bin, Türkiye’dekinin ise 349 bindir. Her iki ülkenin felsefe web sitelerine gösterilen ilgideki farklılık, YouTube kanallarına da yansımış durumdadır. Bu listede ilginç olan gerçek şu: Bir X kuşağı filozofunun YouTube kanalının 300 binden fazla takipçisinin olması ve video izlenme oranlarına bakılırsa ilk sırada yer almasıdır. Aslında 2015’te yayına başlayan Chomsky’s Philosophy YouTube Kanalı, diğer YouTube felsefe kanalları gibi, felsefi içerikli senaryoları grafik tasarım programları ve kameralarla izlenebilir dijital içeriklere dönüştürmüyor fakat Chomsky’nin reel uzayda, gerçek topluluklara karşı yaptığı konuşma, seminer ve demeçlerinin video çekimlerini yayınlıyor. Bu listede, sadece bir filozofun konuşmalarını içeren başka bir kanal yok. Türkiye’de ise ilk sırada yer alan Pelin Dilara Çolak’ın kanalı, ABD listesinde 5. sırada yer alan Carneades.org kanalından daha fazla izlenme oranına sahiptir. Bu yüksek izlenme oranı, Türk kullanıcıların metin-video tercihlerinde ikincisini seçtikleri şeklinde yorumlanabilir. Türk kullanıcılar okumaktansa izlemeyi tercih ediyor olabilir.

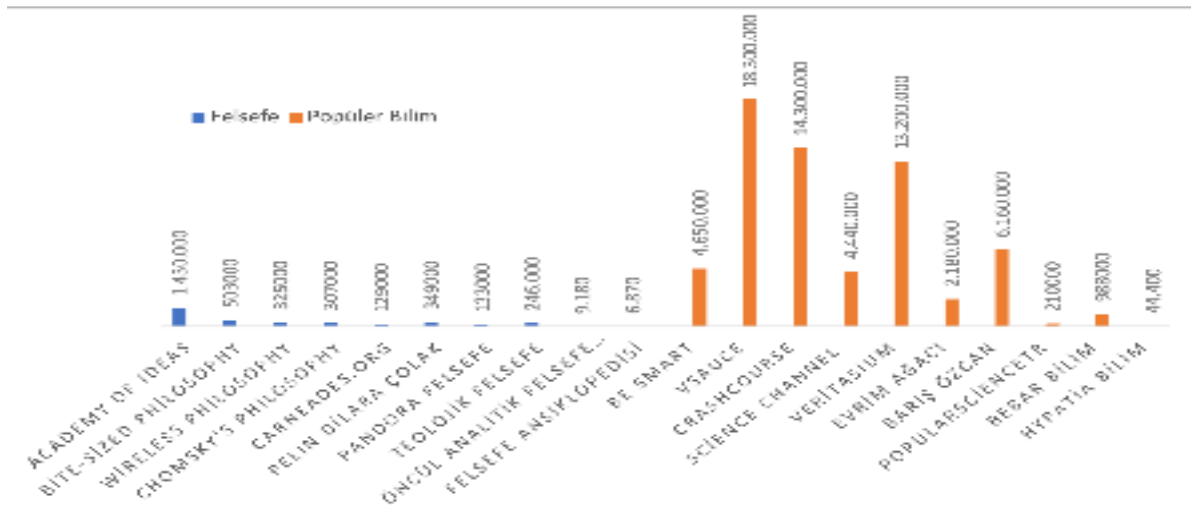
Tablo 4. Türkiye ve ABD Merkezli YouTube Popüler Bilim Kanalları (Kasım 2022)

Popüler Bilim Kanalları	Ülke	Abone Sayısı	Video Görüntüleme Sayısı
Vsauce	ABD	18.3M	2.493.629.215
CrashCourse	ABD	14.3M	1.759.454.921
Science Channel	ABD	4.44M	1.031.580.638
Veritasium	ABD	13.2M	1.928.391.937
Be Smart	ABD	4.65M	459.224.319
Barış Özcan	Türkiye	6.16M	747.764.458
Evrim Ağacı	Türkiye	2.18M	539.291.663
PopularScienceTR	Türkiye	210K	9.068.755
Bebar Bilim	Türkiye	988K	84.025.729
Hypatia Bilim	Türkiye	44.4K	1.761.926

Amerika'da popüler bilim YouTube kanallarında abone sayısı ve video görüntülemelerinin ABD merkezli YouTube Popüler Bilim Kanallarının toplam abone sayısı yaklaşık 56 milyon, Türkiye'dekilerin ise toplam sayısı ise yaklaşık 9 milyondur. Toplam nüfus açısından değerlendirildiğinde ABD, 4 kat fazla nüfusa sahip ancak YouTube Popüler Bilim kanallarına abone sayısı 6 kat fazladır. En çok aboneye ve video görüntüleme sayısına sahip Vsauce YouTube Kanalı, 2010 yılında bilim yazarı, biyolog ve YouTube içerik eğitmeni olan Michael Stevens tarafından kuruldu; 18 milyondan fazla aboneye, 2 milyardan fazla video görüntülemeye sahiptir. Buna karşın Türkiye'deki en popüler bilim kanalı ise bir hukukçu ve hikâye anlatıcısı olan Barış Özcan tarafından 4 yıl daha önce kendi adıyla 2007 yılında kuruldu; 6 milyondan fazla aboneye, 750 milyona yakın video görüntülemeye sahiptir. İki milyondan fazla aboneye sahip ikinci YouTube Kanalı olan Evrim Ağacı ise 2011 yılında kuruldu fakat daha kısa sürede daha çok video görüntüleme aldı.

ABD'li ve Türkiyeli kullanıcılar, internetteki popüler felsefeye, popüler bilimden daha az ilgi gösteriyorlar. Bunu hem internet felsefe sitelerinde hem de YouTube felsefe kanallarında görmek mümkündür. Aşağıdaki Grafik 2'de, ABD ve Türkiye merkezli YouTube Popüler Bilim ve YouTube Popüler Felsefe Kanallarının abone sayısı açısından karşılaştırılması verilmiştir.

Grafik 2. YouTube Popüler Felsefe - Popüler Bilim Kanallarının Karşılaştırılması (Kasım 2022)

Grafikte üç veri öne çıkmaktadır: Birincisi; video içerikler, metin bazlı içeriklere göre daha çok kullanıcı

çekmektedir. İkincisi; internetteki popüler bilim, internetteki popüler felsefeden daha çok ilgi çekmektedir. Üçüncüsü; ABD merkezli metin ve video içerikler, Türkiye merkezli içeriklerden daha çok ilgi çekmektedir. Bu gerçek; videonun metne, bilimin felsefeye, Batı'nın Doğu'ya üstünlüğü anlamına gelir.

2. Sonuç ve Tartışma

ABD ve Türkiye merkezli felsefe internet sitelerinin, YouTube kanallarının karşılaştırmalı bir analizi, dijital bölünmenin yeni görünülerinden birine kanıtlar oluşturur. Türkiye dijital bölünmenin dezavantajlı tarafından durmaktadır. Felsefe ve bilim internet siteleri ve YouTube kanallarının karşılaştırması ise bize çok net olarak internet kullanıcılarının nesnel, basitleştirilmiş ve somut konulara ilginin yayılımını gösterir. Online felsefe daha hızlı yol alması gerektiğinde teorik – spekülasyon tartışmalardan ziyade uygulamalı felsefeye, dijital-teknolojik-bilimsel konulara daha fazla mesai harcamalıdır. Dijitalleşme spekülasyon felsefeyi uygulamalı felsefeye doğru yönelmeye zorlamaktadır. Günümüzde felsefe çok yönlü olarak dijitalleşmektedir. Online felsefenin internet sitelerinde ve YouTube kanallarındaki yeni görünülerini, dijital felsefenin başlangıç etkinlikleri olarak okumak gerekir. Popüler bilim ve tüm diğer internet içerikleri dikkate alındığında internette felsefeye gösterilen ilginin sınırlılığı, dijital felsefenin henüz yolun başında olduğunu gösterir.

Yaptığımız bu çalışma sayesinde felsefe ile uğraşanlar, içerik üreticileri ve araştırmacılar dahil herkes için dijital felsefe adına neler yapıldığı, neler yapılabileceği üzerine yeni fikirler üretilmesi ve bu fikirlerin dijital bakış açısıyla evrensel bir perspektif çerçevesinde sorgulanması sağlanmış olacaktır. Dijital felsefe sayesinde felsefenin temel problemleri bir kez daha gündeme gelip yeni dijital bakış açıları ve 21. Yüzyıl becerileri ile sorgulamalar yapılacak hatta bazı arkaik soruların kesin cevapları bile keşfedilebilecektir. Bu araştırmadan sonra ilerleyen zamanda süreç takip edildiğinde incelenen web siteleri ve YouTube kanallarının izleyici ve takipçi kitlelerinde artış olacağı muhtemeldir.

Yapılacak yeni araştırmalarda dijital felsefenin izleyici kitlesinin demografik özellikleri, yaş dağılımları, buldukları kültürlerin evrensel dijital felsefe düşüncelerine etkilerinin araştırılması, siber ortamda yapılan dijital felsefenin yeterliliği hakkında takipçi kitlelerinden görüşler alınması gibi benzer çalışmaların yapılması ilerleyen zamanlarda nasıl bir sürecin takip edileceği konusunda yolumuzu aydınlatacaktır. Web siteleri ve YouTube kanallarındaki felsefe konulu içeriklerin niceliği ve niteliği iki açıdan önemlidir: Felsefenin dijitalleşmesi ve dijitalin felsefesine geçiş. Eğer online felsefe daha fazla kullanıcıya ulaşmak istiyorsa içeriklerinde bilimsel ve teknolojik olguları daha fazla yer almalı, teoriden pratiğe doğru kaymalıdır.

3. Kaynakça

- Aydeniz, H. (2021). İonna Kuçuradi ile Röportaj: Dijitalleşme, İnsan Haysiyeti, Bilgi ve Etik. TRT Akademi Dergisi, DOI: 10.37679/trta.94524
- Bernal, J. D. (1939), *The Social Function of Science*, Londra: George Routledge and Sons Ltd.
- Chekletsov, V., & Arshinov, V. (2019). Landscape of Russian digital philosophy problems: Discussion overview. *Философские проблемы информационных технологий киберпространства*, (1), 88-96.
- Çiçek, H. (2022). *Dijital Çağ/Kriz Eğitim ve Felsefe. Eğitimde Yeni Sorunlar ve Cevaplar* (Ed. Halil İbrahim Özok), İstanbul: Palme Yayınevi, ss. 5-9.
- Digital-Philosophy.Org, (2023). Philosophy [in:of:for:and] Digital Knowledge Infrastructures. 13 Şubat 2023 tarihinde <https://www.digital-philosophy.org/> adresinden alındı.
- Dreyfus, H. (2017). *İnternetin Felsefesi: Kierkegaard'cı Bir Analiz*. (Çev. Dilan Eser), Sophos Akademi. 15 Şubat 2023 tarihinde <https://sophosakademi.org/internetin-felsefesi-kierkegaardci-bir-analiz/> sitesinden alınmıştır.
- Dreyfus, H. L. (2016). *İnternet Üzerine*. Çev.: V. Metin Demir, İstanbul: Küre Yayınları.
- Flooridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford University Press. Oxford.
- Fredkin, E. (2000). *Digital philosophy*. Moskito Island, BVI, 18. 15 Şubat 2023 tarihinde www.digitalphilosophy.org adlı siteden alındı.
- Fredkin, E. (2003). *An Introduction to Digital Philosophy*. *International Journal of Theoretical Physics*, Vol. 42, No. 2, 188-246.
- GlobalWebIndex (2019). *Trends Report 2019: Digital vs Traditional Media Consumption*. 24 Şubat 2023 tarihinde https://www.amic.media/media/files/file_352_2142.pdf adresinden alındı.

Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim Sempozyumu FEBİTS
14-15 Ocak 2023 Marmara Üniversitesi İstanbul Türkiye

- Horn, Jeff; Rosenband, Leonard; Smith, Merritt (2010). Reconceptualizing the Industrial Revolution. London: MIT Press.
- İşıklı, Ş. (2019). Teknoloji Dili ve Çeviri Hataları: Hesaplamalı Düşünme. Sophos Akademi. 23 Şubat 2023 tarihinde <https://sophosakademi.org/teknoloji-dili-ve-ceviri-hatalari-hesaplamali-dusunme-2/> adresinden alındı.
- İşıklı, Ş. (2022). Meta-Life ve VR Deneyiminin Dini Yorumu. Medya ve Din İnternet Sitesi. 17 Şubat 2023 tarihinde <https://www.islamvemedy.com/meta-life-ve-vr-deneyiminin-dini-yorumu/915/> adresinden ulaşıldı.
- İşıklı, Ş. ve Küçükvardar, M. (2016). Bilişim Devrimi: Teknolojinin Felsefi ve Sosyolojik Analizi. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- İşbilici, H. İ. (2018). Hesaplamalı Düşünme: Öğretmenler ve Öğrenciler İçin Araçlar. Sophos Akademi. 23 Şubat 2023 tarihinde <https://sophosakademi.org/hesaplamali-dusunme-ogretmen-ve-ogrenciler-icin-araclar/> adresinden alındı.
- Kemerling, G. (1998). Teaching Philosophy on the Internet. In The Paideia Archive: Twentieth World Congress of Philosophy Vol. 43, pp. 54-59).
- Kozinets, R. (1998). "On Netnography: Initial Reflections on Consumer Research Investigations of Cyberculture", in NA - Advances in Consumer Research Volume 25, eds. Joseph W. Alba & J. Wesley Hutchinson, Provo, UT: Association for Consumer Research, Pages: 366-371.
- Kozinets, R. V. (2006). Click to connect: netnography and tribal advertising. Journal of advertising research, 46(3), 279-288.
- Nature.com (2023). Humanisation of the AI economy. 14 Şubat 2023 tarihinde <https://www.nature.com/collections/aeaejhccc> adresinden ulaşılmıştır.
- Patterson, N. (2015). Hiper Metin ve Değişen Okuyucu Rollerini. (Çev. Şevki Işıklı, Gamze Aksel), AJİT-e: Academic Journal of Information Technology. 6 (20), 65-74.
- Pence, C. H., & Ramsey, G. (2018). How to do digital philosophy of science. Philosophy of Science, 85(5), 930-941.
- PwCMalta (2022). Digital vs. Traditional Marketing: Predictions for 2023. 25 Şubat 2023 tarihinde <https://www.pwc.com/mt/en/publications/other/digital-vs-traditional-marketing-predictions-for-2023.html> adresinden alındı.
- Ropolyi, L. (2021). A Aristotelian Philosophy of The Internet. In 13th ACM Web Science Conference 2021 (WebSci '21 Companion), June 21–25, 2021, Virtual Event, United Kingdom. ACM, New York, NY, USA, 5 pages. <https://doi.org/10.1145/3462741.3466811>
- Sadiku, M. N., Tembely, M., & Musa, S. M. (2018). Digital philosophy. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering, 8(5), 27.
- Schmidhuber, J. (1996). A Computer scientist's view of life, the universe, and the everything, Freska (Ed.), Foundation of Computer Science: Potential, Theory, Cognition Lectures Note in Computer Science İçinde, ss.201-208.
- Schmidhuber, J. (2022). Zuse's Thesis: The Universe is a Computer. 19 Şubat 2023 tarihinde <https://people.idsia.ch/~juergen/digitalphysics.html> adresinden alındı.
- Schnapp, J. ve Lunenfeld, P. ve Presner, T. (2009). The Digital Humanities Manifesto 2.0: A Report on Knowledge.
- Sophos Akademi Tv. (2021) Leyla ile Mecnun Dizisi Üzerine Felsefi Tartışmalar: Saçma Felsefesi. 24 Şubat 2023 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=wPDDyWQEf0&t=3411s> adresinden alındı.
- Stroud, F. (2017). Hesaplamalı Düşünmenin Doğuşu. (Çev. Duygu Aydemir). 10 Şubat 2023 tarihinde <https://sophosakademi.org/hesaplamali-dusunmenin-dogusu/> adresinden alındı.
- Taşdelen, V. (2022). Dijital Çağda Çocuk ve Felsefe. Eğitimde Yeni Sorunlar ve Cevaplar (Ed. Halil İbrahim Özok), İstanbul: Palme Yayınevi, ss.17-24.
- TUBİTAK (2022). Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2022. 10 Şubat 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Agustos-2022-45797> adresinden ulaşıldı.
- Tunç, A. İ. (2022). Düşünce Gelişimi: Bir Yöntem Olarak Çocuklarla Felsefe. Eğitimde Yeni Sorunlar ve Cevaplar (Ed. Halil İbrahim Özok), İstanbul: Palme Yayınevi, 10-15.
- TÜİK – Türkiye İstatistik Kurumu (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2022. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2022-49685> adresinden alındı.
- USCB - United State Census Bureau (2023). Census Bureau Project U.S. and World Population on New Year's Day. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2022/new-years-day-population.html> adresinden alındı.
- Wikipedia.org (2023). Computational Philosophy. EWikipedia.org. 13 Şubat 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Computational_philosophy adresinden alındı.
- Wolfram, S. (2016). The Personal Analytics of My Life. Wired. Retrieved 18 October 2016.
- Zuse, K. (1967). Rechnender Raum, Elektronische Datenverarbeitung, Cilt. 8, 336-344, 1967.
- Zuse, K. (1969). Rechnender Raum, Almanyada: Friedrich Vieweg & Sohn, Braunschweig.

The Evolution of Data Journalism: A Case Study of Azerbaijani Broadcasting Channels

Vafa Zahid ISGANDAROVA

Baku State University
International Journalism And Information Policy
vafa1.aslan@gmail.com, [ORCID:0000-0002-4167-7531](https://orcid.org/0000-0002-4167-7531)

Abstract

It is clear that data representations are more suited to digital media, a field of new media. Data analysis methods are less commonly used in traditional media than in new media. Even some experts believe that there is no need for traditional presentation of data. It is not appropriate to use data analysis methods based mainly on dynamic reporting in press bodies, newspapers and magazines. But among the traditional media outlets, more data presentations can be given on television. CNN, BBC, Al Jazeera, TRT World, France 24 and other transnational television channels widely use data. However, this does not mean that data stories are not used in traditional media. In traditional media, data analysis and their visual presentations have been poorly explored. There are many data visualization methods and forms of news presentation that can be used to communicate the information obtained through data journalism. One form of news presentation that can be used in the storytelling/communication process is infographic news design. Therefore, it is relevant to talk about data analysis methods in traditional audiovisual broadcasts. Since there is no visuality in radio programs, it is useful to use data analysis methods, especially in television programs. At the same time, it should be emphasized that it is useful to develop data presentations on the mentioned platform in the future. Television channels entering the traditional media space of Azerbaijan use less data analysis and visualization compared to social media and the electronic version of newspapers. For this, monitoring of radio and television channels as well as descriptive analysis included in the media space of Azerbaijan was carried out and important results related to the research topic were obtained.

Keywords: Media, Data Analysis, Graphics, Television, Radio.

Özet

Veri Gazeteciliğinin Evrimi: Azerbaycan Yayın Kanalları Üzerine Bir Örnek Olay İncelemesi

Veri temsillerinin, yeni bir medya alanı olan dijital medyaya daha uygun olduğu açıktır. Veri analiz yöntemleri, geleneksel medyada yeni medyaya göre daha az kullanılır. Hatta bazı uzmanlar, geleneksel veri sunumuna gerek olmadığına inanıyor. Basın organlarında, gazete ve dergilerde ağırlıklı olarak dinamik haberciliğe dayalı veri analiz yöntemlerinin kullanılması uygun değildir. Ancak geleneksel medya kuruluşları arasında televizyonda daha çok veri sunumu yapılabilmektedir. CNN, BBC, Al Jazeera, TRT World, France 24 ve diğer ulusötesi televizyon kanalları yaygın olarak veri kullanmaktadır. Ancak bu, veri hikayelerinin geleneksel medyada kullanılmadığı anlamına gelmez. Geleneksel medyada, veri analizi ve bunların görsel sunumları yeterince araştırılmamıştır. Veri gazeteciliği yoluyla elde edilen bilgileri iletmek için kullanılacak birçok veri görselleştirme yöntemi ve haber sunma biçimi vardır. Hikaye anlatma/iletişim sürecinde kullanılacak bir haber sunumu biçimi infografik haber tasarımıdır. Bu nedenle geleneksel görsel-işitsel yayınlarda veri analiz yöntemlerinden bahsetmek yerinde olacaktır. Radyo programlarında görsellik olmadığı için özellikle televizyon programlarında veri analiz yöntemlerinin kullanılmasında fayda vardır. Aynı zamanda, gelecekte söz konusu platform üzerinde veri sunumlarının geliştirilmesinin yararlı olacağı vurgulanmalıdır. Azerbaycan'ın geleneksel medya alanına giren televizyon kanalları, sosyal medyaya ve gazetelerin elektronik versiyonuna kıyasla daha az veri analizi ve görselleştirme kullanıyor. Bunun için Azerbaycan medya alanında yer alan radyo ve televizyon kanallarının izlenmesi ile betimsel analizler gerçekleştirilmiş ve araştırma konusu ile ilgili önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Veri Analizi, Grafik, Televizyon, Radyo.

1. Introduction

Nowadays, the information space is very wide and the audience has many opportunities to get updated information every day. At this point, the organizers of traditional audiovisual broadcasts must present such an interesting and rich product that viewers and listeners will continue to watch and listen to them.

Broadcast system should be more vivid, rich content with data visualization samples to improve the listening and watching rate. For that stakeholder of TV and radio channels have to have relevant requirements and standards related to data products. In order to improve the professional skills and level of the relevant staff and improve the attraction of the program, radio and television stations need to organize professional training and lectures, increase the participation of relevant workers, improve the professional level, innovate the concept of live broadcast with data presentations, and make full use of network technology in broadcasting etc. Simultaneously, it is necessary to reform the way of live news broadcast regarding data analysis. To attract the attention of the audience with named creative programs, so as to meet the new requirements and standards of the audience for broadcasting, heads of channels have to establish a good brand image of live broadcast video, and promote the visual development of radio programs in Azerbaijan.

2. Conceptualization

The simple meaning of Data Journalism is telling a story with data, but if we want a specific definition, it has to say that the meaning of Data Journalism is not a unanimous consensus. Data Journalism is the process of reporting facts using structured data as the core of storytelling and managing it objectively.⁴⁴

Data Media is not partisan pundits arguing over each other on a newscast, and it's not fake news, misinformation, or clickbait that is engineered to drive easy clicks. Data media is not an echo chamber that only reinforces existing biases. Because data is also less subjective, it's less likely to be censored in the way we see today.⁴⁵

It should be noted that the first step in the production of content in traditional media, which is carried out by a team, is related to the determination of the topic of the content. That is, the determined data collection method can differ according to the subject. In this example, regardless of the method used to determine the chosen topic, it is possible to say that a literature review has been conducted on the related topic. The main reason for this situation is that content production in traditional media is a very expensive process. So, it is important that the staff responsible for content production carefully manage the work process and not cause errors that would damage the reliability of the content.

3. Methodology

In the article, a ten-day monitoring of the local television and radio channels of Azerbaijan was carried out, and their visual data presentations were analyzed.

4. Broadcasting Data Presentations In The World

Data analysis methods are used less in traditional media than in new media. Even some experts believe that there is no need for traditional presentation of data. It is not appropriate to use data analysis methods based mainly on dynamic reporting in press bodies, newspapers and magazines. Among the traditional media outlets, more data presentations can be given on television. Euro news, CNN, BBC, Al Jazeera, TRT World, France 24 and other transnational television channels widely use data. For example, on the American CNN television channel "Got it! Go dog! The rubric titled "Good" (I got it! I understand! It's good!) provides animated data presentations on various topics.

5. Broadcasting Data Presentations In Azerbaijan

Television channels entering the traditional media space of Azerbaijan use less data analysis and visualization compared to social media and the electronic version of newspapers. So, according to the results of our monitoring of the news programs of ARB 24, Azerbaijan State Television and Real Television for 10 days (10.01.2023 - 20.01.2023), Real Television rarely uses original data visualization. In other words, visual images of the statistical figures prepared by the journalist's team during that period of time are almost not found. Only on 15.01.2023, in the economic news broadcasted on the air, a diagram showing the difference between the import and local production of light industrial goods of Azerbaijan prepared by the Azexport.az website was presented. Data visualization was almost never found in the news programs of Azerbaijan State Television. However, on 20.01.2023, the situation related to the increasing the average salary in the territory of the Republic of Azerbaijan is given in the form of a list and statistical figures.

ARB 24 television channel, which has gained a large audience with its prompt presentation of daily news over the past few years, has provided more data visualization than any other channel. Basically, the visual display of economic data prevailed. Thus, no visual image of the data was found in the news programs aired on 17.01.2023. On August 21,

44 <https://medium.com/@ekapon.th/what-is-data-journalism-17afbec6e30a>

45 <https://www.visualcapitalist.com/evolution-of-media-data-future/>

the list of cotton importing countries was presented visually. On January 23, data on the rental housing market in newly built buildings, as well as a map and weekly statistical data on demining operations were presented to the audience in the form of a diagram. On the air of January 2023, there was a gap regarding the mentioned issue again. In the evening news of 18.01.2023, a table of economic data was again given. While the headline “Europe’s breadbasket is running out of stock” did not perfectly capture the essence of data visualization, it was satisfactory compared to the presentations of other traditional media subjects. On January 2023, a map was presented about the sale of Azerbaijani carpets and its profitable area. In the main issue of the January 19 News Program; a visual diagram of the areas affected by forest fires in the last 8 months was given. At the same time, on January 20, a statistical table was shown on the increase in the purchase price of cotton in Azerbaijan. In general, it can be said that in the Azerbaijani media space, traditional media subjects use the elements of data journalism more weakly than social media tools.

Another project of ARB 24 TV channel, the margin.az site operates with infographic materials and a number of references to data media.⁴⁶

The news portal presents economic and business news. The main source of news is local and foreign media. The portal mainly hosts economic news, reports, infographics, and statistics. Margin.az operates in Azerbaijani and Russian languages. The information portal provides analytical materials as well as news related to economic processes. Margin.az presents the news and price dynamics of the world stock market online through live charts.

As can be seen, traditional media outlets use the elements of data journalism more weakly than social media tools in the Azerbaijani media space

It is popular to claim that radio has always had pictures – the ones listeners created in their own minds – and this is often seen as one of the medium’s greatest strengths. The process of visualization of radio in the digital age has most often focused on how producers can fill the screen of the various devices through which we receive radio today in all over the world’s broadcasting environment. It looks at specific examples and explores the way in which these transmedia techniques build relationships with the audience, strengthen brands and create opportunities for broadcasters to tell stories in ways never before possible. However, we witnessed that almost no space was given to data presentations in the Azerbaijani radio space.

6. Conclusion

As can be seen from the research, data presentations are widely used in well-known traditional broadcasting channels of the world, mainly in television channels. In particular, data visualization of news about the world economy and local economic, industrial and agricultural news in each country’s own telespace is becoming widespread.

In the local radio programs of Azerbaijan, data presentations are given very little space. Presentations consisting of data visualizations can be found in a number of foreign radio programs that are only connected to television.

7. References

Azerbaijani television channels programs (10.01.2023-20.01.2023)

<https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/2804565.2804567>

https://intellectdiscover.com/content/journals/10.1386/rjao.11.2.169_1

<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/47509/9789048542079.pdf>

<https://medium.com/@ekapon.th/what-is-data-journalism-17afbec6e30a>

<https://medium.com/@ekapon.th/what-is-data-journalism-17afbec6e30a>

<https://www.visualcapitalist.com/evolution-of-media-data-future/>.

Margin.az, 2021

⁴⁶ Margin.az, 2021.

Sosyal Ağ Siteleri ve Teknostres: Cinsiyet ve Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı Üzerine Bir Araştırma*

Tuğba KOÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü
tcekici@sakarya.edu.tr
Orcid: 0000-0002-2454-9992

Özet

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaşamımızdaki hemen her alana dahil olması ile birlikte teknolojiye uzak kalmak imkansız hale gelmiştir. Bu teknolojiler sayesinde giderek dijitalleşen dünyada pek çok imkana ulaşmak kolaylaşmış olsa da bu imkanların sebep olduğu bazı olumsuz durumlar da ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de teknoloji kullanımından kaynaklanan stres durumu olup bu durumun literatürdeki karşılığı teknostres olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Sosyal Ağ Siteleri (SAS) kullanımından kaynaklanan altı stres faktörü (İstila, İletişim modeli, Sosyal yük, Belirsizlik, Karışıklık ve İfşa) ve bu boyutların SAS kullanım süreleri ve cinsiyet ile olan ilişkisi incelenmiştir. Sonuçlara göre kadınların erkeklere kıyasla daha fazla SAS kullandıkları ortaya çıkmıştır. Yine kadınların “sosyal yük” ve “karışıklık” boyutlarında erkeklere kıyasla daha fazla teknostres algısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer sonuca göre “işgal edilme” ve SAS kullanım süresi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, sosyal medyanın kullanım sıklığı arttıkça hayatımızın kontrolünü isteyerek veya istemeyerek daha fazla ele almaya başladığımızı makul bir şekilde kanıtlamaktadır. Çalışmanın en özgün yönlerinden bir tanesi teknostresin iş çevresinde ortaya çıkan faktörlerine değil, bireysel ve gönüllü kullanıma yönelik faktörlerine odaklanmasıdır.

Anahtar kelimeler: Teknostres, Sosyal Medya Kullanımı, Stres Faktörleri.

Abstract

Social Network Sites and Technostress: An Empirical Research on Gender and Social Network

Usage Intensity

With the inclusion of information and communication technologies in almost every area of our lives, it become almost impossible to stay away from technology. Although it has become easier to reach many opportunities thanks to these technologies, some negative situations have also emerged. One of them is the stress situation arising from the use of technology, which is known as “technostress”. This study aims to investigate six SNS stressors (Invasion, Pattern, Social Overload, Uncertainty, Complexity, and Disclosure) and the association between SNS stressors and the frequency of social media usage. Results showed that women use SNS more than men. Another finding proves that women had a higher perception of technostress in “social overload” and “complexity” compared to men. Finally, “invasion” had a significant association with individuals’ SNS usage frequency. This finding plausibly proved the fact that, control of our lives begins to be taken by technology as the frequency of using it increases.

Keywords: SNS Stressors, Technostress, Social Media Usage.

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaşamımızdaki hemen her alana dahil olması ile birlikte teknolojiye uzak kalmak imkansız hale gelmiştir. Bu teknolojiler sayesinde giderek dijitalleşen dünyada pek çok imkana ulaşmak kolaylaşmış olsa da bu imkanların sebep olduğu bazı olumsuz durumlar da ortaya çıkmıştır (Schmidt vd., 2021). Kişilerin bozulan uyku düzenleri (Levenson vd., 2016) and little is known regarding its association with sleep disturbance. Methods: In 2014 we assessed a nationally representative sample of 1788 U.S. young adults ages 19-32. SM volume and frequency were assessed by self-reported minutes per day spent on SM (volume, kötü yeme alışkanlıkları (Rosen vd., 2014), kronik ağrı sendromları (Zheng vd., 2016) ve yüksek kortizol seviyeleri gibi fiziksel etkilerin yanı sıra yalnızlığa bağlı gelişen depresyon (Pittman & Reich, 2016), sosyal endişeye bağlı oluşan duygusal dengesizlik (Andreassen vd., 2013), öznel iyi oluş ve yaşam tatmininde azalma (Elhai vd., 2018; Koç & Turan, 2020) gibi duygusal etkiler de ortaya çıkabilmektedir. Kendisini fiziksel ve duygusal anlamda yeterli ve iyi hissetmeyen bireylerin yaşadığı bu stres durumu

*Bu bildiri 2022-9-33-77 proje numarası ile SAÜ BAP Komisyonu tarafından desteklenmiştir.

kişilerin performanslarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Benson ve arkadaşları'nın (2019) gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarına göre sosyal medya kullanımının akademik, fiziksel ve sosyal performans üzerinde anlamlı ve negatif etkisi bulunmuştur. Bir diğer çalışmanın sonuçlarına göre akıllı telefon bağımlılığı olan öğrencilerin akademik performansları, akıllı telefonlara karşı herhangi bir bağımlılığı olmayan öğrencilere göre daha düşük olmaktadır (Samaha & Hawi, 2016). Tüm bunlara ek olarak sosyalleşme kaygısı güdülenerek kullanılan teknoloji araçları, kişilerarası iletişimin kalitesini düşürebilmekte, bu da sosyal ilişkilerden alınan tatmini önemli ölçüde azaltabilmektedir (Chotpitayasunondh & Douglas, 2018)

Teknoloji sebebi ile hayatımızda yer alan tüm bu olumsuz durumlar aslında birer stres faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde teknoloji kullanımından kaynaklanan stres faktörlerini ele alan, bu durumun sebeplerini ve sonuçlarını inceleyen pek çok farklı kavram mevcuttur. Young'a (1999) göre "internet bağımlılığı" üst başlığında ele alınabilecek bu durum kendi içinde beş farklı alt başlıkta incelenebilir. Bunlar: bilgisayar bağımlılığı (computer addiction), aşırı bilgi yüklenmesi (information overload), mecbur kalma (net compulsions), siber seks bağımlılığı (cyber-sexual addiction) ve siber ilişki bağımlılığıdır (cyber-relationship addiction). Bu tür alışkanlıklar literatürde "davranışsal bağımlılıklar" kategorisinde değerlendirilmekte olup bu çalışmanın da konusunu oluşturan sosyal ağ sitelerinin kullanılması Young'ın (1999) sınıflandırmasına göre siber ilişki bağımlılığı kategorisinde yer almaktadır (Kuss & Griffiths, 2011)

Tanım olarak ele alındığında Sosyal Ağ Siteleri (SAS), kullanıcılarına kendileri hakkında temel bilgilerini paylaşabilme ve diğer kullanıcılar ile iletişim kurabilme imkanı sunan üye tabanlı çevrimiçi topluluklardır (Pempek vd., 2009). SAS aracılığıyla kişiler video izlemek, müzik dinlemek, oyun oynamak, günlük haberleri takip etmek gibi pek çok farklı aktiviteyi gerçekleştirebilmektedirler. Her teknolojiye olduğu gibi SAS kullanımının da kişiler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri mevcuttur. Örneğin Brooks (2015) little research has looked at the potentially distracting nature of social media and the negative effects that can arise from usage. This research addresses this gap by investigating the effects of personal social media usage on task performance. To extend this research, I also examined the effects that the personal social media usage has on individuals' technostress and happiness levels. I tested these effects by creating a classroom task environment and measuring subjects' usage of social media and their task performance. From this, it was found that higher amounts of personal social media usage led to lower performance on the task, as well as higher levels of technostress and lower happiness. These results are consistent across different levels of attentional control and multitasking computer self-efficacy. These results suggest that the personal usage of social media during professional (vs. personal or play) sosyal ağların dikkat dağıtma özelliğine vurgu yaparak kişilerin görev performanslarını olumsuz etkilediğini ve ayrıca kişilerde teknoloji kaynaklı strese sebebiyet verdiğini raporlamıştır. Konuya olumlu açıdan yaklaşan Junco vd. (2011) ise doğru yöntemlerle eğitimsel bir araç olarak kullanıldığı takdirde, sosyal ağların öğrencilerin ders ile olan etkileşimlerini arttırarak daha katılımcı bir role bürünmelerine fayda sağladığını bulmuştur. "Sosyal ağlardan zarar görmeden gerçek fayda nasıl sağlanır?" sorusu oldukça kritik olmak ile birlikte, verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi tartışmalı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Allen vd., 2014; Koc & Akbıyık, 2020). Bu soruya en doğru cevabı verebilmek belki de kişileri SAS kullanımı boyunca olumsuz etkileyen etmenlerin ortaya çıkartılması ile mümkün olabilecektir.

Literatürde belirli bir teknolojinin kullanımından veya bu teknolojiye adaptasyonda yaşanan sıkıntılardan kaynaklanan duruma teknostres adı verilmektedir. Teknostres alanında bugüne kadar yapılmış çalışmaların büyük bir çoğunluğu organizasyonel çevrede iş amacı ile kullanılan teknolojileri kapsamakta olup, bireysel kullanımından kaynaklanan teknostres araştırmaları hala daha istenen seviyeye ulaşamamıştır (Salo vd., 2022). Literatürdeki bu açığı bir nebze kapatabilmek amacıyla bu çalışma kapsamında kullanıcıların bireysel ve gönüllülük esasına dayalı SAS deneyimleri süresince maruz kaldıkları teknostres faktörleri ele alınmış olup bu faktörlerin çeşitli değişkenlere göre gösterdiği farklılıklar analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde teknostres kavramı ve boyutları ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada test edilen hipotezlere de bu bölümde yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın metodolojisinden bahsedilmiş, dördüncü bölümde ise bulgulara yer verilmiştir. Son olarak çalışmanın bulguları beşinci bölümde tartışılmış, çalışmanın kısıtları ve gelecek çalışmalara ait önerilerden son kısımda bahsedilmiştir.

2. Literatür

Bu bölümde ilk olarak teknostres kavramından bahsedilecek, sonrasında teknostrese etki eden faktörler sırasıyla açıklanacaktır.

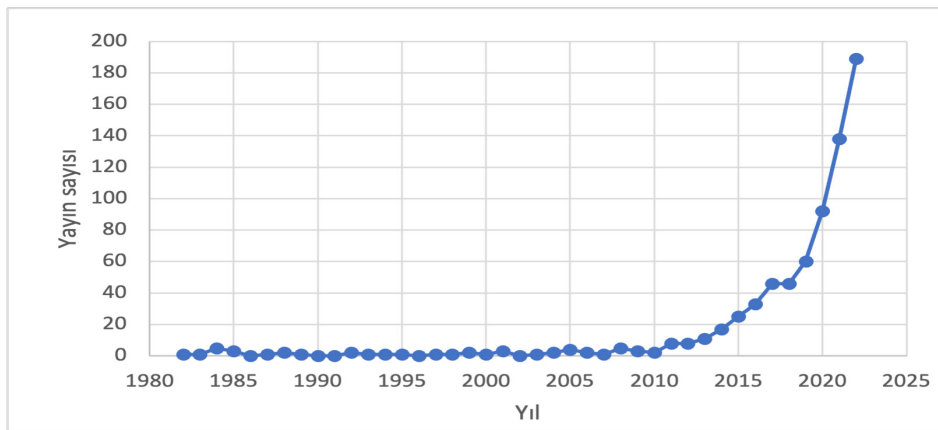
2.1. Teknostres Kavramı

“Kişiler belirli bir teknolojiyi neden kullanır?” sorusu Fred D. Davis’in 1989 yılında ortaya attığı teknoloji Kabul Modelinden (Technology Acceptance Model - TAM) bu yana Yönetim Bilişim Sistemleri alanında popüler bir araştırma konusu olarak süre gelmiştir (Christian Maier, Laumer, Weinert, vd., 2015). Pek çok araştırmacı kişilerin yeni bir teknolojiye olan adaptasyon sürecinde etkili olan faktörleri ve bu teknolojinin sürdürülebilir kullanımını etkileyen etmenleri araştırmıştır. Buna kıyasla belirli bir teknolojinin kullanımından vazgeçilmesinin sebeplerinin araştırıldığı çalışması sayısı oldukça kısıtlıdır. Literatürde bu duruma ilk dikkati çeken araştırmacılardan olan Turel’e (2015) göre, kişilerin özellikle herhangi bir zorunluluk durumunda olmadan sadece kişisel tercihleriyle kullandığı teknolojilerden vazgeçmesi oldukça yaygın olup, buna sebep olan en önemli faktörlerden birisi teknoloji kullanımı sırasında maruz kalınan strestir.

Teknoloji kullanımından kaynaklanan stres durumunun literatürdeki karşılığı teknostres olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram olarak ortaya çıkışı 1984 yılında klinik psikolog Craig Brod tarafından yayınlanan “Technostress: The human cost of the computer revolution” eser ile olmuştur ve buradaki tanıma göre “yeni bilgisayar teknolojileri ile sağlıklı bir şekilde baş edememenin neden olduğu modern bir uyum hastalığı” anlamına gelmektedir. Her ne kadar günümüzde yapılan tanımları ilk tanımından çok farklı olmasa da bu durumu hastalık olarak nitelendirmek günümüzün teknoloji çağında çok iddialı bir durum olacaktır (Ahmad vd., 2009). Bu sebeple bu yayın süresince Ragu-Nathan ve arkadaşları (2008, s. 418) “mendeley” :{“formattedCitation” :“(Ragu-Nathan et al., 2008 tarafından yapılan genel teknostres tanımı dikkate alınacaktır. Bu tanıma göre teknostres: “Bilgi teknolojilerini kullanırken yaşanan stres” anlamına gelmektedir.

Her ne kadar teknostres kavram olarak çok yeni olmasa da ampirik olarak yapılan araştırmalar özellikle son yıllarda hız kazanmaya başlamıştır. Web of Science (WoS) veri tabanında “Topic” özelinde teknostres olan çalışma sayıları incelendiğinde Şekil 1’de yer aldığı üzere 2010 yılından itibaren sürekli artan bir ivme görülmektedir.

Şekil 1. Teknostres konusunda yapılan yayın sayıları

Konu hakkında yapılan çalışmaların içerikleri incelendiğinde ise literatürün teknostresi iki farklı alanda ele aldığı fark edilmiştir. Bunlardan ilki bireylerin iş yaşamındaki organizasyonel görevleri yerine getirirken maruz kaldığı teknostres; ikincisi ise bireylerin keyfi amaçlarla teknoloji kullanımından kaynaklanan teknostrestir.

İlk grup araştırmalar teknostresin iş yaşamındaki sebepleri, sonuçları ve başa çıkma yöntemleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalar genellikle üç ana grupta ele alınabilir: i) genel çalışmalar, ii) spesifik bir teknolojinin sebep olduğu teknostres çalışmaları ve iii) belirli meslek gruplarında ortaya çıkan teknostres (Mahapatra & Pillai, 2018). (1) Genel çalışmalar grubunda yer alan ve ilgili literatürün de büyük bir kısmını oluşturan araştırmalarda

herhangi bir teknoloji veya meslek grubu özelinde kalmadan teknostres olgusunun çalışanlar üzerindeki sebepleri ve sonuçları çeşitli değişkenler aracılığıyla incelenmektedir. Örneğin bir çalışmada, “Beş Büyük” kişilik özelliğinin (dışadönüklük/extraversion, nevrotiklik/neuroticism, deneyime açıklık/openness, sorumluluk/conscientiousness, uyumluluk/agreeableness) teknostres ile mesleki tükenmişlik ve teknostres ile mesleki bağlılık arasındaki ilişkiye nasıl bir aracı etki yaptığı incelenmiştir (Srivastava vd., 2015). Bulunan sonuçlara göre “nevrotiklik” ve “deneyime açıklık” özelliklerinin mesleki tükenmişlik ile ilişkisi doğrulanamamışken daha fazla nevrotik özellikler gösteren kişilerin mesleki bağlılık ile negatif bir ilişki içinde iken daha deneyime açık insanların pozitif bir ilişkide olduğu görülmüştür. “Dışadönüklük” ve “uyumluluk” karakteristiklerinin ise mesleki bağlılık ile herhangi bir anlamlı ilişkisi bulunamamıştır. Bunun yanında dışa dönük insanların mesleki tükenmişlik ile negatif bir ilişkisi bulunurken, daha uyumlu insanların mesleki tükenmişlik ile pozitif bir ilişkisi ortaya çıkmıştır. “Sorumluluk” özelliğinin ise teknostres ile mesleki tükenmişlik ve teknostres ile mesleki bağlılık ilişkilerine herhangi anlamlı bir katkıda bulunmadığı raporlanmıştır. (1) Genel çalışmalar kategorisine ait diğer bir çalışmada da kurum kültürünün teknostres algısına olan etkisi incelenmiş, merkezi yönetime sahip yenilikçi firmalarda çalışanların teknostres algısının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Wang & Shu, 2008). (2) Spesifik bir teknolojinin sebep olduğu çalışmalara ise Yan ve arkadaşlarının (2013) tele-tıp iletişimi özelinde gerçekleştirdikleri araştırma örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada teknostresin tele-tıp kullanıcılarına olan etkileri araştırılmıştır. Son grup olan (3) belirli meslek gruplarındaki teknostresin araştırıldığı çalışmalardan birisine örnek olarak Ahmad vd’nin (2009) kütüphaneciler özelinde gerçekleştirildiği araştırma verilebilir. Bulunan sonuçlar maruz kalınan teknostres düzeyi arttıkça kütüphane çalışanlarının organizasyonel bağlılıklarının azaldığı yönündedir. Bu gruba ait başka bir çalışmada ise internet üzerinden satış yapan personelin teknolojik öz yeterlilik algısının teknostres üzerinde olumsuz etkiye sebep olduğu bulunmuştur (Tarafdar & Pullins, 2015). Aynı çalışmanın sonuçları, teknostresin iş performansını olumsuz olarak etkilediğini de doğrulamıştır.

İkinci grup çalışmalarda kişilerin teknolojiyi iş gerekliliklerini yerine getirmek gibi bir zorunluluktan ziyade keyfi amaçlar için kullanmasıyla ortaya çıkan teknostresin sebeplerini, sonuçlarını ve başa çıkma mekanizmalarını ele almaktadır. Örneğin Maier vd. (2015) tarafından Facebook sosyal ağı özelinde gerçekleştirilen çalışmada SAS kullanımından kaynaklı, kişilerde sosyal bir yük oluştuğu ve bu durumun kişilerin SAS kullanım tatminlerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Hatta aynı çalışmanın bulguları, bahsedilen bu sosyal yükün kişilerin SAS kullanımını bırakmada anlamlı ve belirleyici bir etken olduğunu da doğrulamıştır. Çok ilginç bir başka çalışmanın sonuçlarına göre ise bu durum her zaman böyle olmayabilir. Bazen de kişiler SAS kullanımından kaynaklanan stresle başa çıkabilmek için ilgili sosyal ağın başka bir özelliğini kullanmayı tercih etmekte ve bu durum onların SAS kullanımına yönelik bağımlılıklarını arttırabilmektedir (Tarafdar vd., 2020). Örneğin arkadaşlarının paylaştığı gönderileri takip etmekte zorlanan ve bu durumun kendisi içi sosyal bir yük oluşturduğunu düşünen bir birey vaktinin büyük çoğunluğunu anlık mesajlaşma yaparak geçirmeye yönelebilir. Bu durum ilgili birey için yeni bir stres faktörü olarak ortaya çıkabileceği gibi aynı zamanda SAS kullanımını arttıracağından bir davranışsal bağımlılığa da sebebiyet verebilir. Başka bir çalışmanın bulgularına göre gereğinden fazla cep telefonu kullanımının teknostrese sebep olduğu ve bu durumun kişilerin hem kişisel sağlık hem de iş yaşamlarında olumsuz birtakım etkilere sebep olduğu saptanmıştır (Boonjing & Chanvarasuth, 2017).

2.2. Teknostrese Sebep Olan Faktörler

Bu çalışma kişilerin gönüllü SAS kullanımı esnasında maruz kaldıkları teknostres faktörleri özelinde ele alınmıştır. Organizasyonel amaçlarla kullanılan teknolojiye farklı olarak bu tür bir keyfi kullanımda herhangi bir zorunluluk olmadığından, kişilerin kullandıkları teknolojiye kaynaklanan herhangi bir stres durumunda ilgili teknolojiyi kullanmayı bırakma ihtimalleri de oldukça yüksektir. Bu durumun özellikle sosyal ağlar için oldukça yaygın olduğunu vurgulayan araştırmacılar, kişilerin bu platformları özgür iradeleri ile kullandıklarını ve çok çabuk bir şekilde bu platformları kullanmayı bırakabildiklerini vurgulamışlardır (Maier vd., 2012; Maier vd., 2015; Xu vd., 2014). Bu sebeple özellikle SAS kullanımını etkileyen stres faktörlerinin araştırılması ilgili literatürün gelişimi için önem arz etmektedir.

Literatürde teknostrese sebep olan faktörleri ele alan çalışmalar incelendiğinde büyük bir çoğunluğunun iş yaşamındaki teknostres faktörlerine odaklandığı görülmüştür. Sıklıkla dikkate alınan teknostres faktörleri ise aşırı yüklenme (overload), belirsizlik (uncertainty), güvensizlik (insecurity), complexity (karışıklık) ve istila (invasion) olarak karşımıza çıkmaktadır (Ragu-Nathan vd., 2008; Tarafdar vd., 2007, 2010) Her ne kadar bahsedilen bu beş faktörden

bazıları (istila, karışıklık) bireysel teknoloji kullanımında da teknostrese sebebiyet verebilecek olsalar da özellikle güvensizlik faktörü “teknolojiyi yeterince iyi kullanamadığı için işinden olma” kaygısına karşılık geldiği için bireysel teknostres faktörlerine dahil edilememektedir.

Bireysel anlamda teknostres faktörlerinin ampirik olarak ele alındığı ilk çalışma Maier vd. (2012) tarafından hazırlanan bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Bu çalışmada yazarlar beş teknostres faktörünü ele alarak geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu beş faktör sırasıyla istila (invasion), sosyal uyum (pattern), belirsizlik (uncertainty), karışıklık (complexity) ve ifşadır (disclosure). Bu çalışmanın ardından yine aynı ekip tarafından yapılan başka bir çalışmada ise sosyal yük (social overload) kavramının da bireysel teknoloji kullanımında oldukça önemli bir stres faktörü olduğu ortaya atılmıştır (Maier vd., 2015). Yapılan analizler neticesinde SAS kullanımında fazlaca sosyal yüke maruz kalan kişilerin düşük kullanıcı tatmini ve tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Literatürde bu altı faktöre ek olarak yer alan başka bireysel teknostres faktörleri, örneğin güvenlik endişeleri ve bağımlılık gibi olsa da (Bkz. Salo vd., 2022), en sıklıkla kullanılan altı faktör bu çalışmanın da temelini oluşturmuştur. Bu altı faktörün teorik anlamları örnekleriyle birlikte aşağıda verilmiştir:

- i. Sosyal yük:** Kişilerin beklediği sosyal desteği ve bu durumun oluşturduğu stresi ifade eder. Örneğin, bir arkadaşınızın sosyal medya üzerinden size ulaşip “bu soruyu çözemedim, yardımcı olur musun?” veya “bugün iş çıkışı buluşalım mı?” gibi gönderdiği taleplerin cevapsız bırakılmaması durumunun sebep olduğu stres.
- ii. İfşa:** Kişilerin hem kendileri hem de başkaları hakkında paylaşılan çok fazla bilgiye maruz kalmalarından yaşanan strestir. Bu durum hem bilgi yüklemesine sebep olabilecek hem de bazı istenmeyen bilgilere maruz kalabilme durumunu ortaya çıkaracaktır. Örneğin, takipte olduğunuz bir arkadaşınızın rahatsız edici bir görüntü paylaşması ve sizin bunu ana sayfanızda görmenizden kaynaklanan stres.
- iii. Sosyal uyum:** Teknoloji kullanım alışkanlıklarının kendi özgür iradesinin dışında başkalarının davranışlarına göre düzenlenmesinden kaynaklanan stres. Örneğin, arkadaşlarının girdiği saatlerde çevrimiçi oyunlara girmeye çalışmaktan veya gönderi yayınlayan arkadaşlarının güncellemelerini sürekli takipte kalmaktan yaşanan stres.
- iv. Karışıklık:** Kişilerin hızla değişen teknolojiye yeterince hızlı bir şekilde adapte olamamasından dolayı kendilerini yetersiz hissetmelerinden ve bu sebeple teknolojiye normalden daha fazla zaman ayırmalarından kaynaklanan strestir. Genellikle teknik sorunlardan kaynaklanan stres faktörlerini ifade eder. Örneğin, kişisel verilerin korunumu kapsamında kişilerin daha güvenli bir profile sahip olmak için yapması gerekenleri öğrenmeleri konusunda yaşadıkları stres.
- v. Belirsizlik:** Özellikle sosyal ağlar gibi içerik üretme/tüketme mantığında işleyen teknolojik uygulamaların sürekli değişen içeriklerinin ve ara yüzlerinin kişileri tecrübe kazanmaktan uzaklaştırması ve ilgili teknolojiye olan yatkınlığının azalmasının oluşturduğu strestir. Örneğin Facebook'ta bulunan sekmelerin yer değiştirmesi ve kişilerin yeni bir gönderi yayınlayacağı zaman eskisinden daha fazla vakit harcamasının oluşturduğu stres.
- vi. İstila:** En basit tanımıyla teknolojilerin zamansız, uygunsuz ve/veya aşırı kullanımını ifade eder. Kişilerin tatil zamanlarında bile teknolojiyle iç içe olmalarından kaynaklı ihmal edilen yakın çevre, aile ve kişisel yaşamın ihmalinden kaynaklanan strestir. Örneğin, yaz tatilinde havuz kenarında bile sürekli mesajları takip etmekten ve insanlara ne yaptığını bildirme ihtiyacından kaynaklanan stres.

3. Metot

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmış olup, örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme seçilmiştir. İşletme fakültesinde öğrenim gören 208 lisans öğrencisine uygulanan anketlerde yüz-yüze anket yönteminden faydalanılmıştır. Çevrimiçi veri toplama yöntemlerinde her ne kadar zamandan tasarruf ediliyor olsa da yüz-yüze yaptırılan anketler verilerin doğruluğu ve tutarlılığı açısından daha tatmin edici sonuçlar sağlayabilmektedir. Nitekim, dağıtılan 208 anketin hiç birisinde eksik bilgi olmaması bu durumu doğrular niteliktedir. 208 katılımcının 118 tanesi erkek, 90 tanesi kadındır.

Çalışma kapsamında kullanılan anket iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda katılımcıların sosyal medya kullanım sıklıkları ve cinsiyet soruları yer almakta olup, ikinci kısımda “Sosyal Ağ Stres Faktörleri” (SASF) ölçeği vardır. İlgili ölçek, Tarafdar ve arkadaşlarının (2020) çalışmasından uyarlanmış olup anketin orijinal hali Maier vd. (2015, 2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek kapsamında, toplamda altı stres faktörüne (istila, sosyal uyum, sosyal yük, belirsizlik, karışıklık ve ifşaya) ait 23 soru bulunmaktadır. Uygulanan ankete ait gerekli tüm etik kurul izinleri Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu Başkanlığı’na onaylanmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde ilk olarak tanımlayıcı istatistiklere yer verilecek, sonrasında SASF ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarına yer verilecek ve devamında SASF ölçeğindeki faktörlerin cinsiyet ve sosyal medya kullanım sıklığına göre herhangi bir anlamlı farklılık gösterip göstermediği analiz edilecektir.

4.1. Tanımlayıcı istatistikler

Anketin ilk bölümünde katılımcılara cinsiyetleri ve sosyal ağları gün içinde hangi sıklıkla kullandıkları sorulmuştur. Sosyal ağ kullanım sıklığı için 3 ana kategori belirlenmiştir. Bunlar; (1) 1 saatten az, (2) 1-3 saat ve (3) 3 saatten fazla şeklindedir. Elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	90	43,3
	Erkek	118	56,7
Sosyal ağ kullanım sıklığı	Günde 1 saatten az	21	10,1
	Günde 1-3 saat	114	54,8
	Günde 3 saatten fazla	73	35,1

Anketin ikinci bölümünde, SASF ölçeğine ait 23 soru yer almaktadır. Soruların hepsi 5’li Likert ölçeği yapısında hazırlanmış olup elde edilen yanıtlara ait ortalamalar aşağıda yer almaktadır. Tablonun daha anlaşılır ve özet olabilmesi açısından yanıtlar 3 kategori altında toplanmıştır.

Tablo 2. SASF Ölçek İfadelerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Boyut	İfade	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
SOSYAL YÜK	Sosyal medyadaki arkadaşlarımın kendilerini iyi hissediyor olmasını önemserim.	52	77	79
	Sosyal medyada arkadaşlarımın problemleri ile ilgilenirim.	59	62	87
	Arkadaşlarımın sosyal medyada eğleniyor olmalarını önemserim.	79	69	60
	Sosyal medyadaki arkadaşlarımı önemserim.	40	66	102
	Sosyal medyadaki arkadaşlarımın gönderilerini önemserim.	78	59	71
	Gerçek hayatta yapmasam bile, sosyal medya üzerinden arkadaşlarımın doğum gününü kutlarım.	77	39	92

Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla Teknoloji ve İletişim Sempozyumu FEBİTS
14-15 Ocak 2023 Marmara Üniversitesi İstanbul Türkiye

İFŞA	Sosyal medyada sindirebileceğimden çok daha fazla bilgi var.	29	45	134
	Sosyal medyadan çok fazla bilgi alırım.	31	60	117
	Sosyal medyadaki aşırı bilgi beni yorar.	77	66	65
	Sosyal medya üzerindeki gerekli bilgiye odaklanmak benim için zordur.	101	65	42
SOSYAL UYUM	Sosyal medyada yer alan yeni haberler hakkında arkadaşlarımı da bilgilendirmek zorundayım.	106	74	28
	Sosyal medya aracılığıyla arkadaşlarım ile düzenli olarak iletişimde kalmak zorunda bırakılıyorum.	132	53	23
	Sosyal ilişkilerimi sosyal medyaya göre uyarlamak zorundayım.	167	30	11
KARIŞIKLIK	Sosyal medya sitelerini anlamak ve kullanmak uzun zamanımı alır.	162	21	25
	Sosyal medya sitelerinin yeni özelliklerini kullanmayı öğrenecek kadar zamanım yok.	122	51	35
	Sosyal medya sitelerini tatmin edici düzeyde kullanabilmek için yeterli bilgim yok.	168	29	11
	Sosyal medya sitelerinin kullanımını genelde karmaşık bulurum.	153	32	23
BELİRSİZLİK	Sosyal medya sitelerindeki terimler sürekli değişir.	61	59	88
	Sosyal medya uygulamaları sürekli değişir.	54	58	96
	Genel olarak, sosyal medya sürekli değişir.	41	49	118
İSTİLA	Tatilde olsam bile, arkadaşlarım ile sosyal medya üzerinden iletişim halindeyim.	36	35	137
	Tatil ve hafta sonu zamanımdan feragat ederek sosyal medyayı kullanırım.	104	53	51
	Kişisel hayatımın bazen sosyal medya tarafından işgal edildiğini hissedirim.	95	51	62

4.2. Faktör analizi

Faktör analizinin ön şartlarından olan KMO ve Bartlett's testinin sonuçlarına göre $p=0,000$ ve $KMO= 0,743$ olarak hesaplandığından verilerin faktör analizinin yapılmasında istatistiksel olarak hatalı bir durum olmadığı tespit edilmiştir. Tablo 3'te faktör analizine ilişkin detaylı sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 3. Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Faktörlere ait sorular	Döndürme: Varimax						Paylaşılan varyans
		1	2	3	4	5	6	
SOSYAL YÜK	SY1	,831						,707
	SY2	,776						,645
	SY3	,780						,629
	SY4	,811						,676
	SY5	,535						,460
	SY6	,392						,323
İFŞA	İF1		,671					,592
	İF3		,754					,623
	İF4		,665					,609
S O S Y A L UYUM	SU1			,712				,721
	SU2			,710				,575
	SU3			,542				,485
KARIŞIKLIK	KA1				,767			,656
	KA2				,735			,599
	KA3				,743			,589
	KA4				,823			,709
BELİRSİZLİK	BE1					,704		,579
	BE2					,843		,746
	BE3					,853		,743
İSTİLA	İS1						,399	,566
	İS2						,743	,586
	İS3						,707	,609
Açıklanan varyans toplam		13,943	13,095	9,375	8,794	7,958	7,356	60,521
Cronbach's alpha (α)		,802	,567	,60	,813	,767	,519	,762

*Faktör yükü 0,40'ın altında kalan değerler tabloda gösterilmemiştir.

Yapılan analiz sonucunda sadece "İfşa" boyutunun ikinci sorusunun (ÇÇ2) faktör yükü ,40'ın altında kaldığı için tabloda yer almamaktadır. Diğer tüm faktörler ideal bir biçimde ilgili soruları ile eşleşerek 6 boyutlu faktör yapısına ayrılmıştır.

6 boyutun SASF ölçeğini açıklama yüzdesi (açıklanan toplam varyans) %60 olarak bulunmuştur. Bu yüzdenin ideal olarak %50 ve üzerinde olması beklendiğinden, 6 boyutun SASF ölçeğini açıklamada yeterli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tavsiye edildiği üzere her bir boyutun ayrı ayrı toplam varyansın en az %5'ini açıklaması beklenmektedir. Ayrıca paylaşılan varyans değerlerinin de her bir madde için en az 0,30 olması istenmektedir. Tablo 3'e bakıldığında, paylaşılan varyans değerlerinde herhangi bir sıkıntı yoktur ve her bir boyutun toplam varyansa olan katkısının eşik değer olan %5'ten büyüktür. Boyutlar arasında en fazla açıklayıcılığa sahip olanı ise %13,943 varyans ile "Sosyal Yük" olmuştur.

Yapılan faktör analizinden sonra ölçeğin güvenilirliğine ilişkin de bazı bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Güvenilirlik için en fazla kullanılan istatistiksel değer Cronbach's alpha olup, eşik değer olarak kabul edilen 0,70'ten büyük olması beklenmektedir (Nunnally, 1978). Ancak özellikle soru sayısının az olması durumunda Cronbach'ın Alpha Değerinin bu durumundan olumsuz etkileneceği gerçeğini göz ardı etmemek adına araştırmacılar tarafından daha esnek sınırlar

kullanılmaktadır. Örneğin, Taber (2018), 0,90'dan büyük değerleri "mükemmel", 0,11'den küçük değerleri "düşük" olarak sınıflandırdıktan sonra pek çok ara eşik değeri belirlemiş, 0,45'ten büyük olan değerleri ise "yeterli" olarak ele almıştır. Tablo 1'e göre SASF ölçeğinin Cronbach's alpha değeri 0,762 bulunmuştur. Bu değer Taber'in (2018) sınıflandırmasına göre "makul derecede yüksek" olarak kabul edilmektedir. Her bir alt boyut incelendiğinde ise "İfşa" ve "İstila" boyutlarının Cronbach's alpha değerlerinin sırasıyla 0,567 ve 0,519 olması durumu yine Taber (2018) tarafından "yeterli" olarak değerlendirilmiştir.

4.3. Cinsiyet ve Sosyal Ağ Kullanım Süresi Arasındaki İlişki

Cinsiyet ve sosyal ağ kullanım süreleri arasındaki ilişkinin bulunabilmesi için, her iki değişken de kategorik olduğundan dolayı, çapraz tablodan faydalanılmıştır. Çapraz tablodaki sonuçların yorumlanabilmesi için ilk olarak ki-kare değerine bakılması gerekmektedir. Analiz sonucunda hesaplanan ki-kare değeri=0,000 olarak bulunduğundan dolayı $p=0,05$ düzeyinde iki değişken arasında bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.

Tablo 4. Sosyal ağ kullanım süresi ve cinsiyet için çapraz tablo

S A kullanım süresi	Cinsiyet						Toplam	
	Erkek	Yüzde (Cinsiyet)	Yüzde (S A Kullanımı)	Kadın	Yüzde (Cinsiyet)	Yüzde (S A Kullanımı)		
1 saatten az	17	%14,4	%81	4	%4,4	%19	%100	21
1 - 3 saat	72	%61	%63,2	42	%46,7	%36,8	%100	114
3 saatten fazla	29	%24,6	%39,7	44	%48,9	%60,3	%100	73
Toplam	118	%100		90	%100			208

Tablodan elde edilen bilgilere göre sosyal ağları 1 saatten az kullananların %81'i erkek olup, kadınların sadece %19'luk bir kısmı sosyal ağları 1 saatten az kullanmayı tercih etmektedir. Kadınların büyük çoğunluğu (%48,9), sosyal ağları günde 3 saatten fazla kullanmakta, erkeklerin büyük çoğunluğu ise (%61) sosyal ağları günde 1-3 saat kullanmayı tercih etmektedirler.

4.4. Cinsiyet ve SASF Arasındaki İlişki

SASF'de yer alan altı farklı faktörün kadın ve erkek sosyal ağ kullanıcıları arasında anlamlı bir farka sebep olup olmadığını analiz edebilmek için bağımsız örneklem t-testinden faydalanılmıştır. Tablo 5'te ilgili sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 5. Cinsiyet ve Sosyal Ağ Stres Faktörleri Arasındaki İlişki

S A S F Boyutu	Cinsiyet	Ortalama	t	p
Sosyal Yük	Erkek	2,91	-2,41	0,01*
	Kadın	3,18		
İfşa	Erkek	3,11	0,67	0,50
	Kadın	3,04		
S o s y a l uyum	Erkek	2,12	-1,07	0,28
	Kadın	2,23		
Karışıklık	Erkek	1,99	-2,04	0,04*
	Kadın	2,22		
Belirsizlik	Erkek	3,18	-0,96	0,33
	Kadın	3,30		
İstila	Erkek	2,86	-1,66	0,09
	Kadın	3,05		

*p < 0,05

Elde edilen sonuçlara göre “Sosyal Yük” ve “Karışıklık” boyutunun cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tablo 5 tekrar incelendiğinde, kadın katılımcıların erkeklere kıyasla daha fazla sosyal yüke maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca “Karışıklık” boyutu için de yine kadın katılımcılar erkeklere kıyasla daha yüksek bir ortalamaya sahip olarak bulunmuştur. Bu bulgular temel olarak “kadınların sosyal ağ sitelerini karışık bulduğu ve çok fazla sosyal yüke maruz kaldıkları için erkeklere kıyasla daha fazla strese girmeleri” şeklinde yorumlanabilir.

4.5. Sosyal Ağ Kullanım Sıklığı ve SASF Arasındaki İlişki

Katılımcıların sosyal medya kullanım sıklıkları ve SASF ölçeğindeki faktörler arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını anlaşılabilmesi için parametrik testlerden olan ANOVA yerine onun non-parametrik karşılığı olan Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Bunun sebebi sosyal ağ kullanımının ilk kategorisi olan “1 saatten az” grubunda 30 sayıdan daha az katılımcı olmasıdır.

Tablo 6. Kruskal-Wallis Test Sonuçları

SASF Boyutu	p
Sosyal Yük	0,084
İfşa	0,322
İletişim Modeli	0,456
Karışıklık	0,114
Belirsizlik	0,976
İşgal edilme	0,002*

*p < 0,05

Tablo 6’da yer alan Kruskal-Wallis test sonucuna göre sadece istila boyutu ve SAS kullanım sıklığı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğuna karar verebilmek için ise Tamhane testi uygulanmıştır.

Tablo 7. Tamhane testi sonuçları

SASF Boyutu	SA kullanımı	S kullanımı	A	Ortalama farkı	p
İSTİLA	1 saatten az	1-3 saat		,4866	0,084
		3 saatten fazla		,7266	0,007*
	1-3 saat	1 saatten az		,4866	0,084
		3 saatten fazla		,2400	0,129
	3 saatten fazla	1 saatten az		,7266	0,007*
		1-3 saat		,2400	0,129

*p < 0,05

Tablo 7’deki sonuçlara göre sosyal ağları en az süre kullanan kişiler ile (1 saatten az) en sık kullanan kişiler (3 saatten fazla) arasında istila boyutu açısından anlamlı bir farklılık olduğunu doğrulamıştır.

5. Sonuç

Bu çalışmanın amacı kişilerin sosyal ağ sitelerini kullanmaları süresince maruz kaldıkları teknostres faktörlerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenler aracılığıyla faktörler arası farklılıkların incelenmesidir. Literatürdeki teknostres çalışmalarının büyük bir çoğunluğu iş amacıyla kullanılan ve zorunlu kullanıma tabi olan teknoloji kullanımına yönelik teknostres faktörleri üzerine yoğunlaşmıştır (Tarafdar vd., 2020). Bu çalışmanın özgün yönünü ise bireysel ve gönüllülük esasına dayanan kullanımda ortaya çıkan teknostres faktörlerini araştırması ortaya koymaktadır. Çalışmanın dört temel bulgusu sırasıyla aşağıda tartışılmıştır.

Çalışmanın ilk bulgusuna göre kadınların erkeklere kıyasla SAS kullanımının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum benzer çalışmalarının sonuçları ile de desteklenmektedir. Örneğin, Kimbrough vd. (2013) kadınların erkeklere kıyasla özellikle mesajlaşma amacıyla daha fazla SAS kullandığını belirtmiştir. Yine başka bir çalışmada kişilerin Facebook kullanım alışkanlıkları incelenmiş ve kadınların erkeklere kıyasla daha fazla arkadaşı olduğu ve fazla zaman geçirdiği raporlanmıştır (McAndrew & Jeong, 2012).

Çalışmanın ikinci bulgusuna göre SASF boyutlarından “sosyal yük”, cinsiyetler arasında anlamlı bir fark göstermiş, kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar almışlardır. Bunun anlamı kadınların sosyal ağ sitelerinde fazla sosyal yüke maruz kaldıkları için erkeklere kıyasla daha fazla strese girmeleridir. Her ne kadar Maier vd. (2015) yaptıkları çalışmada sosyal yük boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulamamış olsa da kadınların maruz kaldığı fazla sosyal yükün bu çalışmada daha fazla bulunmasının muhtemel sebebi SAS kullanım tercihlerinden kaynaklanıyor olabilir. Muscanell ve Guadagno (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kadınların genelde var olan yakın arkadaşlıklarını sürdürmek; erkeklerin ise yeni arkadaşlar edinmek için SAS kullanmayı tercih ettikleri belirtilmiştir. Benzer olarak başka bir çalışmanın bulguları da kadınların arkadaşlıklarını sıcak tutmak için SAS kullanırken erkeklerin genel bilgi edinimi için bu ağlara başvurduğunu göstermiştir (Krasnova vd., 2017). En temelde bakıldığında Sosyal Destek Teorisi’nde de göre de kadınların sosyal ilişkilerini sürdürmek için daha fazla fedakârlık yaptıkları ileri sürülmektedir (Belle, 1987). Tüm bunlar düşünüldüğünde kadınların SAS kullanırken daha fazla talebe cevap verme ve arkadaşlarını habersiz bırakmama dürtüsü onları erkeklere kıyasla daha fazla sosyal yüke maruz bırakmıştır.

Çalışmanın üçüncü bulgusuna göre SASF boyutlarından “karışıklık”, cinsiyetler arasında anlamlı bir fark göstermiş, kadınlar erkeklere kıyasla daha yüksek puanlar almışlardır. Bunun anlamı kadınların SAS kullanımı sırasında erkeklere

kıyasla daha fazla teknik sorun yaşadığı ve bu durumun onları strese soktuğudur. Literatürde şimdiye kadar direk olarak cinsiyet ve karışıklık boyutu için ilişki araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bu durumun muhtemel sebeplerini açıklayan güncel bir çalışmanın sonuçlarına göre kadınların bilgi teknolojileri konusundaki öz-yeterlilikleri ve bilgi teknolojilerine duydukları ilgi erkeklere kıyasla daha düşük düzeydedir (Yu & Hu, 2022). Bu durum kadınların ilgili sosyal ağlarda yaşadıkları teknik sorunlarla başa çıkmalarını zorlaştırarak, onları strese sokuyor olabilir. Başka bir sebep olarak ise kadınların riskten kaçınma davranışları gösterilebilir. Moghaddam (2010) tarafından öne sürüldüğüne göre kadınların bu davranışı onların teknoloji ile olan uyumlarını yavaşlatabilmektedir. Yani bilmediği herhangi bir teknik sorunla karşılaşan kadınlar sorunu çözmek yerine ondan kaçmayı tercih etmekte ve bu durum bir stres faktörü olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın dördüncü ve son bulgusuna göre SAS kullanım süresi ile SASF boyutlarından “istila” arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre sosyal ağlarda daha fazla vakit geçiren kişilerin daha az vakit geçirenlere kıyasla sosyal ağlar tarafından istila edilme algılarının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Literatürde istila ve SAS kullanım süresi ilişkisini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bu durum, kişilerin sosyal ağlarda geçirdiği süre arttıkça, bu platformları hayatının bir parçası haline getirmeye başlamaları, yer ve zaman kısıtlaması olmaksızın her daim kullanmaya gönüllü olmaları şeklinde yorumlanabilir.

6. Kaynakça

- Ahmad, U. N. U., Amin, S. M., & Ismail, W. K. (2009). The Impact of Technostress on Organisational Commitment among Malaysian Academic Librarians. *Singapore Journal of Library & Information Management*, 38, 103–123.
- Allen, K. A., Ryan, T., Gray, D. L., McInerney, D. M., & Waters, L. (2014). Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *Australian Educational and Developmental Psychologist*, 31(1), 18–31. <https://doi.org/10.1017/edp.2014.2>
- Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Gjertsen, S. R., Krossbakken, E., Kvam, S., & Pallesen, S. (2013). The relationships between behavioral addictions and the five-factor model of personality. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(2), 90–99. <https://doi.org/10.3324/haematol.11394>
- Belle, D. (1987). Gender differences in the social moderators of stress. In R. Barnett, L. Biener, & G. Baruch (Eds.), *Gender and Stress* (pp. 257–277).
- Benson, V., Hand, C., & Hartse, R. (2019). How compulsive use of social media affects performance: insights from the UK by purpose of use. *Behaviour and Information Technology*, 38(6), 549–563. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2018.1539518>
- Boonjing, V., & Chanvarasuth, P. (2017). ScienceDirect ScienceDirect Risk of overusing mobile phones : Technostress effect. *Procedia Computer Science*, 111, 196–202. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.06.053>
- Brod, C. (1984). *Technostress: The human cost of the computer revolution*. Addison-Wesley.
- Brooks, S. (2015). Does personal social media usage affect efficiency and well-being? *Computers in Human Behavior*, 46, 26–37. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.12.053>
- Chotpitayasunondh, V., & Douglas, K. M. (2018). The effects of “phubbing” on social interaction. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(6), 304–316. <https://doi.org/10.1111/jasp.12506>
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–339. <https://doi.org/10.2307/249008>
- Elhai, J. D., Levine, J. C., Alghraibeh, A. M., Alafnan, A. A., Aldraiweesh, A. A., & Hall, B. J. (2018). Fear of missing out: Testing relationships with negative affectivity, online social engagement, and problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 89(August), 289–298. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.08.020>
- Junco, R., Heiberger, G., & Loken, E. (2011). The effect of Twitter on college student engagement and grades. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27(2), 119–132. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2729.2010.00387.x>
- Kimbrough, A. M., Guadagno, R. E., Muscanell, N. L., & Dill, J. (2013). Gender differences in mediated communication : Women connect more than do men. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 896–900. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.12.005>
- Koc, T., & Akbiyık, A. (2020). Social Network Sites (SNS) and Their Irrepressible Popularity: Can They Really Cause an Addiction? In *Managing Social Media Practices in the Digital Economy* (pp. 234–263). IGI Global.
- Koç, T., & Turan, A. H. (2020). The Relationships Among Social Media Intensity, Smartphone Addiction, and Subjective

- Wellbeing of Turkish College Students. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09857-8>
- Krasnova, H., Veltri, N. F., Eling, N., & Buxmann, P. (2017). Why men and women continue to use social networking sites : The role of gender differences. *Journal of Strategic Information Systems*, 26(4), 261–284. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2017.01.004>
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction-A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528–3552. <https://doi.org/10.3390/ijerph8093528>
- Levenson, J. C., Shensa, A., Sidani, J. E., Colditz, J. B., & Primack, B. A. (2016). The association between social media use and sleep disturbance among young adults. *Preventive Medicine*, 85, 36–41. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2016.01.001>
- Mahapatra, M., & Pillai, R. (2018). Technostress in organizations: A review of literature. *European Conference on Information Systems (ECIS)*, 99, 1–15.
- Maier, C., Laumer, S., Eckhardt, A., & Weitzel, T. (2012). Online social networks as a source and symbol of stress: an empirical analysis. *International Conference on Information Systems (ICIS)*.
- Maier, Christian, Laumer, S., Eckhardt, A., & Weitzel, T. (2015). Giving too much social support : social overload on social networking sites. *European Journal of Information Systems*, 24(5), 447–464. <https://doi.org/10.1057/ejis.2014.3>
- Maier, Christian, Laumer, S., Weinert, C., & Weitzel, T. (2015). The effects of technostress and switching stress on discontinued use of social networking services : a study of Facebook use. *Information Systems Journal*, 25, 275–308. <https://doi.org/10.1111/isj.12068>
- McAndrew, F. T., & Jeong, H. S. (2012). Who does what on Facebook? Age, sex, and relationship status as predictors of Facebook use. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2359–2365.
- Moghaddam, G. G. (2010). Information technology and gender gap : toward a global view. *The Electronic Library*, 28(5), 722–733. <https://doi.org/10.1108/02640471011081997>
- Muscanel, N. L., & Guadagno, R. E. (2012). Make new friends or keep the old: Gender and personality differences in social networking use. *Computers in Human Behavior*, 28, 107–112.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric methods*. McGraw-Hill.
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(3), 227–238. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.010>
- Pittman, M., & Reich, B. (2016). Social media and loneliness: Why an Instagram picture may be worth more than a thousand Twitter words. *Computers in Human Behavior*, 62, 155–167. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.03.084>
- Ragu-Nathan, T. S., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B. S., & Tu, Q. (2008). The Consequences of Technostress for End Users in Organizations : Conceptual Development and Empirical Validation. *Information Systems Research*, 19(4), 417–433. <https://doi.org/10.1287/isre.1070.0165>
- Rosen, L. D., Lim, A. F., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J. M., Mendoza, J. S., & Rökkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.036>
- Salo, A., Huang, C. E., & Salo, M. (2022). Formation and Mitigation of Technostress in the Personal Use of IT. *MISQ*, 46(2), 1073–1108. <https://doi.org/10.25300/MISQ/2022/14950>
- Samaha, M., & Hawi, N. S. (2016). Relationships among smartphone addiction, stress, academic performance, and satisfaction with life. *Computers in Human Behavior*, 57, 321–325. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.12.045>
- Schmidt, M., Frank, L., & Gimpel, H. (2021). How Adolescents Cope with Technostress : A Mixed-Methods Approach How Adolescents Cope with Technostress : A Mixed-Methods Approach. *International Journal of Electronic Commerce*, 25(2), 154–180. <https://doi.org/10.1080/10864415.2021.1887696>
- Srivastava, S. C., Chandra, S., & Shirish, A. (2015). *Technostress creators and job outcomes : theorising the moderating influence of personality traits*. 355–401. <https://doi.org/10.1111/isj.12067>
- Taber, K. S. (2018). The Use of Cronbach ' s Alpha When Developing and Reporting Research Instruments in Science Education. *Research in Science Education*, 48(6), 1273–1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>
- Tarafdar, M., & Pullins, E. B. (2015). *Technostress : negative effect on performance and possible mitigations*. 103–132. <https://doi.org/10.1111/isj.12042>
- Tarafdar, M., Tu, Q., & Ragu-nathan, B. S. (2007). The Impact of Technostress on Role Stress and Productivity The Impact

- of Technostress on Role Stress and Productivity. *Journal of Management Information Systems*, 24(1), 301–328. <https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222240109>
- Tarafdar, M., Tu, Q., Tarafdar, M., & Tu, Q. (2010). Impact of Technostress on End-User Satisfaction and Performance Impact of Technostress on End-User Satisfaction and Performance. *Journal of Management Information Systems*, 27(3), 303–334. <https://doi.org/10.2753/MIS0742-1222270311>
- Tarafdar, M., Weitzel, T., Maier, C., & Laumer, S. (2020). Explaining the link between technostress and technology addiction for social networking sites : A study of distraction as a coping behavior. *Information Systems Journal*, 30(1), 96–124. <https://doi.org/10.1111/isj.12253>
- Turel, O. (2015). Quitting the use of a habituated hedonic information system : a theoretical model and empirical examination of Facebook users Quitting the use of a habituated hedonic information system : a theoretical model and empirical examination of Facebook users. *European Journal of Information Systems ISSN:*, 24(4), 431–466. <https://doi.org/10.1057/ejis.2014.19>
- Wang, K., & Shu, Q. (2008). The moderating impact of perceived organizational support on the relationship between technostress and role stress. *Database and Expert Systems Application, 19th Inter*, 420–424.
- Xu, Y., Yang, Y., Cheng, Z., & Lim, J. (2014). Retaining and attracting users in social networking services : An empirical investigation of cyber migration. *Journal of Strategic Information Systems*, 23(3), 239–253. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2014.03.002>
- Yan, Z., Lee, M. K. O., & Vogel, D. R. (2013). A conceptual model of technology features and technostress in telemedicine communication. 26(3), 283–297. <https://doi.org/10.1108/ITP-04-2013-0071>
- Young, K. (1999). Internet addiction: Evaluation and treatment. *Student British Medical Journal*, 7, 351–352.
- Yu, H., & Hu, J. (2022). ICT Self-Efficacy and ICT Interest Mediate the Gender Differences in Digital Reading : A Multilevel Serial Mediation Analysis. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 17(5), 211–225.
- Zheng, Y., Wei, D., Li, J., & Zhu, T. A. O. (2016). Internet Use and Its Impact on Individual Physical Health. *IEEE Access*, 4, 5135–5142. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2016.2602301>

You Have 1 Notification: User Experiences on Notifications on Smartphones

Nehir DEVRİM

Lecturer, Kastamonu University
Foreign Languages and Cultures Department
ndevrim@kastamonu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7753-5482

Abstract

While the use of smartphones and other smart devices is increasing rapidly, the time users spend using these devices is also increasing. Users are constantly receiving messages as 'notifications', bombarded with information and encouraged to take action. This research aims to measure users' attitudes towards notifications received on their smartphones. Research questions include how users experience the notifications received to their smartphones, their feelings towards these experiences and how these experiences affect the overall user experience. Users' attitudes towards being constantly bombarded with information can be positive (getting informed, being in control, feeling adapted to technology, feeling excited) or negative (anxiety, feeling of being left behind, getting distracted, feeling pressure, feeling annoyed). On the other hand, notifications have been a method used for various socioeconomic reasons such as increasing the usage time of the application, marketing the product, increasing the visibility of the product and increasing the brand value. A phenomenological approach, one of the qualitative research methods, was used to explain user experiences related to notifications on smartphones. The researcher examined positive and negative user experiences by conducting semi-structured, in-depth interviews with nine different users between the ages of 18-22, and identified general themes. As a result of the study, it has been observed that users have a predominantly negative attitude towards phone notifications. Users feel that they do not have control over their smartphone (despite all participants stated some level of digital literacy), spend more time than necessary in various applications without realizing it, are exposed to unwanted information or overshare of information, receive notifications at inappropriate times, and complain that the screen time of their mobile phone is shortened due to notifications. At the same time, users are uncomfortable with receiving advertisements of brands they do not use or are not familiar with. Users are concerned about the protection and privacy of personal data regarding advertising notifications. All of the participants stated that unwanted advertisement notifications reached the level of harassment and they did not know how and when they authorized to receive advertisement notifications despite their confidence in their digital literacy and technological self-efficacy. Users' attitudes towards notifications and being constantly informed is a point that application designers, application developers, software developers and project managers should consider in order to develop user-friendly and visionary applications.

Keywords: Notifications, User Experience, Smartphone Notifications, Push Notifications, Smartphone Applications.

Özet

Bir Bildiriminiz Var: Akıllı Telefon Bildirimleriyle İlgili Kullanıcı Deneyimleri

Cep telefonu ve diğer akıllı cihazların kullanımı hızla artarken, kullanıcıların bu cihazları kullanırken geçirdiği süre de giderek artmaktadır. Kullanıcılar, 'bildirim' olarak sürekli ileti almakta, bilgi bombardımanına tutulmakta ve eylemde bulunmaya teşvik edilmektedir. Bu araştırma, kullanıcıların cep telefonlarına gelen bildirimlere yönelik tutumlarını ölçmeyi hedeflemektedir. Kullanıcıların cep telefonlarına gelen bildirimleri nasıl deneyimledikleri, bu deneyimlere yönelik duyguları ve bu deneyimlerin genel olarak kullanıcı deneyimini nasıl etkilediği araştırma sorularını oluşturmuştur. Kullanıcıların, sürekli bilgi bombardımanına tutulmaya yönelik tutumları pozitif (haberdar olma, kontrolde olma, teknolojiye adapte olma, heyecan duyma) ya da negatif (anksiyete, geride kalıyor olma hissi, dikkatin dağılması, baskı hissetme, rahatsızlık duyma) olabilir. Öte yandan bildirimler, uygulamanın kullanım süresini arttırmak, ürününü pazarlamak, görünürlüğü arttırmak, marka değerini arttırmak gibi çeşitli sosyoekonomik sebeplerle başvuru bir yöntem olmuştur. Bildirimlerle ilgili kullanıcı deneyimlerini açıklayabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Araştırmacı, 18-22 yaş arasında dokuz farklı kullanıcıyla yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşme yaparak pozitif ve negatif kullanıcı deneyimlerini incelemiş ve genel temaları

belirlemiştir. Çalışmanın sonucunda, kullanıcıların telefon bildirimlerine karşı ağırlıklı olarak negatif bir tutum içinde olduğu gözlemlenmiştir. Kullanıcılar, kendi dijital okuryazarlık seviyelerini yeterli bulmalarına rağmen teknoloji alet üzerine kontrol sahibi olmadıklarını hissetmekte, farkında olmadan çeşitli uygulamalarda gereğinden fazla zaman harcamakta, istenmeyen fazla bilgiye maruz kalmakta, uygunsuz zamanlarda bildirim almakta, cep telefonunun ekran süresinin bildirimler yüzünden kısılmasından şikâyet etmektedir. Aynı zamanda kullanıcılar, kullanmadıkları ya da az kullandıkları markaların reklamlarını almaktan rahatsızlık duymaktadır. Reklam bildirimleriyle ilgili kişisel verilerin korunması ve gizliliği bakından endişe duymaktadır. Katılımcıların tamamı istenmeyen reklam bildirimlerinin taciz boyutuna ulaştığını ve dijital okuryazarlıklarına ve teknolojik öz-yeterliklerine güvenmelerine rağmen reklam bildirimini almaya nasıl ve ne zaman izin verdiklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir. Kullanıcıların bildirimlere ve sürekli haberdar edilmeye yönelik tutumları, kullanıcı dostu ve vizyoner uygulamalar geliştirmek için uygulama tasarımcılarının, uygulama geliştiricilerinin, yazılımcıların, proje yöneticilerinin dikkate alınması gereken bir noktadır.

Anahtar Kelimeler: Bildirim, Kullanıcı Deneyimi, Akıllı Telefon Bildirimleri, Anlık Bildirim, Akıllı Telefon Uygulamaları.

1. Introduction

Smartphones today are inseparable part of our lives. Applications on smartphones help us navigate through reaching our needs. Applications also changed the way we use our smartphones today; with the help of notifications, are smartphones are operation friendly pocket computers. Many applications send their users notifications. Notification is any kind of alert generated by applications. These alerts can be visual, audio, haptic or somatic. Smartphones also allow their users to manage notification settings; users may choose to receive certain notifications only, or they may choose to get a visual notification, or not to get a notification at all. However, many users use the applications by their default setting (which is mostly set to receive notifications) or do not bother to change the notification settings. As a result, many users receive notifications regardless of their choosing.

Notifications help users reach information (i.e., calls, messages, news) and enable an easier use, notifications also play a role for application developers to make their application more visible. The more used an application is the more profitable it becomes; therefore, the developers choose to design notifications to attract users to the app, using the app more frequently and spending more time on it.

Measuring the user's attitudes and reactions towards notifications are the main objective of this study. Users are constantly bombarded with the messages as notifications and feel obliged to take action. Whether they perceive these notifications positively or negatively is to be determined. To this end, a phenomenological approach is adopted. Phenomenological study design is a qualitative research design mostly used to understand the gist of the phenomena and how it is perceived. Research questions are; 1. How do users feel about receiving notifications; 2. How do users feel about receiving notification; 3. How do notifications affect the overall user experience? The findings of this research help application developers create apps answering to the user needs. In order for better user experience, factors determining a positive or negative notification experience should be thoroughly examined. Theoretical framework of this study is coming from three different theories; Pavlov's conditioning theory, self-determination theory and uses and gratifications.

2. Theoretical Framework

In classical conditioning, a stimulus is paired with previously neutral stimulus (Pavlov, 1960). In Pavlovian conditioning, a contingency is arranged between the natural stimulus and the outcome. The relationship between the stimulus and the outcome is arbitrary. Further studies show the neurological basis of classical conditioning; classical conditioning changes the brain structure and chemistry, creating new neural pathways (Hall, 1998). If a synapse becomes repeatedly active at about the same time, postsynaptic neurons fires and changes will take place in the structure or the chemistry of the synapse that will strengthen it (Morin, 2013). In other words, neural pathways strengthen as they are subjected to the same information. Receiving notifications may create the sense of receiving cognitive rewards. Stimulus response patterns are created by the repetition of notifications. An expectancy of information (whether perceived negatively or positively) compels user to react or respond their smartphones. When the behavior is associated

with the chemical releases, the brain categorizes the behavior and saves it to memory (Hyman et. al., 2006).

Uses and Gratifications theory (Blumler & Katz, 1974), can explain the varying feelings and opinions about the same phenomena. Uses and Gratifications theory underlines the varying motivations in media consumption resulting in their perception of their media consumption (1974). Consumers are not the passive receivers of the content, but the active participants on the media consumption. Uses and Gratifications theory studies largely done on traditional media but new media studies enable audience preference and motivation; smartphone users can choose whichever apps they like and choose to customize many things about the app. User control in applications predicts motivation as having customization options enable users with a greater sense of identification (Ansari & Mela, 2015).

Similarly, in Self Determination Theory (Ryan & Deci, 2000), people need to have autonomy, competence and relatedness support. In Uses and Gratifications approach, users choose and are responsible for their own media consumption; in self-determination theory, if the users have autonomy (along with competence and relatedness), they get intrinsically motivated. Autonomy refers to one's ability to make own choices at free will. Competence refers to the belief that a person can achieve something if she has decided to, competence also refers to the provision of structure (in new media, provision of structure can be seen as the unique rules of each media have). Relatedness refers to both the interpersonal relationships between people and how people feel related to certain things and matters. Notifications relate users to the app, and via app to the other people. Notifications help people stay in connection and feel related. For any kind of motivation, people seek for meaningful relationships.

3. Method

This research aims to examine the experiences of the smartphone users on notifications. To understand how the users perceive notifications on personal level, this research adopted a phenomenological approach as a research method. This approach is used to understand how people experience a specific phenomenon (Morse & Richards, 2002). Previous studies on application notifications mainly focused on the large-scale impacts of notifications but this study aims to understand the personal feelings, thoughts and ideas to explore the themes around phenomena. In phenomenological approach, personal narratives, individual experiences and individual perspective is more important than the previous conceived ideas and trends (Welman & Kruger, 1999). People construct their worldviews and various concepts based on their interpretations of their past experiences and therefore, individual experiences matter in understanding a specific phenomenon. The researcher asked open-ended, semi structured questions with little or no intervention to enable participants talk about their past experiences. In-depth interviews help the researcher understand the detailed picture of the experiences which allows the researcher examine the recurring themes (Morse & Richards, 2002). The researcher conducted 45-75 minutes of interviews with the with nine participants who volunteered to participate in the search. The participants were informed about the scope of the research. The participants were chosen among the university students who studied at Kastamonu University in 2022. The reason why participants were chosen as university students between the ages 18-22 is that the university students, as the digital natives, thought to be using smartphones more actively compared to the other age groups. Semi-structured questions help interview follow a frame but lets the interviewer discuss the emerging incidents and concepts and gather additional information about a topic. The researcher gained a thematic understanding of the phenomena as the interviews progress. These recurring themes are grouped for analysis. In order to examine the themes, following steps are taken as suggested (Rubin & Rubin, 2013): interviews had been transcribed into a text form for second reading, rereading of the transcriptions for recurring key ideas, concepts, themes, examples to formulate a conceptual framework and lastly cluster the emerging themes to produce a structure. The participants were given nicknames and coded using nicknames. There were 9 participants; 3 male and 6 female. 3 of the participants used iPhone and 6 of the participants used Android. As a qualitative research, this study does not have to prove 'reliability' but all participant views are valid and reliable (Lincoln & Guba, 1985).

4. Findings & Discussion

This research aims to reflect on the experiences of the smartphone users who receive notifications. User attitudes towards notifications are examined in three levels. First, their general attitude towards notifications is examined,

second their feelings towards notifications are examined and third, their overall user experience is examined. A phenomenological approach is adopted to examine the specific questions because phenomenological approach allows researcher to have a closer look and get an insight on a certain phenomenon. There were 9 participants, all of who are from Kastamonu University, Bozkurt Vocational School of Higher Education. Of the participants, 3 were male and 6 were female. 6 participants used Android phone and 3 participants used iPhone. Participants were all students aged 18-22 and they reported to have a smartphone since middle school (aged between 11-13). Semi-structured in-depth interviews showed the recurring themes as below.

Research Question #1 *How users experience receiving notifications on their smartphones*

Participants feel burdened with the number of notifications they receive. They think that apps overshare information via notifications. Users report themselves to be digitally literate (i.e., I know how to turn off the notifications, I can separate the ads from the information, I am aware of the time I spent using my smartphone) however, they choose not to turn off or optimize their notification settings. However, they feel that their smartphones received more notifications than they prefer because participants want to receive only important notifications. This is also supported by the statement that the participants almost always answer their family's or loved ones' calls and messages. Participants spend more time using their smartphone than anticipated due to notifications. A sales notification or a game's reminder hooks them onto the app, although if they had not received the notification, they might not even open the app at all.

'If somebody passes me in the competition, I get a notification from the game, so I feel the urge to go to the game and claim my place in the competition.' says a female participant.

'A shopping app sends me notifications everyday about the sales, it is like a reminder for me to go check what I can buy cheaper' says another female participant and adds, *'although it makes me buy things I do not need just because they were on sale'*.

'A notification shows somebody liked my photo and go to the app to see who liked me and swing around a bit, randomly clicking on people's profiles, posts and stories' says another female participant.

All three participants agree that the initiative of their action comes from the notification and that they could use their time more productively.

Participants think that they are pressurized into checking the notifications. All participants reported to feel an urge to check the notifications. *'If I do not check the notification, I feel like I might be missing something important'* says a male participant. Another male participant also states, *'It depends on the app, but for example I cannot go without checking news app's notifications and WhatsApp notifications'*. All participants have a general opinion on that the notifications are designed to subtly force them to check the notification and use the app.

Participants are aware of the addictiveness of notifications but they do not see it as a threatening issue. Participants utter the fact that they see their smartphones more than just a device. Rather, smartphone is 'a companion', 'a tool opening the world' or simply 'everything'. Nevertheless, participants see notifications as a pre-accepted norm. Although admitting feeling pressurized to check their notifications and being bombarded with notifications frequently, 'addictiveness of notifications' is not perceived under a negative connotation. As digitally literate users, participants know they can turn off the notifications when bothered. But the reason behind 'not turning off' the notification is that because they don't simply 'bother' to take time and turn off the notifications.

Participants prioritize notifications; calls and messages from family and friends gets more attention. Also, notifications from social media are second mostly prioritized. Although participants see their smartphones more than by means of communication, the most used feature of their smartphone is for communication and therefore participants do not miss the notifications for communication purposes.

Participants complain about SMS Ads they receive. All participants reported to receive SMS ads. Although, they

perceive themselves to be digital literate people, they do not remember when they had authorized the permission to receive ad SMS'. Fighting with unwanted SMS is also hard, *'there are millions of SMS', that I quit reading'* says a male participant. Another female participant says *'I know that you have the option to turn them off on e-state but the more you block them, they more there they are'* which may be pointing out the inefficiency of governmental laws and regulations to prevent its citizens from unwanted ads.

Research Question #2 *How users feel about receiving notification*

Participants feel that they will miss out on things if they do not check their notifications. *'I must look check my phone immediately, as soon as a notification arrives, I cannot stop the urge to see that it is about'* says a female participant. Participants also state the fear of being excluded from the social groups such as WhatsApp groups, so they try to present themselves frequently. *'If I stay away from Instagram for a couple of hours, I feel like I missed some very big news or updates'* says another female participant.

Participants also feel distracted by the frequency of the notifications. Although there are some studies finding that notification distractions are welcomed by many users as it helps them be reminded of time to give a break (Wallis, 2010), participants feel that the distraction is frustrating. For example, participants say that they check their smartphones to see the notification even if they are in class, during the lesson. Another participant says that if he doesn't turn on the silent mode while doing something important, he finds it hard to focus or cannot focus at all.

Participants are bothered by the ads and other marketing messages. *'Everybody wants to sell you something, and they will not stop even if you buy their product'* says a female participant. Participants feel that there is no solution for preventing the ads, *'because the companies always find a way to reach you, they text you, call you or call from another number even if you block their number'* says another female participant. The number of notifications for ads is overwhelming that one of the participants says that he stopped using the SMS service of his smartphone to avoid seeing the ads.

Participants do not feel in control if they receive too many notifications from different apps. Although Uses and Gratifications approach (1974) predicted that users are in control of their media consumption, and categorically users are able to customize settings, too many notifications cause participant feel losing control of their smartphone.

Participants feel happy to receive notifications from their loved ones. All participants say that they communicate with at least one family member each day. Also, they all follow at least one of their family member's social media. They like receiving notifications from social media reporting on what their family members or friends do. They like communicating through social media, mostly. *'Even if I don't talk to my parents on the phone, I know what they are doing because I am following their social media, and they know what I am doing, where I am going or what I am doing because they are also following me,'* says a female participant. *'I like student WhatsApp groups and reading people's messages even if I do not actively participate in the conversation'* says a male participant. *'After all, smartphones are for us to keep in touch with family and friends'* says another male participant.

Research Question #3 *How notifications affect the overall user experience*

Participants want to have user friendly apps. They think that apps focus on making profit for themselves, therefore they are 'market-friendly' instead of being user friendly. Apps sending too many notifications are perceived to be too aggressive. If the participants feel that they are being spammed by the apps, they grow dislike to the apps.

When participants get overwhelmed by the number of the notifications, they choose to delete the app completely rather than turning off the notifications. It is also a result of growing dislike for the app.

Frequent notifications are perceived as spamming and participants do not take the spamming apps seriously. Even if there is a useful information notification from the app, participants tend to skip the notification.

5. Conclusion

This research showed the user experience regarding notifications are mainly negative because users are overwhelmed by the number and the frequency of the notifications they receive. They perceive it as spamming and it leads user to delete the app rather than customize the notification settings. They spend more time than anticipated, they get distracted and therefore frustrated by the notifications because they only want to receive important messages. However, participants receive too many ads and other marketing notifications some of which they cannot even turn off. Feeling the loss of control of the smartphone is also another issue addressed by participants as they are distracted, annoyed and bothered when overwhelmed by the notifications. All participants know how to customize the notifications but they mostly prefer to use the default settings. But if the participants do not check their notifications, they feel like they are missing out things so they are pressured into checking their phones as the notification arrives. They only like to receive notification from their family and loved ones. Social media apps have the second most anticipated notifications. Participants like notifications only when the notification is related to someone they like.

6. References

- Ansari, A. & Mela, C. F. (2003). E-Customization. *Journal of Marketing Research*, 40 (2), 131-145.
- Blumler J.G. & Katz, E. (1974). *The uses of mass communications: Current perspectives on gratifications research*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Hall, R. H. (1998). *Neurological Basis of Classical Conditioning*, 1–4.
- Hyman, S. E., Malenk, R. C., Nestler E. J. (2006) Neural mechanisms of addiction: The role of reward-related learning and memory. *Annu Rev Neurosci*, 29, 565-598.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Morin, C. (2013, September 7). *Neural Basis of Learning*. Salesbrain. Retrieved from <https://www.salesbrain.com/the-neural-basis-of-learning/>
- Morse, J. M. & Richards, L. (2002). *First for a User's Guide to Qualitative Methods*. Thousand Oaks, CA.
- Pavlov, I. P. (1960). *Conditional Reflexes*. New York: Dover Publications
- Rubin, H. J. & Rubin, I. S. (1995). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Wallis, C. (2010). *The impacts of media multitasking on children's learning and development: Report from a research seminar*, New York, NY
- Welman, J.C., & Kruger, S.J. (1999). *Research Methodology for the Business and Administrative Sciences*. Johannesburg: International Thompson.

Acquisition and Loss of Information in the Classroom

Ali BAYKAL

Bahçeşehir University
Faculty of Educational Sciences
[Orcid: 0000-0001-7705-4064](https://orcid.org/0000-0001-7705-4064)
ali.baykal@es.bau.edu.tr

Abstract

Source and target units of communication in the classroom select the appropriate messages (information) to facilitate teaching and learning. The ability to select useful messages—those which will best meet the needs of participants - is quite a complex task. The purpose of this study is to remind some concepts and principles of communication relevant to teaching and learning processes. Selectivity denotes the extent to which communicators receive or reject stimuli. It is the degree to which they expose themselves and retrieve messages that they are exchanging. Selective exposure, selective attention, selective perception, selective intention, and selective retention are the major phenomena which can easily be identified in commonplace episodes drawn from instructional practice. Dissonance theory is to describe, explain and predict selective exposure examples in communication. Involvement theory has also explanatory power when participants are highly involved in teaching and learning. One can also take the advantage of the utility concept as a useful predictor of exposure behavior which also demand attention. The background, the intensity, the extensity, the concreteness or complexity, the contrast, the velocity, and finally the impressivity of the stimulus are the factors that influence selectivity in communication. The best attended experience tends to be the best comprehended. The hypothetical propositions presented will focus on the contributions that today's educational technology can make to selectivity in communication.

Key Words: Selectivity in Communication, Selective Exposure, Selective Perception, Instructional Media.

Özet

Derslerde Bilgi Edinimi ve Yitimi

Sınıfta kurulan iletişim süreçlerinde yer alan kaynak ve hedef birimler, öğretimi ve öğrenimi kolaylaştırmak için uygun mesajları (bilgileri) seçer. Yararlı mesajları -katılımcıların ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak olanları- seçme işlemi oldukça karmaşık bir eğitsel görevdir. Bu çalışmanın amacı, öğrenme ve öğretim sisteminin paydaşlarının öğretim ve öğrenme süreçlerine ilişkin iletişim kavram ve ilkelerini hatırlatmaktır. Bu kavramların başında gelen "seçicilik", iletişimcilerin uyarınları alma veya reddetme derecesini gösterir. Kendilerini ifşa etme ve değiş tokuş ettikleri mesajları alma derecesidir. Seçici karşılama, seçici dikkat, seçici algı, seçici niyet ve seçici hatırlama, öğrenme ve öğretim deneyimlerinden alınan sıradan olaylarda kolayca gözlenebilen başlıca olgulardır. Uyumsuzluk kuramı, iletişimdeki seçici karşı karşıya gelme örneklerini tanımlamak, açıklamak ve öngörmekte çok yararlıdır. Katılım kuramı da katılımcılar öğretme ve öğrenmeye yüksek oranda dahil olduklarında açıklayıcı güce sahiptir. Aynı zamanda dikkat gerektiren karşı karşıya gelme davranışının yordayıcısı olarak yararlılık kavramı da işe koşulabilir. Uyarının arka planı, yoğunluğu, kapsamı, somutluğu veya karmaşıklığı, karşıtlığı, hız ve son olarak uyarının etkileyciliği seçiciliği belirleyen dış etkenlerdir. İletişimde en iyi katılımlı deneyim, en iyi anlaşılabilir deneyim olma eğilimindedir. Sunulan önermeler eğitim teknolojisinin seçiciliğe yapabileceği katkılara odaklanacaktır.

Anahtar Sözcükler: İletişimde Seçicilik, Seçici Dikkat, Seçici Algı, Eğitsel Donanımlar.

1. Introduction

In any instructional practice there are five main components that can readily be observable: Physical setting, social setting, instructional media, the learning and teaching methods, and the teacher. Physical setting is the one which accommodates all of the other components, social setting is the ontological reason for the existence of all the others. Instructional media and the methods are the constituents essential for communication. The teacher is the one who controls and coordinates all the others, and directly participates in communication in the classroom (Hurt, Scott, Crosskey; 1978).

The historical development of educational communication can be described in several key stages:

- 1.1.** Traditional Education: In ancient times, education was primarily passed down through oral tradition and apprenticeship, with the teacher as the primary source of information and the students as passive recipients. This model of education was based on rote learning and memorization.
- 1.2.** Education for Literacy: With the rise of written language, education began to shift towards a more formalized system, where students would learn to read and write through the use of texts and manuscripts. This model of education was still primarily based on rote learning and memorization.
- 1.3.** Mass Education: With the rise of industrialization and urbanization, the demand for education increased dramatically. To meet this demand, governments began to establish mass education systems, where students would attend school in large numbers, and be taught by specialized teachers. This model of education was still primarily based on rote learning and memorization.
- 1.4.** Progressive Education: In the late 19th and early 20th centuries, a new approach to education called “progressive education” emerged. This approach emphasized the importance of student-centered learning and active engagement in the learning process. Progressive educators believed that students should be encouraged to think for themselves and that education should be tailored to the individual needs and interests of each student.
- 1.5.** Technology-Assisted Education: With the advent of new technologies starting from “Gutenberg Galaxy” proceeding towards radio, television, and computers, education has become increasingly more interactive and accessible. Today, technology plays an important role in the classroom, and is used to support student learning and engagement, through the use of interactive software, online resources, and multimedia. Marshall McLuhan’s (1973) famous phrase “the medium is the message” is often interpreted to mean that the medium through which a message is delivered is just as important, if not more so, than the message itself. McLuhan believed that the medium used to transmit a message shapes, and influences how it is received and understood.
- 1.6.** Personalized Learning: In recent years, education has shifted towards a more personalized approach, where the emphasis is on tailoring the learning experience to the individual needs and preferences of each student. This approach accounts the student’s learning style, interests, and prior knowledge and allows the student to learn at their own pace. ChatGPT, Dalle are two examples of self-paced learning tools released by OpenAI in November 30th, 2022.

The purpose of this exposition is to present critical review of concepts and principles communication in the classroom with a special reference to instructional media. There is no intention to reveal new facts about the current learning-teaching interactions.

2. Method

There are two facets of the method employed in this study: 1. Narration, and 2. Heuristics.

1. “Homo narrans” is a Latin term that refers to “man the storyteller.” It is used to describe the human capacity for storytelling and the role that storytelling plays in human culture and communication. Narration is the act of telling a story or giving an account of events, characters, and actions. It can refer to both oral and written forms of communication, and it is often used in fiction writing, storytelling, and movie making. In literature, a narrator is a character who recounts the events of a story, while in film, narration is often provided by an unseen voice, known as a voice-over, that provides commentary or explanation. The concepts and principles of communication will be described in a context familiar to anyone who has a minimal educational experience (Clandinin, Caine; 2008).

Heuristics are mental shortcuts or “rules of thumb” that people use to make decisions and solve problems efficiently. They allow individuals to quickly evaluate situations and make decisions without having to consider every possible option. Heuristics can be helpful in many situations, but they can also lead to biases and errors in judgment (Given; 2008). Heuristics can help researchers make sense of complex and large amounts of qualitative data, and can serve as a starting point for more in-depth analysis and interpretation. However, it’s important to keep in mind that heuristics

should not be the only approach used in qualitative research and should be supplemented by other methods such as reflexivity and triangulation to ensure the rigor and validity of the findings:

“In most of our problem-solving activities we use some other sorts of inference than mere induction or deduction. Peirce called attention to what he called ‘abduction’ and ‘retrodictions’. Dewey analyzed, and exemplified in some detail the pattern or structure of this inference which he characterized as ‘reflective thinking’ or ‘problem solving’. A similar attempt has been made by Polya who uses the term ‘heuristic’ (plausible reasoning) to designate the type of inference that underlies problem solving or proof discovery in mathematics. In this section, we shall try to briefly outline Polya’s concept of heuristic inference, and show how it is related to Peirce’s concept of abduction and Russell’s concept of induction. The term ‘heuristic’ refers to a study of method or rules of discovery, in this sense its origin may be traced back to the commentators of Euclid, Descartes, Leibniz, Bacon and many other philosophers who in one way or the other attempted to set up a method of scientific discovery. Among; these, Bernard Bolzano (1781-1848) was perhaps most notable in giving a detailed account of heuristic itself. Heuristic is usually associated with induction, but then his concept of induction is somewhat different from what is usually understood. Induction is a “process of discovering general laws by the observation and combination of particular instances. Induction is a broad concept which covers all kinds of mental operations typically useful in solving problems. In other words, understanding the nature of the unknown means progress. Recalling a problem related to ours and solved before may be a decisive move in the right direction. The mode of reasoning called ‘heuristic’ or ‘plausible inference’ becomes more credible. In order to clarify further the nature of this type of inference runs a comparison between the pattern of heuristic reasoning and that of demonstrative reasoning. If any procedure of investigation that is perceived by all people of talent can be stated in clear words the rules and ways of investigation can be understood by all able people. So, what is presented through ‘heuristic’ may please some people and have some application afterwards. Polya, Peirce and Bolzano are explicit in grouping the heuristic reasoning with other non-demonstrative kinds of inference” (Yıldırım; 1971, pp.102-108).

Heuristic inference, like retroductive or inductive inference, can yield only a plausible conclusion, never an unfailing certainty, never a proof or demonstration. Its conclusion at best is a suggestion or hypothesis with more or less credibility. Now a good hypothesis is one which carries the promise of explaining some facts or solving a problem. Since to explain some facts or to solve a problem is, essentially, to find a concept which is capable of throwing the data in a new pattern of connections, the hypothesis must introduce such a concept if it is to serve its purpose.

The answers to questions cannot “occur” to us. Understanding and correct statements of the questions are all important in arriving at the answers. The statement of the question must be such as to contain a reference to the possible answers. Once the question is well-understood it will suggest its own answer. Socrates primarily communicated through dialogue and conversation, known as the Socratic method. Comenius praises him by saying that “*If the teacher teaches less then the learner learns more*” (Brandwein, Watson, Blackwood; 1958; p. 132).

This method involved asking a series of questions to encourage critical thinking and examination of one’s own beliefs and assumptions. He also used storytelling and examples from everyday life to illustrate his points. Socrates did not leave any written works, so much of what we know about his teachings comes from the writings of his students and followers, such as Plato (Hançerlioğlu; 1970).

Due to limited time and space however, only the start-up questions for the first step were given, but the spiraling questions for development are left up to the readers.

3. Questions on Concepts and Answers

What do they mean by “selectivity” in communication?

“Selectivity” in communication refers to the process of choosing which information to pay attention to and which to ignore. It involves filtering out extraneous or irrelevant information, and focusing on the information that is most important or relevant to the listener. Selectivity plays a crucial role in communication as it helps to reduce cognitive overload and allows the listener to process and understand the information more effectively. People tend to be selective in communication based on their interest, motivation and prior knowledge, which can lead to selective perception, selective attention and selective retention of information (Hurt, Scott, Crosskey; 1978, Broadbent; 1958).

For example, in a classroom setting, a student may selectively pay attention to information that is relevant to their personal interests or that they believe will be useful for an upcoming exam, while ignoring other information that they perceive as less important. Selectivity can also be influenced by factors such as the source of the information, the context in which it is presented, and the listener’s goals and expectations (Kleinschmidt, Jaeger; 2016).

What are the types of selectivity in communication?

There are several types of selectivity in communication, including:

Selective exposure: This refers to the process of selectively seeking out or avoiding certain types of information. People tend to expose themselves to information that confirms their existing beliefs and attitudes, and may avoid information that contradicts them (Nelson, Guerra; 2014).

Selective perception: This refers to the process of selectively interpreting and understanding information based on one’s own biases, experiences, and expectations. People tend to perceive information in a way that confirms their existing beliefs and attitudes (Strange; 2011).

Selective attention: This refers to the process of selectively focusing on certain aspects of the communication and ignoring others. People tend to pay attention to information that is most relevant or important to them, and may filter out information that is not relevant or that contradicts their existing beliefs (Hurt, Scott, Crosskey; 1978, Westerwick; 2015).

Selective retention: This refers to the process of selectively remembering certain aspects of the communication and forgetting others. People tend to remember information that is most relevant or important to them, and may forget information that is not relevant or that contradicts their existing beliefs. Retention can be extended by effective stimuli and avoiding destructive ones. Teachers are supposed to be familiar with the instances of proactive-inhibition, and retroactive inhibition.

Selective self-presentation: This refers to the process of selectively presenting oneself in a certain way to others in order to make a positive impression or achieve a certain goal. People tend to present themselves in a way that confirms their existing beliefs and attitudes, and may hide or downplay information that contradicts them (Strange; 2011).

It’s worth noting that these types of selectivity can be influenced by factors such as motivation, interest, personality, cultural background, and prior knowledge. And, these types of selectivity can be present in both the sender and the receiver of the communication.

What do they mean by latitude of acceptance?

“Latitude of acceptance” refers to the range of possible interpretations or meanings that a message can have, depending on the perception of the listener. It is the range of possible interpretations that a listener may have when receiving a message, depending on their individual perspective, past experiences, and current context. The latitude of acceptance is determined by the listener’s own background, beliefs, attitudes, and prior knowledge (Hurt, Scott, Crosskey; 1978, pp.51-53).

For example, a teacher may present a lesson on a historical event in a classroom, and different students may have different interpretations or perceptions of the event based on their own individual backgrounds and experiences. One student may interpret the event in a way that aligns with their cultural or political beliefs, while another student may interpret it differently.

Latitude of acceptance can lead to misunderstandings and miscommunication, especially if the sender and the receiver have different perspectives and interpretations of the message. It can also be a challenge for the sender to anticipate all the possible perceptions that the listener might have, making it important for the sender to be aware of the potential diversity of perceptions that the receiver may have, and try to make their message as clear as possible.

What is depth of understanding?

“Depth of understanding” refers to the level of comprehension or mastery that a person has of a particular topic or subject. It is the extent to which someone can critically analyze and apply the information, as well as connect it to other related concepts and ideas. A person with a deep understanding of a subject can not only retain and recall information, but also apply it in different contexts, make predictions, and draw conclusions.

In a classroom setting, a teacher may assess the students’ depth of understanding through various methods such as essays, projects, discussions, or problem-solving exercises that require the students to apply the information they have learned. These assessments help the teacher to identify not just what the student knows, but how well they can use that knowledge to think critically and solve problems. Achieving a deep understanding of a subject requires an active engagement with the material, rather than just passive memorization. Active learning strategies such as inquiry-based learning, problem-based learning, and collaborative learning can help students to develop a deeper understanding of the material. Additionally, metacognitive strategies such as self-reflection and self-evaluation, can also help students to monitor their own understanding of the material, and adjust their learning strategies as needed. Why not to rename “depth of understanding” longitude of penetration” to entangle with latitude of acceptance?

In communication, “depth of processing” or “level of processing” is a term used to describe the extent to which people engage with, analyze and understand information. It refers to the degree to which someone processes the meaning of the message, rather than just its surface features. The deeper the level of processing, the more likely the information will be remembered and understood.

The depth of processing can range from shallow processing, where people attend only to the surface features of the message, such as its wording or structure, to deeper processing, where people engage with the meaning and implications of the message. Research has shown that people tend to remember information better when it is processed at a deeper level (Mallard, 2010).

It’s important to note that the level of processing may vary depending on the person, the context and the message itself. Factors such as motivation, interest, prior knowledge, and the type of material being processed can all impact the depth of processing.

What are the functions of media in communication?

Media plays an important role in the communication process by facilitating the transmission of information from a sender to a receiver. The functions of media in communication can be broadly categorized into four main categories:

Transmission function: Media serves as a conduit for transmitting information from the sender to the receiver. This includes the transmission of information through traditional media such as newspapers, television, and radio, as well as through digital media such as the internet, social media, and mobile devices. Media can transport information from one person or place to another. Media serves as a means of transmitting information, whether it be through traditional forms such as newspapers, television, and radio, or through digital forms such as the internet, social media, and mobile devices.

For example, a television news broadcast transmits information about current events to a wide audience, a newspaper article transports information about local happenings to its readers, a radio program carries information about traffic and weather updates to listeners, and a website or social media platform conveys information about a wide range of topics to its users.

The information that media transports can be varied, it can be of different types such as text, images, videos, audio,

etc. Furthermore, media can transmit information in real-time or with a delay, it can be live or recorded, and it can be directed to a specific or a general audience.

It's also worth noting that media can also transport other forms of content, such as entertainment, advertisements, and educational materials.

Multiplication function: Media has the ability to amplify the power of communication by reaching large audiences and allowing information to be disseminated to a wide range of people. This includes the ability to reach audiences through traditional media such as television and radio, as well as through digital media such as the internet and social media.

Feedback function: Media also plays an important role in the feedback process by allowing the receiver to respond to the information that has been transmitted. This includes the ability to provide feedback through traditional media such as letters to the editor, as well as through digital media such as comments, ratings, and reviews.

It's important to note that the functions of media in communication are not mutually exclusive, and that media can serve multiple functions at the same time. Additionally, the way media functions can also change over time, depending on the medium, the context, and the audience.

Can media transform information?

Media can transform information in a number of ways. One way media can transform information is through the representation function, which refers to the way media shapes the way we perceive and interpret the world around us. This includes the representation of information through the use of images, words, and symbols, as well as the representation of ideas, values, and beliefs.

For example, a news article may present information in a certain way that emphasizes certain perspectives, or a documentary may present information in a way that is intended to persuade the viewer to adopt a certain point of view.

Another way media can transform information is through the feedback function, which refers to the ability of media to allow the receiver to respond to the information that has been transmitted. This can include the ability to provide feedback through traditional media such as letters to the editor, as well as through digital media such as comments, ratings, and reviews.

Additionally, media can also transform information through the use of technology, such as by using software or apps to enhance or manipulate images and videos, or by using text-to-speech software to make information more accessible for people with visual impairments.

It's worth noting that the way media can transform information can also have both positive and negative effects. On one hand, it can make information more accessible and understandable, but on the other hand, it can also lead to the manipulation of information, and the spreading of disinformation. Media also serves a representation function by shaping the way we perceive and interpret the world around us. This includes the representation of information through the use of images, words, and symbols, as well as the representation of ideas, values, and beliefs.

Educational media can multiply information by allowing it to be disseminated to a wide range of people. Media has the ability to amplify the power of communication by reaching large audiences and allowing information to be transmitted to a wide range of people. This is known as the amplification function of media. For example, educational videos or podcasts can be shared on the internet, which allows people from all over the world to access them. This makes it possible for people to learn new information without being physically present in a classroom. Similarly, online educational resources, such as MOOCs (Massive Open Online Courses), can reach a large number of students, providing them access to education they would not have had otherwise.

Furthermore, educational media can also multiply information by allowing it to be presented in different formats,

such as text, audio, images, and videos. This makes it possible for people with different learning styles to access and understand the information in the way that works best for them.

It's worth noting that the multiplication of information through educational media can have both positive and negative effects. On one hand, it can increase access to education and make learning more efficient and effective. On the other hand, it can also lead to an overload of information and the need to filter and evaluate the sources.

Can media be used in educational assessment?

Media can be used in educational assessment in a variety of ways. Media can be used to create and administer assessments, as well as to provide feedback on student performance. Creating and administering assessments: Media can be used to create assessments in different formats, such as multiple-choice, true/false, and open-ended questions, and can be delivered in a variety of ways, such as online, through a computer or mobile device, or on paper. This allows for assessments to be administered in a flexible and efficient way. Using media for performance assessment: Media can also be used to assess student performance in areas such as writing, speaking, and presentation skills. For example, students can be asked to create a video or podcast, or to give a presentation, and their work can be evaluated based on certain criteria.

Providing feedback: Media can also be used to provide feedback on student performance, such as through the use of audio and video recordings, or through online discussion boards. This allows teachers to provide detailed and specific feedback that can help students to improve their understanding of the material. Using technology for formative and summative assessment: Technology can also be used to create formative and summative assessments, which can be used to evaluate student learning in real-time and provide feedback that can help to improve student understanding of the material.

It's worth noting that the use of media in educational assessment can have many benefits, such as providing more efficient, flexible and accurate ways of assessing student performance, as well as providing more accurate and detailed feedback that can help to improve student learning. However, it's also important to consider the potential limitations of media in assessment, such as the need for technology and internet access, as well as the need for adequate training for teachers to use media in assessment.

There are several factors however that may jeopardize the exchange of information in the classroom:

1. If students are not paying attention or are not engaged in the material, they may not fully process or retain the information being presented. This can be briefed as "*lack of engagement*".

2. "*Lack of accessibility*" is another jeopardizing factor when the information is not accessible for all students, for example if it is presented in a way that is not inclusive for students with different learning styles or abilities, it can impede the exchange of information.

3. If the teacher and students come from different "*cultural or linguistic backgrounds*", it could lead to a communication barrier, that may prevent effective exchange of information (van Vemde, 2021).

4. In its literal sense "*noise*" in the classroom can make it difficult for students to focus on the information being presented literally. Also, in figurative sense "*noise*" refers to anything that interferes with the clarity of the message being communicated. This can include things like unclear language, irrelevant information, or conflict of interest etc. In any sense noise can cause confusion and reduce the effectiveness of the communication, resulting in a loss of information and reduced learning.

5. "*Inadequate preparation*" of teachers will definitely hinder their ability to effectively present the information to the students.

6. "*Technology issues*" such as messy blackboard, and/or difficulties with equipment, projectors, or computers, can disrupt the flow of information and make it difficult for students to follow along.

How can one observe loss of information in the classroom?

Low student engagement: If students are not paying attention or are not engaged in the material, they may not fully process or retain the information being presented. Signs of low engagement can include fidgeting, lack of participation in class discussions, and difficulty staying focused.

Difficulty answering questions: If students are having difficulty answering questions related to the material that was presented, this could indicate that they did not fully understand or retain the information.

Poor test performance: If students are performing poorly on assessments related to the material, this could indicate that they did not fully understand or retain the information.

Lack of understanding of key concepts: If students are unable to explain or apply key concepts related to the material, this could indicate that they did not fully understand or retain the information.

Difficulty following along with the lesson: If students are having difficulty following along with the lesson, this could indicate that they are not fully processing or retaining the information.

Poor memory recall: If students are unable to recall information that was covered in the lesson, this could indicate that they did not fully retain the information.

What are the ways to improve communication in the classroom?

Encourage active participation: Encouraging students to actively participate in class discussions and activities can help to keep them engaged and encourage them to process and retain the information being presented (Hurt, Scott, Crosskey; 1978).

Use a variety of teaching methods: Using a variety of teaching methods, such as lectures, group discussions, hands-on activities, and technology-based instruction, can help to keep students engaged and make the material more accessible to different learning styles.

Provide clear explanations and examples: Providing clear explanations and examples of key concepts can help students to better understand and retain the information being presented.

Use visual aids: Using visual aids such as diagrams, images, and videos can help to clarify and supplement the information being presented, making it more accessible to students.

Encourage metacognition: Encouraging students to think about their own thinking process, and how to improve it, can help students to better process and retain the information being presented.

Create a positive classroom environment: Creating a positive classroom environment that is supportive and inclusive can help to build trust and encourage students to share their thoughts and ideas.

Use assessment to improve learning: Using formative assessment to evaluate student understanding and provide feedback in a timely manner can help to improve student learning and understanding of the material (Hurt, Scott, Crosskey; 1978).

Address and acknowledge diversity: Acknowledging and addressing diversity in the classroom can help to create an inclusive and respectful learning environment, where all students feel comfortable and able to participate. It's worth noting that communication in the classroom is a two-way process, it involves both the teacher and the students, and improving communication in the classroom requires a continuous effort, monitoring, and adaptability to the changing needs and preferences of the students.

What are the basic principles of learning in the classroom?

Brain based neurological laws of learning are not known yet (Lin, Y; 2016). On the other hand, there are behavioral principles tested, and verified (Biehler, Snowman; 1986).

Active learning: Active learning is a process where students engage with the material by actively processing, analyzing, and applying the information. This can include methods such as problem-solving, discussion, and experimentation (Pick, Hallsworth, Marks; 2021; Packard; 1957).

Meaningful learning: Meaningful learning occurs when new information is connected to the student's existing knowledge and experience, making it more relevant and easier to remember.

Feedback: Feedback is an important aspect of learning, it allows students to know how well they are understanding and applying the material, and helps them to identify areas where they need to improve.

Active Appropriate Practice: Practice is essential for learning; it helps students to develop the skills and knowledge needed to master the material. Student-centered learning does not imply populism by tapping the shoulders of students. Instead, it is a teaching approach that focuses on the needs and interests of the students and allows them to take an active role in their own learning.

Motivation: Motivation is a key factor in learning, students who are motivated to learn are more likely to engage with the material and to retain the information.

Engagement: Engagement is the degree to which students are actively and attentively participating in the learning process, it's related to motivation and interest in the material.

Transfer of learning: Transfer of learning refers to the ability of students to apply what they have learned in one context to new situations, it's the ultimate goal of education.

It's worth noting that these principles are not mutually exclusive, and they are interrelated, they also can vary depending on the context, the students, and the material being taught. Additionally, they are not fixed, they are dynamic and can change over time.

4. Closing Remarks

It's worth noting that the development of educational communication is a continuous process, it's been shaped by social, economic, and cultural factors, and continues to evolve as new technologies and methodologies are developed.

Students can acquire information in the classroom through a variety of methods, such as listening to lectures and presentations, reading textbook and other assigned materials, participating in class discussions and group activities, and completing homework and other assignments. Additionally, technology can be used to enhance learning, such as through online resources, educational software, and interactive tools. Some students may also find it helpful to take notes, summarize key points, or ask questions to better understand the material. The communication process in the classroom typically involves a flow of information from the teacher to the students, and potentially also among the students themselves. The teacher will present information through lectures, presentations, and other forms of instruction. Students respond to others especially to the teacher through questions, participation in class discussions, and completion of assignments. The teacher is expected of evaluating the students' understanding of the material through assessments, such as quizzes, exams, and projects.

Feedback will be provided to the students on their performance and understanding of the material, which can be used to adjust their learning and improve their understanding.

5. Resources

Biehler, R.F., Snowman, J. (1986). Psychology Applied to Teaching. Houghton Mifflin Company.

Brandwein, P.F., Watson, F.G., Blackwood, P.E. (1958). A Book of Methods. Harcourt, Brace & World.

Broadbent, D.E. (1958). Perception And Communication. Pergamon Press, Reprinted in Poland.

Clandinin, D., & Caine, V. (2008). Narrative Inquiry. In Lisa M. Given (Ed.).

doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412963909.n275>

- Given, L.M. (Ed.), (2008). *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. (pp. 542-545). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Hançerlioğlu, O. (1970). *Felsefe Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hurt, H.T., Scott, M:D:, McCroskey, J.C. (1978). *Communication in the Classroom*. Addison Wesley Publishing Company.
- Kleinschmidt, D.F., Jaeger T.F. (2016). Re-examining selective adaptation: Fatiguing feature detectors, or distributional learning? *Psychon Bull Rev* (2016) 23:678–691. THEORETICAL REVIEW. DOI 10.3758/s13423-015-0943-z
- Lin, Y. et.al. (2016). Neural Relation Extraction with Selective Attention over Instances. <https://github.com/thunlp/NRE>.
- Mallard, J. (2010) Engaging students in Social Judgment Theory, *Communication Teacher*, 24:4, 197-202, DOI: 10.1080/17404622.2010.512869
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media*. Routledge Kegan Paul Ltd.
- Nelson, S.W. and Guerra, P.L. (2014). Educator Beliefs and Cultural Knowledge: Implications for School Improvement Efforts. *Educational Administration Quarterly*. Vol. 50(1). pp. 67–95. DOI: 10.1177/0013161X13488595
- Packard, V. (1957). *The Hidden Persuaders*. New York: David McKay Company, Inc.
- Pick, D., Hallsworth, M.-C. and Marks, S. (2021). ‘Hidden persuaders on film: Exploring young people’s lived experience through visual essays’. *Research for All*, 5 (2), 382–98. <https://doi.org/10.14324/RFA.05.2.13>
- Strange, W. (2011). Automatic Selective Perception (ASP) of first and second language speech: A Working model. *Journal of Phonetics*. Volume 39, Issue 4, October 2011, pp. 456-466.
- van Vemde, A. (2021). Vance Packard and the Fear of Totalitarianism. The Discussion of The Hidden Persuader in the Context of Cold War Anxiety. MA Thesis, American Studies Program, Utrecht University.
- Westerwick, S.K. (2015). The Selective Exposure Self and Affect-Management (SESAM) Model: Applications in the Realms of Race, Politics, and Health. *Communication Research*, Vol. 42(7), pp. 959–985, DOI: 10.1177/0093650214539173 crx.sagepub.com
- Yıldırım, C. (1971). *Science: Is Meaning and Method*. Middle East Technical University, Ankara.

Giorgio Agamben'in Dispozitif Kavramı Üzerinden Midjourney Eleştirisi

Çılga DOĞUKANLI ve Merve KAPTAN

Res. Assistant, İstanbul Galata University
Department of Communication and Design
cilga.dogukanli@galata.edu.tr
Orcid: 0000-0001-7002-3804

Assitant Professor, İstanbul Galata University
Department of Communication and Design
merve.kaptan@galata.edu.tr
Orcid: 0000-0002-3467-5001

Özet

Bu çalışma, filozof Giorgio Agamben'in Dispozitif Nedir? başlığıyla Türkçeleştirilmiş kitabında öne sürdüğü ikiye ayrılan yaşam formları ve özneleştirme argümanlarını bir text2image (metinden imgeye) yapay zeka yazılım programı olan Midjourney üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Yaratıcı ekibi için Midjourney'nin ilk işlevi, insan altyapısının keşiştiği noktada yeni düşünce ortamları geliştirmek ve insan türünün hayal gücünü genişletmek için tasarım yapmak üzere bir araştırma laboratuvarı oluşturmaktır. Buna ek olarak, sıradan kullanıcının kültürel verileri günlük dilden kelimelerle manipüle etmesini sağlayan bir görüntü üretim yazılımı olarak da bu program önem kazanmaktadır. Çalışmanın tezi Midjourney'in ikinci işlevi, yani jeneratif bir medium olarak özneleştirmeyi pekiştiren işlevine odaklanmaktadır. Söz konusu özneleştirme sürecine Midjourney'in nasıl dahil olduğunu açıklamak için program üzerinden yaratılan dört görsel tartışmaya açılacaktır. Midjourney kullanıcıya kültürel arşive bağlanarak datayı şekillendirme ve bundan pratik eksende faydalanma olanağı tanıyarak uzmanlık alanlarının üstesinden geliyor gibi görünmektedir. Buna karşın, datanın istatistiksel yapısı aynı zamanda kültürel arşivin istatistize edilmesi, dahası kullanıcının imaj üretirken verdiği komutlarla beslenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla üretici üretimini, taktiksel bir izlek üzerinde değil; öznelerin istatistikleştirildiği dijital bir mekan üzerinde gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Giorgio Agamben, Midjourney, Dispozitif, Text2image, Ai.

Abstract

A Review of Midjourney Through Giorgio Agamben's Concept of Apparatus

The study aims to reveal Giorgio Agamben's notions of subjectification and form of life via Midjourney's double function as a medium. Primarily functions as a research laboratory for the Midjourney team to develop new mediums of thought at the intersection of human infrastructure and design to expand the imaginations of the human species. In addition to this, it gains importance as a medium of generative image production software that enables the ordinary user to manipulate cultural data with words from everyday language. The study while revealing Agamben's notion of the form of life through an AI text-to-image software Midjourney, argues that the software has a double function as a media apparatus. This study concentrates on understanding the second function as a generative medium that enforces subjectification, the process of autonomous subjectivity to authority through Agamben's concept of apparatus. To visualize how Midjourney is integrated in the process of subjectification, we will provide four images that we generated with Midjourney. Midjourney seems to overcome the area of expertise by allowing the user to shape the data through cultural archive and benefit from it on a practical axis. On the other hand, the statistical structure of the data also means that the cultural archive is statistically fed, moreover, it is fed by the commands given by the user while producing the image. Thus, production is not on a tactical path; it takes place on a strategic digital space where subjects are being statistized.

Keywords: Giorgio Agamben, Midjourney, Apparatus, text2image, AI.

1. Introduction

Apparatus is a relation between the bare life and the tools of sovereign power. It captures living beings through the process of subjectification. The bare life corresponds to living beings without any societal, or juridical identification and

protection. When a concept of humanity is defined, when humans get separated from animals, the bare life is divided into pieces. The bare life which was authentically and naturally capable of defining its own self is captured by concepts of 'humanity'. The way it gets captured is through its will to sustain its own life: to get accepted in any community, have juridical rights, get rights to sell and buy, be able to own a home, to have a speech. And what defines the context of humanity is sovereign power. The sovereign power is not limited to a bunch of monarchs, but it is made up of a scientific system, a system of arts, a linear history, and an ideology of a regime. In short, the sovereign power is the Anthropocene. Therefore, on the path to overthrowing the structures of sovereignty, the living being should find a new possibility for political life. In this context Agamben (2008) names this living dimension the form of life.

The study aims to reveal Agamben's notion of the form of life through an AI text-to-image software Midjourney. We believe that Midjourney has a double function as a media apparatus. Its primary function, as it is explained by its creative team, is developing new mediums of thought at the intersection of human infrastructure and design to expand the imaginations of the human species. In addition to this, it gains importance as a medium of generative image production software that enables the ordinary user to manipulate cultural data with words from everyday language. This study concentrates on understanding the second function as a generative medium that enforces subjectification, the process of autonomous subjectivity to authority through Agamben's concept of apparatus. To visualize how Midjourney is integrated in the process of subjectification, we will provide four images that we generated with Midjourney.

2. Agamben's Concept of Apparatus

By analogy, Agamben's understanding of the concept of the form of life resembles the distinction that we are familiar with when we talk about analog and digital media. Yet besides their everyday usage in media studies, the concepts of digital and analog are also used in the fields of philosophy, politics, ontology, and aesthetics. The concept of 'one dividing into two' heralds this duality between analog and digital as it does when we talk about the separation of God and humanity, the essence and the instance, the information and the data, the content and the form, thus the bare life and the form of life. (Galloway, 2014) For Agamben, these dual concepts exist in a manner that the former includes the latter. The schismatic characteristic of the formers derives from the definition of 'creation'. He traces this division back to Ancient Greece where they used two different words for the phenomena of life: "They used two semantically and morphologically distinct terms: *zoé*, which expressed the simple fact of living common to all living beings (animals, humans, or gods), and *bios*, which signified the form or manner of living peculiar to a single individual or group" (Agamben, 2008:3). Now, in our language, the form of life is reduced to bare life under the context of life, which encompasses customs, practices, beliefs, and whatever holds the history of the Anthropocene together.

Agamben traces the Foucauldian term apparatus back to the Hegelian division of natural and positive religion. While natural religion compromises divine concepts, positive religion is how these divine concepts are operated on the earth. So, when considering the Christian notion of the Trinity, God is responsible for divinity, and his son maintains his mentality through the earth (Agamben, 2009). Holy Spirit is the messenger between the common believer and God thus between being and action.

Giorgio Agamben posits that during the secularization of theological concepts, even though metaphysics is eliminated, the power structure is kept. So, through his concept of apparatus, we encounter a similar schema. God gives way to the context of life. These contexts may vary, starting from the definition of human branching out even to the definition of artistic genres. The believer, the follower, and the citizen, in sum bare life, gets humanized under these concepts and turns into the form of life.

The definitive notion of Agamben's conception of apparatus is the process that replaces the Holy Spirit: the process of subjectification. Today we are all constantly being subjectified under these imagined categories: A designer on a LinkedIn page, a caring mother on Instagram, a proud and bold feminist, a responsible citizen of the capital of high Culture, a proponent of the Art and the outcast with her/his love for Camp, an anti-tech studying Walden, but all gathered under the same network or same life digitized in such categories, choose what you want.

Thus, an apparatus is “literally anything that has in some way the capacity to capture, orient, determine, intercept, model, control, or secure the gestures, behaviors, opinions, or discourses of living beings” (Agamben, 2009:14). This can include not only institutions such as ‘prisons, madhouses, the panopticon, schools, confession, factories, disciplines, and juridical measures’ but also seemingly mundane objects such as ‘pens, writing, literature, philosophy, agriculture, cigarettes, navigation, computers, cellular telephones and even ‘language’ itself (Agamben, 2012:14).

This understanding of apparatus corresponds to the relationship between human beings and historical reality. The historical reality is the set of institutions, processes of subjectification, and rules in which power relations become concrete. The apparatus, as defined by Agamben, plays a crucial role in this relationship by capturing, orienting, determining, intercepting, modeling, controlling, or securing an individual’s actions, thoughts, and discourses (Agamben, 2012:14). In this way, the apparatus is an integral part of the historical reality in which individuals exist and the power relations that shape it.

3. Midjourney, a text-to-image Software

Midjourney is a unique organization that functions in a dual capacity as both a research lab and a practical tool for the public. The research lab aspect of Midjourney is focused on exploring new mediums of thought and expanding the imaginative powers of the human species. The data collected from users serves as a means for the research lab to gain insight into how the machines’ functional facilities can be expanded. The research lab also aims to develop new technologies that can enhance the imaginative capabilities of individuals and society.

On the other hand, the practical aspect of Midjourney is centered on the generative image production software that is made available to the public. This software enables users to manipulate collective data using everyday language. The raw outputs generated by this software can be used for various purposes, such as creating tradeable visual products such as NFTs or images for advertising. They also serve as a medium for communication, as seen in platforms such as Reddit and Instagram, and even as works of art exhibited at the Colorado State Fair.

The software uses GAN networks as an operative system. Generative Adversarial Networks, first released by Ian Goodfellow, consist of two components: the generator and the discriminator. These two components are trained together with an unsupervised learning approach. Unlike the supervised learning approach, the unsupervised learning approach only puts the inputs to the components and lets them find an interesting pattern. These two components, the generator, and discriminator are trained with the same inputs. While the generator continuously generates new examples through the detected patterns from input, the discriminator casts a propositional logic operation and classifies the generated examples as real or fake. This operation continues until the generator can fool the discriminator that the examples are real. GANs usually work with Convolutional Neural Networks, which were first developed for ‘Object Detection’ and ‘Face Recognition technologies which also authorize surveillance and exert biopolitical control over individuals by tracking their movements (Brownlee, 2019).

The dual nature of Midjourney’s function can be examined considering David Holz’s (the founder of Midjourney) tweets before the release of the software, in which he reflects on the cyclical nature of “search.” Holz argues that in a networked world, where individuals are all searching for similar information, search is inherently collaborative. However, he notes that the act of search is inanimate and suggests that the thing being searched for should also search us back. (Holz, 2021) A search starts with a question, and instead of the keywords given, machines should understand our questions to be able to collaborate, he continues. This raises an important question about how humankind is searched back in the process of the humanization of machines. And how machines will be able to understand us.

4. Superimposition: Midjourney Generated Images as Elements of Apparatus

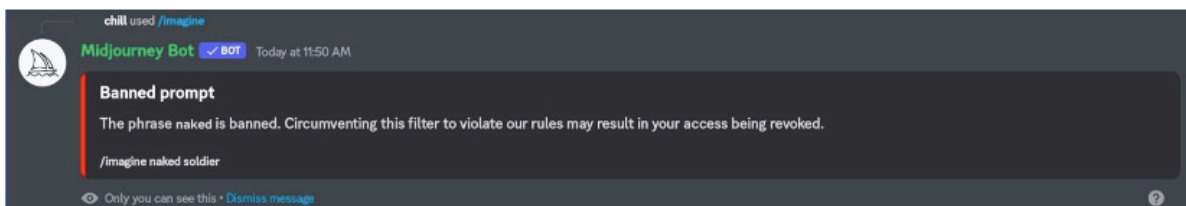
The camera’s discovery is essential to the argument on AI. For many techno-optimists, the camera was a tool that provided artists with an action space by mobilizing the object of art through space and time. It also had a democratizing effect on the spectator since it communalizes the artwork.

Photography establishes ethics of seeing by its 'studium.' Through their studium, the intention of the photographer of choosing specific elements, photographs provide a full view of the world through an anthology of images (Sontag, 1978). The relation between photographs and a photograph is rather fractal. A photograph can bring all the 'angelic order of the movement.' It is like a film strip that gathers all the past and future. (Agamben, 2018). It is valuable for scientists, governments, journalists, and other informational occupations since it gives information and provides an archive (Barthes, 1993).

As an object of studium, it has a means with ends somewhere else, therefore, it is ideological. As a moment both capable of narrating the past and forecasting the future, a bunch of photographs together can determine an angle revealing how the world is. A bunch of curated photographs can cancel out the other billions of possible monitoring angles and gather reality upon themselves. In this sense, it's a tool of power. It is a tool for identifying, manufacturing consent, ordering, and governing. As an aspect of their studium, a photograph or bunch of photographs are an element of media apparatus since they depend on the context.

Following the same line of argumentation, when an image is recalled by a user in Midjourney, it must be through its studium. Midjourney functions using linguistic and visual "pattern-matching" systems. Images rooted in actuality are transformed into data mapped into everyday language. The process of image recognition and language processing allows Midjourney to classify and identify the images. This classification is crucial for the software to provide satisfying user results. To satisfy the user, the text should designate the image in the most normative way so that it could be recalled quickly by the common user. Moreover, the image should set its category in the most normative way for the user to consider the generator successful.

Let's have a look to some images we have generated with Midjourney. Below images are prompted as a soldier in pajamas, a soldier at his home.

Subjectification, as defined by philosopher Giorgio Agamben, is the process by which an apparatus captures a living being to become a functioning member of society to sustain their life. A bare life can be subjectified in various ways, such

as becoming a soldier, a fan of a particular franchise, or a supporter of a sports team. (Agamben, 2009) These plenary concepts that gather the beings under themselves are loaded with codes. As it does in the example above. A living being is denunciated as a soldier when he fights for greater wellness. Therefore s/he appears with a helmet, a gun, some camouflaged clothes, may be a gas mask in a shelter or in a gloomy house with a bed of one. It appears as a 'he' since our history, epics, sculptures, paintings, and even current movies are intertwined with the glory of strong male warriors. The position of a soldier is a state of exception when in war since his life is disposable. But on the other hand, in everyday life, he is governed by the common law. He may be somebody who even disagrees with the juridical system thus in the search of a possibility of another one.

With the images created through Midjourney we will never have the chance to reconsider what the form-of-life would look like other than its already given context because these contexts are superimposed through the way the pattern-matching systems. For the output image to be successful it must match the norms of the input. In this case, the input is already contaminated by the bias of the subjectification.

In addition to this, the user is subjectified under the name "artist", "producer", "prouser" since the Midjourney system superimposes certain categories that appear through language in the output image. Moreover, it also contributes to the apparatus by sharing its ideas through the command: /imagine. After the execution of the command, four generated images in low resolution appear on the screen. And the one which is the most proper for the user can be chosen to be re-generated in high resolution. This whole process works simply as a 'Like' button and provides more human feedback for the research lab to clarify what users like. Therefore, if we remember David Holz's commentary about the necessity of 'machines understanding us', it can be concluded that these algorithms will elaborate on a positive path, shaping aesthetics with a positive 'disinterest.'

5. Conclusion

Similar to the activity of dancing, as Giorgio Agamben defines it, the gesture is a means that has its end in itself. It is not a performative act, which means the living being does not execute the context of life. It is an expression of one's being and presence in the world: spontaneous and un-programmable, profane. The photograph captures the image of the wo/man and the gesture of s/him, which transports itself to other times, breaking free from the chronological time in which it was initially captured. Unlike studium, which allows photographs to be studied historically, gestural presence is where the image can break from the power structure.

Agamben argues that the photograph transports the anonymous characters within it to another time and place. He posits that gesture is the main element that holds Warburg's Mnemosyne Atlas⁴⁷ together (Agamben, 2008) which can be seen as an example of counter-apparatus. Mnemosyne Atlas breaks the chronological time through the gesture, as it is the lynchpin of the elements connecting different narratives and times in the atlas. Warburg's approach to studying the afterlife of images and the continuity of cultural memory through juxtaposition and keywords allows for a deeper understanding of the underlying patterns and connections between images across different cultures and periods.

When compared with Midjourney's categorization system, Mnemosyne Atlas serves as a counter-apparatus. This is what Midjourney can't do since it is superimposing the already contaminated data. Therefore, Midjourney's focus on classification and identification, while necessary for the software's functionality, limits the potential for genuinely expanding the imagination of the human species. The software is designed to capture and classify the gestural being of images under the historical contexts of life. Furthermore, Midjourney's strict terms of use policy, which prohibits

47 Mnemosyne Atlas is a visual research project that Warburg began working on in the 1920s and continued until he died in 1929. The atlas consists of a collection of photographs, reproductions of artworks, and other visual materials that Warburg collected and arranged in a specific order to explore the idea of cultural memory and the continuity of images throughout history. Warburg's methodology for the Mnemosyne Atlas was unique in that it focused on studying the "afterlife" of images, their persistence and continuity throughout history, rather than their original context or meaning. He believed that by studying how images were transmitted, transformed, and reused across different cultures and periods, it was possible to understand the underlying cultural and psychological forces that shaped them (Warburg, 2020).

gore and adult content, and requires users to self-monitor their usage of the software, limits the potential for genuinely expanding the imagination of the human species, as it restricts how users can interact with the software. In the context of text2image generators, images taken from actual life are transformed into data mapped into everyday language. However, the process of image recognition and language processing, which is necessary for the software's functionality, also captures, classifies and identifies images in chronological and linear means. In this way, the text2image generators limit the potential for truly understanding the form of life.

Midjourney, in this sense, removes all possibility of singular use. The collective data set hinders any possibility of distinct use. The image you create with your prompts is an individual one but not a singular one. It is not the imagination of a genuine person, but an exteriorization of data sets gathered by individuals. Midjourney contributes to making every aspect of life for control and commodification. Hence, it is part of the apparatus.

6. References

- Agamben, G. (2008). *Means without end: Notes on politics*. Univ. of Minnesota Press.
- Agamben, G. (2009). *What is an apparatus?* Stanford University Press.
- Agamben, G., & Fort, J. (2015). *Profanations*. New York: Zone Books.
- Arendt, H., Allen, D. S., & Canovan, M. (2018). *The human condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Barthes, R. (1993). *Camera lucida*. Vintage.
- Brownlee, J. (2019, July 19). A gentle introduction to generative adversarial networks (Gans). Retrieved February 1, 2023, from <https://machinelearningmastery.com/what-are-generative-adversarial-networks-gans/>
- Galloway, A. R. (2014). *Laruelle: Against the Digital*. University of Minnesota Press.
- Holz, D. (2021, November 07). The word "search" implies a unthinking, inanimate, one-way world. filled with objects like "books" That wait for us. but our goal should be to build a world *filled with spirit*. what you search for should also search for you and the world should unfold around our will to seek. Retrieved February 1, 2023, from <https://twitter.com/DavidSHolz/status/1457176422418579459?s=20>
- Kubler, G. (2008). *The shape of time: Remarks on the history of things*. Yale University Press.
- Midjourney About. (n.d.). Retrieved February 1, 2023, from <https://midjourney.com/home/?callbackUrl=%2Fapp%2F#about>
- Sontag, S. (1978). *Susan Sontag on photography*. Allen Lane.
- Warburg, A. M., Ohrt, R., & Heil, A. (2020). *Aby Warburg Bilderatlas Mnemosyne: The original*. Berlin: Hatje Cantz.

AI and Ethics in Education: ChatGPT Program Example

Ceren Çubukçu ÇERASI and Yavuz Selim BALCIOĞLU

Gebze Technical University
Management Information Systems Department
ceren.cubukcu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9253-2826
Gebze Technical University
Management Information Systems Department
ysbalcioglu@gtu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7138-2972

Abstract

Recent developments in AI (Artificial Intelligence) have made many different aspects of our lives easier. However, there is a growing concern about the ethical issues it raises. The adoption of AI technologies in education has raised concerns about plagiarism and ethics. One of the primary issues with the ethics of AI in education is related to the students using AI tools to do their homework. In this study, the new version of ChatGPT program will be analyzed. The outputs of this tool will be examined and the effect of this program on student homework will be stated. 70 student assignments will be the data of this study and it will be determined whether they are done using the ChatGPT AI tool or on their own. Frequency analysis regarding gender and AI tool will be shared to determine which students are aware of the tool and which ones make their own assignments. The aim of this study is to understand whether such AI tools create any ethical problems in higher education and to investigate whether they encourage students not to do their homework themselves. Recommendations will be presented at the end of the study on how to encourage students to do homework on their own and prevent them from using different AI tools for all their homework.

Keywords: artificial intelligence, chatgpt, ethics, education, ai tools.

Özet

Eğitimde Yapay Zeka ve Etik: ChatGPT Programı Örneği

Yapay zekâ alanındaki son gelişmeler hayatımızın birçok farklı yönünü kolaylaştırmıştır. Ancak, ortaya çıkardığı etik sorunlar hakkında artan bir endişe mevcuttur. Yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde benimsenmesi, intihal ve etik ile ilgili endişeleri artırmıştır. Eğitimde yapay zekâ etiği ile ilgili temel sorunlardan biri, öğrencilerin ödevlerini yapmak için yapay zekâ araçlarını kullanmalarıyla ilgilidir. Bu çalışmada ChatGPT programının yeni versiyonu incelenecektir. Bu programın çıktıları incelenecek ve bu programın öğrenci ödevlerine etkisi belirtilecektir. 70 öğrenci ödevi bu çalışmanın verisini oluşturmaktadır ve bunların ChatGPT programı kullanılarak mı yoksa kendi başlarına mı yapıldığı belirlenecektir. Cinsiyet ve yapay zekâ programlarına ilişkin frekans analizi paylaşarak hangi öğrencilerin programlardan haberdar olduğu ve hangilerinin ödevlerini kendisinin yaptığı belirlenecektir. Bu çalışmanın amacı, bu tür yapay zekâ programlarının yükseköğretimde herhangi bir etik sorun yaratıp yaratmadığını anlamak ve bu programların öğrencileri ödevlerini kendilerinin yapmamasına teşvik edip etmediğini araştırmaktır. Çalışmanın sonunda öğrencilerin ödevlerini kendi başlarına yapmaları için nasıl teşvik edilebileceği ve tüm ödevlerinde farklı yapay zekâ programlarını kullanmalarının nasıl önlenebileceği konusunda öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, ChatGPT, Etik, Eğitim, Yapay Zeka Programları.

1. Introduction

The science and engineering of creating intelligent devices, particularly smart computer programs that mimic human intelligence, is known as artificial intelligence (AI) (McCarthy, 2007). Examples of AI applications include expert systems, machine learning, natural language processing, speech recognition, and machine vision.

The recent rise of AI systems brings the use of new tools into our daily lives. AI tools have demonstrated its ability to replace or partially replace creative tasks previously completed by trained experts, such as academic writing, coding, and the arts (Li et al., 2022,). Therefore, there is a growing concern about the ethical issues these new tools raise. Especially, the adoption of AI technologies in education has raised concerns about plagiarism and ethics. One of the primary issues with the ethics of AI in education is related to the students using AI tools to do their homework.

The world has witnessed a substantial improvement in AI abilities that include natural language processing and reasoning with the recent public release of ChatGPT by OpenAI in November 2022 (OpenAI, 2022). This widely accessible technology can not only conduct complex conversations and deliver data on almost any subject. Additionally, it has the capacity to produce convincing and accurate responses to challenging inquiries demanding a high level of information synthesis, analysis, and application.

ChatGPT is a chatbot based on the OpenAI GPT-3 large language model (ChatGPT, 2022). A large language model is a sort of AI that processes and produces natural language text using deep learning, a subset of machine learning. These models can acquire the nuances and intricacies of human language because they have been educated on vast volumes of text data. In a nutshell, ChatGPT is made to produce text responses that look like they were written by a human in response to the user input. The chatbot may provide responses in various languages and be utilized for customer support, content development, and language translation duties (Susnjak, 2022; Aydin and Karaarslan, 2022).

Building on the basic GPT (Generative Pretrained Transformer) model, the creation of ChatGPT represents a significant development in the field of natural language processing and AI in general, opening the door for future developments (Vaswani et al., 2017). ChatGPT can respond to queries like those on exams, deal with homework, write academic essays, and create contracts automatically. It is well known that executing these difficult jobs require “creative intelligence” in addition to knowledge (Susnjak, 2022; Zhai, 2022). However, the abilities of ChatGPT and similar AI tools create concerns among higher education institutions. The biggest concern is whether students will use these tools to get their homework done since tools like ChatGPT generally create other sentences and paragraphs by analyzing a sentence or a paragraph given by the user.

In this study, it is aimed to determine how much of the homework assignments prepared by 70 students is done with ChatGPT or a similar AI tool. Frequency analysis regarding gender and the use of AI tool will be shared to determine which students are aware of the tool and which ones do their own assignments. This study contributes by being innovative and by highlighting the danger to academic integrity that major language models such as ChatGPT pose. The goal is to draw attention to the fact that the hazard is probably not yet adequately addressed by suggestions and procedures that are now in place for maintaining academic integrity. In the next section, literature review will be discussed. Afterwards, methods will be explained, and results will be stated. Finally, in the conclusions section, recommendations will be shared.

2. Literature Review

There are a few studies in literature which indicate the effects of AI tools on education. Susnjak (2022) made a study researching the capabilities of ChatGPT and analyzed whether ChatGPT and similar tools are a threat to online exams. In this study, it is recommended that educators and institutions take steps to maintain the integrity of online exams and prevent cheating using AI tools. Zhai (2022) made an interesting study by commanding ChatGPT to write an academic paper in the field of AI for education. The paper was completed in 2 to 3 hours with very little assistance from the author’s professional experience. The paper suggests modifying learning objectives, with a focus on enhancing students’ creativity and critical thinking rather than broad skill development. Students should be able to employ AI tools to carry out subject-domain activities. Zhai (2022) also mentions that ChatGPT raises concerns that students may use AI tools to get their assignments done.

Dehouche (2021) made a similar study as well. The author created three different forms of text material using GPT-3 via AI Dungeon (academic essay, talk, and opinion piece). This task was designed to demonstrate that GPT-3 can understand natural language instructions and produce compelling content in response. Each piece of writing was

checked for originality using a plagiarism detection tool (<https://plagiarismdetector.net>) and found to be original. He uses these instances to bring up important general concerns about the intellectual property of this content and the potential for plagiarism by using GPT-3.

Cotton et al. (2022) evaluates the advantages and disadvantages of employing chatAPIs and GPT-3 in higher education in their paper, with an emphasis on the possible dangers and benefits of these tools and the approaches that institutions might take to solve the difficulties they provide. In addition to providing instances of how chatAPIs and GPT-3 have been used in higher education, the study analyzes their key characteristics and functionalities.

Abd-Elaal et al. (2022) mentions that even the most reputable publishers are having problems understanding whether an academic paper is written by an AI tool or a human. In the article, it is stated that Springer and IEEE removed more than 120 papers from their subscription services after discovering that those papers were AI generated. Since they are grammatically correct and have a legitimate scientific paper's structure, these kinds of publications can readily mislead less experienced readers. Francke & Alexander (2019) and Kobis & Mossink (2021) also made studies showing the difficulties of distinguishing AI generated text from human generated ones and they placed emphasis on the academic legitimacy of these texts and stated their ethical concerns. As can be seen from the studies, many scientists are worried about academic misconduct in papers.

Academic misconduct, such as plagiarism and cheating, is an issue for higher education institutions and educators in both in-person and digital exams, according to a thorough report by Barber et al. (2021). Institutions have employed technology to help them discover plagiarism, and recent technological advancements like biometric verification, authorship analysis, and proctoring software are being used to spot cheating. There are studies and programs in literature which try to identify computer generated articles. The most recent of them is developed by Turnitin. Turnitin recently announced that they are able to detect AI generated writing (Turnitin.com, 2023).

A method to compare the topological characteristics of complex networks (machine writing network) of artificially created manuscripts using SCIGen versus human written documents was proposed by Amancio (2015). Additionally, Tien and Labbé (2018) investigated how similar phrases are grammatically to identify those that were written using probabilistic context-free grammar software. Even while this strategy helps to uncover numerous phony papers, the second one discovered more than 120 bogus published articles (Noorden, 2014), it is still ineffective against all article generators.

In this study, using 70 student papers, it is going to be determined which papers are human generated and which are AI generated. As a result, the threats these tools cause in higher education are going to be emphasized and recommendations to mitigate this problem will be shared.

3. Methods

The student's collection of seventy different assignments served as the source of the data set being utilized. The paragraph sections have been supplied to ChatGPT based on a certain paragraph area of the assignment that each student is responsible for using ChatGPT. After that, it is asked ChatGPT to finish writing the other paragraphs in this section. The output that ChatGPT provides for a given set of input data is always the same as the output that the operating system provides. The missing pieces of the data are always filled in the same method, which means that student assignments will always have the same outcomes if they were completed using ChatGPT.

4. Findings and Results

In the beginning, the data set for the assignment was broken down into male and female categories. A differentiation was drawn between the two. According to the data shown in Table 1, a total of 28 of the 70 assignments were created using ChatGPT.

Table 1. Total Number of Students and Number of Students Using AI Tools for Assignments

Statistics		AI	
		Total	Tools
N	Valid	70	28
	Missing	0	0

The actual number of assignments was then broken down into male and female categories using frequency analysis in the next phase. According to Table 2, the number of assignments belong to women are 32, whereas the number of assignments belong to men are 38. It was discovered that female students had impact rates in the total amount of assignments that were 45.7%, but male students had a ratio of 54.3% for this ratio.

Table 2. Distribution By Gender

		GENDER			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Woman	32	45,7	45,7	45,7
	Man	38	54,3	54,3	54,3
Total		70	100		

According to the findings of the research that has been conducted on a total of six distinct AI models, it was discovered that ChatGPT was used in 14 different assignments, Babbage was used in 5 assignments, Curie was used in 4 assignments, Da Vinci was used in 3 assignments, and Ada was used only in 2 assignments. ChatGPT has 50% of the cumulative utilization rates of artificial intelligence models, whereas Babbage has 17.9%, Curie has 14.3%, Da Vinci has 10.7%, and Ada has 7.1%. All values are classified in Table 3.

Table 3. Usage Distribution According to Different Artificial Intelligence Models

		AI TOOLS			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ChatGPT3	14	50	50	50
	Davinci	3	10,7	10,7	10,7
	Curie	4	14,3	14,3	14,3
	Babbage	5	17,9	17,9	17,9
	Ada	2	7,1	7,1	7,1
	Total	28	100	100	

Table 4 presents the findings that were acquired after classifying the frequency of the use of artificial intelligence models according to gender. According to Table 4 below, there are 16 female students who use artificial intelligence models to help them with their assignments, while there are only 12 male students who do so. When the frequency rates of use of artificial intelligence models are examined, it has been found that the rate of usage among female students is 57.1%, while the rate of use among male students is 42.9%.

Table 4. Usage distribution of artificial intelligence models by gender

		AI TOOLS USER AS A GENDER			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Woman	16	57,1	57,1	57,1
	Man	12	42,9	42,9	42,9
	Total	28	100		

5. Conclusions and Recommendations

When all homework assignments were examined, it was found out that 28 of the 70 assignments were written with the support of artificial intelligence models meaning 40% of the assignments. In general, it has been determined that ChatGPT3 is the most used model among 6 different artificial intelligence models. Then, it is seen that Babbage model, one of the oldest artificial intelligence models, is the second most used model. The Ada model, the model with the lowest intelligence, turned out to be the least used model.

Considering the data in this study, it has been found out that 40% of the assignments are completed using an AI tool. Several initiatives should be taken to resolve the current and future academic integrity problems brought on by these AI tools. Some countries and states ban the access of these AI tools but banning them is not the solution. Using anonymous IP addresses or VPN programs, anyone can still access these tools. Rather than banning access to these tools, first, educators should be trained on the capabilities of these AI tools because they may not be aware of the consequences of the issue. Second, students should also be trained on plagiarism and how to use these kinds of tools responsibly. Computers and technology should be a learning resource rather than a replacement for the human mind. Therefore, students should be made aware of this. Third, educators can rely on AI generated content detectors and let students know that all the submitted assignments will be checked through these detectors. Fourth, educators can provide students with clear guidelines and expectations for the assignments. For example, word counts, reference counts, graphic counts can be written into guidelines. Also, asking for a proper citation document in a specific format such as APA, IEEE, Harvard etc. is helpful because AI tools are not yet capable of providing references in all academic formats. Fifth, giving assignments that require personalization, creativity, or interviews rather than a topic with an essay makes it harder to use AI tools to generate homework. These assignments require thinking skills and customization. Finally, in-class assignments or exams, hands-on experiences or group discussions which require real-time involvement of students can be the solution of academic integrity problems.

The limitations of this study include one type of assignment for the data of this study. In addition, one of the limitations of this research is the analysis, which was performed using a sample of less than one hundred individual assignments. In the subsequent research project, the total number of individual assignments in the sample group should be retained at or above one hundred. The study is done with freshman bachelor's degree students studying in Gebze Technical University located in Gebze, Turkey. Future studies may use different types of assignments and different levels of students studying in different schools in different countries. On the other hand, comparison assessments may be carried out with other artificial intelligence models that are analogous.

6. References

- Abd-Elaal, E. S., Gamage, S. H., & Mills, J. E. (2019, January). Artificial intelligence is a tool for cheating academic integrity. In 30th Annual Conference for the Australasian Association for Engineering Education (AAEE 2019): Educators becoming agents of change: Innovate, integrate, motivate (pp. 397-403). Brisbane, Queensland: Engineers Australia.
- Amancio, D. R. (2015). Comparing the topological properties of real and artificially generated scientific manuscripts. *Scientometrics*, 105, 1763-1779.
- Aydın, Ö., & Karaarslan, E. (2022). OpenAI ChatGPT generated literature review: Digital twin in healthcare. Available at SSRN 4308687.

- Barber, M., Bird, L., & Fleming, J. (2021). Gravity assist: propelling higher education towards a brighter future: report of the digital teaching and learning review [Barber review].
- ChatGPT (2022). ChatGPT: Optimizing Language Models for Dialogue. OpenAI. Retrieved from <https://openai.com/blog/chatgpt/>, Access Date: 16.01.2023.
- Cotton, D. R., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). Chatting and Cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. Preprint. <https://doi.org/10.35542/osf.io/mrz8h>.
- Dehouche, N. (2021). Plagiarism in the age of massive Generative Pre-trained Transformers (GPT-3). *Ethics in Science and Environmental Politics*, 21, 17-23.
- Francke, E., & Bennett, A. (2019, October). The Potential Influence of Artificial Intelligence on Plagiarism: A Higher Education Perspective. In *European Conference on the Impact of Artificial Intelligence and Robotics (ECIAIR 2019)* (pp. 131-140).
- Köbis, N., & Mossink, L. D. (2021). Artificial intelligence versus Maya Angelou: Experimental evidence that people cannot differentiate AI-generated from human-written poetry. *Computers in human behavior*, 114, 106553.
- Li, Y., Choi, D., Chung, J., Kushman, N., Schrittwieser, J., Leblond, R., ... & Vinyals, O. (2022). Competition-level code generation with alphacode. *Science*, 378(6624), 1092-1097.
- McCarthy, J. (2007). From here to human-level AI. *Artificial Intelligence*, 171(18), 1174-1182.
- Noorden, R. V. (2014). Publishers withdraw more than 120 gibberish papers. *Nature News*.
- OpenAI. URL <https://openai.com/>.
- Susnjak, T. (2022). ChatGPT: The End of Online Exam Integrity? arXiv preprint arXiv:2212.09292.
- Tien, N. M., & Labbé, C. (2018). Detecting automatically generated sentences with grammatical structure similarity. *Scientometrics*, 116(2), 1247-1271.
- Turnitin.com, *Sneak preview of Turnitin's AI writing and CHATGPT detection capability*. (n.d.). Retrieved January 30, 2023, from <https://www.turnitin.com/blog/sneak-preview-of-turnitins-ai-writing-and-chatgpt-detection-capability/>
- Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., ... & Polosukhin, I. (2017). Attention is all you need. *Advances in neural information processing systems*, 30.
- Zhai, X. (2022). ChatGPT user experience: Implications for education. Available at SSRN 4312418.

Yapay Zeka ve Toplum: Yapay Zeka Sosyolojisiyle Eleştirel Bir Bakış

Ulaş Başar GEZGIN

İstanbul Galata Üniversitesi
ulas.gezgin@galata.edu.tr
Orcid: 0000-0002-6075-3501

Özet

Yapay zeka ile toplum arasında ilişki hangi formlar almaktadır? Yapay zekanın toplum üzerinde ve toplumun yapay zeka üzerinde etkileri nelerdir? Bu çalışmada, yapay zeka sosyolojisi kapsamına giren çalışmalar taranarak, bu ve benzeri sorulara yanıt olarak bir bireşime ulaşmak hedeflendi. Bir kere, yapay zekanın değişik kullanım alanları var; bunların toplumsal etkileri farklı farklı. Toplum da bir bütün olarak algılanabileceği gibi, değişik kesimlerden oluşan bir karışım olarak da değerlendirilebilir. “Yapay zekanın toplumsal etkileri hangi alanlarda öne çıkıyor?” diye sorarsak, akla ilk olarak, yapay hukuk, tıpta yapay zeka kullanımı, eğitim amaçlı yapay zeka uygulamaları, sürücüsüz araçlar, yapay zekalı silahlar, ‘akıllı’ kent tartışmaları vb. gelecektir. Sosyolojik bir bakışla baktığımızda, emeğini satmak zorunda olan emekçi sınıflar da bir dönüşüm geçirecekler. Kapitalizmin refah toplumu anlayışıyla harmanlandığı ülkelerde, çalışma saatleri ve/ya da günleri azalacak; böylelikle, bireyler, eşe dosta, sanata, spora, belki de bilime daha çok zaman ayırabilecekler. Kapitalizmin daha geri olduğu toplumlarda ise, ‘yapay zekalanma’ süreci daha fazla sömürü ve baskı getirecek. Daha fazla sömürü, çünkü kârlar artarken, ücretlerin düşmesi olası. Daha fazla baskı, çünkü çalışanları gözetleme teknolojileri, hepgöz kameralardan elektronik prangalara kadar evrimleşerek baskıyı arttıracak. Teknolojik ilerlemenin iyimserleri ve kötümserleri var. İyimserler sayıca daha fazla olsa da – son çıkan bir teknolojinin yapabildiklerinden kim etkilenmez ki -, kötümserlerin eleştirilerine kulak vermemiz gerekiyor. İlk soru, teknolojik ilerlemenin toplumun hangi kesimlerine yarar sağlayacağı... İkinci soru, teknolojik ilerlemenin insan hak ve özgürlüklerini ne ölçüde destekleyeceği ve bunlara ne ölçüde ket vuracağı... Eleştirel bir bakış bir kez takınıldı mı, birçok yeni soru ortaya çıkacaktır. Bilim ve teknolojinin insanlık ya da kamu yararına kullanımı da olanaklı, kötüye kullanımı da. Otoriter devletler elinde bilim ve teknoloji, iç tehdit sayılan yurtttaşları daha çok baskı altında tutmak ve dış tehdit sayılanlara karşı daha çok askeri harcama yapmak üzere kullanılıyor. Bu kötüye kullanımlara büyük şirketlerin kâr mantığı eşlik ediyor. Geçtiğimiz yıllarda Afganistan’da sivil hedefleri (sehven) vuran yapay zekalı silahlar ve Çin’de veri ve görüntü işleme bağlamında gözetim teknolojileri, haklar ve özgürlükler yerine iç-dış güvenlik söylemleri kötüye kullanımlara örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada eleştirel teknoloji çalışmalarının kapısı aralanıyor. Elbette bir metin kısalığında her konuya girilemeyecektir. Ancak yine de, kimi görüşler ortaya atılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yapay Zeka, Yapay Zeka Sosyolojisi, Teknoloji Sosyolojisi, Eleştirel Teknoloji Çalışmaları, Ve Gözetim Teknolojileri.

Abstract

Artificial Intelligence and Society: A Critical Look Through Sociology of Artificial Intelligence

What forms does the relationship between artificial intelligence and society take? What are the effects of artificial intelligence on society and society on artificial intelligence? In this study, it was aimed to reach a synthesis in response to these and similar questions by scanning the studies within the scope of sociology of artificial intelligence. For one thing, artificial intelligence has different uses; their social effects are different. The society can be perceived as a whole or as a mixture of different segments. “In which areas do the social effects of artificial intelligence stand out?” If we ask this question, artificial law, the use of artificial intelligence in medicine, artificial intelligence applications for educational purposes, driverless vehicles, artificial intelligence weapons, ‘smart’ city discussions, etc. will come to mind. When we look at it from a sociological perspective, the working classes that have to sell their labor will also undergo a transformation. In countries where capitalism is blended with the notion of welfare society, working hours and/or days will decrease; In this way, individuals will be able to devote more time to friends, art, sports, and perhaps science. In societies where capitalism is more backward, the process of ‘artificial intelligence’ will bring more exploitation and oppression. More exploitation, because while profits rise, wages are likely to fall. More pressure, because employee surveillance technologies will evolve from panopticon cameras to electronic shackles, increasing the pressure. Technological progress has its optimists and

pessimists. While the optimists outnumber the pessimists - who wouldn't be impressed by what the latest technology can do - we need to listen to the criticisms of the pessimists. The first question is to which segments of society technological progress will benefit. The second question is to what extent technological progress will support and hinder human rights and freedoms. Once a critical view is taken, many new questions will arise. It is possible to use science and technology for the benefit of humanity or the public, and its abuse is also possible. In the hands of authoritarian states, science and technology are used to put more pressure on citizens who are considered internal threats and to spend more on military expenditures against those considered external threats. These abuses are accompanied by the profit logic of large corporations. Artificial intelligence weapons that (inadvertently) hit civilian targets in Afghanistan in the past years and surveillance technologies in the context of data and image processing in China can be given as examples of abuses with internal-external security discourse instead of rights and freedoms. In this study, the door to critical technology studies is opened. Of course, it is not possible to cover every subject in a short text. However, some opinions will be raised.

Keywords: Artificial intelligence, sociology of artificial intelligence, sociology of technology, critical technology studies, and surveillance technologies.

1. Giriş

Yapay zeka sosyolojisi kavramının ilk kez anılması yaklaşık 40 yıl önceye gidiyor (Woolgar, 1985). Erken dönem çalışmalardan kimisi (örneğin, Carley, 1996), yapay zeka sosyolojisinden yapay zeka yöntemleriyle sosyoloji yapmayı anlıyor. Daha yakın dönem bir yaklaşıma göre, yapay zeka sosyolojisi, yapay zekaya kaynaklık eden ve yapay zekanın yarattığı toplumsal eşitsizlikleri inceler (Joyce ve ark., 2021), bir başkasına göre ise, yapay zeka ile toplumsal dönüşüm ilişkisini (Yolgörmez, 2021). Bir diğer kaynak yapay zekayla ilişkili yanlışlıklara ve adaletsizliklere odaklanıyor (Sartori & Theodorou, 2022). Bu durum, yapay zekanın şeffaflığına, hesap veriliğine, anlatılabilirliğine vb. yönelik çağrılarını doğuruyor. Yapay zeka sosyolojisi, yapay zekanın, eşitsizlik, çeşitlilik, güç ilişkileri, değerler, kurumsal pratikler gibi kavramlara dikkat etmesini sağlıyor (Sartori & Theodorou, 2022; Sciarretta ve ark., 2022). Liu'ya (2021) göre, "yapay zeka sosyolojisi" dediğimizde 3 farklı yapay zeka kavramsallaştırmamızdan söz açmış oluyoruz: Bilimsel yapay zeka (bir bilim olarak yapay zeka; o zaman bu bir bilim sosyolojisi oluyor), teknik yapay zeka (o zaman bu bir teknoloji sosyolojisi oluyor) ve kültürel yapay zeka (o zaman bu bir kültürel sosyoloji konusu oluyor (Örneğin Bkz. Binder, 2022). Hoffman ve ark. (2022), yapay zeka sosyolojisinde 5 büyük düşüncenin izini sürüyor. Bunlar;

- İnsan verilerinin anlamının sorgulanması
- Yapay zeka mitlerinin nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmak
- Sürekli eşitsizlik ve yapısal ayrımcılık arasındaki birbirine kilitli sistemleri ortaya çıkarmak
- Küresel teknoloji emeği piyasalarındaki gizli sömürü biçimlerini açığa çıkarmak
- Adil yapay zeka geleceklerini düşlemek ve yaratmak (Hoffman ve ark., 2022).

Şimdi de elimize bir sosyolojiye giriş kitabı alalım (Ritzer, 2021) ve sosyoloji konuları ve kavramlarının yapay zekaya nasıl uyarlanıp uygulanabildiğine bakalım: Bir kere, öne çıkan sosyologlar açısından (Örneğin C. Wright Mills, Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, Georg Simmel, W.E.B. Du Bois, Thorstein Veblen, Alexis de Tocqueville, Erving Goffman, Robert K. Merton, Manuel Castells, Arjun Appadurai, Jean Baudrillard, Pierre Bourdieu, Immanuel Wallerstein, Michel Foucault ve Zygmunt Bauman açısından) yapay zeka değerlendirilebilir. Kitabın geneline bakıldığında, yapay zekadan çok da uzak olmadığı görülüyor; çünkü "blog yazarlığı, internet etnografisi anlamına gelen netnografi, Web 2.0, Facebook, bilişim suçları, paylaşım ekonomisi, aile ve internet, eğitimde dijital devrim, devletin ve internetin gücü, Uber ve toplumsal hareketler" (Gezgin, 2021) gibi dijital sosyoloji konularına yer verilmiş. Elbette bunların daha doğrudan bir biçimde yapay zekaya uyarlanmaları gerekiyor. Kitapta küreselleşmeye büyük yer ayrılmış. Küreselleşme ile yapay zeka ilişkisi incelenmeyi bekliyor (Bkz. Korinek & Stiglitz, 2021). Küreselleşme başlığı altında "seks ticareti, ihtilafli Hindistan-Çin sınırı, dünya değerler araştırması, Japon tüketim araştırması, marihuana kullanımı, ABD-Meksika sınırında suç, Kuveyt'teki ev işçileri, Çin'de grup seks, denizaşırı ABD üniversiteleri vb. gibi" (Gezgin, 2021) konular ele alınmış.

Kitabın bölüm başlıkları şöyle: Küresel çağda sosyolojiye giriş, sosyolojik düşünmek, toplumsal dünyayı araştırmak, kültür, sosyalleşme ve etkileşim, örgütler, toplumlar ve küresel alan, sapma ve suç, ABD’de toplumsal tabakalaşma, küresel tabakalaşma, ırk ve etnisite, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, aileler, eğitim, din, siyaset ve ekonomi, beden, tıp, sağlık ve sağlık hizmetleri, nüfus, kentleşme ve çevre ve toplumsal değişme, toplumsal hareketler ve kolektif eylem. Yapay zeka ile kültür ilişkisi, az sonra göreceğimiz gibi, çeşitli araştırmalarda inceleniyor (Bkz. Bley ve ark., 2022; Bloomfield, 2018). Çocukların sosyalleşmesinde robot kullanımı bir diğer konu (Bkz. Beran ve ark., 2011; Toh ve ark., 2016). Örgütlerde yapay zeka kullanımı söz konusu (Bkz. Benbya ve ark., 2020; 2021). Suç araştırmalarında da yapay zeka kullanımı yaygın (Bkz. Bikeev ve ark., 2019; Hayward & Maas, 2021). Toplumsal tabakalaşma ile yapay zeka ilişkisi (diğer bir deyişle, yapay zekanın çeşitli toplumsal tabakalara eşit uzaklıkta olmaması, bunlara ayrımcılık yapması) yeni yeni araştırılıyor (Bkz. Allen, 2022). Yapay zekanın ırk ve etnisite temelli ayrımcılığında daha fazla araştırma var (Bkz. Hoffman, & Podgurski, 2019; Intahchomphoo, & Gundersen, 2020). Yine toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık da inceleniyor (Bkz. Cirillo ve ark., 2020; Nasim ve ark., 2022). Yapay zekanın eğitim (Bkz. Chen ve ark., 2020; Wong ve ark., 2020) ve sağlık (Bkz. Maddox ve ark., 2019; Schwalbe, & Wahl, 2020) amaçlı kullanımları söz konusu. Kentleşme bağlamında, ‘akıllı kentler’ kavramı öne çıkıyor (Bkz. Allam, & Dhunny, 2019; Ullah ve ark., 2020). Yapay zekanın toplumsal hareketleri bastırma amaçlı kullanımları da olabiliyor (Bkz. Earl ve ark., 2022; Miracola, 2019).

Bunların dışında, kavramsal düzeyde bakarsak yapay zekaya, sosyolojik açıdan, yapısalcı/işlevselci, çatışmacı/eleştirel ve etkileşimli bakışlar, yeni düşünceler ortaya çıkmasını sağlayabilir. Sosyolojinin bilimsel yöntemlerinin (örneğin gözlem, etnografi, görüşme, alan taraması, deney, içerik analizi vb.) yapay zekaya uygulanması da dikkate değer bulgular ortaya çıkarabilir. İdeal kültür, altkültür, çokkültürcülük, kültürel görelilik, etnosantrizm ve kültür emperyalizmi, küresel kültür, tüketim kültürü ve siber kültür gibi kavramlar yapay zekaya uygulanmayı bekliyor. Bunların içinden özellikle de “çokkültürcü bir yapay zeka nasıl olur?” sorusu incelemeye değer. Bu soru, alanyazına bakılırsa daha önce sorulmamış. Sosyoloji, ırk ve etnisite altında, “önyargı, kalıpyargı, ayrımcılık, çoğulculuk, asimilasyon, ayrışma, soykırım, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, etnosantrizm, beyaz ırk üstünlükçülüğü, hegemonya, pozitif ayrımcılık, kurumsal ırkçılık, diaspora, oryantalizm, etnik temizlik” (Gezgin, 2021) gibi kavramları inceliyor. Bunların arasında, yapay zeka ve ayrımcılık, daha önce belirtildiği gibi çokça araştırmanın yapıldığı bir konu. Örnekler çoğaltılabilir.

2. Yapay Zekanın Uygulama Alanları ve Toplum

Yapay zeka ile toplum ilişkileri son dönemlerde daha çok konuşulmakta. Yapay zekanın Covid-19’a karşı kullanımı söz konusu oldu (de Sá ve ark., 2021; Naudé, 2020). Eğitim amaçlı yapay zeka uygulamaları da son zamanlarda yükselişte (Schiff, 2021). Bunların yaygınlaşmasıyla birlikte, öğretmenlerin rolü bilgi sahibi uzmandan kolaylaştırıcıya dönüşüyor (Guilherme, 2019). “Böyle bir dönüşüme hazır mıyız?” diye sormak gerekiyor. Bir diğer alan, hukuk. Yapay zeka ve hukuk araştırmaları, hukuk uygulamalarını bir yandan kolaylaştırıyor (Nissan, 2017), bir yandan da yanlış iddialarını da beraberinde getiriyor (Gordon, 2021a; Varona ve ark., 2021). Yapay zeka, tıpta büyük ilerlemeler yarattı (Bkz. Šabić ve ark., 2021; Sarwar & Sharma, 2014) ve kamuoyunda da bunu destekleyen bir algı var (Bkz. Bunz & Braghieri, 2022). Yine de, Kiener (2021) bizi uyarıyor: En iyi tıp yapay zekası bile, siber saldırılar, sistematik yanlışlık ve yapay zekanın örtük varsayımlarıyla hastanın arka plan bilgileri arasındaki uyumsuzluk gibi riskler taşıyor. Tarihsel verilere dayalı tıp yapay zekası ayrımcılık yapıyor (Parfett ve ark., 2021). Ek olarak hasta ve yaşlı bakımının temelindeki empatinin yapay zeka tarafından yansılanamayacağını ileri sürenler var (örneğin, Montemayor ve ark., 2022). Yapay zeka, iklim değişikliğini daha iyi anlamamızda ve onunla mücadele etmemizde yardımcı olabilir; ancak yapay zeka uygulamalarının kendilerinin karbon ayak izleri yüksek (Cows ve ark., 2021). Bir diğer konu da “akıllı” kentlerde yapay zeka kullanımı (Yigitcanlar ve ark., 2022). Bunlar bir yandan hayatı kolaylaştırırken, bir yandan da sürekli gözetlenmekten kaynaklı rahatsızlık yaratıyor (Lehtiö ve ark., 2022). Ziosi ve ark. (2022)’ye göre, “akıllı” kentler, gözetlenme ve kontrol, kamu-özel sektör karar uyumsuzluğu, katılımcılık anlamında ve dışlamanın tersi olarak içeriklik ve sürdürülebilirlik gibi sorunlar yaratıyor.

Teknolojik gelişme, iki yüzlü bir madalyona benziyor: “[Bir yandan] Devam eden ilerleme, ekonomik büyüme, beceri yükseltme ve muhtemelen demokratikleşme umutları, [bir yandansa] totaliter kontrol, yabancılaştırma, iş kaybı ve güvensizlik korkuları yeni BİT’lerle bağlantılı” (Caruso, 2018, s.379). Buna koşul olarak 3 bakış öne çıkıyor: Birinci

bakışa göre yapay zeka, insan zekasını aşacak; ikinci bakışa göre yapay zeka, insan zekasının her yapabildiğini yapmayı başaramayacak; üçüncü bakışa göre ise yapay zeka-insan etkileşiminden kolektif bir zeka ortaya çıkacak (Peeters ve ark., 2021). Totschnig (2019)'a göre sorun, geleceğin süper yapay zekalarını kontrol altında tutmak değil, onlarla birlikte barış içinde yaşamının yollarını bulmak. Dolayısıyla sorun teknolojik değil, politik. Aynı zamanda bu süper yapay zekanın "elinden her iş gelen" bir genel zeka olması da yakın dönemde olası görünmüyor. Günümüzün yapay zekaları, belli bir konuda uzmanlaşmış durumda (Jebari & Lundborg, 2021). Ayrıca, kavramsal düzeyde ilerleme henüz sağlayamıyorlar, algısal düzeyde kalıyor (Stephan & Klima, 2021). Buna ek olarak yapay zeka geliştiricileri ile kullanıcıları arasında güç asimetrisi var ki bu, birçok soruna yol açıyor (Maas, 2022).

Kimilerine göre yapay zekanın topluma getireceği en büyük sorun işsizlik olacak (Ghotbi ve ark., 2022). Kimilerine göre ise, yapay zeka, kimi işlere son verirken yeni iş kolları yaratacak (Borenstein, 2011). Bunun Sanayi Devrimi'yle koşutluğu söz konusu. Yapay zeka, kimilerine herşeyin çözümü; kimilerine göre ise büyük tehdit (Pedersen & Johansen, 2020).

Sürücüsüz araçlarla ilgili tartışmaların ağırlığı, kazalar konusu üzerinde; oysa, Lundgren (2021)'e göre sürücüsüz araçların ortaya attığı daha çok etik sorun var. Bunların başında güvenlik ölçütleri geliyor. Sürücüsüz araçların sürücülü araçlardan daha güvenli olup olmadığı da yine bu ölçütlere bağlı (Robert, 2019). Vrščaj ve ark. (2020), sürücüsüz araçların otomasyonun ötesinde birçok başka sorun (örneğin, özerklik ve mahremiyet) ortaya çıkaracağını gösteriyor. Buna ek olarak sigorta şirketlerinin verileri çarpıtma olasılığını da gözden kaçırmamalıyız (Gezgin, 2020b). Yapay zekalı beyin arayüzleri de bir diğer etik konusu (Grübler, 2011; Lucivero & Tamburrini, 2008). "İnsanlar bu durumda yaptıklarından ne derece sorumlu sayılacak?" sorusu akla geliyor. Öte yandan bu uygulamalar çeşitli beyin hasarı olan hastalar için oldukça kullanışlı (Lee, 2016).

Çin, 2030'da yapay zekada dünya lideri olmayı amaçlıyor (Roberts ve ark., 2021), fakat aynı zamanda ejderha ülke, en yoğun gözetimin olduğu ülke (Bkz. Gezgin ve Yıldırım, 2020). Çin gözetim teknolojileri, Çin'in uluslararası ticareti yoluyla başka ülkelerde de yaygınlaşmaya başlıyor. Dünyada en çok robotun olduğu ülke olan Japonya'da ise, robot çılgınlığı tartışmaya açılıyor (MacDorman ve ark., 2009). Robotların hareket etmesi, onlara insansı özellikler verilmesini sağlayarak benimsenmelerine olanak sağlıyor (Kupferberg ve ark., 2011). Bir yandan da medyada canavar robot imgesi varlığını sürdürüyor. Bu imge, insanlığın robotlarla ilgili kaygı ve korkularını yansıtıyor (Szollosy, 2017). Bu bağlamda bir araştırma, sosyal kaygısı olan insanların, insanlarla etkileşimin tersine, robotlarla etkileşimlerinde kaygı duymadıkları bulunmuş (Nomura ve ark., 2020).

3. Yapay Zeka Sosyolojisi ve Etik

İnsansı robotlara insanlara uygulanan etik kurallar uygulanabilir mi? Torrance'A (2008) göre uygulanamaz çünkü onların doğruyla yanlış temellendirecekleri hisleri bulunmuyor. Mosakas (2021) de, robotlardaki bilinç eksikliği nedeniyle bu soruya olumsuz yanıt veriyor. Bu açıdan Véliz (2021), algoritmaları "ahlaksal kapasiteleri varmış gibi görünüp olmayan" anlamında "ahlaksal zombiler" olarak adlandırıyor. Yine de başka araştırmalarda robotlar etik ikilemler konusunda eğitiliyor (Bkz. Wallach, 2008). Yapay zeka etiği konusunda ilk akla gelenler, sürücüsüz araçlar (Sprenger, 2022), ölümcül özerk silahlar (Umbrello ve ark., 2020) ve yapay borsa işlemleri (Bauer, 2020). Gordon (2021b) ise var olan özelliklerine bakılırsa robotlara henüz yasal kişilik verilmemesi gerektiğini ileri sürüyor. Öte yandan yaygın olarak kullanılan algoritmaların etik sonuçları ortaya çıkıyor (Tsamados ve ark., 2021). Yapay zeka uzmanlarıyla etik uzmanlarının birlikte daha çok çalışma yapması gerekiyor (Ouchchy ve ark., 2020). Etik kuramı çok soyut olabiliyor ve yapay zeka uzmanları çalışmalarının etik açımlarının farkında olamayabiliyor (Morley ve ark., 2021). Sözelimi biyometrik olarak yüz okuyan yapay zeka uygulamaları, suçların çözülmesini kolaylaştırırken bir yandan da mahremiyet, demokratik hesap verilirlik ve temel haklar ve özgürlüklere ilişkin etik sorunlar içeriyor (Smith & Miller, 2022).

Yapay zekadaki suç önleme hedefi, yurttaşları olağan şüphelilere dönüştürüyor (Degeling & Berendt, 2018). Toplumun üstünlüksüz kesimleri, riskli nüfuslar olarak etiketleniyor (Gill, 2020). Ayrımcı verilere dayanan yapay zeka, ayrımcı çözümler üretebiliyor (Gezgin, 2020a; 2020b). Yapay zeka ayrımcılığının döndüğü eksen, ırk ve cinsiyet yanında (Marinucci ve ark., 2022), yaşçılık (yaşlı ayrımcılığı) olabiliyor (Stypinska, 2022). Az çalışılan bir başka konu da yapay

zekanın yoksullara ayrımcılık yapması (Bkz. Curto ve ark., 2022). Bunlara karşın yapay zekanın kara kutusunun kamuya açılması ve daha şeffaf olunması öneriliyor (Hollanek, 2020). Bu, aynı zamanda yapay zeka tarafından alınan kararların toplum gözünde meşrulaşmasını sağlayacak (de Fine Licht, & de Fine Licht, 2020). Ancak şeffaflık, muğlak bir kavram; kamusal tartışmalarda birkaç farklı anlama gelebiliyor (Andrada ve ark., 2022). Bu ekseninde Zajko (2021), yapay zekayı ikiye ayırıyor: Tutucu yapay zeka ve köktenci yapay zeka. Tutucu yapay zeka, toplumda var olan eşitsizlikleri sürdürürken köktenci yapay zeka bu eşitsizliklerle mücadele edip daha eşitlikçi bir toplum kurma hedefine yöneliyor.

Yapay zekanın aldığı kararlar, insaninkilerden üstün sayılıyor. Bir yandan da bu otomatlaşma sürecinin riskleri ortaya çıkıyor (Araujo ve ark., 2020). Yapay zekayı geliştirenler, nadir olarak onun toplumsal etkilerini dikkate alıyor. Bunun için, toplumsal olarak iyicil uygulamalara gereksinim duyuyoruz (Baum, 2017). Baum (2017)'ye göre, yapay zeka geliştiricileri, ya iş gerekleri gibi dışsal nedenlerle ya da kendilerinden gelen içsel nedenlerle iyicil yapay zeka geliştirmeye motive olabilirler. Bu ikiliyi değerlendirmek gerekiyor. Onların içsel olarak nasıl motive olabilecekleri, sosyal psikolojinin araştırma alanına giriyor (Baum, 2017). Öte yandan, Baum (2017) belki de fazla iyimser. Kimi örneklerde, kâr peşinde koşan en büyük şirketler ve otoriter devletler, yapay zekayı kamu yararına olmayacak biçimde kötücül olarak kullanma eğilimindedir. Kimi durumlarda yapay zeka geliştiricisi uzmanlar, iyicil tasarımlar yapsalar bile, bunun şirket ve devlet çıkarlarıyla çatışması söz konusu olabilecektir.

Yapay zeka ve toplum ilişkisinin kültürel yönleri son dönemlerde öne çıkıyor (Diallo ve ark., 2021). Biyometrik yüz tanıma sistemlerine ilişkin kültürler arası bir araştırmada, kimi ülke insanların bu teknolojiye daha olumsuz, kimilerininse daha olumlu baktığı ortaya çıkmış (Riley ve ark., 2009). Az çalışılmış olan bir konu da şu: İnternetteki davranışlarımızda kültürler arası farklar olabiliyor. Morio ve Buchholz (2009)'a göre, toplulukçu toplumlar anonimliği daha çok benimserken, bireyselci toplumlarda tam tersi söz konusu. Yine bir başka araştırmada, Alpha Go'nun başarısının, kültürel farklar nedeniyle, Çin gazetelerinde, Amerikan gazeteleriyle karşılaştırıldığında, daha az tehdit edici bir biçimde çerçeveselendiği bulgulanıyor (Curran ve ark., 2020). Buna benzer çalışmaların, farklı değişkenlerle (örneğin güç uzaklığı) ve farklı bağlamlarda (örneğin, insan-robot etkileşimi) daha çok yapılması gerekiyor. Buna bir örnek, insan-robot etkileşiminin 'Ortadoğu'da nasıl algılandığına ilişkin Zlotowski ve arkadaşlarının araştırması (2020).

Ölümcül özerk silahlar, insan müdahalesi gerekmeden savaşıyor. Bunların bir türü olarak etik ölümcül özerk silahlar, etik kararlar alıyor (Umbrello ve ark., 2020). Ancak, savaşın kendisi ne kadar etik olabilir... Bu silahların hataları da ölümcül. Olan, sivil halka oluyor. Öte yandan, uzak gelecekte belki de, savaşlar insansızlaşacak. İnsanlı savaşların yerini yapay zekalı savaşlar alacak. Bu, ilk bakışta olumlu gibi görünüyor: Savaşlarda insan ölmeyecek – elbette sivil halkı 'yanlışlıkla' vurmazlarsa... Savaş oyuncakları arası bir oyuna dönüşecek. Kimin oyuncağı (robotu/yapay zekası) daha güçlüyse o kazanacak. Bu durumda teknolojik olarak geri ülkeler, cepheye insan sürmeye devam edecek. Kimilerine göre, bu yapay zekalı silahlar, savaş maliyetlerini düşürecek için savaşı özendiriyor (Blanchard & Taddeo, 2022). Öte yandan, bu silahları geliştirmek de, kendi maliyetlerini getirecek. Yapay süper zeka da aynı biçimde, savaş riskiyle anılıyor: Ya bir siyasal güç, onu dünya egemenliği için kullanabilir ya da yapay zekanın kendisi, gelecekte dünyayı ele geçirmek üzere savaş başlatabilir (Carayannis & Draper, 2022). Çözüm, yapay zeka silahlarını önleyici bir küresel barış anlaşması fakat buna ne kadar uyulacağı da tartışmalı.

4. Sonuç

Bu çalışmada, yapay zeka sosyolojisi alanının ana hatları oluşturulmaya çalışıldı. Yapay zekanın uygulama alanlarıyla toplumsal yapılar ilişkilendirildi. Daha sonra, yapay zeka sosyolojisi ile etik ilişkisine odaklanıldı. Çok az sayıda kaynağın doğrudan yapay zeka sosyolojisini konu alması nedeniyle, bu çalışmada, değişik alanlardan araştırmalar bir ortak potada sunulmaya çalışıldı. Bundan sonra yapılacak çalışmalar kapsamı daha geniş tutarak, daha genel sonuçlara ulaşabilir.

5. Kaynakça

Allam, Z., & Dhunny, Z. A. (2019). On big data, artificial intelligence and smart cities. *Cities*, 89, 80-91.

Allen, A. L. (2022). Dismantling the Black Opticon: Race Equity and Online Privacy and Data Protection Reform. *Yale Law Journal*, Forthcoming.

- Andrada, G., Clowes, R. W., & Smart, P. R. (2022). Varieties of transparency: exploring agency within AI systems. *AI & society*, 1-11.
- Araujo, T., Helberger, N., Kruikemeier, S., & De Vreese, C. H. (2020). In AI we trust? Perceptions about automated decision-making by artificial intelligence. *AI & Society*, 35(3), 611-623.
- Bauer, W. A. (2020). Virtuous vs. utilitarian artificial moral agents. *AI & SOCIETY*, 35(1), 263-271.
- Baum, S. D. (2017). On the promotion of safe and socially beneficial artificial intelligence. *AI & SOCIETY*, 32(4), 543-551.
- Benbya, H., Davenport, T. H., & Pachidi, S. (2020). Artificial intelligence in organizations: current state and future opportunities. *MIS Quarterly Executive*, 19(4).
- Benbya, H., Pachidi, S., & Jarvenpaa, S. (2021). Special issue editorial: artificial intelligence in organizations: implications for information systems research. *Journal of the Association for Information Systems*, 22(2), 10.
- Beran, T. N., Ramirez-Serrano, A., Kuzyk, R., Fior, M., & Nugent, S. (2011). Understanding how children understand robots: Perceived animism in child-robot interaction. *International Journal of Human-Computer Studies*, 69(7-8), 539-550.
- Bikeev, I., Kabanov, P., Begishev, I., & Khisamova, Z. (2019, December). Criminological risks and legal aspects of artificial intelligence implementation. In *Proceedings of the International Conference on Artificial Intelligence, Information Processing and Cloud Computing* (pp. 1-7).
- Binder, W. (2022). Technology as (Dis-) Enchantment. *AlphaGo and the Meaning-Making of Artificial Intelligence. Cultural Sociology*, 17499755221138720.
- Blanchard, A., & Taddeo, M. (2022). Autonomous weapon systems and jus ad bellum. *AI & SOCIETY*, 1-7.
- Bley, K., Fredriksen, S. F. B., Skjærvik, M. E., & Pappas, I. O. (2022). The role of organizational culture on artificial intelligence capabilities and organizational performance. In *Conference on e-Business, e-Services and e-Society* (pp. 13-24). Springer, Cham.
- Bloomfield, B. P. (2018). The culture of artificial intelligence. In *The question of artificial intelligence* (pp. 59-105). Routledge.
- Borenstein, J. (2011). Robots and the changing workforce. *AI & society*, 26(1), 87-93.
- Bunz, M., & Braghieri, M. (2022). The AI doctor will see you now: assessing the framing of AI in news coverage. *AI & society*, 37(1), 9-22.
- Carayannis, E. G., & Draper, J. (2022). Optimising peace through a Universal Global Peace Treaty to constrain the risk of war from a militarised artificial superintelligence. *AI & society*, 1-14.
- Carley, K. M. (1996). Artificial intelligence within sociology. *Sociological methods & research*, 25(1), 3-30.
- Caruso, L. (2018). Digital innovation and the fourth industrial revolution: epochal social changes?. *AI & Society*, 33(3), 379-392.
- Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Ieee Access*, 8, 75264-75278.
- Cirillo, D., Catuara-Solarz, S., Morey, C., Guney, E., Subirats, L., Mellino, S., ... & Mavridis, N. (2020). Sex and gender differences and biases in artificial intelligence for biomedicine and healthcare. *NPJ digital medicine*, 3(1), 1-11.
- Cowls, J., Tsamados, A., Taddeo, M., & Floridi, L. (2021). The AI gambit: leveraging artificial intelligence to combat climate change—opportunities, challenges, and recommendations. *AI & Society*, 1-25.
- Curran, N. M., Sun, J., & Hong, J. W. (2020). Anthropomorphizing AlphaGo: a content analysis of the framing of Google DeepMind's AlphaGo in the Chinese and American press. *AI & SOCIETY*, 35(3), 727-735.
- Curto, G., Jojoa Acosta, M. F., Comim, F., & Garcia-Zapirain, B. (2022). Are AI systems biased against the poor? A machine learning analysis using Word2Vec and GloVe embeddings. *AI & society*, 1-16.
- de Sá, A. A., Carvalho, J. D., & Naves, E. L. (2021). Reflections on epistemological aspects of artificial intelligence during the COVID-19 pandemic. *AI & society*, 1-8.
- Degeling, M., & Berendt, B. (2018). What is wrong about Robocops as consultants? A technology-centric critique of predictive policing. *AI & Society*, 33(3), 347-356.
- Diallo, S. Y., Shults, F. L., & Wildman, W. J. (2021). Minding morality: ethical artificial societies for public policy modeling. *AI & society*, 36(1), 49-57.
- Earl, J., Maher, T. V., & Pan, J. (2022). The digital repression of social movements, protest, and activism: A synthetic review.

- Science Advances, 8(10), eabl8198.
- Gezgin, U. B. (2020a). An invitation to critical social science of big data: from critical theory and critical research to omniresistance. *AI & Society*, 35(1), 187-195.
- Gezgin, U.B. (2020b). Zeka Feşizmine Karşı: Yapay Zeka, Büyük Veri, Bilişsel Bilim ve Gelecekbilim Üzerine [Against Intelligence Fetishism: On Artificial Intelligence, Big Data, Cognitive Science and Futurology]. İstanbul: Yar Yayınları.
- Gezgin, U.B. (2021). Sosyolojiye Giriş İçin Kaynak Önerisi. *Yeni E Dergisi*, Aralık 2021 sayısı.
- Gezgin, U. B., & Yıldırım, F. (2019). Big Data in China: Bigger Problems, Easier Solutions or Both?. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 101-120.
- Ghotbi, N., Ho, M. T., & Mantello, P. (2022). Attitude of college students towards ethical issues of artificial intelligence in an international university in Japan. *AI & SOCIETY*, 37(1), 283-290.
- Gill, K. S. (2020). Prediction paradigm: the human price of instrumentalism. *AI & society*, 35(3), 509-517.
- Gordon, J. S. (2021a). AI and law: ethical, legal, and socio-political implications. *AI & SOCIETY*, 36(2), 403-404.
- Gordon, J. S. (2021b). Artificial moral and legal personhood. *AI & society*, 36(2), 457-471.
- Grübler, G. (2011). Beyond the responsibility gap. Discussion note on responsibility and liability in the use of brain-computer interfaces. *AI & society*, 26(4), 377-382.
- Guilherme, A. (2019). AI and education: the importance of teacher and student relations. *AI & society*, 34(1), 47-54.
- Hayward, K. J., & Maas, M. M. (2021). Artificial intelligence and crime: A primer for criminologists. *Crime, Media, Culture*, 17(2), 209-233.
- Hoffman, S., & Podgurski, A. (2019). Artificial Intelligence and Discrimination in Health Care. *Yale J. Health Pol'y L. & Ethics*, 19, 1.
- Hoffman, S. G., Joyce, K., Alegria, S., Bell, S. E., Cruz, T. M., Noble, S. U., ... & Smith-Doerr, L. (2022). Five Big Ideas About AI. *Contexts*, 21(3), 8-15.
- Hollanek, T. (2020). AI transparency: a matter of reconciling design with critique. *AI & SOCIETY*, 1-9.
- Intahchomphoo, C., & Gundersen, O. E. (2020). Artificial intelligence and race: A systematic review. *Legal Information Management*, 20(2), 74-84.
- Korinek, A., & Stiglitz, J. E. (2021). Artificial intelligence, globalization, and strategies for economic development (No. w28453). National Bureau of Economic Research.
- Kupferberg, A., Glasauer, S., Huber, M., Rickert, M., Knoll, A., & Brandt, T. (2011). Biological movement increases acceptance of humanoid robots as human partners in motor interaction. *AI & society*, 26(4), 339-345.
- Joyce, K., Smith-Doerr, L., Alegria, S., Bell, S., Cruz, T., Hoffman, S. G., ... & Shestakofsky, B. (2021). Toward a sociology of artificial intelligence: A call for research on inequalities and structural change. *Socius*, 7, 2378023121999581.
- Lee, J. (2016). Brain-computer interfaces and dualism: a problem of brain, mind, and body. *Ai & Society*, 31(1), 29-40.
- Lehtiö, A., Hartikainen, M., Ala-Luopa, S., Olsson, T., & Väänänen, K. (2022). Understanding citizen perceptions of AI in the smart city. *AI & SOCIETY*, 1-12.
- Liu, Z. (2021). Sociological perspectives on artificial intelligence: A typological reading. *Sociology Compass*, 15(3), e12851.
- Lucivero, F., & Tamburrini, G. (2008). Ethical monitoring of brain-machine interfaces. *Ai & Society*, 22(3), 449-460.
- Lundgren, B. (2021). Safety requirements vs. crashing ethically: what matters most for policies on autonomous vehicles. *AI & SOCIETY*, 36(2), 405-415.
- Maas, J. (2022). Machine learning and power relations. *AI & Society*, 1-8.
- MacDorman, K. F., Vasudevan, S. K., & Ho, C. C. (2009). Does Japan really have robot mania? Comparing attitudes by implicit and explicit measures. *AI & Society*, 23(4), 485-510.
- Maddox, T. M., Rumsfeld, J. S., & Payne, P. R. (2019). Questions for artificial intelligence in health care. *Jama*, 321(1), 31-32.
- Marinucci, L., Mazzuca, C., & Gangemi, A. (2022). Exposing implicit biases and stereotypes in human and artificial intelligence: state of the art and challenges with a focus on gender. *AI & SOCIETY*, 1-15.
- Miracola, S. (2019). How China Uses Artificial Intelligence to Control Society. Italian Institute for International Political Studies.

<https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/how-china-uses-artificial-intelligence-control-society-23244>

- Montemayor, C., Halpern, J., & Fairweather, A. (2022). In principle obstacles for empathic AI: why we can't replace human empathy in healthcare. *AI & society*, 37(4), 1353-1359.
- Morio, H., & Buchholz, C. (2009). How anonymous are you online? Examining online social behaviors from a cross-cultural perspective. *Ai & Society*, 23(2), 297-307.
- Morley, J., Kinsey, L., Elhalal, A., Garcia, F., Ziosi, M., & Floridi, L. (2021). Operationalising AI ethics: barriers, enablers and next steps. *AI & SOCIETY*, 1-13.
- Mosakas, K. (2021). On the moral status of social robots: considering the consciousness criterion. *AI & SOCIETY*, 36(2), 429-443.
- Nasim, S. F., Ali, M. R., & Kulsoom, U. (2022). Artificial Intelligence Incidents & Ethics A Narrative Review. *International Journal of Technology, Innovation and Management (IJTIM)*, 2(2).
- Naudé, W. (2020). Artificial intelligence vs COVID-19: limitations, constraints and pitfalls. *AI & Society*, 35(3), 761-765.
- Nissan, E. (2017). Digital technologies and artificial intelligence's present and foreseeable impact on lawyering, judging, policing and law enforcement. *Ai & Society*, 32(3), 441-464.
- Nomura, T., Kanda, T., Suzuki, T., & Yamada, S. (2020). Do people with social anxiety feel anxious about interacting with a robot?. *Ai & Society*, 35(2), 381-390.
- Ouchchy, L., Coin, A., & Dubljević, V. (2020). AI in the headlines: the portrayal of the ethical issues of artificial intelligence in the media. *AI & SOCIETY*, 35(4), 927-936.
- Parfett, A., Townley, S., & Allerfeldt, K. (2021). AI-based healthcare: a new dawn or apartheid revisited?. *AI & society*, 36(3), 983-999.
- Pedersen, T., & Johansen, C. (2020). Behavioural artificial intelligence: an agenda for systematic empirical studies of artificial inference. *AI & SOCIETY*, 35(3), 519-532.
- Peeters, M. M., van Diggelen, J., Van Den Bosch, K., Bronkhorst, A., Neerinx, M. A., Schraagen, J. M., & Raaijmakers, S. (2021). Hybrid collective intelligence in a human-AI society. *AI & society*, 36(1), 217-238.
- Riley, C., Buckner, K., Johnson, G., & Benyon, D. (2009). Culture & biometrics: regional differences in the perception of biometric authentication technologies. *AI & society*, 24(3), 295-306.
- Ritzer, G. (2021). *Sosyolojiye Giriş* (3. basım). İstanbul: Ayrıntı.
- Robert, L. P. (2019). Are automated vehicles safer than manually driven cars?. *AI & SOCIETY*, 34(3), 687-688.
- Roberts, H., Cows, J., Morley, J., Taddeo, M., Wang, V., & Floridi, L. (2021). The Chinese approach to artificial intelligence: an analysis of policy, ethics, and regulation. *AI & Society*, 36(1), 59-77.
- Šabić, E., Keeley, D., Henderson, B., & Nannemann, S. (2021). Healthcare and anomaly detection: using machine learning to predict anomalies in heart rate data. *AI & SOCIETY*, 36(1), 149-158.
- Sartori, L., & Theodorou, A. (2022). A sociotechnical perspective for the future of AI: narratives, inequalities, and human control. *Ethics and Information Technology*, 24(1), 1-11.
- Sarwar, A., & Sharma, V. (2014). Comparative analysis of machine learning techniques in prognosis of type II diabetes. *AI & society*, 29(1), 123-129.
- Schiff, D. (2021). Out of the laboratory and into the classroom: the future of artificial intelligence in education. *AI & society*, 36(1), 331-348.
- Schwalbe, N., & Wahl, B. (2020). Artificial intelligence and the future of global health. *The Lancet*, 395(10236), 1579-1586.
- Sciarretta, E., Mancini, R., & Greco, E. (2022). Artificial Intelligence for Healthcare and Social Services: Optimizing Resources and Promoting Sustainability. *Sustainability*, 14(24), 16464.
- Smith, M., & Miller, S. (2022). The ethical application of biometric facial recognition technology. *Ai & Society*, 37(1), 167-175.
- Sprenger, F. (2020). Microdecisions and autonomy in self-driving cars: virtual probabilities. *AI & SOCIETY*, 1-16.
- Stypinska, J. (2022). AI ageism: a critical roadmap for studying age discrimination and exclusion in digitalized societies. *AI & society*, 1-13.
- Szollósy, M. (2017). Freud, Frankenstein and our fear of robots: projection in our cultural perception of technology. *Ai &*

- Society, 32(3), 433-439.
- Stephan, K. D., & Klima, G. (2021). Artificial intelligence and its natural limits. *AI & SOCIETY*, 36(1), 9-18.
- Toh, L. P. E., Causo, A., Tzuo, P. W., Chen, I. M., & Yeo, S. H. (2016). A review on the use of robots in education and young children. *Journal of Educational Technology & Society*, 19(2), 148-163.
- Torrance, S. (2008). Ethics and consciousness in artificial agents. *Ai & Society*, 22(4), 495-521.
- Totschnig, W. (2019). The problem of superintelligence: Political, not technological. *AI & SOCIETY*, 34(4), 907-920.
- Tsamados, A., Aggarwal, N., Cowls, J., Morley, J., Roberts, H., Taddeo, M., & Floridi, L. (2022). The ethics of algorithms: key problems and solutions. *AI & Society*, 37(1), 215-230.
- Ullah, Z., Al-Turjman, F., Mostarda, L., & Gagliardi, R. (2020). Applications of artificial intelligence and machine learning in smart cities. *Computer Communications*, 154, 313-323.
- Umbrello, S., Torres, P., & De Bellis, A. F. (2020). The future of war: could lethal autonomous weapons make conflict more ethical?. *AI & SOCIETY*, 35(1), 273-282.
- Véliz, C. (2021). Moral zombies: why algorithms are not moral agents. *AI & SOCIETY*, 36(2), 487-497.
- Varona, D., Lizama-Mue, Y., & Suárez, J. L. (2021). Machine learning's limitations in avoiding automation of bias. *AI & SOCIETY*, 36(1), 197-203.
- Vrščaj, D., Nyholm, S., & Verbong, G. P. (2020). Is tomorrow's car appealing today? Ethical issues and user attitudes beyond automation. *AI & SOCIETY*, 35(4), 1033-1046.
- Wallach, W. (2008). Implementing moral decision making faculties in computers and robots. *Ai & Society*, 22(4), 463-475.
- Wong, G. K., Ma, X., Dillenbourg, P., & Huan, J. (2020). Broadening artificial intelligence education in K-12: Where to start?. *ACM Inroads*, 11(1), 20-29.
- Woolgar, S. (1985). Why not a sociology of machines? The case of sociology and artificial intelligence. *Sociology*, 19(4), 557-572.
- Yigitcanlar, T., Agdas, D., & Degirmenci, K. (2022). Artificial intelligence in local governments: perceptions of city managers on prospects, constraints and choices. *AI & SOCIETY*, 1-16.
- Yolgörmez, C. (2021). *Machinic Encounters: A Relational Approach to the Sociology of AI*. In *The Cultural Life of Machine Learning* (pp. 143-166). Palgrave Macmillan, Cham.
- Zajko, M. (2021). Conservative AI and social inequality: conceptualizing alternatives to bias through social theory. *AI & SOCIETY*, 36(3), 1047-1056.
- Ziosi, M., Hewitt, B., Juneja, P., Taddeo, M., & Floridi, L. (2022). Smart cities: reviewing the debate about their ethical implications. *AI & society*, 1-16.
- Złotowski, J., Khalil, A., & Abdallah, S. (2020). One robot doesn't fit all: aligning social robot appearance and job suitability from a Middle Eastern perspective. *AI & SOCIETY*, 35(2), 485-500.

Türkiye’deki Fenomen Annelerin Instagram Paylaşım Pratikleri Üzerinden Dijital Kimlik İnşasının İncelenmesi: Sharenting

Thomas Alfred BAUER, Aybike SERTTAŞ ve Çise Ayhan HELVACIOĞLU

Prof. Dr., Viyana Üniversitesi
thomas.bauer@univie.ac.at

Doç. Dr., İstinye Üniversitesi İletişim Fakültesi
aybike.serttas@istinye.edu.tr

Arş. Gör., İstinye Üniversitesi İletişim Fakültesi
Doktora Öğrencisi, Viyana Üniversitesi İletişim Bilimleri
ciseayhan@istinye.edu.tr

Özet

Geleneksel medya ve yeni medya teknolojileri arasındaki yeni bağlantılar, politik ve sosyal deneyimizde ve gündelik yaşam pratiklerimizde değişiklikler yaratmaktadır. Medyanın kimliklerin gelişmesinde ve olgunlaşma süreçlerinde, anlamın inşasında, değerlerin - kültürel kodların ve gündelik estetiğin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığı konusu yaygın olarak kabul edilmektedir. Araştırma, medya tüketimi ve kültürel üretime ilişkin literatürü incelemekte ve konuyu Erving Goffman’ın gündelik yaşamda benliğin sunumu yaklaşımı ile karşılaştırmaktadır. Ebeveynlerin sosyal medya kullanımları ve yorumlamaları literatüre *sharenting* olarak girmiştir. Bu fenomen, ebeveynlerin çocukları ve kendi ebeveynlik pratikleri hakkında sosyal medyada düzenli olarak paylaşım yapma ve dijital kimliklerini inşa etme süreçlerine katkı sağlayan ebeveyn paylaşım pratikleri olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada *sharenting* yoluyla benliğin sunumu üzerinden, gündelik yaşam pratiklerindeki annelik kimliğinin dijital medyada nasıl inşa edildiğini anlamak için sorular sorulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Medya, Dijital Kimlik, Kimlik İnşası, Benlik Sunumu, Sharenting.

Abstract

Examining the Construction of Digital Identity through Instagram Sharing Practices of Mothers The Influencer in Turkey: Sharenting

New connections between traditional media and new media technologies are creating changes in our political and social experience and daily life practices. It is widely accepted that the media plays an important role in the development and maturation of identities, the construction of meaning, and the shaping of values - cultural codes and everyday aesthetics. The research examines the literature on media consumption and cultural production and compares the issue with Erving Goffman’s approach to the presentation of self in everyday life. Parents’ use and interpretation of social media has entered the literature as *sharenting*. This phenomenon is defined as parent sharing practices that contribute to the processes of parents sharing their children and their own parenting practices on social media regularly and building their digital identities. In the study, it is aimed to ask questions to understand how the identity of motherhood in daily life practices is constructed in digital media, through the presentation of the self through sharing.

Keywords: Digital Media, Digital Identity, Identity Construction, Self-Presentation, Sharenting.

1. Giriş

Medyanın, bireylerin yaşamındaki rolü ve toplumlar üzerindeki etkisi yeni bir tartışma konusu değildir. Siyaset, ekonomi, sosyal bilimler ve günlük yaşam söylemleri alanında medyanın giderek daha önemli hale geldiği genel yargı olarak kabul edilmektedir (Fiske 1990; Eagleton, 1996). Yirminci yüzyıla gelindiğinde, sosyal bilimciler ve iletişim ve kültürel araştırmalar alanındaki araştırmacılar, medya etkileri konusunda ampirik araştırmalar yürütmeye başladılar (Luke, 1990; Peterson & Thurston, 1933; Schramm, Lyle & Parker, 1961). Buckingham’ın (2007) vurguladığı gibi, tarihsel olarak, çocukların ve ebeveynlerin medyayla olan ilişkileri üzerine psikolojik yaklaşımların hâkim olduğu araştırmalar yaygınken, medyanın etkilerine ilişkin davranışçı çalışmalar ise daha yapılandırmacı bir yaklaşıma yerini bırakmıştır.

Bauer'ın (2012) belirttiği gibi, medya üreticiler ve tüketiciler tarafından bir topluluğa bağlanarak, bir ilgi ve deneyim topluluğu olarak birbirleriyle bağlantı kuran, bilgi, haber veya eğlence alışverişi amacıyla kullanılan, teknik olarak organize olmuş sistemsel bir kavramdır. Berger ve Luckmann'a (1996) göre, medyanın kimliklerin gelişmesinde ve olgunlaşma süreçlerinde, anlamın inşasında, değerlerin, kültürel kodların ve gündelik estetiğin biçimlendirilmesinde veya referansların yaratılmasında önemli bir rol oynadığı gerçektir. Aslında, Hug'ın (2009) da belirttiği gibi, bugün medyanın gerçekliğin inşası ve iletişimsel süreçlerin oluşumu yoluyla kimliğin yaratılmasına dahil olduğu ve sosyalleşmenin bir aracı olarak görülmesi gerektiği şüphesizdir (Singer ve Singer, 2002; Bulunmaz, 2015). Sosyal yapılanmasını geleneksel iletişim biçimleri yerine ağ üzerinden gerçekleştiren ağ toplumunda (Castells, 2005) ise, kimliklerin yaratılmasına dahil olan ve sosyalleşmenin bir aracı olarak görülen yeni medya ortamının en popüler alanlarından biri sosyal medyadır (Kumar vd., 2015).

2. Sharenting Kavramı ve Dijital Kimlik

Son yıllarda medya ve kültürel çalışmalar alanlarındaki araştırmacılar, sosyal medyanın dijital kimlik inşası ile ilgili kullanımlarına ve yorumlarına dair sosyolojik bir yaklaşım geliştirmektedirler. (Gillespie, 1995; Buckingham, 2000; Livingstone, 2002). Literatürdeki pek çok çalışma, çocukların sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve yorumladıklarından çok ebeveynlerin sosyal medyayı nasıl kullandıkları ve yorumladıkları üzerine odaklanmaktadır. Ebeveynlerin sosyal medyayı kullanımları ve yorumlamaları son zamanlarda *sharenting* olarak literatüre girmiştir (aktaran Collins Dictionary, 2016) ve bu fenomen, ebeveynlerin çocukları hakkında sosyal medyada düzenli olarak paylaşım yapma ve kendi ebeveyn pratikleri üzerinden annelik kimliklerini yapılandırma süreçleri olarak tanımlanmaktadır. (Blumm-Rose ve Livingstone, 2017). Ebeveynler, *sharenting* üzerinden, anneliklerini çevrim içi olarak tasvir eden kendi dijital kimliklerini inşa etmektedirler (Davidson-Wall, 2018; Steinberg, 2016). Bu bağlamda, araştırma, sosyal medyada annelik kimliklerinin inşasına dayalı bir ebeveyn paylaşım pratiği olan *sharenting*e ilişkin tartışmalara, anneliğin sosyal medyadaki konumuna gönderme yaparak eleştirel bir bakış sunmaktadır.

Son yıllarda literatür, dijital medyanın büyümesinin, internetin yükselişinin ve mobil cihazların çoğalmasının önemini ve etkisini ve bunların nasıl bir araya gelip kitlenin anlamını dönüştürdüğünü vurgulamıştır (Bolter ve Grusin 1996; Lister ve diğerleri 2003). Henry Jenkins (2008), medya teknolojileri ile dijital bilişimin yakınsaması sonucunda internet ve internete dayalı faaliyetlerin bilgi toplumunda yaşayan bireylerin günlük yaşamlarının her alanına nüfuz ettiğini ve bu faaliyetlerin neredeyse tamamının internet üzerinden çevrimiçi olarak gerçekleştirildiğini belirtir (Göker, 2017; Manovich, 2001). Boyd ve Ellison (2007), sosyal ağ sitelerinin, kullanıcıların inşa edilen dijital kimlikler aracılığıyla başkalarıyla birebir, etkileşimli ilişkiler kurduğu sanal topluluklar ve kullanıcıların kişisel profiller oluşturmaya, arkadaş oluşturmaya olanak tanıyan web tabanlı platformlar olduğunun altını çizmiştir.

Dolaylı olarak metinlerin sembolik inşası, sosyal medyanın günlük kullanımlarının merkezi yönlerinden biridir (Thumim, 2012). Bu inşa pratikleri aynı zamanda medyanın üretim ve kurgu süreçleriyle de şekillenir. Bu aracılı inşa etme stratejileri, kişinin sosyal medya hesabına nelerin dahil edilip edilmeyeceğine ve inşa ile inşa edilen arasındaki ilişkiyi şekillendirmeye ilişkin bir dizi seçeneğe dayanır (Thumim, 2012, 54-57). Instagram gibi kullanıcı tarafından üretilen sosyal medya platformları ve sağladıkları kimlik oluşturma pratikleri, medyanın üretim ve tüketim süreçlerini yakınsayarak ve bireylere kendi öznel bakış açılarını merkeze alma fırsatı sağlayarak medya ilişkilerini karmaşık hale getirmiştir.

Hootsuite ile ortaklaşa yayınlanan Digital 2020 raporunda duyurulduğu üzere, anneler tarafından geniş çapta benimsendiği ve kullanıldığı için, sharenting uygulamalarını incelemek için özellikle Instagram ilginç bir platformdur (WeAreSocial, 2020). Platformu çevreleyen kültürel ortam, özellikle annelik ve çocuklarla ilgili içeriğin platformda popülaritesi arttıkça, belirli kimlik inşasıyla bağlantılı hale gelmektedir. Literatürde birçok çalışma, influencer annelerin paylaşım uygulamalarına ilişkin motivasyonlarını ve gerekçelerini araştırmaktadır. AVG Teknoloji tarafından 2010 yılında yapılan bir araştırmaya göre dijital kimlik, çocuklar 6 aylık olmadan anne veya baba tarafından oluşturulmaktadır. Ailenin online uygulamaları bundan çok daha önce anne adayının daha çocuk doğmadan ultrason görüntülerini paylaşması ile başlamıştır (AVG Technologies, 2010).

Archer'ın (2019, 50) aktardığı araştırma, sharenting davranışına ve motivasyonlarına odaklanır. Avustralyalı fenomen annelerle 45 görüşme gerçekleştirilir. Annelerin %51'i, günlük, haftalık veya ara sıra fotoğraf yüklediğini, %50'den fazlası ise ilk çocuklarının doğumundan sonra sosyal medya kullanımlarını artırdığını belirtmiştir. Fenomen annelerin %70'i çocuklarının dijital kimlikleri üzerinden marka uzantısı olarak sponsorluk kazandıklarını ve diğer kazanç etkinliklerine katılmak için kendi annelik kimliklerini kullandıklarını aktarmıştır.

Blum-Ross & Livingstone'un sharenting'in bir dijital öz temsil biçimi olup olmadığını soran araştırması (2017), 17 blog yazarıyla yapılan görüşmelerden yararlanmıştır. Araştırma, ebeveynler olarak kimliklerini inşa ederken, çocuklarının hayatlarının kaçınılmaz olarak kamusal yönlerini oluşturduklarını, paradoksal olarak önlemekle sorumlu oldukları riskleri ortaya koyduklarını, bu nedenle, ebeveynlerin derin etik ikilemlerle uğraştıklarını bulmuştur.

Orton-Johnson (2017) tarafından anneliğin çevrimiçi temsillerine ilişkin verilerden yararlanılarak sunulan analiz, annelik bloglarını okuyarak sosyal medyayı düzenli olarak kullanan Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'da yaşayan 32 anne ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Araştırma, anne bloglarının anlatılarının dayanışma faaliyetinin bir örneği olarak, dijital kimliğin varlığı ve statüsü ile ilgili önemli soruları güçlendirdiğini ortaya koymuştur.

Windley'e göre (2008, 47), Salvador Minuchin, insanın kimlik deneyiminin iki unsuru olduğunu açıklar: aidiyet duygusu ve ayrı olma duygusu. Hem kendisini diğerlerinden ayıran özgün nitelikler bütünü hem de başkalarıyla ortak paydada bulunduğu alanlardaki benzerlikleri içinde barındıran bir yandan farklılığın, diğer yandan aynılığın aktarımını sağlar. Örneğin, bireysel anlamda veya toplumsal bağlamda ebeveynlik kavramı hem diğer ebeveynlerle aynılığı hem de ebeveyn olmayanlarla farklılığı içerir. Windley'e göre (2008) psikolojik kimliğimiz olarak tanımlanan dijital kimlik, bir kişiyi veya şeyi (dijital kimlik dilinde özne veya varlık olarak adlandırılır) benzersiz şekilde tanımlayan verileri içerir. Ancak, aynı zamanda öznenin diğerleriyle olan ilişkileri hakkında bilgileri de içerir. Geçmişte bireylerin kimlikleri, içinde yaşadıkları sosyal çevre ve toplumsal bağlamında inşa edilirken, günümüzde sosyal medya da bu alana dahil olmuştur. Bireyler, internet üzerinden eriştikleri sosyal medya platformları aracılığıyla, tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi, çok sayıda insanla çevrimiçi olarak etkileşime geçebilmektedir. Bu alanlar aynı zamanda kullanıcıların kendini yansıtmaları ve dijital kimlik üretimi için çok önemlidir. Kimliğin oluşumunda ve inşasında kilit unsurlardan biri de sosyal medya çağının ortasında doğan insanların yer ve zamanları ile ilişkilendirilen platformların tasarımıdır.

3. Erving Goffman Referansı ile Sosyal Medyada Benliğin Sunumu

Erving Goffman'ın "Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu" (1959), bireylerin yüz yüze etkileşimde kendilerini sunma biçimlerini araştıran ufuk açıcı bir sosyolojik çalışmadır. Kitap, bireylerin günlük yaşamlarında oyuncu olarak hareket ettiklerini ve bu performansın bir seyirci önünde sahnelendiğini savunur. Bu performansın amacı, benliğin veya «yüzün» belirli bir görüntüsünü iletme ve bu yüzü, kişinin imajına yönelik potansiyel zorluklar veya tehditler karşısında bile korumaktır.

Goffman, bireylerin yüzleriyle veya başkaları üzerinde bıraktıkları izlenimle ilgilendiklerini ve sosyal etkileşimlerde yüzlerini yönetmek için çeşitli taktikler kullandıklarını savunur (Goffman, 1959). Bu taktikler arasında, benliğin belirli bir görüntüsünü sunmak için fiziksel görünüm, konuşma ve jestlerin manipüle edilmesini içeren "yüz çalışması" ve kişinin görüntüsü yanlış olsa bile yüzünü korumak için yapılan eylemleri içeren «yüz kurtarma» yer alır (Goffman, 1959). Goffman'ın «Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu»nda tanıttığı anahtar kavramlardan biri "ön sahne" ve "arka sahne" fikridir (Goffman, 1959). Ön sahne, bireylerin başkalarına sunduğu kamusal yüzü ifade ederken, arka sahne, kişinin kendini sunumunun özel, perde arkası yönlerini ifade eder. Ön aşamada, bireyler kendilerinin belirli bir imajını iletme için çeşitli taktikler kullanırken, arka aşamada daha özgün veya korumasız bir benlik ortaya çıkarabilirler. Goffman ayrıca öz-sunumun şekillenmesinde kurumların rolünü tartışır (Goffman, 1959). Kurumların, bireylerin nasıl davranmaları ve kendilerini sunmaları gerektiğine dair bir dizi beklenti sağladığını ve bireylerin bu beklentiler tarafından kendilerini sunmalarında kısıtlanabileceğini savunur. Örneğin, bir işyerindeki bireylerin kendilerini profesyonelce giyinmeleri ve resmi bir tonda konuşmaları gibi belirli bir şekilde sunmaları beklenebilir (Goffman, 1963).

Goffman'ın iç görüleri, özel ve kamusal yaşam arasındaki çizginin giderek bulanıklaştığı ve sosyal medya ile diğer

teknolojilerin bireylere kendilerini daha geniş bir kitleye sunmaları için yeni yollar sağladığı bir dünyada son derece önemlidir. Goffman, insanların sürekli olarak bir seyirci için performans sergilediklerini, kendileri hakkında gerçek benlikleriyle uyumlu olsun ya da olmasın bir izlenim yarattıklarını anlatır.

Instagram, kullanıcılara hayatlarını sergilemek ve kendilerini geniş bir kitleye tanıtmak için bir platform sunmaktadır. Birçok yönden Instagram, Goffman'ın eylem halindeki teorilerinin en önemli örneğidir. Instagram kullanıcıları, takipçilerine arzu ettikleri bir görüntüyü sunmak için hangi fotoğrafların, videoların ve altyazıların paylaşılacağını dikkatlice seçerek profillerini dikkatlice düzenlerler. Bir kişinin Instagram'daki yaşamının küratörlüğünü yaptığı bu temsiline genellikle "Instagram kişiliği" veya "Instagram benliği" denir. Instagram kullanıcıları, doğru filtreleri dikkatlice seçmek ve kendilerinin mümkün olan en iyi versiyonunu sunmak için fotoğraflarını düzenlemek gibi çeşitli yüz çalışması biçimleriyle uğraşırlar. Ayrıca kendilerini diğer kullanıcılarla karşılaştırdıkları ve kendilerini daha uygun bir ışık altında sunmaya çalıştıkları sosyal karşılaştırma ile de meşgul olurlar. Örneğin, bir kullanıcı, sofistike, zengin bir yaşam tarzı imajını sunmak için, orada yalnızca bir kez yemek yemiş olsa bile, lüks bir restoranda kendisinin bir fotoğrafını paylaşabilir.

Bununla birlikte, Instagram 'da mükemmel bir görüntü sunma baskısının olumsuz etkileri de olabilir. Birçok kullanıcı, sürekli bir olumlu içerik akışı sürdürme ihtiyacı hisseder ve bu da tükenmişlik, kaygı ve depresyon duygularına yol açar (Kross, Verduyn, Demiralp, Park, Lee, Lin ve Ybarra, 2013). Ayrıca, kullanıcılar kendilerini başkalarının hayatlarının gerçekçi olmayan ve sıklıkla üzerinde yoğun bir şekilde düzenlenmiş versiyonlarıyla karşılaştırdıkları için, platformdaki diğer kişilerle sürekli karşılaştırma düşük benlik saygısına sebep olabilir (Tiggemann, Slater ve Lynch, 2014).

Goffman'a (1959) göre, benlik, sosyal etkileşimlerin bir ürünüdür ve bireyler, başkalarının önünde kendileri için bir «yüz» veya olumlu bir sosyal değer yaratırlar. *Sharenting* pratiği, Goffman'ın kendini sunma ve yüz çalışması fikirleriyle ilişkilendirilebilir. Sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte ebeveynler, çocuklarını aile, arkadaşlar ve yabancılar da dahil olmak üzere geniş bir kitleye kolayca tanıtabilirler. Paylaşılan bilgiler aracılığıyla ebeveynler çocuklarının kendi sosyal değerlerini yansıtan bir imaj oluşturabilirler (Boyd, 2014). Örneğin, ebeveynler çocuklarının başarılarını, yeteneklerini ve dönüm noktalarını sergileyebilir, böylece gururlu ve başarılı ebeveynler olarak kendileri hakkında olumlu bir imaj yaratabilirler (Turkle, 2011). Bunu yaparken, hayatlarının derlenmiş bir görüntüsünü sosyal ağlarına sunarken yüz-işine girerler (Boyd, 2014). Öte yandan, sosyal medyada paylaşılan bilgilerin çocuklara olumsuz yansımaları, örneğin çocuğun davranışlarının eleştirilmesi ya da kötileyici durumlarda gösterilmesi gibi durumlarda ebeveynler itibar kaybı ve olumsuz toplumsal değer kaybı ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Turkle, 2011).

4. Sonuç

Günlük hayatımızda benimsediğimiz kimliklerin yanı sıra sosyal medya aracılığıyla oluşturduğumuz ve dijital kimlik olarak adlandırabileceğimiz yeni bir kimlik türü de ortaya çıkmıştır. Yayınladığımız fotoğraflar, duygu ve düşüncelerimizi temsil eden okuduğumuz yazılar, konum bilgilerimiz, yorumlarımız ve beğenilerimiz aracılığıyla bu ağlardaki kullanıcılar kendilerini yakın çevremize ve potansiyel çevrimiçi takipçilerimize sunarlar. Kullanıcılar, bir yandan yaş, cinsiyet, ırk, dil ve din gibi çevrimdışı yaşamlarıyla örtüşen bazı özellikler üzerinden kendilerini tanımlayan kimliklerini inşa ederken, diğer yandan fiziksel yaşamdan farklı olarak bedenleriyle aynı ortamda değil, anonim olarak ya da söz konusu özelliklerini farklı şekillerde yansıtarak kendilerini birer birey olarak tanımlamaktadırlar. Bu niteliklere ek olarak, güncellemeler, ilgi alanları ve beğeniler, diğer kullanıcıların bakış açılarını şekillendiren, kullanıcının oluşturmak istediği imajı besleyen ve kimlik inşasının bir parçası haline gelen işaretler olarak işlev görür.

Konuyu Instagram örneği üzerinden sorguladığımızda, Erving Goffman'ın "Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu" (Goffman, 1959), bireylerin kendilerini başkalarına sunma biçimlerini ve bu sunumun başkalarının beklentileri ve tepkileriyle nasıl şekillendiğini anlamak için yararlı bir merceğe sağlar. Instagram, bunun en iyi örneğidir çünkü kullanıcılar, takipçilerine arzu ettikleri bir görüntüyü sunmak için profillerini dikkatlice düzenlerler. Bununla birlikte, Instagram'da mükemmel bir görüntü ve konumuz özelinde ebeveynlik sunma baskısının olumsuz etkileri de olabilir, bu da öz-yansıtmanın önemini ve sosyal medyanın benlik algımızı şekillendirme biçimlerinin eleştirel bir incelemesini vurgular.

Sonuç olarak ebeveynler, çocukları hakkında sosyal medyada bilgi paylaşarak, çocuklarının kendi sosyal değerlerini yansıtan kamusal bir imaj yaratırlar. Hayatlarının ve çocuklarının derlenmiş bir görüntüsünü sunarak, sosyal ağlarının önünde olumlu bir imaj sürdürmelerine yardımcı olan yüz çalışmasıyla meşgul olurlar. Bu, bir kendini ifade biçimi olarak görülebileceği gibi, ebeveyn olarak kendilerinin belirli bir imajını sosyal ağlarına yansıtma girişimi olarak da görülebilir.

Sharenting eyleminin olumsuz sonuçları olabileceğini belirtmek gerekir. Paylaşılan bilgilerin izinsiz veya uygunsuz olarak algılanması, çocuklar için mahremiyet kaybına ve gelecekte zarar görme potansiyeline yol açabilir. Ek olarak, sosyal medyada olumlu bir imajı sürdürmeye yönelik sürekli baskı, bireylerin gerçek deneyimlerinin ve duygularının düzenlenmiş bir imajın arkasına gizlendiği çarpık bir gerçekliğin yaratılması ile sonuçlanabilir.

Bu düşünceler ışığında, ebeveynlerin deneyimlerini paylaşmak ile çocuklarının mahremiyetini ve esenliğini korumak arasında bir denge kurması çok önemlidir. Bunu yaparak, ilgili tüm tarafların haysiyetine ve mahremiyetine saygı duyan sorumlu bir paylaşım gerçekleştirebilirler.

5. Kaynakça

- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Doubleday.
- Archer C (2019) How influencer ‘mumpreneur’ bloggers and ‘everyday’ mums frame presenting their children online. *Media International Australia* 170(1): 47–56.
- Avg Technologies (2010). *AVG Digital Diaries – digital birth*. Accessed: 10.01.2019, <http://www.avgdigitaldiaries.com/post/41940227757/avg-digital-diaries-a-look-at-how-technology>
- Bauer, A., T., (2012). *The Communicational Signatures of Religion –re-vented in a Social Media Environment*. *Journal of Asian Research Center for Religion and Social Communication*. Vol 10, Nr. 2/2012, p. 122 – 157.
- Bauer, A., T., (2014). *THE IMPORTANCE OF MEDIA LITERACY FOR SOCIABILITY AND SOCIETY DEVELOPMENT: Cultural and Social Study Comments on Public Value of General Media Awareness*. Ky Yeu Proceedings: “Journalism in Globalization: Chances, Challenges and Perspectives. Hanoi 2014: The Publishing House of Political Theory, p.313 - 341.
- Berger P. L. & Luckmann T. (1966) *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books, Garden City NY.
- Blum-Ross A, Livingstone S. (2017), *Sharenting, parent blogging, and the boundaries of the digital self*. *Popular Communication* 2017;15(2):110-25.
- Bolter, J. and Grusin, R., 1996. *Remediation. Configurations*, 4(3), pp.311-358.
- Boyd, D. (2014). *It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Yale University Press.
- Boyd, D., M., & Ellison, N., B., (2007), “Social Network Sites: Definition, History and Scholarship”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1). <http://dx.doi.org/10.1109/EMR.2010.5559139>.
- Buckingham, D. (2000) *After the Death of Childhood: Growing Up in the Age of Electronic Media*, Cambridge: Polity.
- Buckingham, D. (2007). *Digital Media Literacies: rethinking media in the age of Internet*. *Research in Comperative and International Education*, 2(1).
- Buckingham, D., (2007). *Childhood in the Age of Global Media , Children’s Geographies*, Vol. 5, Nos 1 – 2, 43 – 54, February –May 2007, Routledge.
- Bulunmaz, B., (2015). *Yeni İletişim Teknolojileriyle Değişen Medya Yayıncılığı: Yeni Medyada İçerik Üretimi ve Sunumu*. Edited Filiz Aydoğan. *İletişim Çalışmaları*, 2015. P.321-333.
- Castells M. (2005), *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt*, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. Collins Dictionary, *Sharenting*. Retrieved 3/01/2016, from <http://www.collinsdictionary.com/submission/11762/Sharenting>
- Davidson-Wall, N. (2018, April). “*Mum, seriously!*” *Sharenting the new social trend with no opt out* [Paper presentation]. The 9th Debating Communities and Social Networks OUA Conference. <http://networkconference.netstudies.org/2018OUA/2018/04/22/mum-seriously-sharenting-the-new-social-trend-with-no-opt-out/>
- Eaglaton, T. (1996). *İdeoloji*. çev: M. Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fiske, J. (1990). *Introduction to Communication Studies*. London: Routledge.

- Giddens, A., (1990): *The Consequence of Modernity*. Stanford
- Gillespie, M., (1995). *Television, Ethnicity and Cultural Change*, London: Routledge.
- Goffman, E. (1963). *Behavior in Public Places*. New York: Free Press.
- Göker, G., (2017). Dijital Heterotopyalar: “Başka” Bir Bağlamda Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, 2017, 9 (4): 164-188
- Hall, Stuart ((1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practice*. London: Sage Publications.
- Hall, Stuart.(1993): *Encoding, Decoding*. In: Doring, S.: *The Cultural Studies Reader*. London: Routledge
- Hepp, A. (2014). *Medyatikleşen Kültürler*. Çiğdem Bozdağ ve Elif Posos-Devrani (çev.), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hepp, A., and Krotz, F. (2014). *Mediatized Worlds-Understanding Everyday Mediatization*, In *Mediatized Worlds: Culture and Society in a Media Age*, A. Hepp, F. Krotz (Eds.), London: Palgrave Macmillan.
- Hoggart, R., (1957). *The Uses of Literacy*, Penguin Books Ltd.
- Hug, T., (2009). *Constructivism and Media Socialization Concepts and Perspectives in German-Speaking Countries*. *Constructivist Foundations*, 4(2), 73-81.
- Jenkins, H., 2008. *Convergence culture*. Barcelona: Paidós.
- Kross, E., Verduyn, P., Demiralp, E., Park, J., Lee, D. S., Lin, N., ... & Ybarra, O. (2013). Facebook use predicts declines in subjective well-being in young adults. *PloS one*, 8(8), e69841.
- Kumar, P., Schoenebeck, S., (2015) *The Modern Day Baby Book: Enacting Good Mothering and Stewarding Privacy on Facebook*. CSCW '15: Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing, February, 2015, Pages 1302–1312. <https://doi.org/10.1145/2675133.2675149>
- Lister, M.& J. Dovey, & S. Giddings, & I. Grant & K. Kelly (2003) *New Media: A Critical Introduction*, Routledge Press, London.
- Livingstone, S. (2002) *Young People and New Media*, London: Sage.
- Luhmann N. (1996b) *Social systems*. Stanford University Press, Stanford.
- Luke, C., 1990. *Constructing the child viewer*. New York: Praeger.
- Manovich, L. (2001) *The Language of New Media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Orton-Johnson, K., (2017). *Mummy Blogs and Representations of Motherhood: “Bad Mummies” and Their Readers*. *Social Media + Society* April-June 2017: 1–10 .
- Osgood, C., E. and Schramm, W., (1954). *Circular Model of Communication*.
- Peterson, R., C., and Thurston, L.,L., (1993) *“Motion Pictures and Social Attitudes of Children*. New York: Macmillan.
- Schmidt S.J. (2001b) *Media societies: Fiction machines*. In: Grant C. B. & McLaughlin d. (eds.) *Critical studies. Language – meaning – social construction*. *Interdisciplinary studies*. rodopi, Amsterdam: 11–25.
- Schmidt S.J. (2010) *Radical Constructivism: A Tool, not a Super Theory!* *Constructivist foundation an interdisciplinary journal*. Volume 6. Number. Pages 6-11 <https://constructivist.info/6/1/006> 13mayıs2022 erişim 2010
- Shramm, W., Lyle, J., and Parker, E., B., (1961). *Television in the Lives of Our Children*. Stanford University Press, Stanford Calif. Pp.324.
- Singer, D. and Singer, J. (2002) *Handbook of Children and the Media*, New York: Sage.
- Steinberg, S. B. (2017). *Sharenting: Children’s privacy in the age of social media*. *Emory Law Journal*, 66, 839-884.
- Thumim, N. (Forthcoming, 2012) *Self-representation and digital culture* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Tiggemann, M., Slater, A., & Lynch, J. E. (2014). *NetGirls: The Internet, Facebook, and Body Image Concern*. *International Journal of Eating Disorders*, 47(5), 630-643.
- Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books.
- WeAreSocial. (2020). *DIGITAL 2020: 3.8 BILLION PEOPLE USE SOCIAL MEDIA*. Retrieved September, 20, 2022, from <https://wearesocial.com/uk/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media/>
- Windley, P., J., (2008). *Digital Identity*. USA: O’Reilly Media, Inc

Sosyal Medyada Linç: Covid 19 Yasakları Döneminde Luppo Dayı Olayı

Berkan GÜRBÜZ ve Eylem ŞİMŞEK⁴⁸

Yüksek lisans öğrencisi, Bahçeşehir Üniversitesi
berkan.gurbuz@bahcesehir.edu.tr
Orchid No: 0000-0001-9987-5605

Doç.Dr., Bahçeşehir Üniversitesi, İletişim Fakültesi
eylem.simsek@sad.bau.edu.tr
Orchid No: 0000-0003-3032-7613

Özet

Bu çalışmada sosyal medyanın bireye olan olumsuz etkileri grup ve kitle psikolojisi bağlamında incelenmiş ve sanal linç kavramına odaklanılmıştır. Sosyal medyadaki linçe yönelik 10 Nisan 2020 tarihindeki “Luppo Olayı” lincin pek çok yönünü barındırması, yaygın ve etki eden bir olay olması nedeniyle seçilmiştir. Sosyal medyadaki linç olgusunun Türk kültürü bağlamında derinlemesine incelenmesine yönelik olarak nitel paradigma kapsamında örnek olay çözümlemesi yapılmıştır. Twitter’den “#Luppo Dayı” hastag’iyle paylaşılan veriler incelenmiştir. Paylaşımlar içerik analiziyle çözümlenerek temaların belirlenmesi ve linç aşamalarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Kodlamalar sonucunda sosyal medyadaki lincin küçümseme, mizah, eleştiri ve marka vurgusunu içerdiği az sayıda da linç karşıtı paylaşım olduğu belirlenmiştir. Sanal linçte mizahın yaygınlıkla kullanılması, sosyal medyada linç türlerine karşı farkındalık geliştirilmesi açısından önemli bir bulgudur. 16-18 Nisan 2020 tarihinde ise linç olayına ilişkin bilgilerin artmasıyla aydınlatma, linçe yönelik eleştiri, marka vurgusu ve linç karşıtı destek paylaşımlarının yapıldığı, linçin üç aşamada gerçekleştiği ve lincin hedefinin hızla değişebildiği belirlenmiştir. Sosyal medyada özellikle Twitter’in provakasyona açık bir uygulama olduğu, linç olayının aşağılayıcı mizahın da yardımıyla kolaylıkla yayılabileceği, dijital ayak izinin kaybolmaması nedeniyle linç paylaşımlarının hedefi olan bireylere uzun vadede zarar verebileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sanal Linç, Sanal Şiddet, COVID 19 Önlemleri, Luppo.

Abstract

Lynch In Social Media: Luppo Incident During Covid 19 Measures

In this study, the negative effects of social media on the individual were examined in the context of group and mass psychology focusing on the concept of cyber lynching. The “Luppo Incident” on April 10 2020, which reflects the lynching in social media, was chosen due to containing many aspects of lynching and is a common and influential event. In order to examine the lynching phenomenon in social media in depth in the context of Turkish culture, a case study analysis was conducted within the scope of the qualitative paradigm. The data shared on Twitter with the hashtag “#Luppo Uncle” was examined. The shares were analyzed with content analysis, aiming to identify the themes and reveal the lynching stages. As a result of the coding of the shares with the hashtag Luppo, lynching messages consisted of contempt, humor, criticism, and brand emphasis and a small number of anti-lynching messages. The lynching took place in three stages and the target of the lynching could change rapidly. The widespread use of humor in cyber lynching is an important finding in terms of raising awareness against lynching types in social media. On April 16-18, 2020, criticism of the lynching, brand emphasis and anti-lynching support shares were sent. Especially Twitter is an application open to provocation in social media, that lynching can easily spread with the help of humiliating humor and harm individuals who are the target of it in the long run, since the digital footprint is not lost.

Keywords: Social Media, Cyber Lynch, Cyber Violence, COVID 19 Measures, Luppo

⁴⁸ Bu çalışma, birincil yazarın projesine dayanmaktadır. Katkı Oranı Beyanı: Birincil yazar %60, ikincil yazar %40 oranında katkıda bulunmuştur. Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır. Çatışma Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını deklare etmektedir. Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

Abstract (Extended)

Background & Purpose: The main features interacting with the concept of lynching are hate speech, prejudice, discrimination, intolerance, exclusion and cyberbullying, aggression and violence. Social media, brought a new dimension to the concept of lynching. Lynching is widely studied in the context of mass and group psychology. However, although lynching in the virtual world is extremely common, studies on this subject are quite limited. Due to the fact that the lynching phenomenon is culturally sensitive, it is aimed to examine the lynching phenomenon in social media in depth depending on the Turkish culture. It has been observed that Twitter in particular creates a sensitive ground for lynching.

In order to analyze the lynching phenomenon in the social media, the Luppo incident on April 10, 2020, which caused an outrage in the society and had intense posts, was chosen as a research topic. The purpose isto determine how the virtual lynch is carried out and its stages. In the context of social media literacy, it is hoped that the lynching event will be better understood, and it will raise awareness among users. It is considered that understanding that even innocent behaviors and posts contribute lynch through humor is important in creating a more sensitive social media audience.

It is aimed to examine the forms of virtual lynching by analyzing the themes of lynch posts on social media in the context of Turkish culture; (1) Which themes are included on Twitter posts made on April 10-13, 2020 (during the incident) namely the “Luppo Incident” (2) Which themes are included on Twitter posts made on 16-18 April 2020 (after the incident) with the increase in information about the virtual lynching incident (3) What are the development stages of the Luppo virtual lynch? (4) What are the consequences of the Luppo virtual lynch

Research Method: A case study analysis was carried out within the scope of qualitative paradigm in order to examine the lynching phenomenon in social media in the context of Turkish culture. Case study model is important in that it provides the opportunity to analyze a complex phenomenon in its own context. The structuralist philosophy on which case analysis is based is effective in showing how reality is constructed (Baxter & Jack, 2008). The “Luppo Incident”, which reflects lynching on Twitter, was chosen because it contains many aspects of lynching and is a common and influential event. Qualitative research, with the content analysis method, the meanings of certain words, themes or concepts in the content were analyzed. By creating categories, scattered data are organized and meaningful results can be drawn.

The case study examined in the research is; the hasthag “#Uncle Luppo” lynching in social media Following the late curfew notification on April 10, 2020, two hours before the start of the ban, people flocked to the markets and filled the markets to meet their household and food needs. The photograph of a person waiting in line for payment with a “Luppo” package in his hand among this crowd has become the symbol of that night on social media. Luppo is a chocolate sandwich cake of the Şölen brand. The main stages in content analysis are description, analysis and interpretation. It was aimed to determine what was said in the description, to determine the themes in the analysis, to reveal meaningful relationships between the themes, and to evaluate the approach of the audience to the lynching phenomenon in interpretation. First of all, all posts available in 2022, April were collected and irrelevant ones are separated. Afterwards, the comments were read twice by the two researchers and the coding key was revealed with an inductive approach. All selected comments are classified one by one according to the relevant key. Afterwards, the codes were reviewed and a 90% agreement was reached among the coders. Finally, the themes were analyzed and the stages of the lynching event were interpreted.

Conclusion: The viral photo, namely “Uncle Luppo”, on April 10, 2020, has been one of the most discussed topics in Turkey for two days. It has been determined that lynching has the themes of criticism, humor, brand emphasis, contempt and anti-lynching/support at the time of the incident, and predominantly the themes of explanation, criticism, brand emphasis and anti-lynching/support after the incident. It has been observed that the first behavior of social media users about the agendas that enter the Twitter trends is to produce disreputable discourses by using the method of disdain and humor towards lynching. The lynching observed in the example of Uncle Luppo took place with an unconscious and reflexive anger on the ground of deep fear and anxiety of the society within the scope of COVID19 measures, and it

embodied in an individual who is unknown, what income group he belongs to, and for what purpose he shopped.

It is determined that the lynching took place in three stages in the Luppo example. If the lynching tweets sent at the time of the event are considered as Phase I, the target was the man who is buying Luppo. In the Phase II, Twitter users were tried to get rid of the echo chambers where the users only heard their own voices, are trying to reach a social reality. The manipulative and mostly untrue information spread in the Phase I makes it difficult and even prevents the users in Phase II from accessing the correct information. Top executives of Şölen company had to find the person who bought the Luppo and understand the facts and share them with the public. Reaching the person who bought the Luppo, Şölen company officials stated that uncle Luppo was not unemployed, on the contrary, he was an employer. In Phase III, the existing anger was directed at Cüneyt Özdemir. The unconscious anger changes with the fluctuation of the crowd's emotions. By changing the target of the lynching, individuals justify their own mistakes.

It has become difficult to change the erroneous information in social media. The fact that more information is flowing than the human brain can receive and/or comprehend has increased the tendency of people to believe the information they first see or are more heavily exposed to. Although two years have passed since the Luppo incident, the "Uncle Luppo" incident remained in the collective minds of social media users having very serious consequences to the both at the moment of the event and in the future. As a result, although social media has many features that facilitate the lives of individuals, it has a transformative effect on the culture, structure, beliefs, psychology, economy and many other social phenomena of the society. Trend topic titles on Twitter, which can be evaluated in the context of agenda setting theories, can often cause virtual lynching and increase the effect of lynching. In order to prevent virtual lynching, awareness should be raised and deterrent measures should be employed. It should be noted that posts for entertainment purposes on social media can trigger lynching.

1. Giriş

Linç olgusu çok eski bir kavram olup 2004 yılında Web2.0 teknolojisiyle birlikte ortaya çıkan sosyal medya linç kavramına yeni bir boyut getirmiştir Sosyal medya uygulamaları farklı duygu, düşünce ve davranışların farklı derecelerde manipülasyonuna neden olabilmektedir. Sosyal medyada oluşturulan sanal topluluklar aracılığıyla yapılan etkileşim ve paylaşımlar beraberinde linç unsurlarını ortaya çıkarabilmekte ve hızlıca yaygınlaşarak kapsamlı bir sanal linç dönüşebilmektedir. Özellikle anonimlikten beslenen sanal ortamlardaki bireyler, sanal toplulukların etkisi altına girmektedir. Kendilerine sirayet eden duygu ve düşüncelerle normalde göstermeyeceği davranışları sanal kitlenin psikolojisine uyarak sergileyebilmektedir.

Sanal ortamda yaşanan linç son derece yaygın olmasına rağmen bu konuda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada sosyal medyada linç olgusunun kültürümüze bağlı olarak derinlemesine incelenmesi, sanal lincin nasıl gerçekleştirildiğinin ve aşamalarının belirlenmesini hedeflenmiştir. Bu bağlamda önce sosyal medya kavramı, sosyal medyada kitle psikolojisi ve linç kavramları incelenmiştir. Özellikle Twitter'de lincin yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal medyadaki linç olgusunu analiz etmek için toplumda infial yaratan, yoğun paylaşımların olduğu 10 Nisan 2020 tarihindeki Luppo olayı örnek olay olarak seçilmiştir.

2. Sosyal Medyada Kitle Psikolojisi

Sosyal medya, "kullanıcıların bilgi, fikir, kişisel mesaj ve diğer içerikleri (videolar gibi) paylaşmak için çevrimiçi topluluklar oluşturdukları elektronik iletişim biçimleri (sosyal ağ ve mikroblog web siteleri gibi)" olarak tanımlanmaktadır (Douglas vd., 2020). Sosyal medyanın bireyin zaafına, bilinçaltına yönelik algoritması nedeniyle bireyler daha önce karşılaşmadıkları sorunlar yaşamaktadır. Geçmişte televizyon gibi tek yönlü iletişim araçları bağlamında teknolojilerin "yalnızca insanların kullandığı icatlar olarak değil insanları yeniden icat eden araçlar" olduğu iddia edilmiştir (McLuhan, 2014). Ancak bu önerme gerçek anlamını sosyal medya ile bulmuştur.

Sosyal medya sanal bir kitle yaratmıştır. Sosyal medya hem kullanıcıları bireyselleştirmekte hem de grup ya da kitle psikoloji bağlamında anonimleştirerek aynılaştırmaktadır. Kullanıcılar üzerinde sosyo-politik bir kimlik oluşturarak 'netdaş' olarak adlandırılan bir homojenlik de yaratmaktadır. Sosyal etki yaklaşımı bağlamında, sosyal medyadaki görünmez

grup baskısı, sanal bir kitle oluşturmakta ve bireylerin davranışlarını benzer hale getirmektedir (Çebi & Akıllı, 2011). Sosyal medya platformlarının iletişim biçimleri genel anlamda bireysel ve yüzeysel bir yapıdadır. Toplumda gündemin ne olacağını ve nelerin konuşabileceğini artık sosyal medyanın belirlediği görülmektedir (Aslan, 2011).

Kitle kavramı konusunda ilk kapsamlı değerlendirmeleri Kitle Psikolojisi adlı eserinde yapan Gustave Le Bon'a göre kitle tesadüfen bir şekilde bir araya gelen bireyler topluluğudur. Çeşitli toplumsal olaylarda (gösteri, protesto, eylem, maç, miting vb.) bireyler biraraya gelerek kitle karakterini oluşturmaktadır. Sanayi devrimiyle siyasi ve sosyal inançların tahrip edilmesi ve yeni yaşam koşullarının ortaya çıkmasıyla birlikte kalabalık kentlerde yaşamaya başlayan insanlar artmıştır. Le Bon, artık önemli toplumsal meselelere kitlelerin hükmedeceği kitlelerin çağının ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Bunun göstergesinin ise toplumun sesinin, düşüncelerinin duyulması, değerlendirilmesi ve önemsenmesi olduğunu söylemiştir (Le Bon, 1997).

Le Bon, kitlelerin duygulara mantıktan daha çok değer verdiğini ve hayallerin kitlelerin davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir. İnsanların düşüncelerini kontrol edenlerin, toplumsal birliklilik gücünü kullanarak sosyal iletişimi etkilediğini belirtmiştir. Bireylerin kitle içerisinde farklı davranması anonimlik, bulaşma ve telkin ile açıklanmaktadır. Anonimlik, tespit edilememe ve sorumluluk ve ceza almama ile ilişkilendirilmektedir. Bulaşma, duygu, düşünce ve davranışın kolayca yaygınlaştığı hipnotik bir durumdur. Telkine yatkınlık, ise bireyin kitle içinde kendi bilincinin zayıflaması ve kaybolmasıyla sosyal etki karşısındaki savunmasızlığını göstermektedir. Bu bağlamda kitle psikolojisinin devreye girerek bireysel bilincin zayıfladığı durumlar genellikle bireyin kimliğinin gizlendiği, anonim kullanımın yaygın olduğu sosyal medya uygulamalarında gözlemlenmektedir (Le Bon, 1997). Özellikle Twitter gibi tartışma, görüş alışverişi, paylaşım ve katılımın arttığı platformlarda kitle psikolojisi belirginleşmektedir

Le Bon, kitleyi bilinç seviyesinde değil bilinç dışı seviyesinde değerlendirmiştir. Geçmişten gelen birikimler ve inançların tarihsel bağlamda kitle düşüncesini şekillendirdiğini söylemiştir. Bireyin tekil olarak yapmaya cesaret edemeyeceği eylemlerin (yağma, sitisimar, cinayet, linç vb.) kitle şekline dönüşünce yıkıcı bir şekilde ortaya çıkabileceğini ve duygu ve düşüncelerin bulaşıcı olduğunu belirtmektedir. Birey ve kitlenin karakteri farklıdır ve kendi çıkarına ters durumda bile birey kitleye uyum gösterebilir (Aktürkoğlu, 2021). Kitle ve bilinç ilişkisini, zihinlerin tekleşmesi ve bireylerin farklı zihinlerinin tek bir varlık zihni gibi birleşebilmesiyle açıklamıştır. Bunu kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu olarak adlandırmıştır.

Bireylerin bilincinin yanında kitlenin de kolektif bir bilinci bulunmaktadır. Kolektif bilinç kitlede; insanların bazı yetenekleri, duygularını, fikirlerini ve düşüncelerini hipnotize edilmişçesine yok ederken, yerlerine alternatiflerini önemli miktarda ortaya çıkarmakta, güçlendirmekte ve pekiştirmektedir (Freud, 2012). Kolektif bir ortamda yaşayan kitleler için "biz" duygusu "ben" duygusundan daha önemlidir. Bir grubun üyesi olan bireyler için grubun irade, kararları ve düşünceleri kendi kararlarından daha önemlidir. İrade yanılması, insanların kendi özgür iradeleriyle hareket ettiklerine inandıklarında ortaya çıkmaktadır. Bu bireyler irade ve düşünce yanılması içerisinde, başkalarının ya da buldukları toplumun etkisi altında hareket etmekte ve kitlenin düşüncelerini benimsemekte ve savunmaktadır (Earls, 2009). Le Bon (1997), belirli koşullar altında kitlenin kendisini oluşturan bireylerden son derece farklı özellikler gösterdiğini ve son etkileşim aşamasının "onları bir tür kolektif ruha aidiyet haline getirdiğini" savunmaktadır. Sosyal gruplaşmaların tekdüzeliği (veya manevi birliği) bağlamında organize kitleler ya da psikolojik kitlelere atıfta bulunmaktadır. Kolektif ruh, bireylerin zihinsel becerilerinin ve dolayısıyla bireyselliklerinin zayıflatılmasıyla oluşmaktadır. Bireyler baskı altında olmayı çaresizce kabul edeceği bir durumda bastırılmış güdülerini açığa çıkarmasına izin veren sayısal çoğunlupun verdiği güvene kapılmaktadır.

Hayal gücü bağlamında kitlelerin bazı özellikleri duyguların basit ve abartılı olması, körlük, sinirlilik ve akıl yürütme eksikliği olarak listelenmiştir. Anonim kitle, heterojen kitlenin bir alt kategorisi olarak sınıflandırmış ve bu durumun sorumluluk duygusu'na karşı etkisine odaklanılmıştır. Abartılı ve basit duygular kitleyi şüphe ve kararsızlıktan uzak tutmaktadır. İzleyicinin duyguları, sorumluluk eksikliği nedeniyle şiddetlenmekte ve kitleleri harekete geçmeye motive etmektedir (Le Bon, 1997). Kitlelere hâkim olmak için kitlelerin hayallerine ve duygularına uygun mesajlar iletilmektedir. Kitleler duygulardan etkilendiği, hayalleriyle düşünebildikleri için hayaller davranıştaki itici güçtür.

Hayaller kitleleri ya korkutur ya da çeker. Kitle psikolojisinin bu özelliği Freud tarafından da benimsenmiştir. Freud'a göre, halk asla gerçek bilgiye açlık hissetmez. Her zaman yanılsamaları benimser ve gerçek olmayanı gerçeğin önüne koymaktadır (Freud, 2012). Kitlelerin hayal gücü tarihte tüm yöneticilere hizmet etmiştir. Le Bon bunu Napolyon'un şu sözleriyle açıklamaktadır: "İnsanların çoğunluğunun hayalleri birbirine çok benzer. Herkes hayallerinin ve bu hayallerle ilişkili düşüncelerinin gerçek olduğunu varsayar. İnsanların çoğu hayallerle düşünür."

3. Sosyal Medyada Linç

Sosyal medya kitle psikolojisine yeni bir boyut getirmiştir. Sosyal medyanın özellikle, anonimlik, etkileşim ve eşzamansızlık özellikleri bireyin bilincinin zayıflaması ve kitle psikolojinin güçlenmesindeki anahtar özelliklerdendir. Sosyal medya fiziksel olarak farklı yerlerde bulunan kullanıcıların birbiriyle paylaşımında, etkileşimde bulunmasına olanak tanıyan ortamdır. Bu süreçte bilinç aynı zamanda toplumsal ya da kolektif bilinç olarak şekillenmektedir. McLuhan bilincin değişimini şu cümlelerle açıklamıştır: "Mekanik çağlarda bedenimizi mekân boyunca uzatırken bugün, yüz yılı aşan elektrik teknolojisinden sonra merkezi sinir sistemimizi global kapsamda zaman ve mekânı dışlayarak uzatmış bulunuyoruz. Yaratıcı bir süreç olan bilme, insan toplumunun bütününe uzanırken, hızlı bir şekilde, insanın uzantılarının son safhasına yaklaşmaktayız: Bilincin teknolojik simülasyonuna" (McLuhan, 2014).

Sosyal medyanın olumsuz etkilerinden birisi nefret söyleminin de bir uzantısı olarak kabul edilen linçtir. Şiddet, saldırganlık, zorbalık, linç gibi olumsuzluklar insanlık tarihinde farklı kültürlerde ve farklı dönemlerde ortaya çıkabilmektedir. Geçmişte linçte fiziksel şiddet daha ağırlıklı iken günümüzde sanal şiddet ön plana çıkmıştır. Linç; bireyin düzenli hukuk mahkemelerinin varlığından bağımsız olarak ve yargılanmadan, belirli bir kitlesel şiddet aracılığıyla, intikam amaçlanarak öldürülmesi veya onlara işkence edilmesi eylemidir. İngilizce'de Lynch Yasası olarak da bilinmektedir. 1913'te İrlanda'nın Galwoy belediye başkanı James Ficstefeu Stephen Lynch mahkeme emri olmadan, kendi oğlunu ticari borçlarını ödemediği için idam etmiştir. İrlandalılar yargısız infazı bu olayla ilişkilendirmiş ve daha sonra Amerika'ya gelen İrlandalı göçmenler bu kavramı yanlarında taşımıştır (Encyclopedia of the Social Sciences, 1967).

Sosyal medyada, sanal kitlenin bireyin ne söylemek istediğine veya ne söylediğine bakmaksızın, şiddet içeren ve orantısız bir şekilde tepki vermesi ve belirli kişilerin bunu kışkırtması durumuna sanal linç denilmektedir (Bora, 2008). Linç, nefret söylemi, önyargı, ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, dışlama ve sanal zorbalık ve saldırganlık ile ilişkili olup bu kavramlarla daha ayrıntılı olarak açıklanabilmektedir. Nefret söylemi, yalnızca bir ifade biçimi değil, aynı zamanda şiddet için bir katalizör görevi de görmektedir. Bir kişi ya da grubu ırkı, cinsiyeti, yaşı, etnisitesi, milliyeti, dini, cinsel yönelimi, cinsel kimliği, engelliliği, ahlaki ya da politik görüşleri, sosyoekonomik sınıfı, mesleği, ya da görünüşünü (boy, kilo veya saç rengi gibi), zihinsel kapasitesi ve benzeri herhangi bir özelliği nedeniyle küçük düşürmeye yıldırım ve onlara karşı şiddet veya önyargıyı kışkırtmaya niyet eden söylemlerdir. Sosyal medya, nefret söyleminin yayılmasının hızlanmasına ve bazı gruplara karşı linç oluşumuna aracılık edebilmektedir (Karaman & Işık, 2016).

Önyargı, en temel şekliyle, bir kişi, grup veya toplumun yeterli bilgiye sahip olmadığı veya yanlış bilgi alarak karşı taraf (bilgi-grup-toplum) hakkında benimsediği olumlu veya olumsuz görüşlerdir. Stereotipler ise belirli bir nesne veya grup hakkında bilgi boşluklarını doldurmak için önceden oluşturulmuş izlenimler ve referanslar topluluğu olarak oluşturulan ve zihinsel görüntülerdir (Göregenli & Karakuş, 2012). Önyargılar kişisel, stereotipler ise toplumsaldır. Bununla birlikte, önyargı ve stereotip arasındaki sınır belirsizdir. Önyargılar çeşitli nedenlerle toplumda yaygınlaştığında stereotipler ortaya çıkmaktadır.

Ayrımcılık, etnik köken, cinsiyet, sosyoekonomik durum, yaş, ideoloji, fiziksel engel vb. bu tür etkenler sonucunda önyargı ile gelişen belirli kişi veya grupların belirli kaynaklara erişiminin sınırlandırılmasıdır. Toplumsal düzeyde ayrımcılık, kişinin seçimleri veya davranışları nedeniyle toplumdan dışlanma biçimidir (Budak, 2000).

Hoşgörüsüzlük, karşıdaki kişinin konuşmasına izin vermemek, onu tanımamak, ayırt edici özelliklerini ifade etmekten alıkoymak, her durumda görünmez ve pasif kılmakla başlamaktadır. Ön yargıya ve ayrımcılığa yol açan hoşgörüsüzlük ifadeleri nefret söylemini doğurmaktadır (İnceoğlu & Sözeri, 2012). Kişi ve kuruluşların hoşgörüsüzlüğü

ve hoşnutsuzluğu zamanla adaletsizliklere, başkalarının haklarının gaspına ve barış ortamının bozulmasına yol açma potansiyeline sahiptir (Talimciler, 2012).

Dışlama, ötekileştirme sürecidir. Biz kavramı, bireyin kendini ve içinde bulunduğu grup/topluluğu belirtmektedir. Biz dışındakiler ise öteki kavramıyla tanımlanmaktadır. Ayrımcılığın belki de en şiddetli biçimi olan nefret suçları ve bu davranışsal eylemlerin zihinsel ve ideolojik temelini oluşturan nefret söylemi, temelde gruplar arasındaki sistematik hiyerarşiye işaret eden bir dışlama, değersizleştirme ve düşmanlık ideolojisidir (Öztürk, 2021).

Zorbalık, kendini kolaylıkla koruyamayacak bir kurbanı karşı, bireysel ya da bir grupla birlikte zaman içerisinde kasıtlı olarak ve tekrarlanan şekilde saldırgan eylem ya da davranışlarda bulunmaktadır. Zorba, psikolojik olarak zayıf olduğunu düşündüğü kurban üzerinde otorite kurmaya ve kontrol elde etmeye çalışmaktadır (Belsey, 2005). Sanal zorbalık, gerçek dünyadaki zorbalığın devamı olabileceği gibi bağımsız olarak sanal dünya da ortaya çıkabilmektedir (Erdur-Baker & Kavşut, 2008). Zorba ve kurban rolleri sıklıkla değişebilmektedir (Beran & Li, 2007; Willard, 2007).

Sonuç olarak linç olgusu çok eski bir kavram olmasına rağmen sosyal medya linç kavramına yeni bir boyut getirmiştir. Sosyal medyada oluşturulan sanal topluluklar ya da etkileşim ve paylaşımlar sanal zorbalık, saldırganlık ve şiddeti ortaya çıkarabilmekte ve hızlıca yaygınlaşarak kapsamlı bir sanal linçe dönüşebilmektedir. Özellikle anonimlikten beslenen sanal ortamlardaki bireyler, sanal toplulukların etkisi altına girmektedir. Kendisine sirayet eden duygu ve düşüncelerle normalde göstermeyeceği davranışları sanal kitlenin psikolojisine uyarak sergileyebilmektedir. Bireysel sınırlar ve normlar kısa sürede yerini kitle düşüncesi ve normlarına bırakmaktadır. Sanal dünyada yaşanan linç son derece yaygın olmasına rağmen bu konuda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada sosyal medyada linç olgusunun kültürümüze bağlı olarak derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir.

4. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada sosyal medyadaki linç olgusunun Türk kültürü bağlamında derinlemesine incelenmesi amacıyla nitel paradigma kapsamında örnek olay çözümlemesi yapılmıştır. Nitel araştırma, sınırlı anlamda tek soruya odaklanmadan, konuyu teorik ve felsefi perspektiflerin yanı sıra açık uçlu sorgulamalar kullanarak derinlemesine ve uzunlukta değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Twitter’de linci yansıtan “Luppo Olayı” lincinin pek çok yönünü barındırması, yaygın ve etki eden bir olması nedeniyle seçilmiştir. Örnek olay modeli, karmaşık bir fenomeni kendi bağlamında çözümleme olanağı sağlaması açısından önemlidir. Örnek olay çözümlemesinin dayandığı yapısalcı felsefesi, gerçekliğin nasıl inşa edildiğini göstermede etkilidir (Baxter & Jack, 2008).

Luppo Olayına ilişkin Twitter’de yapılan paylaşımlar, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi tümevarımcı bir veri çözümleme yöntemi olup araştırılan olgunun kökenlerine ulaşmak için kodlamalar yapılarak kavramların belirlenmesi ve kavramların birbiriyle ilişkilerinin çözümlenmesi hedeflenmektedir. Kodlamalar yoluyla dağınık veriler düzenlenmekte ve anlamlı sonuçlar çıkarılabilmektedir (Baltacı, 2009; Şimşek & Yıldırım, 2011).

Araştırmada incelenen örnek olay sosyal medyada; #Luppo Dayı hasthagi ile gerçekleşen linç olayıdır. 10 Nisan 2020 tarihinde geç açıklanan sokağa çıkma yasağı bildirimini takiben yasağın başlangıcına iki saat kala insanlar marketlere akın etmiş, ev ve gıda ihtiyaçlarını karşılamak üzere marketleri doldurmuştur. Bu kalabalığın arasında elinde Luppo paketiyle ödeme sırası bekleyen bir kişinin fotoğrafı sosyal medyada adeta o gecenin simgesi olmuştur. Luppo, Şölen markasının çikolatalı sandviç şeklindeki kekidir.

10 Nisan 2020 tarihinde sosyal medyaya yansıyan bu linç olayına yönelik yapılan ve 2022 Nisan ayı içerisinde ulaşılabilen Twitter yorumları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik çözümlemesinde ana aşamalar betimleme, çözümleme ve yorumlamadır. Betimlemede ne söylendiği, çözümlemede temaların belirlenmesi ve temalar arasında anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması ve yorumlamada kitlenin linç olgusuna ilişkin yaklaşımının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Öncelikle #Luppo Dayı hashtagi ile ulaşılabilen tüm paylaşımlar ham veri olarak kaydedilmiş ve ilgisiz olanlar ayıklanmıştır. Olayın üzerinden zaman geçmesi nedeniyle genellikle en çok etkileşim alan verilere ulaşılabilmesi çalışmanın kısıtlarındandır. Özellikle olduğu değerlendirilen yorumlar araştırmacılar tarafından iki kez okunmuş

ve tümevarımcı bir yaklaşımla kodlama anahtarı ortaya çıkarılmıştır. Seçilen tüm yorumlar ilgili anahtara göre teker teker sınıflandırılmıştır. Daha sonra kodlar araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiş ve kodlayıcılar arasında %90 seviyesinde uzlaşma sağlanmıştır. Daha sonra sözkonusu kodların ne anlama geldiği, hangi diğer değişkenlerle ilişkili olduğu sorgulanmıştır. Belirlenen temel kodlar bağlamında sanal lincin nasıl ortaya çıktığına ilişkin bir kavram kümesi oluşturmak hedeflenmiştir.

Şekil 1. 10.04.2020 Tarihinde Linç Olayına Konu Olan Luppo Paylaşımı

Kaynak: Twitter, 10.04.2020

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada sosyal medyadaki linç olgusunun Türk kültürü bağlamında derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Sosyal medyadaki linci yansıtan 10 Nisan 2020 tarihindeki “Luppo Olayı” Twitter’deki paylaşımların lincin pek çok yönünü barındırması, yaygın ve etmesi nedeniyle örnek olay olarak seçilmiştir. Sosyal medyadaki linc paylaşımlarının temalarının çözümlenmesiyle kültürel linç biçimlerinin aydınlatılması hedeflenmiştir.

- i. 10-13 Nisan 2020 tarihindeki (olay anında) “Luppo Olayı” Twitter’deki linç paylaşımlarına ve yönelik olarak paylaşımlar hangi konuları/temaları içermektedir.
- ii. 16-18 Nisan 2020 tarihinde (olay sonrasında) sanal linç olayına ilişkin bilgilerin artmasıyla yapılan Twitter’deki paylaşımlar hangi konuları/temaları içermektedir.
- iii. Sanal linç olayının gelişimine ilişkin aşamalar nelerdir?
- iv. Sanal linç olayının sonuçları nedir?

4.2. Araştırmanın Önemi

Linç olayı kitle ve grup psikoloji bağlamında oldukça yaygın bir şekilde incelenmesine rağmen sosyal medyadaki linç olgusu görece yeni bir kavramdır. Sanal linç konusuna ilişkin yapılan çalışmalar sınırlıdır. Linç olgusunun kültüre duyarlı olması nedeniyle Türk kültürüne ilişkin çalışmaların yapılmasıyla kavramın çözümlenmesinin özellikle sosyal bilimcilere ve sanal ordamda şiddet ve suçla ilgili konularda karar vericilere yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca sosyal medya okuryazarlığı bağlamında linç olayının daha iyi anlaşılmasıyla kullanıcının farkındalığının yükseltilmesi umulmaktadır. Mizah yoluyla masum görülen davranışların ve paylaşımların bile lince katkı sağladığının anlaşılmasının

daha duyarlı bir sosyal medya kitlesi yaratmada önemli olduğu değerlendirilmektedir.

5. Bulgular

COVID19 sürecindeki belirsizlikler, korku ve kaygıların üzerine 10 Nisan 2020 Cuma günü açıklanan sokağa çıkma yasağı eklenince toplumda büyük bir korku ve panik ortamı oluşmuştur. Toplumsal gerilim çok yüksek düzeye çıkmış, hatta bu süreçte bazı yöneticiler istifa dahi etmiştir. Söz konusu korku ve belirsizlik bağlamı sosyal medyada lincin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Luppoo olayında lincin aşamalarının da belirlenebilmesi için hem olay anındaki ve hem de sonrasındaki paylaşımlar ayrı ayrı incelenmiştir.

5.1 Olaya İlişkin Paylaşımlar (10-13 Nisan 2020)

10 Nisan 2020 günü gece yarısı sosyal medyada yayılan Luppoo Dayı fotoğrafı sonrası gönderilen tweetler kısa süre içinde sanal lince dönüşmüştür. Luppoo Dayı hashtagı trend topic olmuştur. Olay esnasında gönderilen ve incelemeye alınan 40 Tweet'in 4 adedi küçümseme, 11 adedi mizah, 11 adedi eleştiri, 6 adedi marka vurgusu ve 8 adedi linç karşıtı destek tweetleridir. Olay anında lincin eleştiri, mizah, marka vurgusu, küçümseme ve linç karşıtlığı/destek temalarıyla yapıldığı görülmektedir. Söz konusu temalara değerlendirmeler ayrıntılı olarak aşağıda sunulmuştur.

5.1.1. Eleştiri temalı paylaşımlar

Linç olgusunda eleştiri ön plandadır. Buradaki eleştiriler yalnızca Luppoo satın alan kişiye karşı değildir. Linç olayı çok değişkenli bir tartışma platformuna dönmüştür. Luppoo almanın temel ihtiyaçlar dışında kalması nedeniyle önemsiz bir gereksinim olarak değerlendirilmesi lincin etisini artırmıştır. (sayın yetkililer maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi acilen güncellenmeli luppoo ve kola eklenmelidir, @aysenovich, 11.04.2020), sokağa çıkma yasağıyla çelişmesi (mevcut bir sokağa çıkma yasağının tam ortasında ben seni marketten luppoo alırken gördüm@yokbirseeey, 11.04.2020).

Bireyler sorumsuzca davranışlar yüzünden kendilerinin sokağa çıkamayacakları endişesini taşımaktadır (Düğün tarihimin, 2 gün sokağa çıkma yasağı geldi diye luppoo almaya koşan insanlar yüzünden ertelenme ihtimalini SİN-Dİ-RE-Mİ-YO-RUM! @mericbusraa, 11.04.2020. Ayrıca sağlık personeli ve diğer insanları zora sokabileceği endişesi (Sadece 48 saat için evine kola, sigara, luppoo, kuruyemiş taşıyan ahmaklar yüzünden binlerce sağlık personeli kim bilir kaç ay daha çocuklarına, sevdiklerine yaklaşamayacak, @NGol1961, 11.04.2020) nedeniyle yapılan eleştirilerin baskın olduğu görülmektedir.

Buna karşıt olarak zenginlik-fakirlik bağlamında olayın yanlış değerlendirilmesine yönelik eleştiriler yapılmıştır (luppoo eklemek ya da cola almak için marketteki insanlarla dalga geçmek yerine zamanında binlerce tl kazanmak için, coronayı bildiği halde Şubat, Mart ayında yurtdisina giderek, coronavirüsü ülkemize getiren zengin insanlari eleştirseydiniz bugün fakir insanlar sokakta olmazdi, @89Baris89, 11.04.2020).

Davranışın kişiye değil sokağa çıkan tüm topluluğa genellenerek eleştirilmesi de söz konusudur. (günleri luppoo yemeden geçmeyen kolay içmeden duramayan bi milletiz, @Hamiikinn, 11.04.2020; Evet sizlerin sağlığı için sokağa çıkma yasağı getirildi sizler bunu marketlere akın edip luppoo, kuruyemiş ve kola alarak ayrıca bugün 12 itibariyle kutlama yaparcasına sokaklara dökülerek ne kadar eğitilmez bir millet olduğumuzu gösterdiniz hepimize ayrı ayrı teşekkür ederim, @omerozogul, 13.04.2020) Luppounun temel ihtiyaç maddesi olmamasının linç köriklediği düşünülmektedir. Kuruyemiş ve kola gibi benzer ürünler için de eleştirel yorumlar yapılmıştır (evine kola, sigara, luppoo, kuruyemiş taşıyan ahmaklar, Türkiye'de son 46 dakikadır luppoo ve litrelik kola alınabiliyor).

Bazı bireyler linç olayında direkt Luppoo alan bireyi hedefleyerek paylaşım yapmış, diğerleri ise olaya (ya yasak açıklanırken temel ihtiyaçlar karşılanacak dendi. Kola- luppoo- çerez için market yağmalayanlara saat kaçta yasak koyarsan koy, olaya hâkim oldukları bile net değil. Fransa günler öncesinde dedi yine aynı şekil. Günlerdir çıkmayın deniyor, evde 2 günlük erzak yok muydu, @mnglr, 11.04.2020) ya da bağlama (Anlık Türkiye Gündemi; Luppoo - Coca Cola, @objektifspor, 13.04.2020) odaklanmıştır. Bireyi hedef alan paylaşımların linç olgusunu oluşturduğu, diğer paylaşımların ise trend topicte kalmasına yardım ederek destekleyici bile olsa dolaylı yoldan lince hizmet ettiği görülmektedir.

5.1.2 Küçümseme ve hakaret temalı paylaşımlar

Küçümseme ve hakaret karşı tarafa acı verecek, yıpratıcı hareketler olup, sözlü şiddetin önemli öğelerindedir. Bu kapsamda Luppo alan kişiye yönelik hakaret (Cahilliğin eyleme geçişinden daha korkunç bir şey yoktur. #LUPPO, @emrullahguzel55, 11.04.2020) dalga geçme (sokağa çıkma yasağı var ve saat gecenin üçü canım luppo çekti... komşuları rahatsız etmece, @dolmuscunuz, 11.04.2020, Evet abicim luppo önemli tabi sonra aç falan kalırsın Allah korusun, @Namikkemalci, 11.04.2020). metaforlarla küçük düşürmeye (Luppo alan adam kadar hayatı sevmek isterdim, @nasipetme, 11.04.2020) dolaylı hakarete ilişkin paylaşımlar dikkat çekmektedir, “Abicim, cahillik, ahmaklık” gibi söylemlerle birey açık olarak aşağılanmaktadır.

5.1.3 Mizah temalı paylaşımlar

Olay içerisindeki durum veya olgunun komik, ironik veya hiciv içeren sözlerle değerlendirildiği görülmektedir. Ne demişler ekmek yoksa luppo ye, @demetcyr, 11.04.2020; “neden öldün? Luppo alırken virüs bulaştı” gibi paylaşımlarla konunun komik bir dille eleştirisi yapılmaktadır. Söz konusu ifadelerin birçoğu eğlendirici olmakla birlikte lince uğrayan kişi açısından bakıldığında acı verici ve yıpratıcı olduğu açıktır. (Gece gece bi servis makarna yapıp yedim hala açlıktan karnım gurulduyo Tatlı olarak Luppo yemedim diye mi acaba sjzjsnzns, @snbagci, 11.04.2020; Seni marketteki adamın luppo’yu sevdiği kadar sevdiğimi düşünsene bi!, @Mavigolge1940, 12.04.2020; Babama diyorum niye luppo almadın, @hardpurposeless, 13.04.2020; her gece asiri duygusalım diyorum ama gerçekten çok asiri duygusalım aklım luppo alan adam geldi mesela su an ağlıcam buna, @babydam, 11.04.2020). Bazı mizah ifadeleri (Vakay-i Luppo, @Merveliii2, 12.04.2020; Girl, you’ll be a luppo, @dilara_gvn, 12.04.2020) konunun gündemde kalması ve daha çok tıklanmasını sağlayarak dolaylı yoldan lince hizmet etmektedir. Linç dönüşen olaylarda sosyal medyadaki masum paylaşımlar bile lincin daha çok görünür olmasını sağlamaktadır.

5.1.4. Marka temalı paylaşımlar

Marka temalı paylaşımlarda olaya konu olan ürün ve marka ilişkisi üzerinden kullanıcıların dijital pazarlama, bilinirlik ve sosyal iletişim açısından değerlendirmeler yer almaktadır. Markaya yönelik olarak bilinirliğinin sağlanması (Cola ve luppo nun ne kadar önemli olduğunu bu gece öğrendik, @Hiranur70789613, 11.04.2020), merakın artması (“Lupo diye bir şey varmış, @ihsankycn, 11.04.2020; Luppo da hiç yemedim daha önce... Güzel m’ola? @BekirDeveli, 11.04.2020), markaya seslenme (Luppo nun üretimini yapan firma bu dayıyı bulup reklam yüzü yapmalı, @uslanbemarul, 11.04.2020), markayı satın alma isteği (“İssız adaya düşsem yanıma alacağım üç şey; LUPPO, LUPPO, LUPPO, @uslanbemarul, 11.04.2020; Karantinadan önce kardeşimle aldığımız abur cuburlar luppo önemli arkadaşlar lütfen asdfgh, @aysee_ws, 13.04.2020) gibi paylaşımlarla marka bilinirliğinin arttığına vurgu yapılmaktadır.

5.1.5. Linç karşıtı/destek temalı paylaşımlar: Linç karşıtı paylaşımlar linç olayının öteki tarafıdır. Konuyu farklı bir pencereden değerlendiren ya da lincin karşısında duran kişilerce yapılan paylaşımları içermektedir. Linç edilen kişiyi anlamaya ve korumaya yönelik olarak derin bir üzüntü dile getirilmiştir (Abi ben bu adama harbi çok üzülüm. İçime oturdu. Kendine değil çocuklarına aldığını düşünüyorum ve hususi luppo almak için markete gitceğini düşünmüyorum. Üzülüyorum sadece. Harbi harbi üzülüyorum bu kadar kolay linç edilmesine insanların. @yasinsahin_10, 11.04.2020; Luppo alan dayıya üzülmemekte elde değil mevzu nerelere geldi adam kendini görüyorsa perişandır ya çocuğu istediye bütün sinirini ondan çıkarır @dadaskentli 13.04.2020).

Luppo alan bireye yönelik empati kurulduğunda linç karşıtlığının oluştuğu görülmektedir (İtiraf ediyorum başta tepki verdim ama empati kurduktan sonra dedimki belki evladı baba banada luppo getirirmisin demiştir sorun bunu almasında deyil sorun dışarıya çıkıp kalabalık ortama karışması çıkan herkes gibi. #SokağaCıkmaYasagi, @denizzmel, 11.04.2020) @atacmusa1). Söz konusu linç olayının gelecekte de bireye zarar vereceği ifade edilmiştir (Adama kahvede Luppo Fevzi falan diyecekler umarım farkındasınızdır, @chickpeapowder, 11.04.2020). Maddi duruma ilişkin mantıksal açıklamalar yine Luppo alan bireye destek niteliğindedir. (Bir kişinin bu hengamede keyfinden markete gidip Luppo aldığını düşünüyorsanız ya art niyetlisiniz ya da yoksulluk görmemişsiniz. 11.04.2020)

Yalnızca luppo alan bireye yüklenmenin haksız ve mantıksız olduğu, temel gıda malzemesi olmayan diğer satın alımların neden eleştirilmediği sorgulanmaktadır (sigara raflarını anında boşaltanlar millete luppo ve kola aldığı için laf ediyor... neden onlarca sigara alanların fotoğrafı atılmıyorda bunlar atılıyor? sigara çok mu gerekli, @bariss_bay,

11.04.2020). Ayrıca fotoğrafı çekip yayınlayan kişiye yönelik olarak “Şu luppolar alan adama patladı bütün olay şimdi ben o fotoğrafı çekene sormak istiyorum sen orda ne yapıyordun bu kadar bilgiliysen o kalabalığın içinde ne işin vardı, @avenoir0, 11.04.2020” sorusu sorulmuş ve onun da masum olmadığı değerlendirilmiştir. Yine bireyin parası olmadığı için alışveriş yapmış olabileceğine ilişkin “Bir kişinin bu hengamede keyfinden markete gidip Luppolar aldığını düşünüyorsanız ya art niyetlisiniz ya da yoksulluk görmemişsiniz. @atacmusa, 11.04.2020” paylaşımında destek açısından dikkat çekicidir. Burada linç yapanların masum olmadığı aynı şekilde COVID19 tedbirlerini zayıflatan eylemlerden çekilmeyeceği dile getirilmiştir. (Luppolar için markete gitti diye adamı eleştirenler starbucks açılrsa da gitsek diye tivit atan tayfanın kendisi, doğru kemik atıldığı zaman hepimiz bir şeylerin köpeği olabiliyorsunuz, @karacabeyderler, 11.04.2020)

5.2. Olay Sonrası Paylaşımlar (16-18 Nisan 2020)

Sanal linç konu olan olay 16-18 Nisan 2020 arasında aydınlatılmıştır. Olaydan bir süre sonra gönderilen paylaşımlardan seçilen 35 Tweet'in 10 adedi aydınlatma, 11 adedi eleştiri, 7 adedi marka vurgusu ve 7 adedi linç karşıtı destek tweetleridir.

5.2.1. Aydınlatma temalı paylaşımlar

Söz konusu paylaşımların çoğunluğu linç olayının haksızlığına ilişkin değerlendirmelerden oluşmaktadır. Luppolar olayına konu olan kişinin kimliği hala merak edilmektedir (Bence luppoları amca bir basın açıklaması yapsın amca öyle inanırım bilmem kaçını hikâyeyi dinliyoruz bu amca hakkında...!! Adamı bulup konuşturmak da bedava reklamını yaptığı @SolenKurumsal a düşer@ulokpl, 16.04.2020). Bireyin ekonomik durumunun iyi olmadığı ve komşudan para aldığına ilişkin paylaşımın doğru olmadığı belirtilmiştir (Luppolar alan adamın dramatik hikayesi uydurma çıktı: İşsiz değil, iş yeri sahibi, @tele1comtr, 17.04.2020, Luppolar olayı sanıldığı gibi değilmiş..., @cuneytozdemir, 14.04.2020 <https://youtu.be/7TQy-7QoS10>, 14.04.2020; Marketteki elinde Luppolar olan dayı işsiz değil işveren çıkmış! Kahrolsun Luppolar! Millete Bi ajitasyon yaptırma be dayı!, @MediaMuhtarı, 17.04.2020; Haber yalan çıktı. firma adama ulaşmış adam işveren çıkmış. Zaten gerçekten yokluk çekmiş bir insan son parası ile luppolar almaz. @Aynaayna17, 18.04.2020).

Sosyal medyanın bu tür provakasyonlara yatkın olduğu ve gelecekte de benzer olayların yaşanabileceği, bu olaydan ders alınması gerektiği dile getirilmiştir. (Herifin teki luppolar aldı ilk yerden yere vuruldu, sonra draması yazıldı. Firma bile herife ulaştı meğersem herif işveren çıktı dkkdkdkd ulan nelere kadirsin Twitter büyük yazılımsın vesselam. Film çeksen fantastik film kategorisinde filmi çok abartmışlar diye izlerler..., @anilariburnu, 18.04.2020).

Ayrıca “hepimiz bir avuç şımarığız, bize ders olsun” söylemiyle sosyal medyadaki linçle ilişkin ciddi özeleştirilerin de yapıldığı görülmektedir (Sosyal medyada “Luppolar” etkisi: Bilmediğimiz hayatlar, yanlış anlaşılabilir acılar, duyarsızca eğlenen kitleler. Gelecek yakın tarihimiz gerçekten çok enteresan gelişmelere sahne olacak. #luppolar #Korona, @fylmzTR, 16.04.2020, LUPPolar MEVZUSU Haberi bugün paylaşmıştım, neden bilmem haber sitesinden kaldırılmış. Bende o tweetleri paylaşıyorum şimdi. Ben bu konuda hiçbir şey paylaşmamıştım ama bana da hepimize de ders olsun. Gördüğümüz şeyler gördüğümüz gibi olmayabiliyor işte. Büyük bir grup şımarığız! @svdyldr, 16.04.2020).

5.2.2. Eleştiri temalı paylaşımlar

Söz konusu eleştiriler Luppolar alan bireyden ayrılmış ve bireyin maddi durumu üzerinden çevresindekilere yapılan eleştirilere dönmüştür (Bu gerçekse şayet, komşularına yazık. #luppolar, (@nvn__o, 16.04.2020). Olay sonrasında bile ciddi bir bilgi karmaşası ve tereddüt yaşandığı görülmektedir. (Replying to @MarketingTR Katılıyorum ivedilikle efendim size Cebinde 5ykr olmazsa alamazdı demek ki alım gücü var bazı sosyal medyadaki bilgi kirliliğe insan inanmaması lazım, @Mahiroglu1Omer, 16.04.2020).

Daha sonra bu eleştiriler gazeteci Cüneyt Özdemir'in kişinin maddi durumunun yetersizliğine yönelik olarak yapılan troll bir tweeti paylaşmasına yönelmiştir. 10.04.2020 tarihinde yani paylaşım henüz trend olmuşken Luppolar alan bireyin komşusu olduğunu iddia eden şahıs tarafından bireyin maddi durumunun iyi olmadığına ilişkin bir paylaşım yapılmıştır. Daha sonra doğru olmadığı anlaşılabilir bu paylaşım linç edilen bireye destek iklimini oluşturmuş ve linçin etkisini biraz yavaşlatmış ve yönünü değiştirmiştir. (Replying to @cuneytozdemir Ön yargılarımızın canı cehenneme #luppolar, @leon__34, 16.04.2020; Replying to @cuneytozdemir cüneyt bey lutfen bunlara inanmayın zahmet edip fotota

bakarsanız yumurtalar orda duruyor çay duruyor...Tamamen yalan haberi okumayım bari siz yapmayın, fatihoca16, 16.04.2020; Replying to @cuneytozdemir insanların derdi niye bu ya? neden her olağanüstü durumda yek ekmeğe muhtaç kalmamızı istiyor toplum ben anlamadım. adam ekmemkbulamamış pasta yemiş. “Bana lüksleri verin ihtiyaçlar olmadan da yaşarım” oscar wilde, @DinizEfecan, 16.04.2020; Replying to @cuneytozdemir Her fenomen olayda böyle vicdan yaptırarak biri çıkıyor aldırış etmiyorum artık pek, @r2grulaydin, 16.04.2020).

Sosyal medyadaki bireyler kendileri yargısız infaz yapıp acımasız yorumlarda bulunsalar bile daha güvenilir kabul ettikleri gazetecinin kaynağını doğrulamadan haber yapmasını, paylaşımında bulunmasını kabul etmemektedir. (Replying to @cuneytozdemir: Yani hafta sonu açıklıktan ölmek korkusuyla büfeleri, tek el bayilerini, benzinlikleri, fırınları yağmalamaya çıkan herkes masum ve haklıymış. Ne kadar kötüyüz arkadaş! Bence doğrulatmadığınız haberi yayınlamayın. #luppo Kiminle konuştuğunuz bile belli değil, @muratgunes53, 16.04.2020; Replying to @cuneytozdemir Komşum adına yazıyorum o gün benden borç para istedi luppuz yapamıyorum bana para ver dedi. Ula böyle habercilik mi olur, @rodmank, 16.04.2020). Twitter’da görünürlüğü artırmanın her şeyden önce geldiği belirtilmiştir (Replying to @MarketingTR Bu sitede etkileşim için yalan tweet atılmayacak konu yok maalesef., @Ubeyde41, 16.04.2020).

5.2.3. Linç karşıtlığı/ Destek temalı paylaşımlar

Luppo olayına konu olan kişiye karşı yapılan paylaşımların haksızlığına ilişkin görüşler duygusal söylemlerle ifade edilmiştir. (İçim sızladı gerçekler bilinmeden bazen eleştirinin dozunu kaciriyorlar..., @GlyGly98520502, 16.04.2020, Şu Luppo olayının altından bir yoksulluk hikayesi çıkacağını tahmin etmişim insanların yoksulluğu ile dalga geçilmesinden hiç hoşlanmam, @suigenerisfemin, 16.04.2020)

Olaya ilişkin “şekerli gıdalara olan ihtiyaç ya da çocuğunun babasından istemiş olması söylemiyle linç edilen olaya mantıksal açıklamalarla farklı bir bakış açısı getirilmiştir. (Neden anlaşılacak istenmiyor... insan o an için hazırlıksız olabilir yeterli parası olmayabilir belki de bi çocuk babasından kola rica edebilir Biz ne zaman bu kadar her şeyle dalga geçer olduk. Herkesin tuzu kuru olmayabilir, @kopernik_xtr, 16.04.2020; İnsanlar veya hayvanlar sınırlı kaynakları varsa (yiyeceklerle takas edilebilecek herhangi bir şey, avlanma ve toplama zamanı da olabilir) daima enerji oranı yüksek şekerli gıdalara yönelirler. En ilkel yönelme bu. Bu luppo olayı neden bu kadar tepki aldı, anlayamıyorum. @aglakcadi, 16.04.2020).

Linç olayına açıklamaların yanında linci yapanlara yönelik tepkiler de linç karşıtlığına ilişkin başka bir boyuttur. (Esas cahil olanlar, hayatında hiç antropoloji okumamış “luppo kola almışlar pis cahiller” diye ortalığı velveleye veren tipler bence. @aglakcadi, 16.04.2020; maalesef milletin aldığı çikolatayla bile dalga geçtiler, cuma gecesi ile ilgili eleştirinin (hakarete varan) dozunu çok kaçırdılar. #luppodayı 16.04.2020).

5.2.4. Marka vurgusuna yönelik paylaşımlar

Luppo olayı olarak adlandırılan sanal linç olayında söz konusu marketlerde satılan paketli çikolatalı kek ürünü bir anda tüm Türkiye’nin gündemine girmiş ve iki gün en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Şölen markasına ait bir ürün olan Luppo hiçbir zaman sahip olamayacağı kadar büyük bir tanınırlık kazanmıştır. (Luppo’cu kardeşin hikayesi gerçekse @SolenKurumsal bu adama vefa göstermelidir. Dünya kupası finaline reklam verse bu kadar getirisi olmazdı. Şu an marketlerde Luppo bulunamıyor. Görseldeki gibi saçma fiyatlara satış yapanlar da ayrı., @dpNutilus, 17.04.2020).

Marketlerin Luppo ürününü kasalara yığıldığı ve satışların arttığına ilişkin gözlemler paylaşılmıştır. (Bizim marketler kasalara luppo yığmisti. İşyeri sahibi olabilir adam. Ünlülerde işsiz parasız değil reklamlarda oynatıyorlar., @senemcabuk, 16.04.2020, #luppo markası sahibi, luppo alan dayının gerçekten maddi durumu kötüyse ona yardımda bulunmalısın. Bugün kendim çektim, rafta sadece 2 adet luppo kalmış, @TahirzadeCihad, 16.04.2020).

Bedava reklamla Şölen firmasının kazancını artıracığını düşünen kullanıcılar, firmanın bireye maddi destek olmasını isteyen paylaşımlar yapmıştır. (Meşhur luppo olayıyla alakalı bişey yazmamaya kararlıydım bir kez olsun oradaki adamın luppoyu keyfen aldığını düşünmedim hatta yasaktan haberi dahi yoktur diye düşünmüştüm. olayın altında işsizlik dramı varmış meğer umarım #şölen gıda bu adamı işe alır. Her şer de bir hayr vardır, @mihrimah42, 16.04.2020; Madem bu

abimizin hikayesini üzülererek öğrendiğimize göre #luppo sana bedava reklam oldu istesen bu kadar gündeme gelemezdin bir el at görelim desteğini esirgeme #luppo, (@Sevilzelikasla1, 16.04.2020).

Şölen yönetiminin sosyal medyadaki Luppo konulu olaya ve taleplere kayıtsız kalmadığı ve bireye ulaştığı kurumsal açıklamalardan anlaşılmaktadır. (Fotoğraftaki kişiye ulaşan Şölen Yönetimi, Marketing Türkiye'ye yaptığı açıklamada, sosyal medyayı sallayan Luppo severin aslında iddia edildiği gibi işsiz olmadığını, kendisinin bir iş yeri sahibi olduğunu açıkladı, @izzetcapa, 17.04.2020; Şölen Yönetimi sosyal medyadan yapılan çağrılara sessiz kalmadı. Fotoğraftaki kişiye ulaşan Şölen Yönetimi, Marketing Türkiye'ye yaptığı açıklamada fotoğraftaki Luppo severin aslında iddia edildiği gibi işsiz olmadığını; iş yeri sahibi olduğunu açıkladı, @MarketingTR, 17.04.2020).

Sonuç olarak sanal linç paylaşımlarının çözümlenmesiyle 10-13 Nisan 2020 tarihinde olay esnasında gönderilen paylaşımların ağırlıklı olarak Luppo alan bireye ve olaya ilişkin eleştiri, mizah ve küçümseme içerdiği, az sayıda marka vurgusu ve destek mesajının olduğu belirlenmiştir. 16-18 Nisan 2020 olaya ilişkin bilgilerin artması ve kamuoyunun sakinleşmesiyle paylaşımların çoğunun olayın aydınlatılması, özeleştiri yapılması ve linç karşıtı destek şekline dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca Şölen markasına ilişkin Luppo ürününün gündem olmasıyla bedava reklam yapıldığı, satışların arttığı, kazancın da artması nedeniyle firmanın duyarlı olarak bireye yardım etmesi yönünde paylaşımlar yapılmıştır. Şölen firması olaya ilişkin kurumsal açıklamalarda söz konusu kişinin işveren olduğu ve maddi desteğe gereksinimi olmadığını belirtmiştir.

6. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada sosyal medyada linç olgusunun Türk kültürü bağlamında çözümlenmesi amaçlanmıştır. Sosyal medyadaki linci yansıtan "Luppo Olayı" lincin pek çok yönünü barındırması, yaygın ve etki eden bir olay olması nedeniyle seçilmiştir. Nitel paradigma kapsamında örnek olay çözümlemesi yapılmıştır. 10 Nisan 2020 günü COVID 19 tedbirleri kapsamında oldukça geç bildirilen bir sokağa çıkma yasağı esnasında sosyal medyada yayılan ve bir markette çekildiği görünen "Luppo Dayı" olarak viral olan fotoğrafı sonrası olay Türkiye'de iki gün boyunca en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Olay anındaki ve sonrasındaki paylaşımlar linç olayının aşamalarının belirlenmesi açısından içerik analizi yapılarak ayrı ayrı incelenmiştir. Olay anında lincin eleştiri, mizah, marka vurgusu, küçümseme ve linç karşıtlığı/destek temalarıyla, olay sonrasında ise ağırlıklı olarak aydınlatma, eleştiri, marka vurgusu ve linç karşıtlığı/destek temalarının olduğu belirlenmiştir.

Sosyal medya kullanıcılarının Twitter trendlerine giren gündemler hakkında ilk davranışlarının linç etmeye yönelik olarak küçümseme ve mizah yöntemi kullanılarak itibar zedeleyici söylemler üretme olduğu gözlenmiştir. Aynı olay çevresinde gerçek ve bot hesaplar tarafından gönderilen çok sayıda benzer tweet, ilgili gündem çevresinde toplanan kalabalıkta bir meşruluk zemini yaratmaktadır. Çoğunluk neredeyse doğru oradadır şeklinde de yorumlanabilecek bu durum çoğunluğun olduğu taraftaki bilginin taraf sorgulanmaksızın kabul edilmesine ve lincin boyutunun büyümesine ve derinleşmesine neden olmaktadır. Linç olayı gerçekleşirken çoğunluğa ait kolektif kimlik, bireylerin kalabalıkta kimliklerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Luppo dayı örneğinde gözlemlenen linç COVID19 tedbirleri kapsamında toplumun derin korku ve kaygı zemininde refleksi ve bilinçsiz bir öfke ile gerçekleşmiş ve kim olduğu, hangi gelir grubuna aittir olduğu, ne amaçla alışveriş yaptığı bilinmeyen bir bireyde vücut bulmuştur.

Sanal linç olayının Luppo örneğinde üç aşamada gerçekleştiği görülmektedir. Olayın gerçekleşme anında gönderilen linç tweetlerini Faz I olarak ele alınırsa Faz I aşamasında lincin hedefi fotoğraftaki Luppo alan adamdır. Daha sonra yalnızca kendi seslerini duyduğu yankı odalarından sıyrılan sosyal medya kullanıcıları Faz II aşamasında olayın neden ve niçinini anlamlandırmaya çalışarak sosyal bir gerçekliğe varmaya çalışmıştır. Kullanıcıların kendi doğrularını bulmaya çalıştığı bu aşama her ne kadar linç kültürü açısından ele aldığımızda pozitif bir sıyrılmaya olarak görülse de yankı odalarından sıyrılmak o kadar kolay değildir. Faz I aşamasında yayılan manipülatif ve birçoğu gerçeğe dayanmayan bilgiler Faz II aşamasındaki kullanıcıların doğru bilgiye ulaşmasını zorlaştırmakta ve hatta engellemektedir.

Luppo örneğinde gözlemlendiği üzere, Cüneyt Özdemir isimli araştırmacı/gazeteci Luppo olayındaki kişinin gerçekte kim olduğuna dair bazı bilgilere erişmek istemiş ve sosyal medyadan öğrendiği bilgileri canlı yayınında haber

olarak yayınlamıştır. İlgili haberde Luppo dolayındaki kişinin uzun zamandır işsiz olduğu, komşusundan aldığı borç para ile markete girdiği ve karnını doyurmak üzere ilk eline geçen şeyi sokağa çıkma yasağının getirdiği panik ve korku ile satın aldığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu haber Faz II aşamasında doğru bilgiye erişmeye çalışan Twitter kullanıcılarını şaşırtmış, duygusal bir yıkılış yaşamalarına neden olmuştur. Bu kez de öfke söz konusu gazeteciye ve Luppo markasının sahibi ve üreticisi Şölen firmasına yönelmiştir.

Kullanıcıların bir kısmı Luppo etiketinin viral olması nedeniyle, Şölen firmasının “Luppo Dayı” paylaşımları sayesinde çok büyük bir bilinirliğe eriştiğini ve ürün satışlarından gelecek gelirinin “Luppo Dayı” ile paylaşarak linçlenen kişinin yaşam koşullarını iyileştirici bazı adımlar atılması gerektiğini söylemişlerdir. Faz I’de Luppo alan kişiye yönelik olarak gerçekleşen nefret söylemleri bu kez Şölen firmasına yöneltilmiş ve Şölen firmasının üst düzey yöneticilerini Luppo alan kişiyi bulmak ve gerçekleri anlayarak kamuoyu ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Luppo alan kişiye ulaşan Şölen firması yetkilileri, Cüneyt Özdemir’in yaptığı haberin hatalı bilgiler içerdiğini ve Luppo dayının aslında işsiz olmadığını tam aksine işveren olduğunu dile getirmişlerdir.

Faz III aşamasında ise varolan öfke Cüneyt Özdemir’e yöneltilmiştir. Doğruluğu araştırılmamış Twitter gündemlerini haber olarak yayınladığı için Cüneyt Özdemir linçlenmiştir. Faz I, II ve III aşamalarında gözlemlenen bilinçsiz öfke sosyal medyada kitlesel varoluş kavramını açıkça göstermektedir. Faz I’de Luppo alan kişiyi linçleyen kitle, olayın seyrinin değişmesi ile birlikte kitleden ayrı kalmamak için Faz II’de kitlesel davranışın parçası olmuş ve Faz I’deki linçin tam aksi yönde bir linç girişiminde bulunmuştur. Bu durum kitlenin duygularının kolaylıkla değişmesiyle linç eyleminin şekil değiştirdiğini göstermektedir. Bireyler lincin hedefini değiştirirerek kendi yanlışlıklarına gerekçe oluşturmaktadır.

Luppo olayının üzerinden iki sene geçmesine rağmen “Luppo Dayı” olayı sosyal medya kullanıcılarının kolektif zihinlerinde ilk linç girişimi ile birlikte kalmıştır. Faz I’de gerçekleşen linç girişimi kadar ağır ve kitlesel olmasa da hala “Luppo Dayı” ile ilgili özür, mizah ve küçümseme içeren tweetler gönderilmekte ve yaşanan olay canlı tutulmaktadır. Sanal linç girişimi esnasında az sayıda paylaşımcının linç girişimine karşı bir tutum sergileyerek tweet gönderse de linç eylemini gerçekleştiren kitlenin çoğunluğu ve bireysel ana sayfa akışlarının algoritma tarafından linç girişimini destekleyen kitleye daha çok yer vermesi nedeniyle geri planda kalmıştır. Özetle yanlış ve/veya çarpıtılmış bilgi on yıllardır hayatın içinde olmasına karşın sosyal medya platformlarının yayılımıyla dezenformasyon giderek çoğalmış ve kişilerin itibarını, özgüvenini zedeleyici linç girişimlerinden sonra hatalı olarak yayılan bilgilerinin düzeltilmesi zorlaşmıştır.

Luppo Dayı örneğiyle sosyal medya linçlerinin çok ciddi sonuçları olduğu bir kez daha görülmektedir. Her bireyin en temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik algısı ve itibarı sosyal medya linci sonrası ciddi bir biçimde zedelenmektedir. Bireylerin rızası dışında ad, soyad, adres, fotoğraf, çalıştığı kurum, aile bilgileri gibi birçok kişisel verisi mecralarda paylaşılmaktadır. Bu durum hem olayın yaşandığı an için hem de ileriye dönük olarak çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Topsakal, 2021). Luppo olayındaki sanal linçte olduğu gibi belirli bir hedefe yöneltilen kolektif nefret, diğerleri arasında önemli bir birleştirici rolü üstlenmektedir. Sosyal kimliğin farklı bir boyutu olarak öteki olgusu kitleye coşkulu bir motivasyon sağlamaktadır. Sosyal medyada ifadenin özgürleşmesinden nefretin özgürleşmesi aşamında geçilmiştir (Demir & Özcan, 2021)

Sonuç olarak sosyal medya birçok özelliğiyle bireylerin yaşamlarını kolaylaştırıcı etkilere sahip olsa da, toplumun kültürünü, yapılanma biçimini, inanışlarını, psikolojisini, ekonomisini ve diğer birçok sosyal olguyu dönüştürücü etkiye sahiptir (Zafer & Vardarlier, 2019). Gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma kuramları bağlamında değerlendirilebilecek Twitterdaki trend topic başlıkları çoğunlukla sanal lince neden olabilmekte, lincin etkisini artırabilmektedir. Sanal linci önlemeye yönelik olarak linç olgusuna ilişkin farkındalık sağlanmalı ve caydırıcı önlemler işe koşulmalıdır. Sanal ortamdaki paylaşımlar kalıcı olduğundan sanal lincin bireye olumsuz etkisi yıllarca sürebilmektedir. Sanal linç olayı başladığında tıklamamak ya da paylaşım yapmamak bile lincin etkisini önemli ölçüde azaltabilecektir.

7. Kaynakça

- Aktürkoğlu, M.E. (2021). Gustave Le Bon’un kitleler psikolojisi ve devrim psikolojisi eserlerinden hareketle fikri yapısının incelenmesi. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(1), 339-354.
- Aslan, S. (2011). Akademisyenlerde İnternet bağımlılık düzeyleri ve buna bağlı oluşabilecek sağlık sorunları arasındaki

- ilişkinin değerlendirilmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi .
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation. The Qualitative Report, 13 (4), 544-559.
- Belsey, B. (2005). Cyberbullying.ca. <http://www.cyberbullying.ca>
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. The Journal of Student Wellbeing, 1(2), 16-33.
- Bora, T. (2008). Türkiye'nin linç rejimi [The lynch regime of Turkey]. İletişim Yayınları.
- Budak, C., (2000). Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat.
- Çebi, S., & Akıllı, Y. Ş. (2011). Türkiye'de gençliği İnternet üzerinden katılımı özelinde genç siyasallığı ve müzakereci demokrasi. Alternatif Bilişim.
- Demir, S.T. & Özcan, A. (2021) Sosyal medyada linç. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 56, 1-15.
- Douglas K.D., Smith, K.K., Stewart M.W., Walker, J., Mena, L., Zhang L (2020). Exploring parents' intentions to monitor and mediate adolescent social media use and implications for school nurses. The Journal of School Nursing. doi:10.1177/1059840520983286
- Earls, M. (2009). Herd: how to change mass behaviour by harnessing our true nature. John Wiley & Sons
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. Journal of Euroasian Educational Research, 27, 31-42.
- Freud, S. (2012). Kitle psikolojisi. Say Yayınları.
- Göregenli, M., & Karakuş, P. (2012, June). Conservatism in Turkish context: Is it possible to be both conservative and democrat? [Paper presentation]. 4th International Conference of Community Psychology (pp. 21-23).
- İnceoğlu, Y. & Sözeri, C. (2012). Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu: Ya sev ya terk et ya da.Y. İnceoğlu (Ed.), Nefret söylemi ve/veya nefret suçları , 23-38. İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Karaman, H., & Işıklı, Ş. (2016). Twitter'daki dini ve etnik temelli nefret söylemlerinin analizi. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 7(25), 137-152.
- Lasswell, H. D. (1967). The Encyclopedia of the social sciences in review. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/intejethi.46.3.2989274?journalCode=intejethi>
- Le Bon, G. (1997). Kitleler psikolojisi, (Çev. H.İlhan), Hayat Yayıncılık.
- McLuhan, M. (2014). Gutenberg galaksisi. Yapıkredi Yayınları.
- O'Keeffe, G. S. & Pearson, K. C. (2011). The impact of social media on children, adolescents and families. American Academy of Paediatrics, 127(4), 800-804.
- Öztürk, F. E. (2021). İnternet alt kültürü bağlamında hegemonik erkeklik söyleminin dijital dönüşümü:# erkekyerinibilsin hastag örneği. Media Journal TR Edition, 11(22), 101-123
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Talimciler, A. (2012). Nefret söylemi ve/veya nefret suçları, içinde ötekine yönelik nefretin fark edilmediği ya da kanıksandığı alan:Türkiye futbol medyası.Y.İnceoğlu (Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topsakal, T. (2021). Dijital ortamda yanlış bilgi ve haberlerin yayılması: Koronavirüs salgın haberlerine dair bir inceleme. İNİF E- Dergi, 6(1), 382-400.
- Zafer, C. ve Vardarlıer, P. (2019). Medya ve toplum. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22 (2), 355-361.

Luciano Floridi'nin Bilişim Felsefesine Yaklaşımı

Begüm ÖZKAYNAK

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
begum.ozkaynak@hotmail.com

Özet

Yeni türden sosyo-teknik bir olgu olarak bilişimi felsefeciler farklı açılardan ele almışlardır. Öte yandan teknolojinin gelişmesiyle hayatımıza giren bilişim felsefesi kavramı bilişime farklı bir perspektif kazandırdı. Konuyla ilgili önde gelen filozoflardan biri olan Luciano Floridi, bilişim felsefesini 4 katmanlı bir yapı içinde inşa eder: Enfosfer, yaşamiçi, enforg, ajan. Dördüncü devrim olarak nitelendirdiği bu kavramlardan biri olan Enfosfer, bilgi varlıkları tarafından doldurulan durumu tanımlar. Yaşamiçi, bilgisayarların sadece veri depolaması görevi olmadığını, aynı zamanda insanlara yeni bir etkinlik alanı oluşturduğunu belirtir. Enforg, bilgiden oluşan varlıklardır. Ajan ise, aynı zamanda enforglardır. Floridi'nin bilişim felsefesi yaklaşımını yeni bir enformasyon etiği, büyük veri epistemolojisi ve varlık hiyerarşisine yolaçması kaçınılmaz görünmektedir.

Anahtar Sözcükler: Floridi, Bilişim Felsefesi, Yaşamiçi, Enforg, Enfosfer.

Abstract

Luciano Floridi's Approach to The Philosophy of Information

As a novel socio-technical phenomenon, it has been treated by philosophers from different aspects. On the other hand, the concept of philosophy of computing, which has entered our lives with the development of technology, has given a different perspective to computing. Luciano Floridi, one of the leading philosophers in the field, builds the philosophy of computer science on a four-layered structure: Infosphere, onlife, inforg and agent. Infosphere, one of these concepts, which he calls the fourth revolution, describes the situation populated by information entities. Onlife, explains that computers are not only responsible for storing data, but also create a new field of activity for humans. Inforgs are entities that consist of information in turn, are also Inforg (its also a agent). It seems inevitable that Floridi's philosophical approach to information will lead to a new information ethics, a Big Data epistemology and a hierarchy of existence.

Keywords: Floridi, Information, Philosophy of Information, Inforg, Infosphere, Onlife.

Giriş

Felsefe, yüzyıllardır modernitenin karşısına geçmiş ve insanlara farklı bir açısı sunmak konusunda yardımcı olmuştur. Bilişim kavramı ortaya çıktığından beri felsefi olarak bilişime de farklı bakış açılarından yorumlamalar gelmiştir. Luciano Floridi, İtalyan bir filozof ve Oxford Üniversitesi'nde bilgi felsefesi ve etiği profesördür. Araştırma alanlarından biri, bilgi felsefesi veya bilgi teknolojisi olarak bilinen bilgi felsefesidir. Floridi'nin bu alandaki çalışmaları, bilgi ve teknoloji ile nasıl anladığımızı ve onun içindeki yerimizi şekillendirdiği üzerine odaklanmaktadır. Luciano Floridi, bilişim felsefesi alanında öncü bir düşünür olarak bilinir. Floridi, bilişim felsefesi üzerine yaptığı çalışmaları ile insanların hayatlarını nasıl etkilediği ve bu etkilerin nasıl yönetilebileceği konularını incelemeye çalışmaktadır. Floridi, bilişim felsefesinin temel konularından biri olan "enformasyon etiği"nin önemine vurgu yapar.

Floridi, bilişim felsefesine yaklaşımı ile enformasyon etiği konusunda önemli katkılar sunmuştur. Floridi, enformasyon etiği konusunda temel bir kavram olarak "onlife" kavramını ortaya koyar. Onlife, insanların gerçek hayatları ile dijital hayatları arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak, insanların dijital hayatlarının etkileri ile ilgili olarak ortaya çıkan etik sorunların çözümüne yönelik bir kavramdır. Floridi, onlife kavramını kullanarak, insanların dijital hayatlarının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için önemli olan etik kuralları ortaya koyar. Floridi, bilişim felsefesine yaklaşımı ile enformasyon etiği konusunda önemli katkılar sunmuş ve insanların dijital hayatlarının etkileri ile ilgili olarak ortaya çıkan etik sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunmuştur.

Bilgi felsefesinde, Floridi bilginin ve teknolojinin hayatlarımızdaki öneminin yeni bir anlayışa ihtiyaç duyduğunu savunur. O gerçekliğin doğası gibi geleneksel metafizik sorular yerine bilginin ve teknolojinin doğası ve değerine

odaklanmamız gerektiğini önerir. Floridi, bilginin fiziksel, biyolojik ve zihinsel boyutlarla birlikte bir dördüncü varlık olarak ele alınması gerektiğini savunur. Floridi ayrıca, hayatlarımızdaki bilginin ve teknolojinin öneminin önemli etik sonuçları olduğunu da savunur. O teknolojiyi kullanma ve etkileşimimizin değerlerimizi ve inançlarımızı şekillendirebileceğini ve bu nedenle bu konuda dikkatli olmamız gerektiğini önerir. Floridi ayrıca, hayatlarımızdaki bilgi ve teknolojinin kullanımının dünyayı nasıl düşündüğümüzü ve anladığımızı şekillendirdiğini ve bu değişimi anlamamız gerektiğini ve bu sayede teknoloji ile etkileşimimizi nasıl yapacağımızı bilinçli bir şekilde seçebileceğimizi de savunur. Özet olarak, Luciano Floridi'nin bilgi felsefesi, bilginin ve teknolojinin hayatlarımızdaki önemini artmasını ve dünyayı ve onun içindeki yerimizi nasıl anladığımızı ve etkileşimimizi nasıl şekillendirdiğini anlamamız ve ayrıca bu etkileşimin getirdiği etik sonuçların farkında olmamız gerektiğini vurgulamaktadır.

Floridi'nin Dördüncü Devrimi: Bilişim Devrimi

Floridi (2008) dördüncü bir devrimin eşiğinde olduğumuzu öne sürüyor: İnsanın kendini anlaması çağı ya da enformasyon devrimi. Bu devrim, dijital ve dijital olmayan insanları geliştirmek, insan doğasının mühendisliğine kapı açtığını iddia ediyor. Floridi, insanlığın bu geçişinin "etik açıdan sorunsuz" olmasının gerekli olduğunu vurguluyor Floridi, dördüncü devrimi Turing ile ilişkilendirir. Turing testi bilinçli olanı bilinçli olmayandan ayırmak için bir yöntem sunar. Turing'in 3 soyutlama sisteminden yola çıkarak dördüncü devrimi ortaya koyan Floridi, bu 3 soyutlama sistemini, Kopernik, Darwin ve Freud ile ilişkilendirir.¹

Dördüncü devrimin odak fikri şudur: İnsanların her şeyden önce bilgi işlemcileri olduğunu ve bu konudaki kapasitelerimizin sadece biyolojik olmakla sınırlı olmadığını. Yaklaşan devrimin insanın aslında içimizde olduğunu öngörür. Eğer dördüncü devrim Floridi'nin bahsettiği yönde gelişirse, insanoğlu etik ve ahlak açısından zorlanabilir ve hatta mühendislik harikası olacak olan insanın teknolojiyle bir bütün olması faciayla sonuçlanabilir.² Floridi'nin bilgi felsefesi çalışmaları, bilişim devriminin dünyayı ve onun içindeki yerimizi anlamamızda getirdiği önemli değişiklikleri vurgulamaktadır. O, bilginin ve teknolojinin hayatlarımızdaki önemini ve yaygınlığının artmasının, geleneksel metafizik sorular yerine bilginin ve teknolojinin doğası ve değerine odaklanmamıza yol açtığını savunur. Floridi, bilişim devriminin, bilginin temel maddesi ve teknolojinin temel ortamı olan yeni bir "enfosfer" oluşmasına yol açtığını söylüyor. Floridi, bu enfosfer'in dünyayla nasıl anlaşılabilir ve etkileşim kuracağını Bilişim Devrimi'nde anlatmaya çalışıyor.

Floridi'nin Dördüncü Devrimi, Manuel Castells tarafından tanımlanan üç devrimin ardından ortaya çıkan ve bilişim teknolojilerinin dünya ekonomisi, toplumu ve kültürü üzerindeki etkilerini inceleyen bir kavramdır. Floridi, bu devrimin üç temel özelliğini şöyle sıralamaktadır:

1. Bilişim teknolojilerinin dünya ekonomisini derinden etkilemesi: Floridi, bilişim teknolojilerinin dünya ekonomisini sanayi devriminden daha derinden etkilediğini ve değiştirdiğini savunmaktadır. Örneğin, bilişim teknolojileriyle birlikte ortaya çıkan yeni iş modelleri ve çalışma şekilleri, eski iş modellerini geçersiz kılmaktadır.
2. Bilişim teknolojilerinin toplumları ve kültürleri değiştirmesi: Floridi, bilişim teknolojilerinin toplumları ve kültürleri nasıl değiştirdiğini ve bu değişimin nasıl yansıdığını incelemektedir. Örneğin, internet ve sosyal medya aracılığıyla oluşan yeni iletişim ve ilişki modelleri, eski iletişim ve ilişki modellerini değiştirmektedir.
3. Bilişim teknolojilerinin kişiler üzerinde etkisi: Floridi, bilişim teknolojilerinin kişiler üzerinde nasıl bir etki yarattığını incelemektedir. Örneğin, internet ve sosyal medya aracılığıyla oluşan yeni iletişim ve ilişki modelleri, kişilerin duygusal ve düşünsel dünyasını nasıl etkilediğini araştırmaktadır.

Floridi'nin Dördüncü Devrimi kavramı, bilişim teknolojilerinin dünya ekonomisi, toplumu ve kültürü üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik önemli bir kavramdır. Floridi, bu etkileri inceleyerek, gelecekte bilişim teknolojilerinin nasıl bir rol oynayacağını ve bu teknolojilerin insanlar, toplumlar ve ekonomiler üzerindeki etkilerini nasıl azaltabileceği üzerine yoğunlaşır. Michael Byron'a göre, "İlk devrim Kopernik'in Güneş merkezliği başarıyla savunmasından sonra gerçekleşti: **Kopernik Devrimi**. Artık evrenin merkezi "Dünya" değildir. İkinci devrim, Darwin'in çalışmalarından

1 Turing's three philosophical lessons and the philosophy of information.

2 Byron, M. (2010). Floridi's Fourth Revolution and the Demise of Ethics. Knowledge, Technology & Policy, 23(1-2), 135-136

sonra ortaya çıktı: **Evrimsel Biyoloji Devrimi**. İnsan, Darwin'in çalışmalarından sonra artık hayvanlar aleminin de en akıllısı ve en özeli olmaktan çıktı. Üçüncüsü Freud'un bilinç dışı kuramıdır: **Psikanalitik Devrim**. Freud, "Biz kendi psikolojimizin bile merkezi olmadık ya da en azından bilinçli zihin olmamıştır" diyerek psikoloji dünyasında da aslında önemli bir noktada olmadığımızı savunmuştur. **Floridi'nin Bilişim Devrimi**.³

Bilişim dünyasında ise mühendislik harikası olan teknolojinin aslında bizden daha özel olduğunu ve hatta bizim bir uzantımız olduğunu vurgular. Önceki devrimler, evrenin bir parçası olmadığımızı fark etmemizi sağladı. "Bu Floridi'nin dördüncü devrimi olan Bilişim devriminin, çoğu zaman olduğu gibi Dijital bilgisayarın ya da internetin ortaya çıkışıyla eşdeğer tutulması düşünülemezdi. Bu devrim Shannon ya da Von Neumann, Turing ya da Berners Lee ile başladı. Hatta çok daha eskiydi. Kayıtlı bilginin kökenlerinden kaynaklanmaktadır ancak şimdi ön plana çıkmıştır çünkü dijital bilgi ve iletişimin etkisi yeni yeni ortaya çıkmaya başladı."⁴ Floridi'nin dördüncü devrimini iletişimin ikinci devrimi olarak görenler de mevcuttur:

"Floridi'nin dördüncü devrimini ikinci bir devrim olarak düşünmeyi tercih ediyor. Bilişim devrimi, kültürel aktarımdan çevrimiçi aktarıma kadar olan aşamaları kapsar ve öncesinde ilk ve esasen biyolojik bir bilişim devrimi yaşanmıştır."⁵

Beavers, Floridi'nin dördüncü devrimine yaklaşım olarak farklı bir bakış ortaya koymuştur. Bilişim devriminin sırasıyla yazı, baskı, multimedya ve enformasyonel cihazların sonucunda oluştuğunu savunmuştur.⁶ Floridi, bu iki yaklaşımın da verimliliğini kabul eder.⁷ Ancak Floridi, bu devrimi Freud'un bilgi dönüşü, bilgi sürecindeki dördüncü adım olarak tanımlanabilir. İnsanlığın temel doğasının ve rolünün yeniden inşa edilmesi ve yeniden değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir.⁸ Floridi'ye göre bir kez daha, kendi değerlerimizi yeniden gözden geçirmenin zamanı geldi. Evreni ve kendimizi anlamamız gerek.

Floridi'nin Bilişim Devrimi ve Etik

Floridi, dördüncü devrimin etiğini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Floridi, dördüncü devrimi "bilişim devrimi" olarak tanımlar ve bu devrimin, insanların bilgiye erişim, kullanım ve yönetimini değiştirdiğine vurgu yapar. Floridi, dördüncü devrimin etiği konusunda öncelikle "bilgiye erişim" üzerinde durur. Floridi, bilgiye erişimin önemli bir etik sorun olarak görülmesi gerektiğine dikkat çeker. İnsanların bilgiye erişim hakkının korunması ve bilginin adil bir şekilde dağıtılmasının önemine vurgu yapar. Bilgiye erişim hakkının insanlar için önemli bir hak olduğunu vurgularken aynı zamanda bilgiye erişim hakkının sosyal ve ekonomik açıdan da önemli olduğunu belirtir. Bilgiye erişim hakkının sağlanması, sosyal ve ekonomik fırsatların eşit şekilde dağıtılmasını sağlar. Bilgiye erişim hakkının sağlanması, insanların sosyal ve ekonomik olarak daha iyi durumda olmasını sağlar. Floridi, bilgiye erişim hakkının sağlanması için çeşitli yolları ele alır. Öncelikle Floridi, bilginin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için bilgiye erişim hakkının yasal olarak korunması gerektiğine dikkat çeker. Bilgiye erişim hakkının yasal olarak korunmasının, bilginin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için önemli olduğunu vurgular.

Floridi, dördüncü devrimin etiği konusunda ayrıca "bilgi kullanımı" üzerinde durur. Bilginin doğru ve etkili bir şekilde kullanılmasının önemine dikkat çeker. Bilginin yanlış kullanımının ciddi sonuçları olabileceğine vurgular. Bilginin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda dikkatli olunması gerektiğine dikkat çeker. Yanlış bilgi, yanıltıcı bilgi veya yanıltıcı bilgiye dayalı kararların sonuçları kötü olabilir. Bilgi kullanımı etiğinde bilginin sosyal ve etik açıdan sorumlu kullanımının önemlidir. Bilginin kullanımı; insan haklarına, kişilik haklarına veya insan onuruna zarar vermemesi gerekir. Son olarak bilginin yasa ve hukuka uygun kullanımının önemlidir. Bilginin yasa ve hukuka uygun kullanılması

3 F Byron, M. (2010). Floridi's Fourth Revolution and the Demise of Ethics. *Knowledge, Technology & Policy*, 23(1-2), 135-136

4 Floridi, 2014a, 2017.

5 Giardino (2016)* LİS: Library and Information Science

6 Beavers, A. F., & Floridi, L. (2009). Information and computer ethics. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.). <https://plato.stanford.edu/archives/win2009/entries/ethics-computer/>

7 Floridi (2016), "The Ethics of Information"

8 Freud, S. (1917). A difficulty in the path of psycho-analysis. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud XVII* (1917-1919), pp. 135-144.

konusunda dikkatli olunması gerekir. Bilginin yasa ve hukuka uygun kullanılmaması halinde, yasal işlemler veya cezalarla karşı karşıya kalabiliriz.

Floridi, dördüncü devrimin etiği konusunda son olarak “bilgi yönetimi” üzerinde durur. Floridi’ye göre bilgi, doğru ve etkili bir şekilde yönetilmelidir. Bilginin doğru ve etkili bir şekilde yönetilmemesi halinde bilgi potansiyel değerinin kaybedilebilir. Bilgi yönetimi; bilgi yönetim sistemlerinin kullanımı ve yönetimi sırasında ortaya çıkabilecek etik sorunların çözümüne yönelik bir kavramdır. Bu etik kurallar, bilgiye erişim, kullanım, paylaşma ve saklama gibi konularda doğru davranışları belirlemek için oluşturulmuştur. Bilgi yönetimi etiği, öncelikle kişisel verilerin korunmasını ve kişisel hakların korunmasını öngörmektedir. Bu nedenle, bilgi yönetim sistemleri kullanıcıların kişisel verilerini toplamak, saklamak ve kullanmak için izin alınmalıdır. Ayrıca bilgi yönetim sistemleri tarafından toplanan verilerin güvenliği de sağlanmalıdır. Bilgi yönetimi etiği ayrıca, bilginin doğru ve eksiksiz olduğunu ve bilgiye erişimin adil ve eşit olduğunu garanti etmek için de önemlidir. Bu nedenle bilgi yönetim sistemleri kullanıcıların bilgiye eşit ve adil bir şekilde erişebilmelerini sağlamalıdır.

Bilgi yönetimi etiği ayrıca bilginin paylaşılması ve kullanılması konusunda da önemlidir. Bilgi yönetim sistemleri kullanıcıların bilgiyi paylaşmasına ve kullanmasına izin vermeli ancak aynı zamanda bilginin yanlış kullanımını önlemek için gerekli önlemleri de almalıdır. Bilginin saklanması ve arşivlenmesi konusu da önemlidir. Bu sayede bilginin gelecekteki kullanımlar için kullanılabilir hale gelmesi sağlanır. Floridi’nin dördüncü devrimin etiği konusundaki görüşleri, bilginin önemli bir kaynak olduğunu ve bilginin doğru ve etkili bir şekilde erişilmesi, kullanılması ve yönetilmesinin önemine dikkat çeker. Floridi, dördüncü devrimin etiği konusunda önemli bir referans noktasıdır

Floridi’nin **dördüncü devrim** kavramı, teknolojinin hızla geliştiği ve insanların hayatlarının her alanında etkilediği bir dönemi tanımlar. Bu devrimde, bilgi yönetimi etiği de önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu etik açıdan eleştirilebilir. **Birincisi**, Floridi’nin dördüncü devrim kavramının etikleri, kişisel verilerin korunmasını öngörse de bazı durumlarda kişisel verilerin toplanması ve kullanılmasına izin verilmektedir. Bu, kişisel verilerin yanlış kullanımına veya çalınmasına yol açabilir. **İkincisi**, bilginin doğru ve eksiksiz olduğunu ve bilgiye erişimin adil ve eşit olduğunu garanti etse de bazı durumlarda bilgiye erişimin sınırlı veya adil olmadığı görülebilir. **Üçüncüsü**, bilginin paylaşılması ve kullanılması konusunda önemli olsa da bazı durumlarda bilgiye erişimin sınırlı veya kontrol altında tutulması nedeniyle bilginin paylaşılmasına ve kullanılmasına izin verilmeyebilir. **Dördüncüsü**, bilginin saklanması ve arşivlenmesi konusunda önemli olsa da bazı durumlarda bilginin saklanması ve arşivlenmesi için yeterli önlemler alınmamış olabilir. **Ayrıca** bazı durumlarda etik kuralların uygulanmasında eksiklikler olabileceği unutulmamalıdır. Etik kuralların sürekli olarak gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir.

Yaşamıçi

İngilizcede online (çevrimiçi) kavramından türetilmiş **onlife** kavramı, “hayatiçi/yaşamıçi” anlamlarına gelmektedir. Enformasyon teknolojilerinin çevremizi ve gerçekliğimizi değiştirdiğini savunan bu kavram, Floridi’nin değimiyle “yaşamıçi girişi”dir (onlife initiative). Yaşamıçi dünyada, makineler sadece insan talimatlarına göre çalışan sistemler olmaktan çıkmıştır. Otonom biçimde durumları, olguları ve olayları değiştirebilirler. Bunu da hızla gelişen ve her zamankinden daha fazla işlenebilir, erişilebilir ve kullanılabilir hale gelen ve katlanarak artan veri zenginliğini inceleyerek yapabilir. Makineler, verileri kaydeder, depolar ve işler ve geri bildirim olarak sunar. Uygulamalar, sonsuz fırsatlar sunar. Kişiselleştirme imkânı, filtreler ve algoritmalar insanlar için farklı deneyimler ve kolaylıklar sunarken bilgilerimizi ve verilerimizi depolayıp geliştir. Alışveriş yapmak, finansal hizmetlerden yararlanmak gibi eylem gerektiren olayların akıllı cihazlar üzerinden etkileşime geçerek hızlıca uygulanması, yürürlüğe sokulması, yaşamımızı değiştiren çevresel güçlerden biridir.

Floridi’nin “yaşamıçi” kavramı, enfosferin, bilginin temel maddesi ve teknolojinin temel ortamı olan bir varlık alanı olduğu ve hayatlarımızda giderek daha önemli bir yere sahip olduğu düşüncesini ifade eder. Floridi, yaşayan organizmaların yaşadıkları ortama bağımlı olduğu ve şekillendirildiği gibi, bizim de enfosfere bağımlı olduğumuzu ve şekillendirdiğimizi savunur. Bu kavram, dünyayı anlamamız ve etkileşimimiz için önemli sonuçları vardır. Floridi, bilişim atmosferine daha fazla dalış yaptıkça teknolojiye ve bilgiye daha fazla bağımlı hale geldiğimizi ve bu bağımlılığın dünyayı

düşünme ve anlama şeklimizi biçimlendirdiğini önerir. Aynı zamanda bilgi atmosferinde hareket etmek için bir “bilgi etiği”nin geliştirilmesi gerektiğini vurgular. Dokunma ihtiyacımızdan ortaya çıkan her türlü gerekliliği enformasyon üreten cihazlardan karşılayabilmekteyiz. Etkileşimi sınırsız şekilde sunan bu cihazlar, verilerimizi işlemekte ve geliştirmektedir. Floridi bu noktada bu cihazların yaşamımızı değiştirdiği, geliştirdiği konusunda diğerleriyle hemfikir.

Floridi, **kamusal ve özel** arasındaki ayrımın genellikle mekânsal olarak kavrandığını savunuyor. İnsan, çoğu ortamı nitelerken mekânsal anlamda bakar. Floridi mekânsal olarak cihazların insan zihnini bulanıklaştırdığını savunur. Buna karşın kamu alanı, insanın şeffaf, açık olduğu bir alandır. Özel alan ise insanın kendi ile baş başa kaldığı alandır. Ancak enformasyon cihazları ile kamusal ve özel alan ortadan kalkmakta ve iç içe geçmektedir. Örneğin Facebook bir kamusal alandır ancak şeffaflık konusunda oldukça geridedir. Özel olarak kullandığımız pek çok uygulama ise verilerimizi paylaşıp işlemektedir. Bu durum insanda zihni bulanıklaştırır.⁹

Floridi'nin “yaşamıçi” kavramı, enfosfer olarak adlandırdığı, bilginin temel maddesi ve teknolojinin temel ortamı olan bir varlık alanının hayatlarımızda giderek daha önemli bir rol oynadığını ve gerçek ve sanal dünyalar arasındaki sınırların silikleştiğini ifade etmektedir. Floridi, bu sınırların silinmesinin dünyayı ve onun içindeki yerimizi anlamamızda ve etkileşimimizde önemli sonuçları olduğunu savunur ve bu yeni durumu düşünmenin yeni bir yolunun geliştirilmesi gerektiğini önerir.

Yaşamıçi, gerçek ve sanal dünyaların birleşimidir ve bu birleşim insanlar arasındaki etkileşimi, teknolojilerle etkileşimi ve çevremizle etkileşimi değiştirir. Floridi, bu “yaşamıçi” olarak yaşamının yeni bir bilgi ve teknolojinin doğasının anlaşılmasını ve bu yeni gerçekliği anlamak ve yönetmek için yeni kavramlar ve çerçevelerin geliştirilmesi gerektiğini savunur. Ayrıca bu “yaşamıçi” olarak yaşamının önemli etik sonuçları olduğunu ve bu yeni alanda hareket etmemizi yönlendirmek için bir “yaşamıçi etiği”nin geliştirilmesi gerektiğini önerir. Yaşamıçi kavramının yeni yönetim modellerini ve gizlilik, güvenlik ve kimlik konularındaki düşünceleri içerdiğini ve bu özellikleri dikkate alan yeni bir düşünce yolunun geliştirilmesi gerektiğini belirtir. Kısaca, Floridi'nin “yaşamıçi” kavramı, gerçek ve sanal dünyalar arasındaki sınırların silinmesinin ve bu yeni gerçekliğin hayatlarımız için nasıl anlamlandırılacağını vurgulamaktadır. Yaşamıçi, bilgi yönetim sistemlerinin kullanımını ve yönetimini incelemede kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, bilgi yönetiminin yaşam boyu bir süreç olduğunu ve sürekli olarak değişebildiğini vurgulamaktadır.

Floridi yaşamıçi kavramını kamusal ve özel açılardan inceler. Kamusal açıdan halkın bilgiye erişimini ve bilginin kullanımını kolaylaştırmak için bilgi yönetim sistemlerinin kullanılması gerektiğini öngörmektedir. Bu nedenle kamusal bilgi yönetim sistemleri, halkın bilgiye erişimini kolaylaştıran ve bilginin doğru ve güncel olduğunu sağlayan önlemleri almalıdır. Özel alan açısından Yaşamıçi'nin, işletmeler ve organizasyonların bilgiye erişimini ve bilginin kullanımını kolaylaştırmak için bilgi yönetim sistemlerinin kullanılmasını öngörmektedir. Bu nedenle özel bilgi yönetim sistemleri, işletmeler ve organizasyonların bilgiye erişimini kolaylaştıran ve bilginin doğru ve güncel olduğunu sağlayan önlemleri almalıdır. Yaşamıçi, kamusal ve özel açılardan incelendiğinde, bilgi yönetim sistemlerinin yaşam boyu bir süreç olduğunu ve sürekli olarak değişebildiğini vurgulamaktadır. Bilgi yönetim sistemleri sürekli olarak gözden geçirilmeli ve gerektiğinde güncellenmelidir. Floridi kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımın farkını şu cümlelerle özetlemiştir:

“Kamusal ve özel arasındaki ayrım çoğu zaman mekânsal ve zıt anlamlı terimlerle anlaşılmalıdır: Ev ve meydan, özel şirket ve devlet kurumu, özel koleksiyon ve halk kütüphanesi vs. Bilişim teknolojileri uygulamaları bu ayrımı mekânsal ve ikincil terimlerle ifade edildiğinde daha da bulanıklaştırmıştır. İnternet ortamı, özel kişiler ve kurumlar tarafından işletiliyor olsa da kamusal alanın önemli bir uzantısıdır. Parçalanmış kamusal alan, üçüncül alan ve ortak alan kavramları ve sahipliği kaybetmek pahasına kullanıma odaklanmanın artması, mevcut kamusal-özel ayrımı anlayışımızı sorgulatmaktadır. Bununla birlikte, kamusal ile özel arasındaki ayrımın bugün her zamankinden daha önemli olduğunu düşünmekteyiz. Günümüzde özel; mahrem, özerk ve gözlerden uzak olarak anlaşılmakta, kamusal ise teşhir, şeffaflık ve hesap verebilirlik alanı olarak görülmektedir. Bu durumda görev ve kontrolün kamusal

⁹ Floridi, L. (2015). Onlife manifesto: Being human in a hyperconnected era (V. Kamer, Trans.). Springer. (Original work published 2012)

tarafında, özgürlüğün ise özel tarafta olduğu düşünülebilir. Bu görüş özel alanın eksilerini, kamusal alanın ise iyi bir yaşam sürmek için gerekli olan artılarını görmemizi engellemektedir. İnanıyoruz ki herkesin gözlerden uzak olmaya ihtiyacı vardır. Kamusal alan, kişinin şeffaflıktan elde edeceği gücü, kendini ifade etme ihtiyacını, kişiliğini ortaya koymasını, kendini yeniden keşfetme fırsatını ve gönüllü unutkanlığın faydasını deneyimleyebileceği türden etkileşim ve katılımları teşvik etmelidir”.¹⁰

Floridi'nin de sözlerinden anlaşılacağı üzere, kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrım bilişimde mekânsal olarak ayrılmalı ve kullanıcıya aynı koşulları sağlamalıdır. Enformasyon teknolojilerini kullanırken her ne kadar özel olduğunu düşünsek de aslında kamusal alanın içinde kalmaktayız.

Yaşamıçi Kavramı ve Etik

Yaşamıçi, insanların teknolojinin öncülüğünde gerçekleşen dijital hayatları ile ilgili olarak ortaya çıkan etik sorunların çözümüne yönelik bir kavramdır. İnsanların dijital hayatlarının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için önemlidir. Kişisel verilerin ve hakların korunmasını öngörmektedir. Bu nedenle dijital platformlar ve uygulamalar kullanıcıların kişisel verilerini toplamak, saklamak ve kullanmak için izin almalıdır. Ayrıca kişisel verilerin güvenliği de sağlanmalıdır. Dijital hayatların adaletli ve eşit olmasını sağlamak için de önemlidir. Bu nedenle dijital platformlar ve uygulamalar kullanıcıların eşit ve adil bir şekilde kullanabilecekleri bilgiye erişmelerini sağlamalıdır. Dijital hayatların güvenliği için de önemlidir. Dijital platformlar ve uygulamalar kullanıcıların bilgilerinin ve hesaplarının güvende olduğundan emin olmalıdır. Dijital hayatların sosyal ve duygusal yönleri için de önemlidir. Dijital platformlar ve uygulamalar insanların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için önlemler almalıdır. Yaşamıçi, dijital hayatların etik boyutunu kapsar ve insanların dijital hayatlarının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için önemlidir. Bu etik kurallar, kişisel verilerin korunması, adaletli ve eşit erişim, güvenliğin sağlanması, sosyal ve duygusal ihtiyaçların karşılanması gibi konuları içermektedir. Floridi'nin yaşamıçi kavramı, bilgi yönetiminin yaşam boyu bir sürekli değişen süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu kavramın bazı eleştirileri de bulunabilir. Eleştiriler aşağıda sıralanmıştır.

Birincisi, “Yaşamıçi” kavramı, bilgi yönetiminin sadece teknolojinin gelişimi ile sınırlı olduğunu varsayar. Bilgi yönetimi sadece dijital olarak değil, aynı zamanda manuel olarak da gerçekleşebilir. **İkincisi**, Yaşamıçi bilgi yönetiminin sadece bilgiye erişim ve kullanım ile sınırlı olduğunu varsayar. Bilgi yönetimi aynı zamanda bilginin üretim, paylaşım ve saklama gibi konularda da gerçekleşebilir. **Üçüncüsü**, Yaşamıçi kavramı, bilgi yönetiminin sadece bilgiye erişimin adil ve eşit olduğu varsayımını yapabilir. Bilgiye erişimin adaletli ve eşit olmasının yanı sıra, bilginin doğruluğu, güncelliği ve etik kurallara uygunluğu gibi faktörlerin de dikkate alınması gerektiği unutulmamalıdır.

Enfosfer

Enformasyon ve biyosfer kelimelerden oluşan, Floridi'nin ortaya attığı bu kavram bilgi ve küreden oluşan bir kavramdır. Enfosfer sözcüğü, enformasyon varlıklarının doldurduğu ortamları tanımlar. Bu durum yalnızca çevrimiçi ortamlarla sınırlı değildir. Floridi bu kavram için şunları söyler:

“Enfosfer, yıllar önce gezegenimizde yaşamı destekleyen sınırlı bir bölgeye atıfta bulunan ‘biyosfer’ teriminden yola çıkarak icat ettiğim bir neolojizmdir. Bu terim, gezegenimizdeki tüm bilgi tüm enformasyonel varlıklar (dolayısıyla enformasyonel ajanlar da dahil olmak üzere), bunların özellikleri, etkileşimleri, süreçleri ve karşılıklı ilişkilerinden oluşan ortam. Bu ortam siber uzayla karşılaştırılabilir ancak ondan farklıdır (siber uzay onun alt bölgelerinden sadece bir tanesidir) çünkü aynı zamanda çevrim dışı ve analog bilgi alanlarını da içerir. Aynı zamanda hızla gelişen bir ortam (ve dolayısıyla bir kavram) olduğunu göreceğiz”.¹¹

Floridi, bilişim devriminin yarattığı enfosferin dünyayı ve onun içindeki yerimizi anlamamızda ve etkileşimimizde önemli sonuçları olduğunu savunur. O, enfosfer için yeni bir “bilgi etiği”nin geliştirilmesi gerektiğini önerir ve bu sayede etik davranışımıza inanır. Bilgi toplumunun benzersiz özelliklerini dikkate alan yeni yönetim modellerinin

10 Floridi, L. (2015). Onlife manifesto: Being human in a hyperconnected era (V. Kamer, Trans.). Springer. (Original work published 2012)

11 The Future Development of the Information Society -Luciano Floridi (2007)

geliştirilmesi gerektiğini savunur. Floridi'nin savunmasına göre, enfosfer dünyanın kendini hazırladığı bir kavram değil, dünyayı içine çeken bir kavramdır. Bu durumda enfosfer çevrimiçi bir kavramken biyosfer çevrimdışı bir kavramdır ve giderek tüm ontolojik alanları içine çekmektedir. Bugün, herhangi bir olgun bilgi toplumunda, artık çevrimiçi veya çevrimdışı olarak yaşamıyoruz yani o 'özel' yerde giderek daha fazla yaşıyoruz ve analog veya dijital olarak, çevrimdışı ve çevrimiçi olarak kesintisiz bir şekilde bir arada bulunan enfosfer ortamında yaşıyoruz. Floridi'nin Enfosfer yorumu, Platonun Devlet yorumuna benzemektedir:

“Burada, Floridi'nin “Avrupa Birliği'ne üye devletler” ile “Avrupa Birliği'ne üye olmayan devletler” arasında kurduğu analojinin doğru olup olmadığını tartışmıyorum. Biyosfer kavramı ve enfosfer kavramı mükemmeldir çünkü Floridi maddi olmayan bir enfosferin varlığını varsaymaya meyillidir ki bu da Platon ya da Popper anlamında idealist bir görüştür.”¹²

Enfosfer, insanların dijital hayatlarının etkilerini incelemede kullanılan bir kavramdır. İnsanların dijital hayatlarının etkilediği ortamı tanımlar. Entropi, sistemin düzenli olmaktan uzaklaşması ve daha karışık hale gelmesi olarak tanımlanır. Enfosferdeki entropi, insanların dijital hayatlarının etkileri incelendiğinde, dijital dünyadaki bilginin karışıklığı, çeşitliliği ve erişimin zorluğu gibi konuları içermektedir. Entropi, dijital hayatların hızla değiştiği ve genişlediği bir dönemde önemlidir. Dijital dünyada bilginin karışıklığı, çeşitliliği ve erişimin zorluğu, insanların bilgiye erişimini ve bilginin kullanımını zorlaştırabilir. Bu nedenle Floridi enfosferdeki entropi kavramı, dijital dünyadaki bilginin düzenlenmesi ve yönetilmesi için önemlidir.

Platonun Devlet'indeki gibi Enfosferde de belli kurallar vardır:

0. Enfosferde entropiye neden olunmamalıdır (boş yasa)
1. Enfosferde entropi önlenmelidir.
2. Entropi enfosferden uzaklaştırılmalıdır.
3. Bilgi refahı, bilgi dünyasını genişleterek (bilgi miktarı), geliştirerek (bilgi kalitesi) ve zenginleştirerek (bilgi çeşitliliği) teşvik edilmelidir.¹³

İlk bakışta kolay gibi gözükse de entropiyi engellemek oldukça zordur. Enfosfer üzerinde entropiyi engellemek nasıl mümkün olacak? Enfosferde entropi kavramı, dijital hayatların etkilerini incelemek için kullanıldığından Floridi dijital dünyadaki entropiyi azaltmak için bilgi yönetim sistemleri ve etik kuralların kullanılmasını öngörmektedir. Bu sayede insanların bilgiye erişimleri kolaylaşacak ve bilginin doğru ve güncel olarak kullanılması sağlanacaktır. Floridi entropiyi, “iyi niyetin trajik durumu” olarak tanımlar ve entropi'den kurtulmak için şunları söyler:

“İyi niyetin trajik durumundan kurtulmak için daha fazla güce, daha iyi bilgiye, küresel araçlara ve güçlendirilmiş bir etiğe ihtiyacımız var.”¹⁴

Her zaman birbirine bağlı akıllı cihazlarla dijital olarak giderek daha hareketli hale gelen bir dünya göz önüne alındığında artık neredeyse “çevrimdışı” diye bir şey kalmadığı anlaşılır. Dünya enfosferin bir parçası haline geliyor ve algımız materyalist bir algıdan enformasyonel bir algıya doğru kayıyor. Nesnelerin interneti sayesinde dünya etrafımızda giderek daha fazla canlanıyor. Arkamızda karbon ayak izi gibi dijital ayak izleri bırakmaktayız. Bunu dünya üzerinde değil, Floridi'nin Enfosfer olarak tanımladığı dijital dünyada yapmaktayız. Bugün girdiğimiz her site kişisel verilerimizi kaydetme hakkına sahip gibi davranmaktadır. Facebook'ta ya da enfosferin başka yerlerinde paylaşımlar yaparak kendi dijital izlerini bırakan gençler de benzer şekilde kendilerinin de bu sürecin içinde olduklarının farkına varmalıdır. Tarihsel kayıtların bir belgeye dönüştürülmesi, belgelerin oluşturulması ve yok edilmesi, bu nedenle de ister kazara ister kasıtlı yollarla olsun bugüne kadar olduğundan daha ciddi bir şekilde düşünülmesi gereken bir konudur.

Enformasyon teknolojileri sayesinde birbirine bağlanan kullanıcılar şimdilik yapay olarak birbirine bağlanmaktadır. Gelecekte

12 (Capurro 2008)

13 Luciano Floridi. Information Ethics: On the Theoretical Foundations of Computer Ethics. Ethics and Information Technology, 1(1), pp. 37-56, 1999.

14 Luciano Floridi. The Tragedy of the Good Will. Ethics and Information Technology, 8 (4): 253-262, 2006

bu durumun tam tersi mümkün. Şimdilik arabalar, binalar, akıllı cihazlar yeteri kadar etkileşime açık değil. Kullandığımız cihazlarda oturum açıp kapatarak aktiflik sağlayabiliyorken enfosfer dünyasında her zaman çevrimiçi yaşayacağız. Öğrenebilen, tavsiyede bulunabilen ve birbirleriyle iletişim kurabilen Bilişim teknolojileri varlıkları olacaktır. İkinci ve üçüncü tür sakinler Floridi tarafından şöyle adlandırılır: Enforqlar: “Hepimiz birbirine bağlı enformasyonel organizmalar (enforq) haline geliyoruz.”

Enfosfer ve Etik

Enfosferde etik, insanların dijital hayatlarının etkileri ile ilgili olarak ortaya çıkan etik sorunların çözümüne yönelik bir kavramdır. Enfosfer, insanların dijital hayatlarının etkilediği ortamı tanımlar. Floridi'nin tanımladığı bu etikler, insanların dijital hayatlarının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için önemlidir. Kişisel verilerin korunmasını önemli bir konu olarak ele alır. Bu nedenle, dijital platformlar ve uygulamalar kullanıcıların kişisel verilerini toplamak, saklamak ve kullanmak için gerekli izinleri almalıdır. Kişisel verilerin güvenliği de sağlanmalıdır, örneğin şifreleme, yetkili erişim ve güncelleme gibi yollarla. Aynı zamanda kişisel verilerin kullanımının amacı ve sınırları açıkça belirtilmelidir. Etiklik, dijital hayatların güvenliği için önemlidir. Bu nedenle, dijital platformlar ve uygulamalar kullanıcıların bilgilerinin ve hesaplarının güvende olduğundan emin olmalıdır. Bu, güvenlik açıklarının önlenmesi, güvenliği sağlamak için gerekli önlemlerin alınması ve insanların bilgilerinin ve hesaplarının çalınmasının önlenmesi gibi konuları içermektedir. Dijital hayatların sosyal ve duygusal yönleri için de önemlidir. Dijital platformlar ve uygulamalar insanların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için önlemler almalıdır. Örneğin sosyal ağlar ve mesajlaşma uygulamaları kullanıcıların sosyal ilişkilerini kurmasına olanak tanırken, duygusal ihtiyaçlarının karşılanması için özel olarak tasarlanmış uygulamalar kullanılabilir. Enfosfer, dijital hayatların etik boyutunu kapsar ve insanların dijital hayatlarının kontrolünü ve güvenliğini sağlamak için önemlidir. Bu etik kurallar, kişisel verilerin korunması, adaletli ve eşit erişim, güvenliğin sağlanması, sosyal ve duygusal ihtiyaçların karşılanması gibi konuları içermektedir. Etik, dijital hayatların etkilerini incelemeye ve çözüm üretmeye yönelik bir çaba olarak kabul edilmelidir.

Enforq

Enformasyon ve organizmanın birleşimi olan enforq (inforq) sibernetik canlıları temsil eder. Sibernetik canlılar bilgidен oluşan varlıklardır. Floridi'nin bahsetti enforqlar, yani sibernetik organizmalar aynı zamanda birer doğal ajanlardır. Bu tanıma göre “Sistem doğrudan bir müdahale olmadan durum değiştirebildiğinde özerk duruma gelir. Etkileşime yanıt verebilir ve durumunu değiştirmek için yeni düzenler oluşturabilir.”¹⁵

Enforqların sibernetik canlılardan farklı olarak tanımlanmasının tek sebebi Enfosfer üzerinde yaşıyor olmalarıdır. Enforqlar, dijital kameralar, cep telefonları, tabletler ve dizüstü bilgisayarlar gibi bir dijital cihaz ailesi olan hibrit bir bilgi teknolojisinin parçası olabilir. Geline nokta, Floridi'nin savunmasına göre muhtemelen hayat ile çevrimiçi yaşam arasında net bir fark olduğunu deneyimleyen son nesil biziz. Ve biz zamanla enfosferin içine çekiliyor, enforqlar haline geliyoruz.

“Birgün, bir enforq olmak o kadar doğal olacak ki normal akışımızdaki herhangi bir bilgi kesintisi bizi hasta edecek. Hatta gerçek anlamda. Bugün biliyoruz ki özerkliğimiz bataryalarımızın enerjisi ile sınırlı. Google IRL (gerçek hayatta) bir gün hepimize sinyal verecek ve hala var olan çevrimiçi ve çevrimdışı dünyaları ayıran o ince zarın çöküşünü duyuracak. Eğer uyumaktan çok dijital dünyada vakit geçiriyorsanız siz bir enforq'sunuz.”¹⁶

Enforq kavramı, Floridi tarafından geliştirilen ve teknoloji ve bilgi sistemlerinin insanlar tarafından kullanılan araçlar olarak değil, aynı zamanda insan davranışlarını şekillendiren ve şekillendirilen ortamlar olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Enforq, “environment for organisms” (organizmalar için ortam) kısaltmasından türetilmiştir. Floridi, enforq kavramını kullanarak teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki etkisini daha iyi anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ona göre, teknolojik ve bilgi sistemleri insanların hayatlarının her alanına girdi ve insanların davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını şekillendiriyor. Bu nedenle teknoloji ve bilgi sistemleri, insanların hayatlarının bir parçası

15 Floridi, L., & Sanders, J. W. (2004). On the morality of artificial agents. *Minds and Machines*, 14(3), 349-379. doi:10.1023/B:MIND.0000035461.63546.8b

16 Floridi, L. (2007). A look into the future impact of ICT on our lives. *The Information Society*, 23(1), 59-64.

olarak, üstelik etik açıdan değerlendirilmelidir. Floridi, enforg kavramını kullanarak teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki etkisini daha iyi anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ona göre, teknolojik ve bilgi sistemleri insanların hayatlarının her alanına girdi ve insanların davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını şekillendiriyor.

Floridi'nin enforg kavramı, teknoloji ve bilginin insanlar üzerindeki etkileri konusunda önemli bir tartışma konusudur. Ancak bazı eleştirilenler onun teknoloji ve bilginin insanlar üzerindeki etkilerini abarttığını ve teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki etkilerini açık ve net bir şekilde açıklamadığını iddia etmektedirler. Ayrıca Floridi'nin enforg kavramının teknolojik ve bilgi sistemlerini sadece insanlar üzerindeki etkileri açısından değerlendirdiği ve teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki pozitif etkilerini yeterince göz önünde bulundurmadığı iddia edilmektedir.

Bu eleştirilerde, Floridi'nin enforg kavramının teknolojik ve bilgi sistemlerini sadece insanlar üzerindeki etkileri açısından değerlendirdiği ve teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki pozitif etkilerini yeterince göz önünde bulundurmadığı iddia edilmektedir. Floridi, enforg kavramının teknolojik ve bilgi sistemlerini sadece insanlar üzerindeki etkileri açısından değerlendirmek yerine, insanların hayatlarının bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Floridi'nin enforg kavramı, teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki etkileri konusunda önemli bir tartışma konusudur ve Floridi'nin kavramının insanlar üzerindeki etkileri açısından teknolojik ve bilgi sistemlerini değerlendirmekte olduğunu unutmamak gerekir. Ancak Floridi'nin kavramının teknolojinin ve bilginin insanlar üzerindeki pozitif etkilerini yeterince göz önünde bulundurmadığı eleştirisi de geçerlidir. Flusser, Floridi'den önce enforqları şu şekilde tanımlamıştır:

"Geleceğin insanları ve bilişim devriminin görevlileri üçüncü sanayi devrimi ile karşı karşıya kalacak ve bu devrimin yeni aletleriyle başa çıkacak küçük veya görünmez robotlar bile her zaman ve her yerde üretim yapacak."¹⁷

Dünya giderek enfosferin içine çekildikçe insanlar yapay (sohbet robotları gibi) ve doğal (ağaçlar ve taşlar gibi) diğer enforqlar arasında bir başka enforg türü ya da enformasyonel organizma haline gelmektedir. Floridi'ye göre bir enforqlar tutarlı bir enformasyon paketidir. "Bilgi toplumlarında, çevrimiçi ve çevrimdışı hayatlar arasındaki eşğin yakında ortadan kalkacağı ve herhangi bir fark kalmadığında, robotlar değil, daha ziyade enforqlar, yani bağlantılı enformasyonel organizmalar olacağımız tahmin ediliyor."¹⁸ Floridi, bilgi etiğine ekolojik bir yaklaşım getirerek tüm gerçeklik alanıyla ilgili makro etik bir yaklaşım formüle etmekte, tüm varoluşu enformasyonel imzasına, bir enfosferde yaşayan enforqlara soyutlamaktadır. Floridi Enforqları kısaca, "bağlantılı bilgi organizması" olarak tanımlamıştır. Enforg, siberetik organizmaların teknolojiyle birleşmiş, verilerden oluşan kodlanmış ve enfosfer içerisinde yaşayan yeni adıdır.

Sonuç

Floridi, Dördüncü Devrim adını verdiği bu teknolojik devrimin insanlığın gelecekteki yaşamını temelden değiştireceğini öngörüyor. Bu devrim, yapay zekanın gelişmesi ve ontolojik yaklaşımların ortaya çıkmasıyla birlikte geliyor. Bir ontoloji, felsefi bir varlık, gerçeklik ve varoluş anlayışıdır. Floridi'ye göre ontolojik bir yaklaşım, insanların teknolojik varlıklarla bir arada var olmasına izin verir. Bu teknolojik varlıklar, yapay zekaya sahip robotlar, akıllı evler, giyilebilir cihazlar ve daha fazlası gibi nesnelere olabilir. Floridi, bu teknolojik varlıkların insanlarla bir arada yaşamasının ontolojik yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olacağına inanıyor. Bu ontolojik yaklaşımlar, teknolojik varlıkların insanlarla bir arada var olabileceği alternatif evrenlerin varlığını kucaklıyor. Bu ontolojik yaklaşımların gelişmesiyle birlikte, insanlar ve teknolojik varlıklar arasında yeni etkileşim biçimleri ortaya çıkacaktır. İnsanlar, teknolojik varlıkların kendileriyle etkileşime girmesine ve yaşamlarına katkıda bulunmasına izin verir. Teknoloji varlıkları, insanların hayatını kolaylaştırmak ve verimli hale getirmek için tasarlanmakta ve geliştirilmektedir. Floridi, bu teknolojik devrimin insanların hayatlarını değiştireceğine inanıyor. Bu devrim, insanların teknolojik varlıklarla bir arada yaşamalarını ve yaşamlarını iyileştirmelerini sağlayacaktır. Gelişen teknoloji varlıkları, insanların daha fazla zaman kazanmasına, daha fazla özgürlük

17 Flusser, V. (1999). *The shape of things: A philosophy of design*. London: Reaktion.

18 Floridi, L. (2007). *The future development of the information society*. In S. Littlechild & B. Nissenbaum (Eds.), *Embracing the knowledge economy: The dynamic transformation of the Finnish innovation system* (pp. 19-24). Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business.

kazanmasına ve daha fazla verimlilik elde etmesine yardımcı olur. Ancak Floridi'nin bu tahmini bazı endişeleri artırıyor İnsanların ve teknoloji kaynaklarının bir arada bulunması ayrımcılığa ve adaletsizliğe yol açabilmektedir. Teknoloji varlıkların gelişmesi, bazı işlerin insanlar tarafından yapılamayacağı anlamına gelebilir ve bu da daha yüksek işsizlik oranlarına yol açabilir.

Sonuç olarak Floridi'nin Dördüncü Devrim olarak adlandırdığı bu teknolojik devrim, insan ve teknolojik varlıklar arasındaki bir çatışmaydı. Bu, teknolojinin gelişimi ile birlikte insan hayatında radikal bir değişim öngörmektedir. Ancak değişimin getireceği endişeleri de dikkate alarak insan hakları ve adaleti korunmalı, işsizlik sorununa çözüm bulunmalı ve etik standartlar göz önünde bulundurulmalıdır. Teknolojinin gelişimi, insanların hayatlarını kolaylaştırmaya potansiyeline sahip olsa da insani değerlerin korunması ve teknolojinin insan hayatına uyumlu bir şekilde entegre edilmesi de önemlidir.

Kaynakça

- Beavers, A. F., & Floridi, L. (2009). Information and computer ethics. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (ed.). <https://plato.stanford.edu/archives/win2009/entries/ethics-computer/>
- Byron, M. (2010). Floridi's Fourth Revolution and the Demise of Ethics. *Knowledge, Technology & Policy*, 23(1-2), 135–136
- Byron, M. (2010). Floridi's Fourth Revolution and the Demise of Ethics. *Knowledge, Technology & Policy*, 23(1-2), 135–136
- Floridi (2016) , "The Ethics of Information"
- Floridi, L. (1999). Information Ethics: On the Theoretical Foundations of Computer Ethics. *Ethics and Information Technology*, 1(1), pp. 37-56, 1999.
- Floridi, L. (2006). The Tragedy of the Good Will. *Ethics and Information Technology*, 8 (4): 253-262, 2006
- Floridi, L. (2007). A look into the future impact of ICT on our lives. *The Information Society*, 23(1), 59–64
- Floridi, L. (2007). The future development of the information society. *The Information Society*, 23(3), 159-165.
- Floridi, L. (2014a). *The fourth revolution: How the infosphere is reshaping human reality*. Oxford University Press.
- Floridi, L. (2015). *Onlife manifesto: Being human in a hyperconnected era* (V. Kamer, Trans.). Springer. (Original work published 2012)
- Floridi, L. (2015). *Onlife manifesto: Being human in a hyperconnected era* (V. Kamer, Trans.). Springer. (Original work published 2012)
- Floridi, L. (2017). *The logic of information: A theory of philosophy as conceptual design*. Oxford University Press.
- Floridi, L., & Sanders, J. W. (2004). On the morality of artificial agents. *Minds and Machines*, 14(3), 349-379. doi:10.1023/B:MIND.0000035461.63546.8
- Freud, S. (1917). A difficulty in the path of psycho-analysis. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud XVII (1917–1919)*, pp. 135–144.
- Giardino, V. (2016). Information and library science: An analysis of the concept of information from a library science perspective. *Revista EDICIC*, 9(9), 1-16.
- Turing's three philosophical lessons and the philosophy of information

LOGO

International Symposium on Communication and Technology with Philesophical Dimensions

Uluslararası Felsefi Boyutlarıyla İletişim ve Teknoloji Sempozyumu

Marmara Üniversitesi Göztepe Kampüsü

14-15 January 2023

14-15 Ocak 2023

PROCEEDINGS BOOK

ABA *AJIT-e*

Plasmar

www.isct-phd.org